BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
Deva
Sala de lectură
859.0.09
M30

MANUSCRIPTUM

1978
2 (31) ANUL IX

N. BĂLCESCU ❦ CIPARIU ❦ M. KOGĂLNICEANU
M. SADOVEANU ❦ ALICE CĂLUGĂRU ❦ M. SORBUL
MAGDA ISANOS ❦ BLECHER ❦ PAUL ZARIFOPOL
CAMIL PETRESCU ❦ SAHIA ❦ LUCA I. CARAGIALE
V. RUSCALLA ❦ IANCU VĂCĂRESCU ❦ V. PÂRVAN

Inedit * Inedit * Inedit *

M. KOGĂLNICEANU — Fotografie inedită, colecția Ilie Kogălniceanu, Paris, comunicată de Dan SIMONESCU.

Coperta și prezentarea grafică:
VICTOR MAȘEK

Revoluția de la 1848 — moment de supremă afirmare a spiritului militant, care cristalizează, sub o formă coerentă, unitatea ideii naționale și a democrației — e omagiată în numărul de față prin contribuții documentare de un real interes.

Scrisorile și însemnările aparținînd lui (ori despre) Bălcescu, Kogălniceanu, Cipariu, generalul Gheorghe Magheru, Ștefan Golescu, Eftimie Murgu, ca și evocările datorate lui Eminescu, Pârvan, Camil Petrescu, G. Călinescu ne situează într-un peisaj moral exemplar, a cărui valoare nu derivă din investiția mitică a urmașilor, ci din acel caracteristic refuz pașoptist al frivolității, din înțelegerea vieții ca dăruire pe altarul unui crez înalt, pur și intangibil ca steaua polară.

Restul numărului oferă, ca de obicei, prilejul unor escapade instructive și delectabile spre toate punctele cardinale ale geografiei literare, de la Iancu Văcărescu și Hasdeu la Luca I. Caragiale și Magda Isanos, de la Slavici la Blaga, de la Alice Călugăru la Perpessicius și Sahia. Autorii aceștia sînt desigur diferiți ca realizare, iar ceea ce aflăm despre ei nu reprezintă totdeauna esențialul. Dar nu în fiecare zi e duminecă.

Important e că, deși mulți s-au grăbit să-i proclame decesul, istoria literară e plină de vitalitate și în excelentă formă. E un semn bun că perseverăm să ne aducem aminte și că facem totul spre a ști axact cum s-au petrecut lucrurile. Adevărul nu e niciodată superfluu.

Paul Cornea

859.0.09
M 30

MANUSCRIPTUM

2/1978 (31) ANUL IX

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

COLECTIV EDITORIAL

DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT

EUGEN DANDESCU

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon: 50 20 96

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—37—telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3

206580 24

16

206.580

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURĂ

SUMAR

5–6 **Istoria — ca un fluviu de lumină** *(Ion LĂNCRĂNJAN)*

«...eternii noştri păzitori ai solului veşnic...»

Mihai EMINESCU

7–10 *«...sînte firi vizionare...»* — fragmentarium (Prezentare de *D. VATAMANIUC*)

«Izbînda este a naţiei...» (1848—1978)

I. Pietre de vad

Nicolae BĂLCESCU

11–12 Un mesaj revoluţionar (Cuvînt înainte de *Cornelia BODEA*)

Mihail KOGĂLNICEANU

13–15 În acte diplomatice (Documentar de *Dan SIMONESCU*)

Timotei CIPARIU

16–19 Scenariul unui episod dramatic (Prefaţă de *Mircea POPA*)

20–26 *Jurnal 1849*

G. MAGHERU şi Eftimie MURGU

27–39 Două conştiinţe revoluţionare — acte şi documente oficiale (comentate de *Cornelia BODEA*)

II. Paznic de far

Vasile PÂRVAN

40–41 Cuvînt pentru pomenirea lui Bălcescu *(Al. PIRU)*

41–49 *«...au izbutit toţi să-şi realizeze visurile lor...»* — conferinţă bîrlădeană

Camil PETRESCU

50–61 1848 — în proiecţii literare *(Al. BOJIN)*

52–65 Documente paşoptiste adnotate — fişe şi însemnări de laborator

G. CĂLINESCU

66–67 Preeminenţa politicului *(Stancu ILIN)*

67–70 *«trebuie să fii revoluţionar ca să scrii... despre Bălcescu»* — consideraţii stenografiate

SUMAR

Poezie, proză, teatru, critică

Magda ISANOS

71—73 *Albastre sunt serile* — proiectul unui volum de versuri *(G. G. URSU)*
72—73 *Din mîinile matale; Azi plouă; Către miezul acesta de viață; Ferestile se-ntunecă* — poeme

Luca I. CARAGIALE

74 O literatură a măștilor *(Barbu CIOCULESCU)*
75—78 *Vorbește sufletul amărît; Patricia și paiața; Povestea unei făpturi* —proze

Mihail SADOVEANU și Mihail SORBUL

79—81 Destinul unei dramatizări *(Mircea HANDOCA)*
82—92 *Neamul Șoimăreștilor* — piesă în trei acte

PERPESSICIUS

93 Jurnal cultural *(Dumitru D. PANAITESCU)*
94—100 *Mihail Sadoveanu — Divanul persian; Liviu Rebreanu la 50 de ani; Ion Pillat* — comentarii radiofonice

Dacica

B. P. HASDEU

101—104 Investigații asupra mitologiei dacilor (II) *(Ion OPRIȘAN)*
105—113 *Zeița Dochia și babele de piatră...; Adorația soarelui; Dochia*

Punct-contrapunct

114—125 În dezbatere: M. EMINESCU, *OPERE*, vol. VII. Participă *Al. PHILIPPIDE, Șerban CIOCULESCU, Al. DIMA, Mihai BENIUC, Alexandru BALACI, Al. OPREA*

Dosarul unei existențe .

Al. SAHIA

126—134 Addenda et corrigenda (Documentar de *Emil VASILESCU*)

Alice CĂLUGĂRU

135—144 Date noi în clarificarea unei enigme biografice (Documentar de *Pavel ȚUGUI*)

Idei, oameni, fapte

Paul ZARIFOPOL

145—146 Vocația pamfletului politic *(Victor Ernest MAȘEK)*

SUMAR

146 Încă o imagine Zarifopol *(Al. PALEOLOGU)*
147—149 [Toscanini pălmuit de fasciști] — reflecții cotidiene

Epistolar

Lucian BLAGA

150 Excurs sentimental *(Dorli BLAGA)*
151—159 «...*marii, tăcuții și neastîmpărații visători...*» (IV)
154—155 Un autoportret surprinzător (cu o notă de *Lucian STANCIU-NELIS*)

File de album

N. IORGA

Hors texte O excepțională sensibilitate pentru artă *(Vasile DRĂGUȚ)*
160 Portrete de familie (24 de desene comunicate și prezentate de *Nicolae LIU*)

Scriitori români în arhive străine

Vasile ALECSANDRI

161—167 În arhive provensale (VI) (Corespondență descoperită și comunicată de prof. *Gerhart HESS* din Backang — R.F.G., cuvînt înainte și traducere de *Marta ANINEANU*)

Scriitori străini în arhive românești

Giovenale Vegezzi RUSCALLA

168—175 «...*iubind România tot atît cît Italia...*» — corespondență cu Gh. Barițiu, Al. I. Cuza, Ion Ghica (prezentare de *Ioan CHINDRIȘ*)

Arhivă sentimentală

M. BLECHER

176—178 «Părea încă un adolescent...» (Epistole însoțite de o evocare a *Luciei DEMETRIUS*)

Document în replică

179—184 Din tainele de familie ale VĂCĂREȘTILOR (Documentar de *C. POPESCU-CADEM*)

185—187 *Fișier bibliografic • Iconografie*

Paul Cornea a citit pentru dumneavoastră

188—191 Sumar comentat (engleză, franceză, germană, rusă)

**«...REVOLUȚIA DE LA 1848
A DESCHIS ERA MARILOR SCHIMBĂRI
REVOLUȚIONARE NAȚIONALE
ȘI SOCIALE
DIN ROMÂNIA...»**

Nicolae CEAUȘESCU

(Din cuvîntarea la grandioasa adunare populară din Capitală — 10 iunie 1978)

ISTORIA

CA UN FLUVIU DE LUMINĂ

ISTORIA NOASTRĂ, A ROMÂNILOR, ISTORIA ȚĂRII ROMÂNEȘTI, DE LA întemeiere și de dincolo de întemeiere, din clipa zămislirii unui nou popor și pînă în preajma clipei de față, din ziua în care un soldat dac — *Soldatul lui Decebal* — a aruncat jumătatea de paloș cu care rămăsese în mînă și a băut apă dintr-o cupă romană și pînă în miezul zilei de azi, a cunoscut momente de mare și frămîntată afirmare, a suit din cataractă în cataractă, pierzînd totul în anumite împrejurări, în afară de suflet, în afară de aspirație.

Cumpenele tragice, momentele de teribilă încordare, de dureroasă și profundă răvășire s-au înșirat și se înșiră de-a lungul acestui drum, din miezul de foc și de lumină al zilei de azi și pînă dincolo de culmea celui dintîi mileniu, ca niște răspîntii de scrum, în fîntînile cărora au scăpărat și scapără lacrimi amare, în gura cărora au hohotit și hohotesc vînturi nebune de durere, preschimbîndu-le în tulnice ale profunzimilor, în vîltori ale deznădejdii care se preface, vuind, în speranță și încredere.

De-a lungul aceluiași drum au fost presărate și momente de liniștire și de limpezire, fiindcă viața a avut și are acest obicei, de a merge de mînă cu moartea, sfidînd-o de multe ori, îngropînd-o în năpădiri de ierburi și de flori, cotropind-o cu revărsări nesfîrșite, de veselie și de bucurie, în funcție, e adevărat, de bogăția unui loc anume, în raport direct cu bogăția și tăria sufletească a omului care a sfințit locul respectiv, identificîndu-se cu el, luînd șoaptă din șoapta frunzei, împrumutînd frăgezime din frăgezimea firului de iarbă, aspirînd tărie din tăria și neclintirea muntelui.

Iar ai noștri, aicea, strămoșii strămoșilor noștri, s-au identificat atît de mult cu locurile pe care le știm, cu munții noștri falnici și neclintiți, cu apele care curg din acești munți, înviorînd o țară întreagă, cu dealurile peste care au trecut și trec, dinspre o eternitate spre altă eternitate, vînturi de lumină, cu limpezimea izvorului și cu frăgezimea firului de iarbă, cu dragostea și cu *dorul*, încît au alcătuit prin ani, prin sutele de ani, un anumit fel de a fi, unic în lume, de o bogăție și de o complexitate așa de mari că nu se poate să nu-ți plesnească în inimă — oricît ai fi de lucid sau de placid din fire — o lacrimă de bucurie, cînd le-ai descoperit, cînd ai avut revelația acestei realități fantastice.

Ochiul scriitorului, și chiar al istoricului, se oprește de obicei la evenimentele mai de seamă ale trecutului, concentrîndu-se asupra cîte unui război sau asupra unei răscoale. E firesc să fie așa, pentru că există evenimente și ani, ani de purpură și de foc — 1944, 1918, 1907, 1877, 1848, 1821, 1784 — care au căpătat pregnanță datorită faptului că au fost sfințiți de voința de *a fi* a unui întreg popor. E firesc, dar nu e suficient, am spune noi, deoarece firea unui

popor, felul său de a fi, nu s-au alcătuit şi nu se alcătuiesc cu prilejul unor asemenea evenimente, care au fost, şi sînt, pentru istoria unui popor, pentru propriul şi unicul său fel de a fi, ceea ce sînt piscurile înzăpezite ale munţilor pentru un relief bogat şi variat, de-a lungul şi de-a latul căruia există nenumărate pajişti înflorite — dar şi cîte o prăpastie adîncă —, de-a curmezişul căruia suie sau coboară, spre ape şi dinspre ape, turme de stele — dar şi cîte-un rostogol de întuneric, cum e normal să se întîmple, fiindcă cine cunoaşte binele cunoaşte şi sarea răului. Un popor al cărui suflet se asemuieşte, prin însăşi alcătuirea lui, cu un deşert imens, începe sau sfîrşeşte prin a fi o pacoste şi un blestem pentru lume şi chiar pentru el însuşi.

În asta a constat şi constă bogăţia şi tăria noastră, în ceea ce ne-au adus străbunii din cele mai vechi timpuri, trecînd din generaţie în generaţie datini şi obiceiuri, un anumit fel de a fi şi o anumită filozofie, a căror vechime depăşeşte cu mult vechimile atestate de istorie. Iar literatura română a depus mărturie şi în legătură cu aceste lucruri, care au ţinut şi ţin de felul de a fi al unui întreg popor. Nu în suficientă măsură, am zice noi, fără a dori să micşorăm în vreun fel izbînzile mari şi nenumărate ale înaintaşilor noştri sau căutările febrile ale contemporanilor. Reproşul nostru vizează bogăţiile neexplorate, sau insuficient cercetate, vizează marile rădăcini aurifere, vizează nestematele care au stat şi stau încă în ţărîna istoriei.

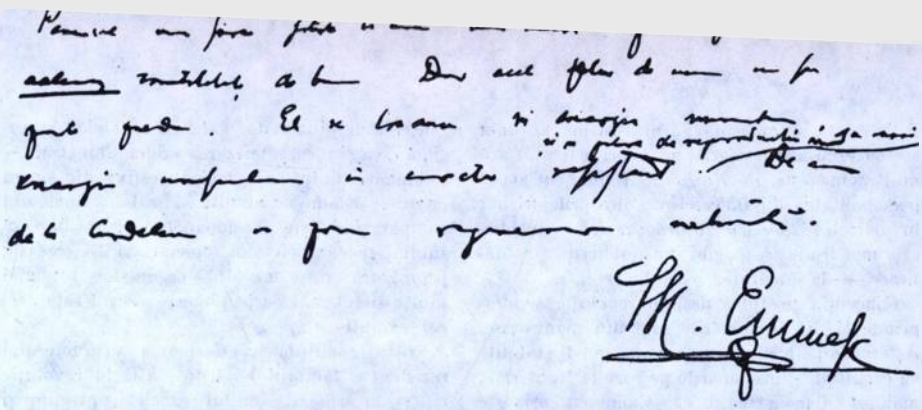
Literatura română, care s-a întemeiat de la începuturi pe istorie, din necesităţi stringente, de viaţă şi de moarte — toate le-am făcut noi aşa: pe viaţă şi pe moarte! — a avut şi are marea şansă, fructificată dar nu epuizată, nici pe departe, de a creşte şi de a se nutri dintr-un trunchi neobişnuit de puternic şi de bogat, cum a fost şi este folclorul românesc. Iar literatura orală a unui popor, cu atît mai mult folclorul nostru, al românilor, este însăşi mitologia poporului respectiv, este cea mai concretă şi mai ispititoare sugestie pe care o poate primi un artist, cel mai mare dar pe care i-l poate face viaţa.

Nu vom spune, pornind de la aceste realităţi, că e bine şi e necesar să devenim de aici încolo, toţi, alcătuitori de mituri şi plămăditori, în serie, de parabole folclorizante. Credem, totuşi, că e bine şi chiar necesar să ne gîndim şi la acest aspect al lucrurilor, deloc minor, la această şansă extraordinară, care nu stă la îndemîna tuturor literaturilor.

Există în acest sens deschideri însemnate. Opera lui Sadoveanu, de pildă, nu poate fi concepută fără rădăcinoasa şi cuprinzătoarea ei pătrundere în trecutul istoric al neamului, fără evidenţierea unor frumuseţi nebănuite, ţinînd nu de întîmplare şi eveniment, ci de felul de a fi al poporului. Mai mult decît atît, se poate spune că el însuşi a ieşit cîştigat din această pătrundere în străfunduri, îmbogăţindu-şi şi întemeindu-şi mai bine personalitatea. Fiindcă un scriitor, artistul, în genere, nu se edifică în gol, de-a lungul unor frumoase şi liniştite momente de reverie, se edifică, dimpotrivă, şi se regăseşte pe sine însuşi, în muncă şi prin muncă, săpînd, cum sapă arheologul, trecînd de la un strat la altul, vroind mereu altceva, confruntîndu-se cu timpul prin dramaticul şi inevitabilul regret că nu a putut duce la capătul izbînzii tot ce a început.

Îndemnul Poetului: *« Sapă, frate, sapă, sapă, / pînă cînd vei da de apă »*, capătă astfel noi şi neaşteptate înţelesuri, le-a avut, de fapt, de la început, apa fiind cel mai adesea ţandără de lumină sau bulgăre de aur, cremene curată sau nestemată pură, fiind însăşi viaţa acestui popor, pentru că istoria noastră, a românilor, a venit şi vine către noi, cei de azi, din timpuri atît de străvechi, ca să treacă mai departe, spre alte zări, ca un nesfîrşit şi în veci nestăvilit fluviu de lumină.

Ion LĂNCRĂNJAN

«...ETERNII NOSTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEȘNIC...»

EMINESCU SE FORMEAZĂ ÎN CULTUL pentru revoluția din 1848,în că din anii școlarității, la Cernăuți. Merite deosebite i se recunosc lui Aron Pumnul, profesorul său de română, căruia îi închină prima poezie pe care o publică și despre care avea să scrie, cîțiva ani mai tîrziu, că a dat «consistență și conștiință națională maselor». Participant la revoluția din 1848, Aron Pumnul redactează manifestul din aprilie 1848, prin care românii sînt convocați la prima adunare de la Blaj (30 aprilie 1848). După înfrîngerea revoluției în Transilvania, se refugiază în Bucovina ca să-și desfășoare aici activitatea în spiritul ideilor pașoptiste. Cercetătorii s-au ocupat în mai multe rînduri de biblioteca gimnaziștilor români din Cernăuți, înființată de Aron Pumnul, și au stăruit, pe bună dreptate, asupra scrierilor literare care au trecut prin mîinile lui Eminescu și au lăsat urme îndeosebi în poezia sa. Merită atenție, în egală măsură, scrierile istorice, prin mijlocirea cărora poetul face cunoștință cu trecutul de luptă al poporului român. Se impune să fie amintit tratatul lui A. Papiu Ilarian, *Istoria românilor în Dacia Superioară* (Viena, 1852), în care se consacră un volum întreg, al doilea, revoluției din 1848. Eminescu cunoaște evenimentele de la 1848 din aceste scrieri istorice, ca și din relatările lui Aron Pumnul, înainte de 1863, cînd întreprinde prima călătorie în Transilvania. În peregrinările sale dintre anii 1863 și 1868, peste munți, poetul își notează întîmplări din revoluție — cum se vede din manuscrise; unele dintre ele le întîlnim în romanul său, *Geniu pustiu*.

În schițarea cadrului istoric Eminescu se folosește de tratatul lui A. Papiu Ilarian și de alte scrieri istorice cunoscute, cum arătam, încă înainte de a păși pe pămîntul Transilvaniei. Toma Nour și Ioan, eroii romanului său, rămîn figurile cele mai reprezentative ale evenimentelor de la 1848 din literatura noastră de la jumătatea secolului trecut. Eminescu intenționa să realizeze în Toma Nour figura revoluționarului român, care se încadrează, după înfrîngerea revoluției din țara sa, în mișcarea socială europeană.

Mărturii importante privind adeziunea poetului la ideile revoluției din 1848 se întîlnesc și în alte scrieri ale sale. Nu s-ar putea invoca un exemplu mai ilustrativ decît *Mureșanu*, poemul dramatic din 1848, în care Eminescu înfățișează între personaje, alături de *Mureșanu*, *Geniul luminii*, *Silfii de lumină* și — *Anul 1848*. «Sunat-a moartea aspră — se adresează *Anul 1848* lui *A. Mureșanu* — tu-n lume ce aștepți? / Au vrei tu ca poporul român să îl deștepți?» Eminescu reia poemul, cum se vede din manuscrise, în 1871, ca să revină la el în 1876. Se desprinde de aici că interesul lui Eminescu pentru revoluția din 1848 nu se circumscrie doar începuturilor sale literare. Mureșanu este evocat și în *Epigonii*, alături de Alecsandri, C. Bolliac, I. Heliade-Rădulescu, participanți la revoluția din 1848 din Moldova și Muntenia. Poetului i se obiectează că l-a omis din poezie pe N. Bălcescu, personalitatea cea mai proeminentă a revoluției din 1848. Explicația o vedem în faptul că Eminescu nu găsește, la data cînd își scrie poezia, o caracterizare potrivită, care să-i pună în lumină personalitatea complexă a marelui revoluționar. Opera lui Eminescu este, pe de altă parte, o creație organică și nu poate

fi judecată numai în cadrul restrîns al unor sectoare, cum ar fi poezia, proza ori teatrul. Dacă nu-l pomeneşte în *Epigonii*, Eminescu evocă personalitatea lui Bălcescu cu alte prilejuri, iar în articolul *Bălcescu şi urmaşii lui* îi închină cele mai frumoase pagini din publicistica românească de la jumătatea secolului trecut.

Concepţia poetului despre revoluţie se desprinde şi din însemnările sale din manuscrise. Aşternute pe hîrtie la date ce nu pot fi stabilite cu certitudine, însemnările pe care le transcriem mai jos demonstrează că Eminescu priveşte revoluţia dintr-o perspectivă filozofică.

Revoluţia este o mişcare colectivă, notează poetul în prima însemnare, care trezeşte, la un semnal, punctul «central de gravitaţie» al fiecărui individ, ca să-l asocieze «forţei colective». De un interes aparte este opinia poetului potrivit căreia acest semnal se dă «în limba naţională».

Societatea omenească este cu atît mai dezvoltată, cu cît dispune de organisme mai diversificate. Varietatea sau diversitatea, spune Eminescu, este însăşi condiţia dezvoltării indivizilor şi a societăţii. În acest context se încadrează şi unele din însemnările sale privind importanţa unor discipline ştiinţifice, ca sociologia şi economia politică precum şi cele privind tendinţa spre centralizarea societăţii, condiţionarea existenţei individuale de «sfera economică şi socială», ca şi «caracterizarea» domnului străin — însemnări dintre cele mai sugestive din opera poetului. Eminescu nu uită să arate că unele din comparaţiile sale «şchioapătă», însă ţine să sublinieze că societatea omenească îşi creează, pe măsură ce se dezvoltă, organisme tot mai multe şi tot mai perfecţionate. Sensul este deci cel evolutiv.

Poetul condiţionează formarea «caracterului rezistent», factorul hotărîtor, atît în revoluţie cît şi în celelalte mutaţii sociale, precum şi «puterea de reproducere a rasei», de *plusul de muncă* pe care îl reclamă pămîntul mai sărac pentru producerea *aceleiaşi* cantităţi de bunuri.

Eminescu consideră, cum se desprinde din ultima însemnare, că omul nu poate nega materia, dar îi poate schimba locul şi forma. Prin revoluţie şi celelalte mutaţii sociale, omul poate schimba direcţia de dezvoltare a societăţii şi formele de manifestare. Nu poate însă nega societatea, ca organizare omenească, cum nu poate nega nici materia. Să mai notăm, în sfîrşit, că poetul are în vedere societatea din vremea sa şi-şi întemeiază observaţiile sociologice şi de economie politică pe cercetările ştiinţifice din a doua jumătate a secolului trecut.

D. VATAMANIUC

«...sînte firi vizionare...»

Şi cine zice un popor, zice mult: Oameni cari, la un semnal dat în limba naţională, îşi direg deodată şi spontan forţele lor colective într-o singură direcţie de mişcare. Acel signal are proprietatea de-a trezi în fiecare individ punctul lui central de gravitaţie, sufletul lui şi de a-l asocia mulţimii. Şi [cel] [1] mic din popor lovit, şi cel mare din popor se simte lovit în el şi-şi pune banul şi influenţa la mijloc ca să-l răzbune.

[2264, f. 176]

*

Libertatea

Dreptul de-a munci-l are oricine; e vorba dacă are putinţa de-a munci. Şi mutul are dreptul de-a vorbi, dar ce-i faci dacă n-are limbă. Oare n-ar fi bun bucuros să poarte pe un olog în spate care să vorbească în locul lui? Dar în societatea noastră e tot aşa. Prin împărţeala (diviziunea) muncii, cei învăţaţi devin muscular ologi şi trebuie hrăniţi, iar cei muncitori sunt — în raport cu cultura generală — intelectual orbi şi au nevoie de ochii învăţatului. În realitate comparaţia şchioapătă. Societatea are tendinţa[2] de a-şi crea organe tot mai multe, şi mai prefecte, pe cînd la-nceput singurul ei organ era informa gastrulă.

[2267, f. 160 v]

[1] în text: *e un*
[2] în text: *tendenţa*

*

Pămîntul mai sărac silește la muncă mai multă pentru producerea *aceleiași* cantități[3] de bunuri. Dar acel plus de muncă nu se poate pierde. El se traduce în energia musculară, energia musculară în caracter resistent și în puterea de reproducțiune a rasei [4]. De aceea de la ardeleni va porni regenerarea națională.

[2258, f. 214]

*

Varietatea sau diversitatea e condiția dezvoltării; schimbul reciproc, urmarea acestei diversități trezește și manifestă viața. Cu cît e mai mare deosebirea dintre organe, cu atît mai activă și mai superioară e viața individului. Cu cît e mai mare diversitatea indivizilor și a raporturilor dintr-o societate de indivizi, cu-atît mai mare e și suma vieții, cu atît mai generală, mai deplină și mai sublimă dezvoltarea vieții. Dar e necesar nu numai ca viața să se dezvolte în toată bogata ei varietate ci ca să se dezvolte armonic spre folos, frumusețe și bine. Astfel recunoaștem adevărul vechiului proverb: Varietate în unitate e perfecțiune.

[2264, f. 336]

*

Deosebirea duce la asociație.

[2264, f. 336]

*

Cu cît o faptură e mai imperfectă — zice Göthe — cu atît mai asemănătoare sunt părțile sale singulare și cu atît ele seamănă cu întregul. Cu cît e mai perfectă o ființă, cu atît mai neasemenea sunt părțile lui. În cazul de-ntîi părțile nu sunt decît o repetiție a întregului, în al doilea sunt cu totul neasemănătoare cu întregul. Cu cît părțile s-aseamănă, cu atît mai neatîrnate sunt una de alta; dependența reciprocă a părților e semnul unei organizațiuni superioare.

[2264, f. 332]

*

Pretutindenea s-arată tendința spre centralizare, împuținarea tăriei atracțiunii locale; sporirea absentismului.

[2264, f. 332]

*

Sociologia e între toate științele unica care atinge interesele oamenilor, sentimentele, patimele și prejudițiile lor. Tratînd despre relațiunile dintre oameni, ea dă rezistența celora cari se bucură de putere sau prerogative în socoteala semenilor lor. Monopolistul nu e-n stare a vedea foloasele concurenței. Omul de stat trăind din regularea afacerilor altora, nu prea dorește ca poporul să se deprindă a-și administra singur afacerile. Oamenii aceștia cîștigă toți prin doctrine false și de aceea sunt adversari celor ce spun adevărul. Proprietarul crede într-o doctrină, arendașul într-alta, plătitorul simbriei consideră cestiunile dintr-un punct de vedere opus celui ce-o primește.

[2264, f. 337]

*

Economia politică-l consideră pe om numai întrucît cîștigă sau consumă bunuri și încearcă a arata ce cale ar lua activitatea lui într-o stare socială, cînd acel motiv —abstracție făcînd de cele două instincte opuse: aversiunea în contra muncii și pofta de plăceri costisitoare — ar avea domnie absolută asupra actelor lui. Ea arată cum omul, sub impulsiunea acelei dorinți, grămădește averi și le-ntrebuințează la producerea altor

[3] în text: *cantitatiți*
[4] *și în puterea de reproducțiune a rasei* scris deasupra

averi — nouă, cum, prin convenţie reciprocă, declară averea sfîntă, cum [5] face legi pentru a împiedeca pe indivizi de a-şi apropia averea altora cu sila sau prin viclenie, cum introduce fel de fel de inventiuni pentru a spori productivitatea muncii sale, cum prin [6] bună-învoială şi în măsura concurenţei, stabileşte repartiţia produsului şi cum întrebuinţează oarecari surogate, pentru a înlesni repartiţia. Toate punerile aceste la cale, deşi multe din ele derivă din alte sorginţi, economia politică le consideră ca emanînd numai din pofta după avere. Nu doar' că cineva ar fi fost atît de nerod de a admite că omul e în adevăr făcut în aşa chip, ci pentru că ştiinţa cere cu necesitate să fie cercetată în chipul acesta.

[2264, f. 328]

*

Domn străin: adecă « ne-aude, ne-a vede, ne-a greul pămîntului ».

[2264, f. 336]

*

Nu este indiferentă sfera economică şi socială în care un centru de mişcare a fost dirijat. Nu e indiferent [7] în ce sfere omul s-a născut.

[2264, f. 176]

*

Populaţia Franţei s-a îndoit de la-nceputul secolului trecut, a Angliei s-a îndoit de la-nceputul celui de faţă; cantitatea materiei însă nici s-a sporit, nici e capabilă de-a se spori. Omul nu poate adăuga materiei nimic, el nu-i poate decît schimba forma şi locul. De aceea e clar că o parte a materiei existente a primit o formă nouă şi superioară, că de la forma simplă a granitului, a lutului, a nisipului, ea a trecut la forme mai compuse [8], mai complicate, mai eterogene, care se reprezintă în om prin oase, muşchi creeri.

Înmulţindu-se indivizii ce trebuiesc hrăniţi, a devenit necesară o înmulţire analogă a cantităţii de nutriment animalic şi vegetal şi pentru asta a fost necesar, ca alte părţi de stîncă, de lut sau de nisip, produse prin descompunerea celor de mai sus, să ia forma de grîu, orz şi iarbă, pe cînd alte părţi au luat forme de oi şi viţei, porci şi boi. Cum că această schimbare a avut loc se dovedeşte de acolo că cu toate că numărul celor ce trebuiesc hrăniţi s-au sporit, hrana e mai lesne de căpătat azi decît în orice altă epocă anterioară.

[2264, f. 338]

---

[5] urmează: *dă legi*, şters
[6] urmează: *convenţie*, şters
[7] urmează: *din*, şters
[8] urmează: *şi*, şters

IZBÎNDA ESTE A NAŢIEI

1848–1978

PIETRE DE VAD

N. BĂLCESCU

CORIFEU ÎNTRE EXPONENŢII pașoptiști ai aspirațiilor de unitate și independență națională, N. Bălcescu a conceput desfășurarea revoluției de la 1848 ca pe o acțiune coordonată, simfonă, în țelurile sale majore. Programatic, el a întrupat acest gînd în deviza luptei « sub steagul românismului », lansată în cuvîntarea sa de Anul Nou 1847, la Paris. Patriotismul i-a fost călăuză și în legăturile cu militanții revoluționari întîlniți în capitalele Apusului. Mărturie stau pentru aceasta mai ales, înflăcăratele comentarii ale lui Hippolyte Desprez despre mișcarea românească și temeiurile ci incontestabile, din cunoscutul articol publicat în „Revue des Deux Mondes" (ianuarie 1848) [1]. Influența convingerilor lui N. Bălcescu și ale tineretului revoluționar român asupra publicistului francez s-a cristalizat cu precădere în cutezătorul program — inserat de Desprez în articolul său — și prin care mișcarea românească se situa pe orbita marilor frămîntări și curente europene. « Românii — sublinia semnatarul articolului — și-au marcat cu anticipație și prin propria lor energie locul și rolul pentru ziua în care împrejurările ar transforma în realități visele generoase ale Europei de răsărit. Mîndria cugetului românesc ar fi să formeze atunci o Românie unitară. » [2]

Larga difuzare a revistei franceze în lumea apuseană a făcut ca și cauza românească să fie cunoscută, în ajunul evenimentelor de la 1848, pe o arie mai întinsă decît a cercurilor inițiate. Dar, „Revue des Deux Mondes" se citea și de cealaltă parte a Atlanticului. „North American Review" din Boston (Mass.), de pildă, semnala sau recenza după caz, și destul de des, informații sau articole întregi din publicația pariziană. Francis Bowen face ample referiri la „Revue des Deux Mondes" în articolele sale despre războiul din Ungaria și problema națională la 1848—49; implicit deci despre mișcarea românilor transilvani din acei ani [3].

Nu este exclus, de aceea, ca și interesul pentru cauza românilor din Principate, arătat de George N. Sanders — lider al grupului „Tînăra Americă" — și al cărui nume îl citează N. Bălcescu în scrisoarea de față [4] —, să fi fost stîrnit întîi tot pe calea informațiilor culese direct din „Revue des Deux Mondes".

[1] H. Desprez, *La Mcldo-Valachie et le mouvement roumain*, *„Revue des Deux Mondes"*; XVIII (1848), vol. XXI, pp. 105–131; reprodus și în *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, București, vol. 1, 1902, pp. 88–122.

[2] Cf. *Anul 1848 în Principatele Române*, p. 121.

[3] Cornelia Bodea, *Unitatea națională și Independența României oglindite în memorialistica și presa americană*, în *„Revista de istorie"*, t. 30, 1977, nr 5; de asemenea, *1848 la Români. Oameni, Fapte, Idei*, în curs de apariție.

[4] Scrisoarea a fost semnalată de Maria Soveja, *Documente inedite referitcare la Comitetul revoluționar din Cernăuți și legăturile sale cu revoluționarii din Moldova*, în *„Revista Arhivelor"*, L (1973), vol. XXXVII, Supl., p. 43.

După ce a participat la luptele de stradă din iunie 1848 la Paris [5], George N. Sanders, înainte de a se întoarce acasă în Statele Unite, a întreprins și o călătorie în Europa centrală și răsăriteană. Voise să cunoască întreaga mișcare revoluționară europeană. În Țara Românească, țința directă au constituit-o Bucureștii. Și aici, persoana nr. 1 cu care s-a întreținut pe larg pare a fi fost N. Bălcescu. Să-l fi căutat oare anume? Să-i fi fost oare recomandat în mod expres, de la Paris? sau de către înșiși colegii săi de guvern? Iată întrebări la care nu avem un răspuns. Dar, din scrisoarea lui Bălcescu, deși laconică și conspirativă, adresată lui Costache Negri, fraților Ioan și Vasile Alecsandri și celorlalți moldoveni, scrisoare completată cu alte ecouri despre misiunea lui Sanders la Iași și în Bucovina, un lucru cel puțin se desprinde cu certitudine. Este de reținut anume că: muntenii umblau să concentreze un nucleu revoluționar, un cartier general unit moldo-muntean, la București. De aici apoi să dirijeze mersul comun al lucrurilor.

Iată ce scrie George Sion, după vizita la Cernauca a emisarului american: « La noi a venit, trimis de guvernul României, d. Anders [sic!] secretarul consulului englez [6]. Ne-a dat multe detaliuri ce doriam. Ne sfătuia să mergem în Valahia, și mulți din noi sînt decidați a veni[7] ». De la Iași, pe de altă parte, Gh. Dulcescu raportase Comitetului din Bucovina că d. Sanders, pe care îl recomanda și el « prin osibită scrisoare» la 17/29 iulie, nu s-a pornit spre Cernăuți la 18/30 ale lunii, precum era hotărît, ci a mai zăbovit la Iași. Faptul indică, de asemenea, că era vorba de mai mult decît de o vizită întîmplătoare...

Atribuțiile unui comandament unit al revoluției române nu presupuneau însă numai o coordonare a acțiunilor moldo-muntene. Reduse la esență, ele erau menite să acopere cauza națiunii întregi. Așa, dealtfel, s-a înțeles și invitația adresată în aceleași zile ale lui iulie 1848, peste munți, lui Simeon Bărnuțiu și lui A. T. Laurian: « Am vorbit și despre domnia-ta — scrie, din București, transilvanul Constantin Roman — cu mai mulți dintre membrii guvernului, cari, și anume Ștefan Golescu,

[5] Merle E. Curti, *Young America*, în *„American Historical Review"*, XXXII (1926), pp. 34—55; idem, *George N. Sanders — American Patriot of the Fifties*, *„The South Atlantic Quarterly"*, XXVI (1928), pp. 79—87.

[6] Consulul englez la București, R. G. Colquhoun îi era numai un prieten și cunoscut.

[7] Scrisoarea din 10/22 august 1848 către I. Alecsandri, care la data aceasta se afla la Viena, în drum spre București.

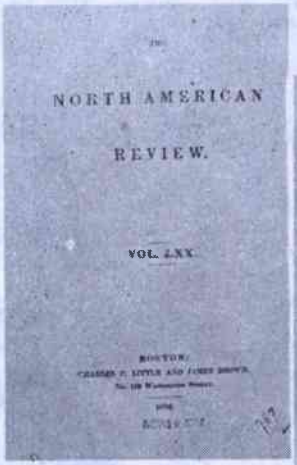
[8] T. Bălan, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina*, Sibiu, 1944, p. 106.

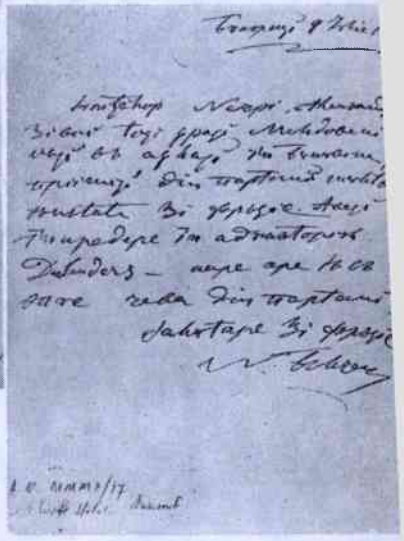
București, 9 iulie 1848 *

Iubiților Negri, Alecsandriești și voi toți frați moldoveni cîți vă aflați în Bucovina, priimiți din parte-mi multă sănătate și frăție. Aveți încredere în aducătoriul d. Sanders — care are să vă spue ceva din parte-mi.

Salutare și frăție

N. BĂLCESCU

mi-a zis ca să vă scriu ca să vii încoace măcar pe o săptămînă, ca să vă înțelegeți și să vă trimiță unde vei putea lucra în cauza generală a românilor. Politica de aici e ca acum toți bărbații cu capacitate însemnată să se concentreze aici și să lucreze de aici. Eu încă cuget că au drept. Ce zici și domnia-ta? Mă rog răspunde-mi cît mai curînd, că îmi dă zor Șt. Golescu că ce zici și că scrisu-ți-am? Pre fratele Laurian o să-l revoce [9] cît mai curînd guvernul format, că e de mare necesitate [10]».

Gînduri mari în vorbe puține. Acestea sînt de fapt concluzia și marele tîlc al mesajului revoluționar transmis prin emisari și prin scrisori de la inimă la inimă de român.

Cornelia BODEA

[9] Rechieme.

[10] S. Dragomir, *Corespondența dascălilor ardeleni*, în *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927.

* Arhivele Statului București, A. N. MMMX/17.

1848–1878

PIETRE DE VAD

M. KOGĂLNICEANU

ÎN ACTE DIPLOMATICE

PAŞOPTISMUL ROMÂNESC A FOST ASOciat şi ideii de propagandă, **iar aceasta se manifestă întotdeauna prin acţiuni diplomatice menite să afirme indirect că un stat vrea să creeze relaţii de cunoaştere, cooperare şi colaborare cu alte state. De aceea, scria Kogălniceanu, « spiritul Principatelor » pentru « regeneraţia » lor trebuia făcut cunoscut peste hotare, nu numai « ambelor curţi », adică Rusiei şi Imperiului otoman, dar « în fiinţa Europei, care simpatizează cu noi ». Cele două lucrări tipărite în 1837, în limba franceză şi în germană, limbi de circulaţie mondială, atrag atenţia, una asupra trecutului de luptă al poporului român care a vărsat sânge pentru cîştigarea independenţei naţionale, alta asupra forţei intelectuale şi originalităţii creatoare a poporului nostru, manifestate în literatura cultă, în folclorul şi arta poporului român[1]. Înzestraţi cu asemenea calităţi, românii** aveau dreptul să aspire la o eliberare naţională şi la o dreptate socială.

Prin opera sa diplomatică, Mihail Kogălniceanu a contribuit la realizarea multora din idealurile patriotice paşoptiste, ca Unirea Principatelor, independenţa de stat a României, sau la obţinerea de privilegii economice îndreptăţite acordate ţării ca stat riveran al Dunării şi ridicarea prestigiului României în concernul statelor europene.

Cercetînd viaţa şi opera lui Kogălniceanu, am remarcat că activitatea sa diplomatică a rămas pînă în prezent mai puţin cunoscută. În bibliotecile şi arhivele de stat ale României se găsesc multe materiale documentare interesante în acest sens, dar ele se referă mai ales la războiul pentru independenţa de stat a României, poate şi pentru că M. Kogălniceanu, ca diplomat, s-a remarcat în modul cel mai strălucit mai ales între 3 aprilie 1877 şi 25 noiembrie 1878, cînd a fost ministru de externe. Fermitatea, demnitatea şi, mai presus de toate, patriotismul lui se dovedesc în fiecare act diplomatic, emis zi de zi, în această perioadă.

---

[1] *Moldau und Wallachei. Romänische oder Wallachische Sprache und Literatur. Von einem Moldaw* [M. Kogălniceanu], Berlin, 1837. Amănunte şi texte în *Opere*, I, pp. 239–274. Michel de Kogalnitchan, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, Tome premier, Berlin, 1837.

Am cercetat în Arhivele Ministerului de Externe al Franței (Quai d'Orsay) dosarele cu referatele și rapoartele diplomatice ale legației acestei țări de la București.[2] **Sursele documentare la care ne referim pun într-o nouă lumină desfășurarea acțiunilor diplomatice ale lui M. Kogălniceanu în cele două perioade amintite, așa cum demonstrează cele cîteva spicuiri nominale Kogălniceanu din aceste dosare:**

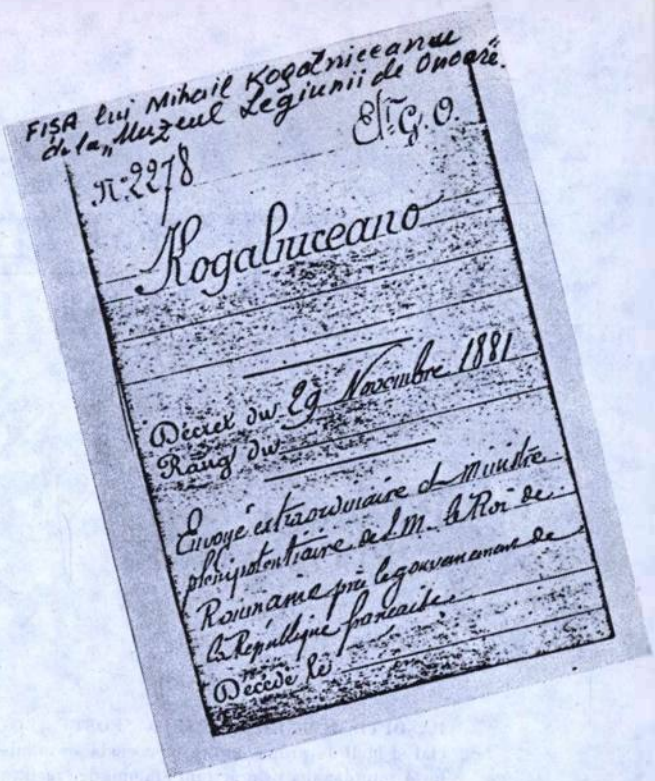
Anul 1878, vol. Janvier à Juin — 6 februarie 1878 — **agentul francez Frédéric Debains în locul ministrului baron de Michels, plecat la Cairo, scrie: « C'est Ms. Cogalniceano personnellement qui se refuse à demander aux chambres la prolongation du régime douanier »** (Chiar d. Kogălniceanu personal se opune să ceară Camerelor constituante prelungirea regimului vamal... cum pretindea Anglia, **p. 57**).

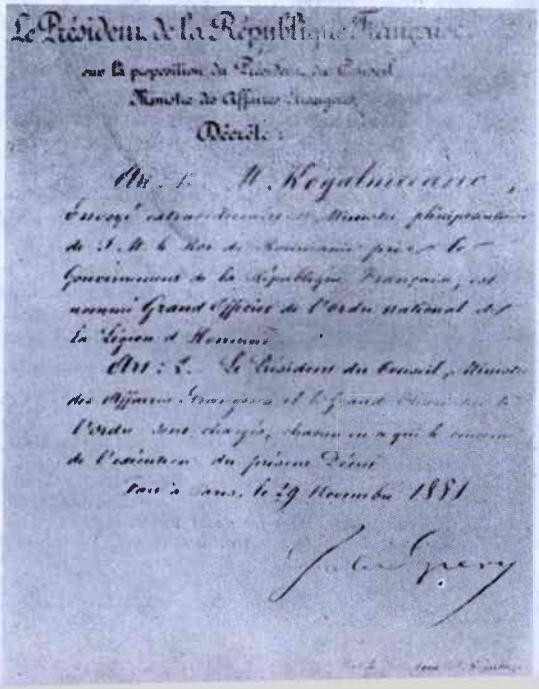
În fața corpurilor legiuitoare « constituante» (ședințe comune ale deputaților și senatorilor), Mihail Kogălniceanu apără drepturile asupra Dobrogei. Frédéric Debains, în locul baronului de Michels, comunică la Paris că discursul și corespondența diplomatică a lui Kogălniceanu « a fait bonne impression sur les deputés et les senateurs. Beaucoups croient qu'un homme qui sait et ose tenir ce language défendra mieux que personne la dignité nationale » (...a făcut bună impresie asupra deputaților și senatorilor. Mulți cred că un om care știe și îndrăznește să se exprime în acest fel va apăra mai bine ca nimeni altul demnitatea națională — **vol.** Janvier à Juin, **pp. 58—62).**

15 februarie 1878: **M. Kogălniceanu cere să se trimeată reprezentanții diplomatici ai României, care să expună « à l'areopage europeen les besoins nouveaux crées à la Roumanie par la transformation politique »** (...areopagului european [Congresul de la Berlin, pentru a cărui deschidere se făceau pregătiri] nevoile noi create în România de transformarea politică... **pp. 104—105).**

Anul 1878, vol. Juillet à Décembre: **ministrul Franței la București, Honoré de Bâcourt anunță că s-au întors de la Berlin, de la « Congresul păcii », delegații români. Ion Brătianu a vrut să prevină goana cailor speriați din cauza mulțimii, dar a fost aruncat din trăsură pe pământ. S-au ivit**

[2] În munca de cercetare la Arhivele Quai d'Orsay m-a ajutat chiar unul din strănepoții marelui istoric, d. Ilie Kogălniceanu, din Serviciul Cultural al Ministerului Afacerilor Străine al Franței.

FISA lui Mihail Kogalniceanu de la Muzeul Legiunii de Onoare.
E.L.C.O.
N.2278
Kogalniceano
Décret du 29 Novembre 1881
Rang du
Envoyé extraordinaire et Ministre plenipotentiaire de S.M. le Roi de Roumanie près le Gouvernement de la République française
Décède le

Le Président de la République Française
sur la proposition du Président du Conseil
Ministre des Affaires étrangères
Décrète :
Art. 1. M. Kogalniceano,
Envoyé extraordinaire et Ministre plénipotentiaire de S.M. le Roi de Roumanie près le Gouvernement de la République Française, est nommé Grand Officier de l'ordre national de la Légion d'Honneur.
Art. 2. Le Président du Conseil, Ministre des Affaires étrangères et le Grand Chancelier de l'Ordre sont chargés, chacun en ce qui le concerne de l'exécution du présent Décret.
Fait à Paris, le 29 Novembre 1881
Jules Grevy

Fișa lui Mihail Kogălniceanu la Muzeul Legiunii de onoare.

Decret pentru acordarea Legiunii de onoare lui M. Kogălniceanu.

zvonuri chiar despre o încercare de atentat la viața lui (p. 18).

14 iulie 1878: același ministru Honoré de Băcourt anunță pe Wiliams Wadington, ministrul de externe al Franței, că « un jeune M. Stourdza » (un tînăr, M. Sturdza), în timp ce Ion Brătianu și M. Kogălniceanu erau încă la Berlin, a încercat un complot contra guvernului, acuzînd mai mult pe Kogălniceanu: delegația, însă, n-a avut nici o putere la Congres, pentru că Bismark, președintele Congresului, hotărîse ca delegații români să fie prezenți la discuții, dar nu și ascultați.

21 iulie 1878: « ministrul Honoré de Băcourt expune lui Waddington vizita ce a făcut lui Kogălniceanu la domiciliul său din București. « Hier matin je me suis rendu à la charmante habitation que M. Kogălniceanu a fait construire dans la plus jolie partie de la ville, à la Chaussée, le Bois [de Boulogne] de Bucharest. J'ai trouvé le maitre du logis au milieu de ses tableaux et de ses fleurs, mais dans un état d'agitation peu en rapport avec le recueillement de cette élégante et quelque peu mystérieuse, retraite » (Ieri dimineață m-am dus la încîntătoarea locuință, pe care d. Kogălniceanu a construit-o în cea mai frumoasă parte a orașului, la Șosea, Bois de Boulogne a Bucureștiului. L-am găsit pe stăpînul locuinței în mijlocul tablourilor și florilor sale, dar într-o stare de agitație nepotrivită cu atmosfera de reculegere a acestei elegante și puțin misterioase retrageri... pp. 27—28.)

25 august 1878: « M. Kogalniceano, qui est homme de resource » (Domnul Kogălniceanu, care este om de mari posibilități... p. 41).

28 septembrie 1878: se închid corpurile legiuitoare, prilej pentru Kogălniceanu să rostească un discurs, « M. Kogalniceano s'est acquité de sa tache avec le talent habituel» (domnul Kogălniceanu s-a achitat de sarcina sa cu talentul obișnuit... p. 122).

14 decembrie 1878: ministrul francez de la București, Honoré de Băcourt scrie despre succesiunea lui Ioan Cîmpineanu (1841—1888) ca ministru de externe în locul lui M. Kogălniceanu. Fiind sfîrșitul anului calendaristic și politic, dar și încheierea unei rodnice activități diplomatice a lui Kogălniceanu în anii grei ai războiului, H. de Băcourt crede că este momentul să facă o caracterizare a acestuia ca om politic. Începe să arate cauzele conflictului dintre Ion Brătianu și M. Kogălniceanu « ...le désacord survenu entre le Président du Conseil et lui, ainsi que l'opposition très vive qui lui était faite par la plus grande partie des députés moldaves... Il est incontestable que Mr. Cog[alniceano] est un des esprits politiques les plus saillants, non seulement du dernier Ministère, mais du pays tout entier, sur ce point l'appreciation est unanime; c'est en outre un homme de ressources et surtout de résolution, qualités que n'a point Mr. le Président du Conseil et qu'il doit trouver forcement chez son collaborateur le plus direct » (...dezacordul survenit între președintele consiliului și el [Kogălniceanu], ca și opoziția foarte vie ce i s-a făcut de cea mai mare parte a deputaților moldoveni... Este incontestabil că M. Kogălniceanu este unul din spiritele politice cele mai strălucite, nu numai din ultimul minister, dar din întreaga țară, punct asupra căruia aprecierile sînt unanime; mai mult decît atît, este un om de mari posibilități și rezolut, calități pe care d. Președinte al Consiliului [Ion Brătianu] nu le are de loc, încît trebuie să le găsească vrînd-nevrînd la colaboratorul său direct... p. 289).

Dosar nr. 5, an 1881, vol. Avril-Décembre

4 aprilie 1881: Cercetînd și acest dosar, ceea ce impresionează în mod deosebit este faptul că M. Kogălniceanu se bucura de aprecierea personală a Președintelui Franței, Jules Grévy (1879—1887): « Monsieur le Président — scrie Kogălniceanu lui Vasile Boerescu, ministrul de externe al României — m'a reçu avec la bineveillance constante qu'il m'a toujours montrée toutes les fois que j'ai eu l'honneur de l'approcher» (Domnul Președinte m-a primit cu bunăvoința constantă pe care mi-a arătat-o întotdeauna, orideciteori am avut onoarea să mi-l apropii... p. 107). De altfel, Jules Grévy însuși, într-o scrisoare adresată regelui Carol I (30 noiembrie 1881), declară că lui Kogălniceanu « i-am dovedit mulțumirea noastră într-un mod deosebit » (nous lui avons temoigné notre satisfaction d'une façon particulière). În noiembrie 1881, cînd Kogălniceanu și-a prezentat demisia, Jules Grévy a emis un decret prezidențial acordîndu-i titlul de « mare ofițer al ordinului național Legiunea de onoare». Numai prestigiul internațional de care se bucura personalitatea lui M. Kogălniceanu a făcut ca guvernele liberale ale vremii, care nu-l agreau, să-i solicite în două rînduri ajutorul în probleme substanțiale de politică externă, ca diplomat-ministru al țării noastre.

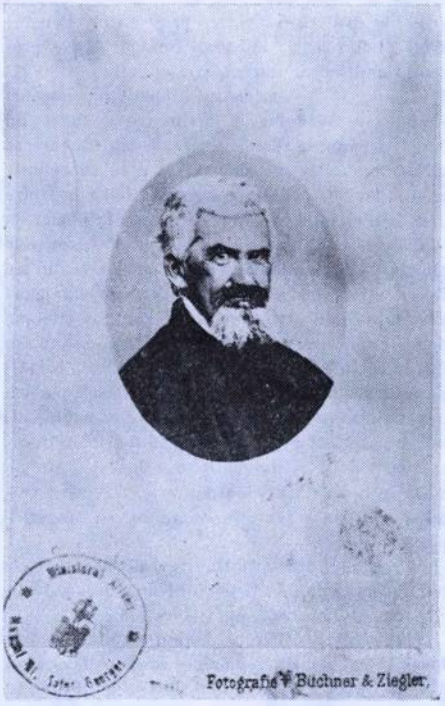
Dan SIMONESCU

1848–1978

PIETRE DE VAD

TIMOTEI CIPARIU

SCENARIUL UNUI EPISOD DRAMATIC

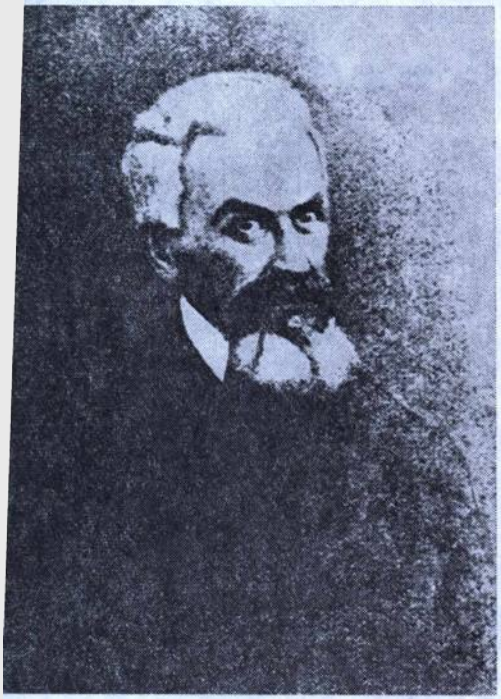

Fotografie originală, din fondurile B. C. S., comunicată de Maria Polojințev.

ÎN 1972, MARIA PROTASE A PUBLICAT ÎN colecția „Restituiri" a editurii „Dacia" din Cluj-Napoca *Jurnalul* lui Timotei Cipariu. Erau adunate, de fapt, sub genericul unei singure cărți, trei jurnale diferite: jurnalul din 1855, redactat de autor sub formă de memorii, cel din 1836, din timpul călătoriei în Țara Românească, redactat sub formă de scrisori către Vasilie Popp și Constantin Papfalvi, și cel din Italia, din 1852. Din păcate, îngrijitoarea ediției a lăsat pe dinafară un număr impresionant de jurnale, note zilnice și însemnări, pe care nu le-a consemnat măcar în obișnuita *Notă asupra ediției*. Astfel, nr. 2178 de la Arhivele statului din Cluj-Napoca conține note din călătoria în Italia, de la Milano și Torino, precum și o plimbare cu vaporul pe lacul Como etc. Ms. 2168, din același fond, conține un început de jurnal german, fiind redactat cu ocazia călătoriei sale la Berlin și Halle în mai 1850. O plăcută surpriză pentru cei interesați de biografia cipariană o conține ms. rom. 260 de la Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj, ce adăpostește însemnările sale din perioada de sfîrșit a anului 1858, printre care și disputa cu bucovinenii în chestiunea *Lepturariului* lui Aron Pumnul. Însemnări din anii 1856 și 1888 se află consemnate în ms. 2157 de la Arhivele statului din Cluj-Napoca. Ele vorbesc de o călătorie la Cluj în 1888, pentru procurarea unor noi cărți de la anticarul Burian, sau de o altă călătorie făcută în martie 1856, din Blaj, pe la Aiud, Cluj, Huedin, la Oradea.

Multe din însemnările de mai sus deschid noi căi de acces spre cunoașterea personalității omului și a scriitorului. Cărturarul blăjean se arată uneori interesat de natură, alteori de moravurile și obiceiurile locuitorilor din țările prin care trece. În jurnalul din 1858, găsim consemnate asemenea rînduri:

« 4 (nov[embrie]) **duminecă seara în 31 oct[ombrie] începuse a ninge ci puţin apoi luni noaptea şi marţi dimineaţa mai mult. Însă ieri, miercuri, şi mai vîrtos azi, joi, s-a topit iarăşi mai toată. Oamenii şi în estimp au întîrziat cu semănatul ca în anul trecut; că pre aici din 15/27 aug[ust] n-a mai ploiat pînă în 9/21 sept[embrie], ci şi atunci puţin, iar de atunci nemica pînă vineri 17/29 oct[ombrie], cînd a ploiat bine. Oamenii de acum vor să samene, mai ales de le va părteni timpul care se pare a se îndrepta iarăşi. Toamna din est timp a fost ca şi cele dinainte, începînd de la 1855,**

Pictură în ulei aflată în sala de lectură a Bibliotecii din Blaj.

foarte frumoasă. Cucuruz mult, vin mai nemic.

7 dec[embrie]. **Timpul umblă tot ca pînă aici, însă fără frig, mai mult cu ploaie decît seren, însă şi după nopţile serene dimineaţa numai brumă mare se vede, ci pămîntul mai neînghеţat. Din contră, gazetele nemţeşti să vaieră de o iarnă grea, timpurie şi statorie, de care nu-şi mai aduc aminte oamenii. În Italia a nins în nov[embrie] şi pe la Neapole, în Germania şi Boemia frigul e cumplit pre la 23 nov[embrie], iar în Galiţia se scrie a fi căzut termometrul la 15 sub zero» etc.**

Iată şi o pagină din jurnalul german din 1850, în care observaţia şi notaţia sînt mai fruste, pline de culoare şi simţ al detaliului:

« Hallis Saxonum, 14/26 mai 1850 die domini. **Azi dimineaţă plecai la 12 din Berlin cu carul de fier şi trecui pre lîngă Wittenberg, Dessau şi Cöthe. Seara la 9 1/2 ajunsei în Halle, unde rămăsei pre noapte în ticălosul ospel din Stadt Zürich, n[umă]r[ul] casei... Numaidecît încunjurai piaţa aflai o diferenţă nespusă între eleganţa şi frumuseţea Berlinului şi fantisiea mucedă a Hallei. Cînd în Berlin mai nu vezi case decît în cel mai artistic gust ridicate, în Halle nu afli nici măcar un edificiu după gustul modern. Halle e în căutarea arhitecturii cu 100 de ani înapoia Berlinului. Nici odinioară nu aş fi crezut că pre lîngă atîta erudiţiune a acestei renumite cetăţi, aşa de puţin gust pentru frumuseţe să poată avea. La Rosslau trecum albia spre Dessau. Cîtă frumuseţe naturală! La Restauraţiunea din Rosslau vezi femei tinere de o nespusă frumuseţe şi cu gust îmbrăcate, vii şi cum se pare, de bună umoare. Nu ca în Berlin, unde nu vezi o faţă femeiască deschisă. Apoi în Halle? Nu ştiu, ci după cum potui precepe din puţin, sunt ca şi la Berlin, ci vezi şi în costumele femeilor de aici, ce prea mult seamănă cu gustul arhitectonic».**

Fără îndoială însă, cel mai interesant jurnal al savantului este cel din martie-iunie 1849, aflat şi el în paginile ms. 2157. Scris în întregime cu creionul, cu excepţia însemnărilor din iunie 1849, cînd ajunge la Bucureşti, jurnalul acesta concentrează în sine unul dintre cele mai dramatice episoade ale revoluţiei din 1848 din Transilvania. Este vorba de fuga membrilor Comitetului naţional român, în martie 1849, la Rîmnicul Vîlcea, imediat după ocuparea oraşului Sibiu de trupele generalului Bem. Deşi acesta a afişat un regim de largă toleranţă, existau printre trupele sale destui inşi cărora le-ar fi făcut plăcere să pună mîna pe arhiva Comitetului revoluţionar naţional român şi pe unii dintre membrii săi. G. Bariţ ne relatează în *Părţi alese din istoria Transilvaniei*, vol. II, pp. 471—473, cum au scăpat o parte din membrii Comitetului în acea furtunoasă zi şi cum s-au strecurat pe la Tălmaciu pînă la Veştem şi Boiţa, iar de acolo spre Turnu Roşu. Printre cei scăpaţi odată cu el se numărau S. Bărnuţiu, Aron Florian, I. Munteanu, I. Bran şi Circa. N. Bălăşescu, rămînînd să ridice banii Comitetului, fu surprins de insurgenţi şi scăpă numai datorită

206.580
Biblioteca Jud. Mureş Tîrg
SALA DE LECTURA

mamei fraţilor Goleşti, care plecînd a doua zi spre Ţara Românească, îl luă pe acesta în suita ei. Ceilalţi membri ai Comitetului scăpară pe drumul urmat de Cipariu: de la Răşinari prin munţi, trecînd peste rîul Sadu, iar de aici pe linia Voineasa — Mălaia — Lotru — Brezoi, exact prin locurile pe care se construieşte astăzi hidrocentrala de la Lotru.

Ţinta lor era Călimăneştii, unde se afla pe atunci generalul Puchner bolnav. Acesta deţinea postul de comandant al armatei austriece din Transilvania, dar în urma insuccesului de la Sighişoara asupra lui Bem cedase conducerea operaţiunilor lui Kalliani şi, deoarece era bolnav, se retrăsese împreună cu fiul său şi cu alţi doi generali austrieci la Călimăneşti. Unul dintre aceştia este Hasford, căruia Cipariu îi spune de obicei Gasford, celălalt Pfserman. Se mai aflau de faţă maiorul Münnich, cu care membrii comitetului au dese întrevederi, şi secretarul baronului Puchner, Iosif Glantz, ce va ajunge ulterior «mîna dreaptă» a lui Wohlgemuth şi Bach în administrarea Transilvaniei. Ocuparea Sibiului, care a dus la intervenţia trupelor ţariste în Transilvania, a determinat căimăcănia din Ţara Românească să-i privească rău pe refugiaţii revoluţionari transilvăneni şi să declare arestarea lor. Majoritatea grupului de la Rîmnic, printre care se aflau pe lîngă membrii comitetului naţional român (Cipariu, H. Bălăşescu, S. Bărnuţiu, Fl. Aron) şi o serie de tribuni şi vicetribuni, prefecţi, viceprefecţi şi centurioni printre care: Ioan Bradu, Blăjeanu, Petru Brote şi Ioan Brote, Raţiu Partenie şi Raţiu Şerban, Popovici Alexe şi Ioan Cristian etc. au fost ţinuţi sub arest, fiind eliberaţi doar pe rînd şi cu mari precauţii spre a pleca pe la Craiova şi Ruşava, spre Bucureşti şi Viena. Acelaşi lucru l-a păţit şi G. Bariţ, care e arestat la Cîmpina şi închis. De aici ei asistă neputincioşi la evenimente, sînt martori la sosirea turcilor şi a ruşilor, fiind ţinuţi sub supraveghere strictă. Mănîncă pîine cazonă şi sînt vizitaţi de pictorul transilvănean Ioan Costande, în drum spre Craiova. Lăsat mai liber, Cipariu reuşeşte să descopere la un croitor nişte cărţi şi se lasă în seama lor sau hoinăreşte prin zăvoaiele Oltului. Într-o atare împrejurare întîlneşte o misterioasă femeie cu numele de Maria, pe care o însoţeşte într-o cafenea. Se pare că interesul pentru ea se menţine constant, de-a lungul zilelor următoare, căci numele ei mai figurează de cîteva ori în paginile însemnărilor sale. Tot aici figurează consemnarea uneia dintre cele mai frumoase nopţi din viaţa lui, şi alături numele de Stănilă. Probabil acelaşi Stănilă Ilie din Sibiu, care figurează pe o altă filă a carneţelului său, că i-ar fi dat la Bucureşti suma de 5 florini, alături de o suită întreagă de concetăţeni: Pop Andrei (10 fl.), Tăslăuanu (5 fl.), Avram Moldovan din Horia (5 fl.), Radu Greceanu din Braşov (5 fl.), Nicodim Prie (5 fl.), Basiliu Maiorescu (20 fl.) etc. Către Bucureşti plecase, cum aflăm din acelaşi jurnal, la 18 aprilie, urmînd drumul prin Drăgăşani, Slatina, Vedea. Ajuns în Capitală, trage la hanul Gabrovenilor, unde stă toată luna iunie, asistînd la evenimentele militare din capitală şi din Transilvania, unde secuii sînt dezarmaţi, iar prin bătălia de la Timiş este înfrîntă şi ultima rezistenţă armată a revoluţionarilor maghiari, iar comandantul lor, căpitanul Alexandru Kiss, luat în captivitate. Ultima ştire consemnează eliberarea Sibiului, ceea ce însemna, practic, că se putea întoarce acasă la cărţile şi ocupaţiile sale. Avea să afle însă curînd, dintr-o scrisoare primită de la Andrei Liviu Pop la 26 iulie 1849, că biblioteca i-a fost prădată şi cea mai mare parte din cărţi furate şi distruse. A fost una dintre cele mai grele lovituri primite vreodată de acest mare iubitor al cărţilor, care şi-a consumat o bună parte din anii următori pentru redobîndirea exemplarelor pierdute şi refacerea bibliotecii, lăsînd pe seama posterităţii una dintre cele mai frumoase colecţii particulare româneşti din întreaga istorie a culturii noastre. Lucru pentru care merită o dată în plus recunoştinţa noastră.

* * *

Cipariu a fost, după cum se ştie, unul dintre iniţiatorii primului plan de înfiinţare a unei reviste periodice pentru nevoile culturale ale românilor din Transilvania. Planul a fost dezbătut încă în 1836 cu ocazia călătoriei sale la Bucureşti împreună cu G. Bariţ şi Rudolf Orghidan la Braşov, care a fost ales, din motive politice, drept centru al viitorului ziar. Aşa s-a născut la 1838 „*Foaie literară*“, iar mai tîrziu „*Gazeta de Transilvania*“ şi „*Foaie pentru minte, inimă şi literatură*“. Dar nici Cipariu însuşi nu a renunţat complet la ideea de a redacta şi el o gazetă pentru românii ardeleni, lucru realizat abia în 1847 cu „*Organul Luminării*“, deşi proiectele sale pentru un „*Nunciu*“ datau cu 10 ani mai înainte (1838). Din păcate, nici soarta jurnalului său nu este dintre cele mai fericite, el trebuind a fi sistat în împrejurările critice ale revoluţiei

din 1848, iar pînă la obținerea aprobării pentru „*Archivu*“ aveau să mai treacă mulți ani.

Revoluția de la 1848 a dat însă un nou și puternic imbold luptei de emancipare socială și națională a popoarelor din imperiul habsburgic, a deschis noi posibilități spre propășirea lor culturală. Românii au simțit că e timpul ca drepturile pentru care se ridicaseră cu forța armelor să devină o realitate. De aceea, ei au cerut în repetate rînduri ca, pe lîngă admiterea limbii române ca limbă oficială a administrației din Transilvania, să se obțină aprobarea înființării unei universități și a unei facultăți de științe juridice. Cipariu s-a gîndit chiar la mai mult. În împrejurările schimbate de după revoluție, cînd bătrîna „*Foaie pentru minte*“ a lui Bariț nu mai putea îndeplini rolul de oficină literară a Transilvaniei, el nutrea gîndul scoaterii unei noi reviste literare, de mare necesitate nu numai în stimularea forțelor artistice locale, dar și în asigurarea unității limbii prin introducerea alfabetului latin și a unui sistem ortografic care să se impună tuturor românilor. Preocupările lingvistice ar fi stat aici pe primul loc, căci fără o limbă literară unitară și corectă din punct de vedere gramatical nu se putea asigura nici dezvoltarea literaturii române moderne. Locul unde avea să se pornească această revistă era fixat de el provizoriu la Viena, tocmai pentru a nu se atrage prea mult atenția autorităților asupra scopurilor ei, iar ca redactori îi recomanda pe Ioan Maiorescu și A. T. Laurian, ca doi bărbați cu merite literare recunoscute pretutindeni.

Nu știm dacă propunerea aceasta a fost înaintată sau nu unui for public și nici ce ecou a avut. E mult mai probabil ca din cauza înrăutățirii situației politice a românilor imediat după 1851, cînd Iancu și Papiu Ilarian refuză decorațiile imperiale, și cînd regimul absolutist își face simțită tot mai puternic prezența, ea n-a mai putut fi înaintată și nici aplicată în practică. A rămas îngropată pînă astăzi în paginile manuscrisului ciparian nr. 2967 de la Arhivele statului din Cluj-Napoca, după care o publicăm. Manuscrisul e nedatat, dar noi credem că el a fost redactat între anii 1850—1851, ani în care cei doi intelectuali români propuși ca redactori se aflau împreună la Viena. Înainte de 1849 e mai puțin probabil să se fi redactat acest act, deoarece Ioan Maiorescu nu se stabilise încă la Viena și nici nu putea fi încă vorba de luptele și libertățile pentru care s-au jertfit românii. De asemenea, cu începere din iunie 1852, A. T. Laurian părăsește Viena pentru postul de inspector general al școlilor din Moldova, așa că inițiativa ciparianâ vizează datele menționate de noi mai sus, mai ales că aceștia doi redactau pe atunci alte asemenea gazete: primul «foaia de legi», al doilea „*Magazinul istoric pentru Dacia*“.

Cea de a doua inițiativă ciparianâ vizează scoaterea seriei a două a revistei sale filologice „*Archivu pentru filologia și istoria*“, din care scosese, în anii 1867—1871, 40 de numere, ajutat fiind de Ioan Micu Moldovan. Împrejurările culturale, ca și disputele filologice din epocă, îl determină să se gîndească în 1875 la continuarea „*Archivului*“ ca revistă trimestrială, de 4 ori pe an în loc de 10, cum apăruse pînă atunci. Proiectul noii serii se păstrează în manuscrisul nr. 2156 de la Arhivele statului din Cluj-Napoca și ea ar fi urmat să respecte ideile și principiile cunoscute și apărate deja prin seria I-a. La baza lor stătea concepția etimologică, latinistă despre limbă, pe care „*Archivu*“ o promova în ortografie, ca și în studiile filologice. „*Archivu*“ avea apoi menirea să pună la dispoziția contemporanilor o serie de texte și documente vechi mai puțin cunoscute sau inedite («material nou sau rar sau mai puțin cunoscut»), spre a se oferi materialul necesar scrierii unei «istorii critice» cu adevărat naționale, deoarece «pînă ce o *critică națională* severă și neparțială nu va predomni în conștiința istoricilor noștri, istoria noastră va fi numai fabule...». El militează, de asemenea, pentru redactarea unor monografii critice preliminare, fiind printre primii la noi care au susținut necesitatea imediată a unor astfel de lucrări.

După cum știm, noul „*Archiv*“ al lui Cipariu a rămas în stadiul de proiect. Totuși, această inițiativă revuistică, ca și cea anterioară, probează interesul statornic al lui Cipariu pentru cultură, condiția *sine qua non* a oricărei propășiri: «cultură și viață, barbarie și moarte, *tertium non datur*», cum spune el într-unul din discursurile „Astrei“.

Mircea POPA

JURNAL 1849

Mart[ie] 11 Fuga la Răşinariu. Luarea Sibiului.
12 La colibe.
13 Seara la 6 plecarea către Vale. Călătorie toată noaptea, la 2 după m[iezul] n[opţii] la rîul Sadului. La 3 1/2 în munte.
14 Pe munte pîn' la Comanda.
15 La Vanes'a [Voineasa] 6 d[upă] [a]m[iază] d[zi] se împreună Valea Galbina cu Lotru. Trecum Galbina de 10 ori (1 prin apă; 2 călare pre prăjini; 3 pe punte de ghiaţă; 4 pre un brad răsturnat; 5—8 pe punte de ghiaţă; 9 pre punte făcută; 10 pe punte de ghiaţă). Arestarea şi paza la Marcu. Cercetarea cărţilor.
16 Repaus în Voineasa.
17 Plecarea supt escortă călare prin Mălaia, Seliște la Brezoi, unde Lotru intră [în] Olt. Răsipitura oastei împărăteşti.
18 Mai încolo în car cu boi pre lîngă Olt pîn' în Călimăneşti. 2 d[upă] [a]m[iază], unde se afla şi Puchner bolnav. Cozia. De aci cu poşta la Rîmnic. 5 d[upă] [a]m[iază]. Înfăţişare înaintea generalului Gasford. Cortel liber în han. La Pfersman recunoscuţi de oameni onorabili. Bran, Circa, P. Andrei, doi Raţiu.
19 A doua oară la generariu. Arestarea şi luarea banilor. Glanz rece. Bălăşescul (liber), Bărnuţiu, Penciu, Moga, Bran, Circa pleacă.
20 Vin Bariţiu, Bărnuţiu, Pop And[rei]. P. Andrei şi doi Ratz pleacă. La Dunca, armata şi casele pleacă la Rîmnic. Seara la colonel.
21 Io la generariul.
22 —
23 Popovici şi Sava la generariul. Bălăşescul iarăşi prins cu Moga şi Blaşianu. Bărn[uţiu] şi Penciu se duc.
24, 25, 26 Puchner la Craiova
27 Popovici şi Bradu liberi. Bălăşescul adus aici.
28
29 Turcii pîn' la Cozia şi muscalii cu gen[eralul] Gasford. Doi Brote şi Christian aduşi şi închişi cu noi.
30 Turcii înapoi la amiazăzi între 3 salve. Rumori de ocuparea Sibiului, Braşovului şi Clujului.
31 Ştirile ca mai sigure. Seara vighitoria [paza] mai strînsă: 4 vizite seara şi noaptea. A[ron] Fl[orian] prins de dimin[eaţă] supt numele de Petru Damian.

Apr[ilie] 1 Sperările de eliberare auzite de aseară tot în deşert. O vizită noaptea la 2 ore. Casele şi armata noastră de la Craiova către Orşova. Ceremonia funebră a unui căpitan rusesc.
2 Noaptea spre 3-a a[prilie], la 1—2 Bălăşescul trimis la Bucureşti. Pugilariul pierd[ut].
3 Doi Brote şi Christian la generariu. Brote amîndoi scapă. Fulea la gener[al]. Un comisar de la Bucureşti spre împărţire de bani.
4 Christian a 2-a oară la generariu.

5 Io liber. Fulea etc. plecară. Trupele de la Braşov pe 11 se aşteaptă la Craiova pleacă la Estrak [?], Puchner şi Urban decoraţi. Gen[eral] — Com[an]do în Tr[ansilva]nia desfiinţat şi Transilvania pusă supt Windischgränz. O scrisoare la Gasford. Blasianu liber. Moga înainte de 3 zile. Io singur.

6 Popovici, Brote, Moga, Blasianu la Craiova. Io lăsat pe cuvînt de onoare de-a nu ieşi din Rîmnic. Lüders se aşteaptă. [*cuvînt indescifrabil*]... cette fête sera la fête, de toute ma vie pour l'avenir. Stănilă.

7 Din nr. 199, unde fui ţinut de la 19 mart[ie], la nr. 13. Răşinărenii spun că ungurii în săptămîna trecută fură bătuţi înapoi de la Belgrad, şi că dum[inecă] (1 apr[ilie]) se duseră iar cu putere mai mare.

8 Dumineca Floriilor. Seara la 7 1/2 sosi gen[eralul] Lüders între salve de 15 tunuri (turceşti şi ruseşti) afară de 2 care au amuţit. Cetatea se lumină şi gen[eralul] trase la Gasford, în casele coconului Iancu. Mine se zice că va veni şi Omer-paşa. Azi vor fi sosit trupele austriace de la Braşov (ca la 12000?) la Slatina către Craiova.

9 Revue la şmotru. 9 ore dim[ineaţa]. Lüders cercetează tunurile şi pleacă la carceră [?]. Seara vorbire cu maiorul să vorbească de mine la gen[eral].

10 Un batalion muscali pleacă la Drăgăşani. Mine vor trece 2.000 turci la Cozia. Mă suii pe deal de văzui R[îmnicul] în panoramă şi descinsei prin zăvoi, Maria. În cafenea.

11 Costande trece către Craiova. B. în B. în fiară. La 1 oră sosesc 2.000 turci. Pîne de comis.

12 La 12 turcii pleacă. 2.000 la Cozia, ceilalţi la Călimăneşti şi Drăgoeşti. Înainte un steag roşu mic cu lună şi stea, în mijloc, altul dar mare, cu scrisoare albă pe o faţă, înapoi altul mic, verde, cu lună şi stea. Ştiri că o parte din Boiţa a ars, ungurii bătuţi la Belgrad, puţini la Sibiu, recrutează. De la Răşinari cer în loc de 14 acum 24.000 fl[orini]. Lüders iertă să treacă oamenii la Ardeal. Ploaie cu fulgere şi tunete. Tot pîne muscălească. Maria cu poliţariul. Croitorul cu pixidea [?]. Cărţi de citit.

13 Cîntă broaştele, aici clopotul şi în vinerea mare şi nu o ţin sărbătoare. Christian la Craiova. Înţeleg că Moga fu îndreptat de-a-dreptul la Rusava.

14 Timp cald de primăvară, deşi nu prea senin. De noapte ploaie mare pînă la miez[ul] nopţii. Maiorul. Trei scăpaţi.

15/3 Ziua de paşti. La 1 după miez[ul] n[opţii] 11 salve ruseşti înştiinţară învierea. La 2 1/2 toaca. La toate bisericile din întîi de 4 ori urmînd 4 clopote, de aci tot de 3 ori tocate şi clopotite, ori tocatele cu clopotiţele împreună. După miez[ul] n[opţii] numaidecît serin, ziua ca şi ieri. După am[iazăzi] întîlnii pre gen[eral] care-mi spuse că-s liber a călătorii unde voi vrea etc. şi mă pofti pe mine la 10 ore dim[ineaţa] ca să-mi mai vorbească. Maiorul m-a cercetat de 2 ori. D[umne]zeule, mulţumită ţie!

16 La generariul întrebări, dejun, muzică turcească, cortel pentru turci. Muscalii trec în Valachia de sus, turcii dincoace. După amiaz[ăzi] la Olt, joc românesc.

17 La maiorul şi la gener[alul]. Ruşii trec pînă vineri toţi dincoace, numai 1 bat[erie] cazaci la Craiova. Hîrtiile etc. înapoi. Maria cu poliţariul ieri şi azi.

18 Paşaportul că poci merge la Bucureşti fără frică. La maior.

19 Plecarea. Slăviteşti. Noaptea într-un han.

20 La Drăgăşani, podul peste Olt, Slatina, poliţariul.

21 Prin Greci, Serbăneşti, pîn' la Tecuci. Vedea.

22 Dumineca Tomii. Vînt mare, la Baciu ciocoiul şi 2 ovrei. Hadsetri mosen.

23 Prin Vadu-Lat (Argeşul şi alte 2 rîuri) la Bucureşti în hanul Gabrovenilor.

1/15 iun[ie]. Tot în hanul lui chir Vasile — pîn' la 25 apr[ilie]/7 mai cu

chiria pe zi de 3 zw. întru o odae. De aici pe lună cu 10 1/2 în 2 odăi, ci una numai pîn' în 21 mai/ 2 iun[ie], — în care zi, cea din urmă a moșilor, s-a ieșit în lagărul rusesc manifestul rusesc asupra ungurilor din 26 apr[ilie], fiind de față și ofițerii austriaci ce se află aici. Marți, adecă ieri, s-a făcut în lagăr sfeștanie, s-a vestit că au să plece, și după amiazăzi au și plecat carele cu bagaje, astăzi au plecat tot lagărul. Intrarea lor va fi pe la Buzău, Oituz și Dorna.

2/14 Astăzi pleacă general-ștabul. Ai noștri vor intra prin Banat să ne împreune cu Jelacici.

7/19 Lüders dă proclamație către Transilvania din Predeal. S-a început bătaia la Timiș. Am cetit și o proclamație a lui Dorftner c.r., comisariu pentru Ardeal; în Ungaria e Br. Geringer, gen[eral] comandante în Tr[ansilva]nia Clam-Gallas, gen[eral] com[andante] rusesc în Ungaria, Prince de Varșovia, Paskiewicz.

8/20 Muscalii cuprinseră Brașovul. Dezarmară pre secuii din Trei Scaune și plecară către Făgăraș.

16/28 Știrbei se instală cu pompă de domn. Comandantele unguresc de la Brașov, Kiss, fu adus alaltăieri cu alți ofițeri aici. Principii sosiră la Ploești. De aseară se auzea că rușii au ocupat Sibiul fără bătaie.

*

«...aste timpuri de regenerare a tuturor popoarelor...»

Poporul român, ori și cît a fost apăsat din tirania împrejurărilor, deși și-a pierdut existența politică de tot, au mai de tot, tot nu și-a uitat de glorioasa origine, de numele roman. Această memorie, susținută de numele ce-l purtăm și de dulcea noastră limbă, ne înalță pieptul și anima într-aste timpuri de regenerare a tuturor popoarelor mai mult decît totdeauna pînă aici. Ea ne insuflă eroicele virtuți în luptele pentru libertatea națională într-aste circustări critice, ce ne amenință chiar și existența morală, și cînd inimicii numelui roman proiectaseră ștergerea naționalității române din foaia popoarelor europene, ea singură ne insufla curajul de a ne ridica cuvîntul și brațul într-armat pentru apărarea cea mai din urmă [a] acestui prețios vistiariu, fără de carele pentru român nu mai rămînea urmă de mîngîiere. Noi învinserăm ceata conjuraților inimici ai noștri, și călcarăm idra înveninată ce-și căscase gura infernală să ne înghită chiar în momentul cînd li se părea că nu ne-a mai rămas umbră de scăpare. Naționalitatea română triumfă și soartea ei este asecurată pentru venitoriu. Românul a ieșit din întunericul necunoștinței. Europa-l salutează ca pe un consoarte în numărul celorlalte familii indigene. Și nimene va mai cuteza a ne arunca apusul originei au a stării în viața politică și socială.

Insă, deși românul a făcut foarte mult în timpurile mai dincoace, deși pașii lui în deceniurile mai de aproape fură gigantici, în simțul politic-național, în arme și literatură, tot nu suntem într-adevăr decît numai la începutul lucrărilor. După recîștigarea libertății, recunoașterea vieții naționale, după triumful armelor, după luptele cu amărățiunea forței și puterea temeiului unei literature adevărat naționale, mult, foarte mult ne mai rămîne a face. Toate piedecele încă nu sunt ridicate din mijloc, unele se mai nasc de nou pîn-acum nevăzute. Mijloacele încă ne sunt prea puține, că anima și simțul național mai arde întru noi și focul cel sînt ce ne-a încălzit sufletul și a revărsat lumina în cugetele noastre, în loc de a se stinge se va încinge și întinde și mai mult, spre tot ce poate fi glorios și neapărat de lipsă numelui românesc.

Să lăsăm cursul dezvoltării politice evenimentelor ce ating soartea tuturor celorlalte popoară din familia europeană. Soartea noastră e legată cu a lor, providența nu le va mai despărți de către olaltă. În rău și în bine vom fi împreunați. Ci, progresul umani-

tatei este neîndoit, şi aşa nici al nostru nu poate fi tras la îndoială. A despera se cuvine numai neputincioşilor, iar noi avem destulă cauză de a ne simţi încă destul de tari. Orice evenimente ne vor afla rezoluţi, şi linia lucrărilor noastre e prea însemnată.

Ci dezvoltarea culturii intelectuale nu poate fi lăsată în voia evenimentelor necunoscute. Orice va determina pentru noi venitoriul, el trebuie să ne afle propăşiţi şi înaintaţi. Căci fundamentatul răspunsului, ce putem aştepta în ochii Europei, e numai cultura întru toată întinderea ei. Ea este şi temeiul şi apărătoriul libertăţii, ce cu atîta sete o dorirăm şi pentru care atîte sacrificii am adus. Barbaria şi-a pierdut farmecul în ziua de astăzi, şi nu trage asupră-şi decît dispreţul şi îngreţoşarea timpului de acum. Ci cultura intelectuală e întîiul factor a toată cultura şi unde ea încă nu şi-a pus temeiul, progresul şi întinderea civilizaţiunei nu poate fi de aşteptat. Asta spînzură de la voia noastră, noi o voim cu toţii şi din tot sufletul, şi stă cu totul în puterea noastră — a naţiunii şi a literaţilor noştri.

Şcoalele ce am avut, pot să ni le închidă, au să ni le reguleze după planuri cu totul antinaţionale, în care românul să nu-şi afle dezvoltarea decît pre căi ce să-l ducă la dezbrăcarea naţionalităţii. Gazetele, acest mijloc uşor şi sigur, de a da viaţă naţiunilor şi celor mai amorţite şi de a deştepta spiritele şi cele mai cufundate în somnul nesimţirii, pot fi condamnate la amuţire, au restrînse la o viaţă asemene celui ţinut în prinsoare, au folosite spre scopuri cu totul neprietorie. Ci cîmpul literaturei ne stă deschis cuprinderea cu ştiinţe, cu cugetarea, cu scrierea, cu tipărirea, cu lectura ne rămîne neapărat. Naţiunea română e aşa de mare, bărbaţii literaţi aşa de numeroşi, cît nici capete [nu] ne lipsesc de a cugeta, nici pene de a scrie, nici mijloace de a ajuta productele literarie române, numai voia să nu ne lipsească la aceasta.

Credem însă că nici aceasta [nu] ne poate lipsi. Toate semnele ne-o adeveresc. Încă înainte de a ajunge la libertate, cu nespusă a inimei mulţumire vedea cineva, nouă şi nouă producte începîndu-se în toate ramele de ştiinţe, răspîndite şi îmbrăţişate cu o căldură căreia nu s-a mai văzut ceva asemenea în toată românimea. Literatura română luase un zbor, în foile politice şi literare, în cărţi filologice, de ştiinţe serioase şi beletristice, care în scurt timp, cu toate piedecele despotismului ce o trăgea ca plumbul la pămînt, era să o pună în rangul literaturei popoarelor Europei civilizate. Evenimentele întrevenite a precurmat acest curs înălţătoriu, ci n-au tăiat nici firul vieţii bărbaţilor atunci ocupaţi cu literatura, nici dorul şi setea împreunată de a reîncepe şi a continua această dezvoltare naţiunale; încă ni se pare că acel dor şi acea sete chiar prin acea întrerumpere s-a potenţiat într-atîta, cît toată întîrzierea pre zi ce merge devine mai nesuferită.

Un bine însă, ce ne-au adus aceste evenimente, este o apropiere cu mult mai mare de cum se vedea mai înainte, între persoane şi idei. O mare parte a notabilităţilor române literare se află au la un loc, au prea puţin depărtate. Asta face, ca şi cointelegerea să fie mai cu uşurătate, şi cugetele împărtăşite, ce erau mai răsfirate, mai mult să se unească şi, aşa zicînd, să se concentreze; ce nu se poate numi decît cîştig de mare preţ, şi care neîndoit nu poate fi almintrea preţuit.

Acest cîştig este întru interesul a toată românimea, să fie asecurată pentru venitoriu într-un curs de mai mulţi ani, dacă nu pentru totdeauna. Locul, unde se află aceşti bărbaţi adunaţi încă, este de cea mai înaltă importanţă. Viena, capul unui imperiu ce cuprinde jumătate românimea Daciei traiane, este supt tot aspectul un loc ca făcut pentru ori ce înlesnire a literaturei române. Mijloacele de a avea a mînă orice funtane pentru cercetările literare, în bibliotecile publice şi private, în colecţiunile de arte şi antichităţi, în relaţiunea neîntreruptă cu naţiunile Europei şi cele mai literate şi cele mai înfrăţite cu naţiunea română, înlesnirea şi ieftinătatea tiparului, comunicaţiunea de aproape cu provinci[ile] române, şi preste tot, şi în specie cu cele din imperiul austriac fac de dorit ca şi românimea să se folosească de dînsele şi să nu le treacă cu vederea. Acum, cine este în toată românimea, care ar putea mai bine folosi toate aceste mijloace întru interesul toatei naţiuni, ca un Tr. Laurian, I. Maiorescu etc. Florian?

Românimea-i cunoaşte, scrierile lor sunt în mînile şi în aducerea-aminte a tuturor românilor şi n-au lipsă de vreo recomandaţiune.

Nici că mi[-e] cugetul ca să-i recomand, ci numai ca să deştept luarea aminte asupra unui obiect de cea mai ponderoasă importanţă după a mea părere. Şi dacă va fi preţuită după cugetul ce mi-a dictat-o, nimenea va fi care să-mi impute că o am făcut în public cunoscută, folosindu-mă de libertatea comună şi crezînd că împlinesc o sfîntă datorinţă către naţiune. În voia rămîne apoi fiecărui, au să o adopteze şi să co[n]lucreze a se pune în lucrare, au să o lapede după plac. La toată tîmplarea, ca să mă descopăr deplin, scopul meu nu e decît ca să provoc publicul român a însărcina pre aceşti bărbaţi cu o lucrare neapărat trebuincioasă şi simţită de toţi.

Înainte de toate o *gazetă literară* curat naţională, ajutată de toată românimea ar fi ocupaţiunea cea mai dintîi ce ar fi de a se impune pe umerii acestor bărbaţi. Io nu voi să determin şi marginile de cît late au strîmte ar trebui să fie măsurate acestei gazete, ci numai că *limba românească* ar trebui să cupridă cel mai dintîi loc. Fixarea unei ortografii române cu litere latine pre baze neclătite după geniul limbei şi datele istorice, nu se mai poate întîrzia, şi pe astă cale s-ar putea ajunge mai în scurt şi cu mai mare rezultat. Şi cu toate că într-astă parte părerile sunt împărechiate, ci învoirea tot nu este preste putinţă. Discutînd cu seriozitate acest obiect, pînă în cele mai mici amănunte, detaiuri, nu numai că părerile s-ar putea concentra, ci că şi cei mai riguroşi s-ar vedea constrînşi a se îndupleca la ce s-ar recunoaşte de mai practicabile. Rezultatul însă ar fi nemărginit. Norma scrierii aci demonstrată cu temeiuri nerecusabile, s-ar adopta mai cu uşorătate de toată românimea. Ea ar deveni fundamentul noii literature române, ce are de-a se înfiinţa, şi venitorimea le-ar rămîne recunoscătoare. Căci cu cît mai tîrziu norma scrierii se va fixa, cu atît mai eterogenă ne va rămînea şi începuta literatură; ci timpul e ca să o concentrăm chiar acum, cînd supt toată căutarea se începe noua epocă pentru românime.

Nici mai poate fi întrebare că astă gazetă literară trebuie să fie cu litere latine, cînd limba ne este română, şi cînd nici slavii nu-i mai neagă astă origine. Dacă în beserică încă tot au de-a se mai suferi literele slavo-grece, pentru împrejurările religioase, asta tot nu ne împiedecă nici cît de puţin în literatură a introduce pe cele romane. Ci, din contră, nefăcînd asta, ne aflăm nu numai în contrazicere cu noi înşine, cu simţul nostru naţiunale, care e roman, ci chiar şi cu limba noastră şi afinitatea ei cu celelalte europene de aceeaşi origine, iar în ochii învăţaţilor Europeni au ridiculi au indolenţi au ce e mai rău încă barbari; ce neîndoit nu se pierde să o mai suferim, de ne preţuim cît de puţin pre noi înşine, şi aşteptăm să ne preţuiască [şi alţii].

*

Archivu pentru filologia şi istoria
Nr. I ian[uarie]-martiu 1875
I Noul Archivu

I

„NOUL ARCHIVU“

Cu începutul anului 1875 începem curs nou din „*Archivul*“ nostru, tot cu scopul şi condiţiunile, materia şi forma celui de mai înainte, decît că, în loc de a ieşi de zece ori pre an, după împrejurările de acum, va ieşi numai de 4 ori, însă fără de scăzămînt în coale.

Astă mică schimbare se făcu numai pentru a cîştiga mai mult din timpul necesar pentru redacţiunea şi ediţiunea acestei foi, care numai se redige în Blaşiu, iar impresiunea se face într-un alt loc, prin urmare cu pierdere de timp pentru umbletul necurmat al manuscriptelor şi coalelor de corectură încoace şi încolo, pînă ce vine numărul la starea de-a se putea espedi.

Iar motivele din care ne-am îndemnat a lua din nou firul întrerupt de vreo cîţiva ani, nu sunt altele, decît tot cele ce le aveam la prima oară, cînd dedem drumul acestei foişoare, dar încă şi mai înainte, cînd încă aveam numai în proiect ediţiunea ei la 1847.

Şi aceste motive sunt: interesele cele mari, ce au pentru toate naţiunile, care vin la cu[n]ştienţa de sine: *limba* şi *istoria naţională*.

Numai popoarele care încă nu au ajuns la acel grad de maturitate, se mai află în letargiul şi nepăsarea idiotică către aceste două mari interese de viaţă pentru oricare popor: — sau dacă iarăşi a scăpătat în letargiu.

Erau timpure cînd şi românul dacic devenise nesimţitor către aceste două interese. Cînd limbele barbare intraseră pînă şi la co[n]ştiinţa religioasă, şi ro[mânul] impilat pînă şi în pietatea sa, nici în orele de închinăciune nu se mai putea ruga decît în limbă străină.

Dar acele timpure au trecut pentru corpul naţiunii române. Ele au mai rămas numai pentru puţin membre putrede individuale, care au căzut, şi astăzi sunt mai rare decît altă dată.

Încă şi la noi deşteptarea şi venirea în ori s-a tîmplat numai pre încet, ca şi aiurea. Ceaţa, ce întuneca vederea limpede, ţinu un period lung. Chiarificarea se făcu cu multă nevoinţă, — şi în unele respecte, încă împreună astăzi nu se face deplin.

În istorie ca şi în filologie.

Istoria noastră se începu cu *legende* şi *balade*, încîntătoare şi însufleţitoare. Urmară *cronicarii*, interesaţi în istoria naţională specială, fără multă valoare în aceea ce atinge întregul naţiunii.

După toate nevoinţele ce şi-au dat pînă acum toţi istoricii noştri, încă şi mai noi, ca să ne dee o istorie *critică* şi adevărat naţională, tot nu au putut reuşi.

Material mult s-a adunat pînă acuma, sau mult este încă de adunat.

Încă mici monografii, bine lucrate, nu avem decît prea puţine.

Şi pînă ce materialul nu va fi adunat, istoria noastră nu poate să fie decît plină de lacune, şi defecuoasă.

Şi pînă ce o *critică naţională* severă şi neparţială nu va predomni în cunoştinţa istoricilor noştri, istoria noastră va fi numai fabule, de mai puţin preţ istoric, chiar şi decît legendele şi baladele naţionale.

Archivul nostru nu a promis nici mai înainte, nici acum nu promite, dar nici nu poate să promită cu respect la *istorie*, decît materialul *nou*, sau rar, sau mai puţin cunoscut.

Mult dacă ne vom ocupa din cînd în cînd şi cu cenzurarea de opere istorice, ca şi cu cenzurarea de alte opere literare, încît s-ar referi mare parte la istorie şi filologie.

Încît pentru filologie. Ideile şi principiile noastre sunt cunoscute şi din *Archivul* de mai înainte, precum şi din alte opere filologice, încît nu aflăm nevoinţă de-a le mai expune din nou şi cu altă ocaziune.

Ele sunt tot acelea şi ne pare mult rău că suntem constrînşi uneori a contrazice ideilor şi părerilor multor bărbaţi, pre care de almenterea-i stimăm şi respectăm.

Contrazicerile noastre însă sunt numai *obiective* şi nimica nu ne supără şi ne-a supărat mai tare, decît cînd contrazicerile noastre au fost luate în nume de rău şi întîmpinate cu atacure personale.

Este ştiut că atacurele personale sunt argumentele cele mai de nimica în lume, —ca şi injuriile, — şi sunt totdeauna numai semne invederate că a ajuns mucul la deget şi s-a fript, de caută să se înjure neavînd cu ce să mai apăra.

În filologie încă a curs deşteptarea, chiar ca şi în istorie, foarte încetinel şi cu multe aberaţiuni.

Erau timpure cînd a se ocupa cu filologia se credea de mulţi că tot atîta însemnează cît a se ocupa cu *secărături* şi a-şi pierde timpul scump cu ocupaţiuni pedantice.

Ales, în timpure de *politică înaltă*, filologia era într-un dispreţ, cît unii fugeau şi de locurile unde se ţineau adunări filologice, cît şi-ar fi ţinut de mare injuria dacă i-ai fi cît de puţin suspicionat că se ocupă cu filologia; şi cît că erau de convicţiune că un filolog nici nu are cuvînt a se amesteca cît de puţin în alte cestiuni — ales politice.

Laudă însă Domnului că aste timpure au trecut și filologia și-a recîștigat dreptul și puseţiunea ce i se cuvine.

Acum nu numai persoane, dar şi societăţi se ocupă cu filologia. Şi mulţi care nici nu visau sau chiar se scandaleau de filologie, acum cu suflet, cu trup, s-au trecut în castrele filologice.

Nu e mirare. Tempora mutantur et nos mutamur in illis. Şi noi simţim o vie satisfacţiune, — fie zis cu toată modestia, — cînd vedem că obiectul principal al ocupaţiunilor noastre din cruda tinereţe, *filologia română*, a ajuns la acest triumf.

Ales marelui patriot Zappa, deşi de almentrea grec, are prea mult a mulţumi filologia română.

El, străinul şi nemernicul, a înscris mai întîi [un] premiu pentru o gramatică română şi un dicţionar român.

El străinul şi nu românul, a donat naţiunii româneşti mai întîi fondure mari pentru scopure filologice.

El a dat ocaziune de a se funda Societatea academică sau Academia română care necontenit se ocupă cu discuţiuni şi petractări filologice.

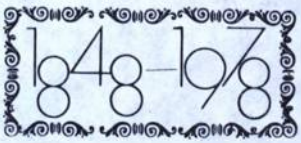
După Zappa a venit Cuza întru ajutoriul istoriei şi, în urmă, întru ajutorul amîndurora au venit şi Camera României.

Cine dar să nu se intereseze astăzi de filologie şi istorie?

Şi cu acestea, credem, că ne-am justificat şi noi destul întreprinderea din nou şi reaşternerea firului întrerupt de nevoile vieţii omeneşti.

Despre interesul limbii vezi Panu, n[umă]r mai nou a „*Convorbirilor*“ şi bucata din „*Feder* [*aţiunea*] “ pe care editoriul o notează.

PIETRE DE VAD

G. MAGHERU și EFTIMIE MURGU

două conștiințe revoluționare

CEL MAI VÎRSTNIC DINTRE FIII LUI DINICU Golescu, Ștefan Golescu (1809—1874), a rămas mai puțin cunoscut posterității decît frații săi. Explicații sînt multe, deși nu toate justificabile. Cronicarul devotat al Goleștilor și editorul unei vaste părți din corespondența lor n-a avut destule elemente direct autobiografice care să caracterizeze personalitatea primului născut dintre cei patru « Grachi ai României». I-a creionat, în consecință, un portret palid, incomplet și convențional: un « mare patriot», « drept și sincer», un « sfetnic» și « părinte» al familiei și al altora, un « filozof», un om însă care nu a fost « niciodată un realizator ».[1] Mai tîrziu, cînd corespondența sa personală și alte materiale și mărturii s-au îmbiat cu generozitate, ele nu au întîlnit întotdeauna ocazia și cîntarul istoriei la unison. Sorocul unei compensații nu va mai zăbovi mult, credem; căci evenimentele la temelia cărora viața lui Ștefan Golescu a însemnat muncă, zidire solidă, abnegație și elan, îl reclamă în galeria ctitorilor.

Prologul ... să-l lăsăm așadar pe acela scris de generalul Magheru în 1874, căci sînt amintirile împărtășite Zincăi Golescu, la moartea fiului ei. Și sînt cu atît mai prețioase cu cît se leagă de începutul regenerării naționale. La 1821, pandurul Magheru fusese trimisul domnului Tudor cu un mesaj important « către marele român Dinicu Golescu»... Să medităm o clipă numai: ce ar fi avut oare istoria să scrie dacă acel mesaj și-ar fi găsit destinatarul acasă, la Golești ...?

[1] George Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Bcierii Golești*, București, 1939, vol. I, pp. 10—11.

Intrarea lui Ștefan Golescu în istoria țării s-a făcut mai tîrziu, în anii mișcării din vremea lui Cîmpineanu. Momentul în sine îl evocă, laconic dar sugestiv, un alt contemporan, C. D. Aricescu: « d. Șt. Golescu s-a recomandat patriei sale și prin epistola sa către Vodă Al. Ghica, cu data de 1/13 ianuarie 1839, ce a circulat manuscrisă »[3]. Aricescu a publicat « scrisoarea» în 1874. De atunci a mai fost reprodusă o dată [3]. Dar atît! Citită astăzi, după aproape o sută patruzeci de ani, ea își prezintă autorul în aceleași culori luminoase din 1839, și conținutul ei stîrnește aceleași comentarii superlative. Căci a fost fără îndoială un act de curaj civic ca un maior și aghiotant domnesc să prezinte domnitorului său un rechizitoriu aspru și necruțător al abuzurilor și inechităților de sub administrația sa. Să arunce cele mai grave acuzații asupra fraților înșiși ai domnului, deținători ai demnităților imediat următoare lui; să ceară ca venalitățile, corupția, prevaricațiunile, care loveau mai ales țărănimea țării, să fie pedepsite; să pretindă o « justiție egală pentru toți, mari și mici deopotrivă; să protesteze cu toată hotărîrea și indignarea împotriva ingerințelor tutelare străine; și să îndrăznească să arate, în concluzie, deschis, domnului său că soluția pentru o viață națională demnă era să primenească aparatul ruginit și învechit al statului cu un tineret vrednic, entuziast și dezinteresat. Acestea toate,

[2] C. D. Aricescu, *Capii revoluțiunii române de la 1848 judecați prin propriile lor acte*, Bucuresci, 1866, p. 16.

[3] C. D. Aricescu, *Corespondința secretă și acte inedite ale capilcr revcluțiunii române de la 1848*, br. II, Bucuresci, 1874; reprodusă în *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, tom I, Bucuresci, 1902, pp. 2—10.

pentru ca domnul să merite binecuvîntarea poporului său; să scoată această națiune din dependența suzeranității și a protectoratului străin și să facă din ea « o națiune liberă și puternică în interior, stimată și respectată în afară »[4].

După o astfel de « recomandare » civică și patriotică mai e oare nevoie să căutăm și alte rațiuni care să explice de ce și Nicolae Bălcescu socotea pe Ștefan Golescu printre cei mai buni și intimi prieteni de luptă națională? De ce cuvîntarea ținută de Anul Nou 1847, la Paris, Bălcescu lăsa să fie comunicată, în țară, numai cîtorva; și între cei puțini indicați, era Ștefan Golescu[5]. De ce, în fine, în aceeași vreme, Alexandru G. Golescu (Negru) scria vărului său că « oridecîteori va fi vorba de a desfășura un zel fără egal menit să folosească scumpului nostru românism, primul la care mă voi adresa ești dumneata »[6].

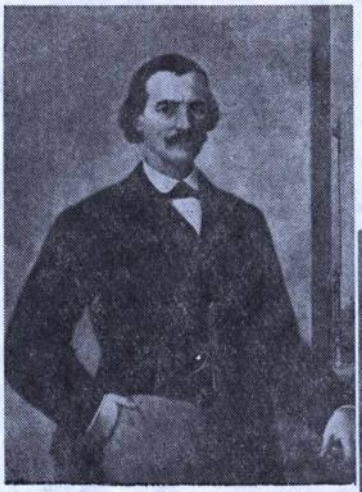
Sînt însă alte lucruri pe care le dezvăluie amintirile generalului Magheru: « Ștefan Golescu fu acela care

[4] *Ibidem.*

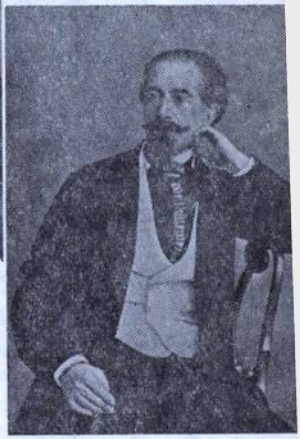
[5] N. Bălcescu, *Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului patriei noastre.* Ediție Cornelia Bodea, 1970 (Ex *Studia et acta Musei „N. Bălcescu"*, I).

[6] G. Fotino, *op. cit.*, II, p. 158 (scrisoare din decembrie 1846 — ianuarie 1847).

28
Gheorghe Magheru
și
Eftimie Murgu

Generalul
Gheorghe Magheru
(portret de
George Tătărescu, 1851).

Ștefan Golescu.

Respectabilă Doamnă,

Dacă vin așa de tîrziu a-mi împlini o sacră datorie, este că reținut de o maladie mi s-a permis a împărtăși numai ca România întreagă o profundă întristare cauzată prin perderea unui virtuos cetățean, fiu al D[umnea]voastră, Ștefan Golescu, fără de a avea însă acea dulce consolațiune de a putea vărsa cîteva lacrimi de durere pe restul unui suflet atît de mare, atît de generos. Sunt oameni care prin faptele lor, prin devotamentul lor pentru binele public lasă în urma lor o frumoasă și demnă suvenire, despre acești oameni vericît de mult s-ar zice, vericît de des am reveni asupra lor, niciodată memoria despre ei s-ar uza, ci din contră dă un rezultat mai satisfăctoriu producînd emulațiune. Astfel de oameni, este adevărat, că sunt foarte rari, dar în numărul lor putem prenumera fără nici o ezitațiune pre stimabilul meu amic, pre nemuritoriul român Ștefan Golescu!!!

Cunoșteam pe Ștefan încă mai bine de o medietate de secol, cînd la despărțirea mea de regeneratorul român T. Vladimirescu, la Slatina, fui însărcinat de acesta cu o scrisoare importantă către marele român Dinicu Golescu, spre a i-o asecura la Goleşti, carele lipsind de acolo, voiam a o reda celuia care mi-o încredințase. Însă din nenorocire murind, luai decisiunea a o transmite adresantelui, și spre acest scop plecînd din țară den cauza evenimentelor trecui prin Brașov, unde nobilul D[umnea]voastră soț se retrăsese din cauza politicei. Mergînd a-l vizita, după cîteva momente de convorbire mi-arătă locuința sa adăpostind 4 fii, 4 copii încă, cari odată, moștenind :irtutea demnului lor părinte, erau să devină Grachii României; dintre acești cel mai mare era Ștefan, era acela care acum cîteva săptămîni dispăru corporalmente dintre noi.

De atunci avînd aceleași idei animate de aceleași dorințe, legătura între noi deveni din ce în ce mai strînsă. El fu acela care împreună cu mine și cu marele literat

Zinca Golescu.

Conacul de la Goleşti (pictură de George Tătărescu).

împreună cu mine şi cu marele literat Heliade, în casa acestuia din urmă, furăm primii cari, la 1848, luna martie, depuserăm jurămîntul pentru revoluţiune».

Dacă la acestea mai adăugăm că în toată vremea revoluţiei Bălcescu a găsit în Ştefan Golescu un sprijin şi o replică, profilul omului de la 1839 se luminează, creşte în valenţe şi dimensiuni.

« Eu pe Ştefan îl stim şi îl iubesc — scria tot Bălcescu, în exil, lui A. G. Golescu — şi cred că totdeauna m-oi înţelege cu tine şi cu dînsul »[7]. Şi de la Palermo, dealtfel, ultima sa scrisoare adresată prietenilor e cea din 22 octombrie 1852 către Ştefan Golescu. Cît despre călătoria conspirativă de care aminteşte Gheorghe Magheru, aceasta a fost întreprinsă în 1851 în vederea pregătirii drumului spre România viitoare, prin noua revoluţie general-europeană, pe care cei mai mulţi o credeau posibilă chiar în « slăvitul an 1852». De la Viena, Ştefan Golescu — sau « Nicolau Ionescu» după numele sub care-şi ascunsese identitatea — s-a întors la Paris cu convingerea că românii erau pregătiţi pentru răsculare. În locuinţa Magherului, el însuşi numin-

[7] N. Bălcescu, *Opere*, IV, *Corespondenţă*. Ediţie critică G. Zane, Bucureşti, 1964, p. 139 (scrisoare din 8 martie 1849).

Eliade, în casa acestui din urmă, furăm primii cari la 1848, luna martie, depuserăm jurămîntul pentru acea revoluţiune atît de binefăcătoare pentru scumpa noastră ţară, şi care puţin în urmă şi izbucni la Romanaţi, unde eram administrator pre acel timp, şi de unde conveniserăm a avea începutul. Împreună făcurăm parte din guvernul provizoriu pînă la constituirea locotenenţei domneşti, cînd mai în urmă furăm siliţi a împărtăşi suferinţele esiliului. În timpul esiliului, cînd el avînd la Viena o misiune secretă cerută de circumstanţiile de atunci — cunoscută deja de ceilalţi fraţi Goleşti cum şi de amicii Brătieni şi Rosetti —, sub numele de *Nicolau Ionescu*, şi avui fericirea de a împărţi într-un mod secret locuinţa mea şi a-l pune la adăpost de urmăririle politice.

Nu pot a trece fără a vă reaminti încă una din suferinţele sale pentru patrie, şi anume că cu puţin înainte de războiul Crimeii, trecînd din Paris în ţară prin Turcia, victimă a intrigilor, fu reţinut împreună [cu] companionul său D. Cernătescu de Omer Paşa şi închis la Edicula de unde, încredinţat vizirul prin mine cine anume e Ştefan Golescu, fu şi liberat.

Atît pînă aci cît şi de aci încoaci n-am putut vedea în·fiul D[umnea]voastră decît nişte sentimente sublime şi esemplare. L-am văzut luptînd pînă a-şi espune chiar viaţa pentru democraţie, pentru acest element care dă forţă unei naţiuni. Totdeauna antepunînd interesul general interesului particular, binele public celui privat, fini prin a merita o frumoasă pagină în istorie şi o scumpă suvenire în inima posterităţii. Facă cerul ca faptele lui să serve de esemplu, şi, atunci, dulcea noastră Românie va merge cu paşi repezi spre progres şi civilizaţiune.

Cît pentru D[umnea]voastră, respectabilă Doamnă, trebuie să fiţi mîndră că aţi dat naştere unui fiu, care deşi materialmente mort, spiritualmente va trăi pre atît cît va dura România.

GHEORGHE MAGHERU

du-se, de circumstanță, Constantin Barthelmy — Papiu Ilarian îl asigurase că: « Banatul și Transilvania vor fi gata și că îndată ce revoluția va ajunge la Viena, aceste două provincii vor fi în picioare»[8].

Episodul evocat din timpul războiului Crimeei nu ilustrează nici el altceva decît stăruitorul gînd și voința de libertate națională ale aceluia și ale tuturor ca el, care — în lunile ostilităților ruso-turce purtate pe linia Dunării (1853—1854) — străjuiau prilejul de a intra în țară și, cu ajutorul maselor credincioase revoluției, să instaureze Unirea și domnirea poporului. Dar împrejurările nu au fost propice nici atunci. Drumul pînă la impunerea voinței țării întregi a mai cerut ani de strădanii, de încordări și jertfiri. « L-am văzut — spune răspicat generalul — luptînd pînă a-și espune chiar viața pentru democrație, pentru acest element care dă forță unei națiuni».

« Luați-l tînăr, luați-l om matur, luați-l bătrîn, — spunea și Mihail Kogălniceanu, tot în 1874 — luați-l militar, luați-l om de stat, luați-l guvern, luați-l simplu reprezintante al națiunii și veți vedea că niciodată nu a greșit acestor două mari cuvinte: Patrie și Libertate »[9].

Ștefan Golescu nu a trăit anii marii recompense naționale, anii gloriei și ai Libertății patriei din 1877. Un omagiu venit însă din partea unor oameni cu care istoria se mîndrește a fost omagiul țării însăși.

FIGURĂ DOMINANTĂ ÎN MIȘCAREA NAȚIONALĂ română din prima jumătate a secolului trecut, Eftimie Murgu a constituit în multe rînduri subiect predilect de studiu sau cercetare istorică, politică, literară. Văzut de pe poziții diferite, din vremea sa și pînă în zilele noastre, locul său în istorie a fost conturat și situat, sub lumini contrastante, pe culmi sau povîrnișuri, după fascinația sau incitarea pe care a inspirat-o personalitatea sa puternică și frămîntată, activitatea lui complexă și adeseori enigmatică pentru cei mulți. De aceea , glorificat sau judecat cu asprime, înțeles sau răstălmăcit, Murgu a fost cînd adulatul apostol, propovăduitor al statului unitar daco-român, luptătorul neobosit pentru emanciparea social-națională; cînd neînțelesul sau rătăcitul slujitor al altor interese decît ale propriei sale națiii. — Zeu sau Prometeu pentru unii, bănuit, contestat și dezaprobat de alții, o restituire in integrum a faptelor și ideilor sale, o cîntărire dreaptă și fără porniri, rămîne încă un deziderat, o operă ce se așteaptă împlinită.

Despre activitatea sa bogată și tumultoasă, cercetările ultimilor ani au scos la iveală sau au valorificat o serie de acte și mărturii grăitoare [1]. Dar mai sînt o seamă din cele ce lipsesc... Căci Murgu a alternat în toată viața sa revoluționară între închisoare și luptă fățișă sau conspirativă.

Deschidem o mică fereastră spre ce ar mai fi de așteptat, cu cîteva piese din dosarul întocmit la Tribunalul Militar din Pesta, după arestarea lui din august 1849 [2].

Informația documentelor nu constituie în toate amănuntele ei un inedit senzațional. Sentința de condamnare prin ștreang, pronunțată împotriva lui Murgu, ca și a altor deputați participanți la « dieta rebelă» maghiară din 1848—1849, comutată apoi

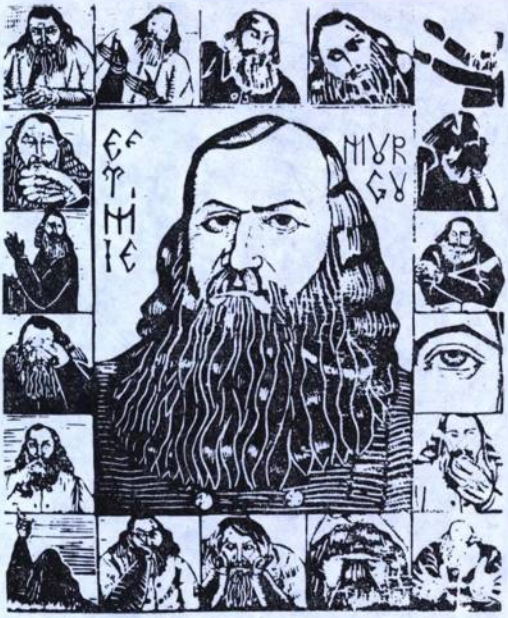
---

[8] Cornelia Bodea, *Lupta pentru unire a revoluționarilor exilați de la 1848*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, 1960, pp. 157—158.

[9] *„Românul"*, XVIII (1874), 9—10 septembrie, p. 792; cf. M. Kogălniceanu, *Opere, II, Oratorie*, II partea IV (1864—1878), ediție Georgeta Penelea, București, Editura Academiei, 1978, pp. 647—648.

[1] Kovacs Endre, *Bem Iozsef*, Budapest, 1954; V. Cheresteșiu, *Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu*, în *„Studii"*, IX (1956), nr. 1; S. Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1965; I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1968; Eftimie Murgu, *Scrieri*, ediție îngrijită de I. D. Suciu București, 1969; Iosif Jivan, *Contribuții la cunoașterea misiunii lui Eftimie Murgu în Transilvania*, în *„Studii și articole de istorie"*, XV, 1970; I. D. Suciu, T. Moț, *Noi contribuții documentare*, în *„Studii"*, XXIII (1970), nr. 6; C. Căzănișteanu, Monica Andone, *Un document inedit al lui Eftimie Murgu*, *„Revista Arhivelor"*, L, vol. XXXV, supl. 1973.

[2] Astăzi existent în arhiva Institutului de istoric militară din Budapesta. El va apărea în curînd în *1848 la români. Oameni, fapte, idei*, București, Editura Politică, 1978, 2 vol. întocmite de Cornelia Bodea, împreună cu interogatoriul luat lui Eftimie Murgu la Pesta, în oct.—dec. 1845; investigații ale autorităților polițienești habsburgice, 1846—1847; informare despre întîlnirea de la Făget, august 1849.

Eftimie MURGU ≡ gravură de Marcel Olinescu

în închisoare temporară, a fost publicată în presa oficială a timpului („Magyar Hirlap", Pesta, octombrie 1851). Ea a fost adusă mai larg în circuitul istoriografic contemporan, în 1956 [3]. E de asemenea cunoscută adresa din 23 martie 1850 trimisă de Tribunalul din Pesta, Comandamentului districtual militar din Sibiu și transferată Comandamentului din Alba Iulia [4]. Nici într-un caz, nici în celălalt însă piesele documentare nu au fost reproduse ca atare. Încorporate acum în grupajul original, conținutul lor cîștigă sens și tălmăciri noi.

Lumina ce se reflectă din toate aceste mărturii și din implicațiile lor directe, acoperă o sferă mai întinsă decît activitatea revoluționarului bănățean. Ea revelă momente și aspecte tangente, cunoscute lacunar sau nici măcar bănuite. În Borderoul actelor folosite și examinate în vederea judecării și pronunțării sentinței, sînt menționate piese care încă nu au fost găsite, și care prin urmare, reclamă un plus de cercetare, fie în dosarele Tribunalului de la Pesta, fie chiar la locurile de emitere: Debrețin, Arad, Timișoara, Alba Iulia. Numai la capătul acestor investigații suplimentare, dubiile, neclaritățile vor putea fi înlăturate cu totul.

[3] V. Cheresteșiu, *art. cit.*, p. 90.
[4] I. Jivan, *art. cit.*, p. 109.

I

1. Către Onor Procuratura. Loco[1].
2. Către Onor Secția de Poliție a Înaltului Cesaro-Crăiesc Comandament al Armatei. Loco
3. Către Onor Prefectura Civilă Districtuală. La Debrețin
4. Către Onor Prefectura Civilă Districturală. La Timișoara

Pesta, 22 *martie 1850*

Pentru înapoiere prin poștă
Nedelcovici
Michalowski
Lt. Colonel

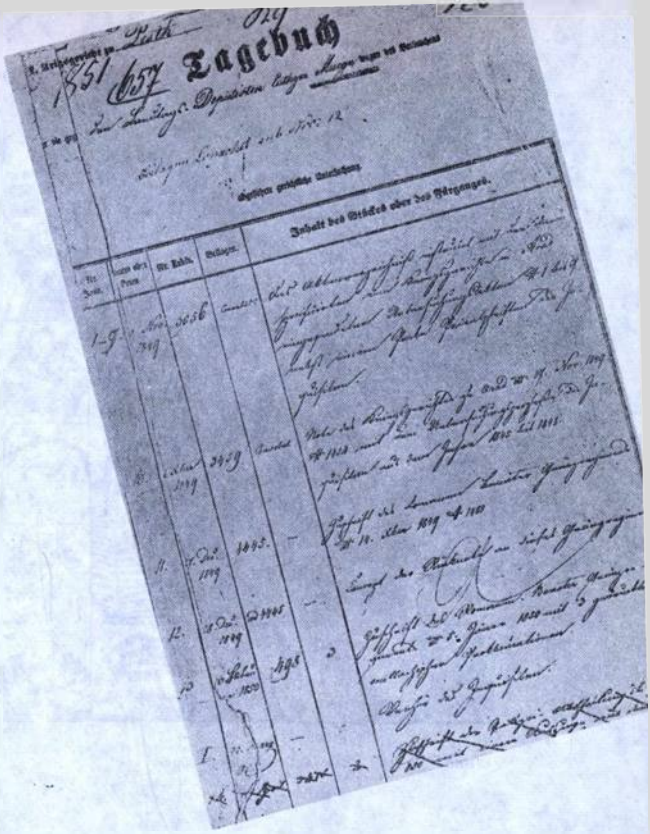
Pentru 1. 2. 3. 4.

Eftimie Murgu, fără avere, fiu de ofițer din regimentul grăniceresc româno-bănățean, doctor în Drept al Universității din Pesta, apoi profesor la Iași; din 1836 la 1840, avocat la București; în anii 1845—48, deținut politic civil în „Clădirea nouă" din Pesta și pus în libertate la 8 aprilie 1848, în urma amnistiei generale. Pentru străduințele sale anterioare de ridicare a naționalității valahe, s-a bucurat de mare popularitate printre valahii din Banat, și la urmă a fost ales, la 26 iunie 1848, ca deputat de Lugoj, comitatul Caraș, în Dieta ungară, unde a apărut la 2 iulie 1848, și a rămas și după publicarea prea înaltului Rescript din 3 octombrie 1848, și a urmat Dieta și la Debrețin. Potrivit declarației sale, a jucat un rol cu totul pasiv în ședințe, și în afară de cea de la 26 august 1848, nu a mai vorbit niciodată, nu a participat la nici un Club și n-a primit nici o funcție și nici o misiune din partea guvernului maghiar.

[1] Originalul în limba germană se află în Arhiva Institutului de istorie militară, Budapesta, Tribunalul Militar 1851, 10/126 (pachet 53)

Din documentele de față subliniem cu prioritate faptul că lui Murgu cel sancționat odată cu asprime pentru « strădaniile sale anterioare de ridicare a naționalității valahe», acum i se recunosc ca merite, de către aceleași foruri habsburgice, accentuîndu-se faptul că drept urmare a acestei activități el « s-a bucurat de mare popularitate printre valahii din Banat» (Anexa I). Iată-l de asemenea folosindu-și autoritatea și trecerea de parlamentar și cunoscut bun al ministrului Bertalan Szemere, ca să obțină eliberarea protopopului Ștefan Berceanu, a lui Vasile Fogarași sau a directorului școlar Maxim Pascu și alții ca ci, « bărbați cu renume», cunoscuți de Murgu în lupta pentru cauza românească. Iată-l căutîndu-și, chipurile, de sănătate, la Buziaș, în toiul revoluționar din iunie 1848! Iată-l, pe de altă parte , membru activ al Clubului republican din Debrețin, „La calul bălan".

Cît despre controversata problemă a itinerariului urmat, în eforturile sale neizbutite de a se găsi cu Avram Iancu și a-i înfățișa tardivele propuneri de colaborare maghiare, lucrurile, în declarațiile sale din instanță, apar voit încurcate. Dar, dacă la referirile din dosar, adăogăm o « probă» adiacentă, inedită și ea, despre rolul și rostul revoluționarului bucureștean Constantin Florescu, în tovărășia lui Murgu, valoarea întregului material depășește sfera

Borderou asupra instrucției judiciare a deputatului Eftimie Murgu.

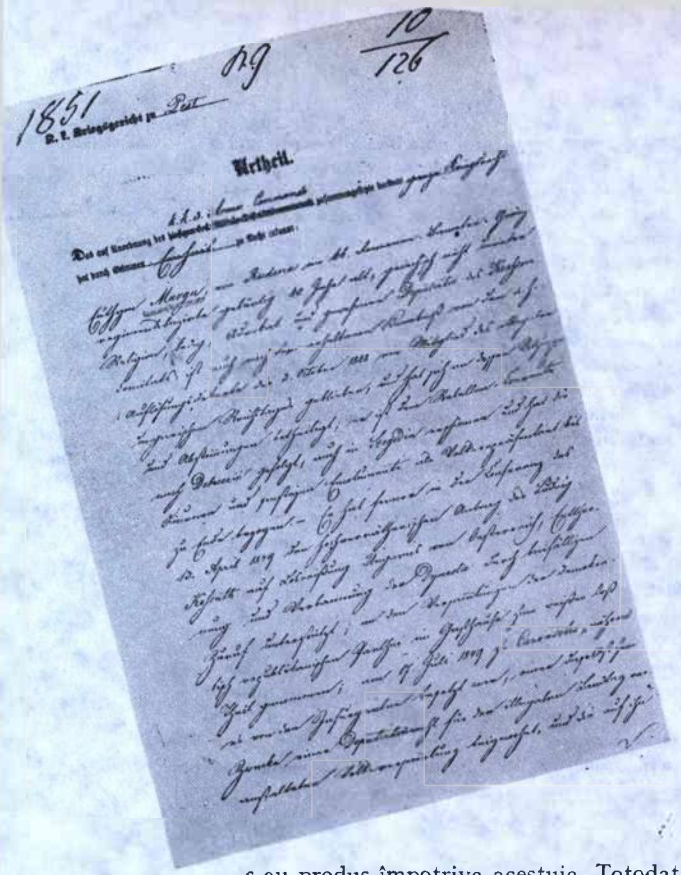
Pentru 1. 2. și 4.

La începutul lui iunie 1849, s-a dus la băile Buziaș, lîngă Lugoj, pentru restabilirea sănătății sale; de acolo însă, la sfîrșitul lui iulie 1849, a plecat la Seghedin numai pentru a obține eliberarea bărbaților cu renume și a intelectualilor valahi, arestați de partidul maghiar din cauza devotamentului lor la cauza imperială, anume, Vasile Fogarași, protopopul Ștefan Bercean, Maxim Pascu și mai mulți funcționari camerali; prezentîndu-se la ministrul maghiar Szemere, lucrul i-a și reușit. Ministrul Szemere a vrut să-l trimită comisar al guvernului în Transilvania, ca să mijlocească pe lîngă conducătorul valahilor, Iancu, încetarea dușmăniilor împotriva maghiarilor; el n-ar fi primit însă misiunea aceasta, și, la 29 sau 30 iulie 1849, s-a întors la Lugoj fără a participa la ședința din Seghedin, de unde, deoarece comisarul guvernamental de acolo, Fülepp, fiind la curent cu dorința ministrului Szemere, i-a făcut reproșuri pentru șederea sa inactivă la Lugoj, a plecat, de formă, în Transilvania (cu această ocazie el s-a întîlnit, din întîmplare, la trecerea lui prin Făget, cu generalul insurgenților, Bem, care se afla în retragere și cu care a vorbit și pe care l-a cunoscut) [2]. El ar fi ajuns însă numai pînă la Ilia, de unde, cînd a auzit că Lugojul este ocupat de trupele imperiale, s-ar fi întors [3] și în ziua sosirii lui, 22 august 1849, a fost arestat.

Pentru 1. 2.

Avem acum onoarea să vă rugăm să ne comunicați, oficial, în ce măsură relatările acestea corespund cu investigațiile oficiale de acolo și ce puncte de acuzare deosebite

[2, 3] Textul dintre paranteze adaus marginal; cronologic situat după nota 2.

Sentința tribunalului militar Cesaro-Crâlesa, pronunțată împotriva lui Eftimie Murgu.

unor contribuții biografice. El adaogă idei, fapte, confirmări la istoria unitară a revoluției române de la 1848.

Sursa informației suplimentare la care ne referim este însuși Costache Florescu, entuziastul pașoptist din Țara Românească, prieten de luptă și idei al lui Bălcescu. Piesa propriu-zisă este o scrisoare trimisă de Alexandru C. Golescu (Albu) lui Ion Ghica [5], cuprinzînd mărturisirile făcute lui de către Florescu în persoană, ajuns la sfîrșitul lui 1849, la Brussa, după peripețiile refugierii din Transilvania. Destăinuirile sale — surprinzătoare — au fost provocate de un zvon ce se răspîndise printre exilații români, despre o eventuală amnistiere de la care ar fi urmat să fie exceptați: foștii trei locotenenți domnești, N. Bălcescu, generalul Magheru, Bolliac și I. Ghica. Și ceea ce apărea mai grav era perspectiva ca Ghica, la presiunile țariste, să fie îndepărtat și de la Constantinopole, tocmai în Siria, la Alep. Subliniem în plus că atît emitentul, cît și destinatarul scrisorii, erau familiarizați cu situația pendinte în Transilvania și Ungaria. C. Florescu fusese doară trimis de Ghica, în iunie 1849, să se alăture lui Bălcescu și misiunii acestuia. Anticipăm însă spunînd că eveni-

[5] Pe larg în studiul nostru viitor, *Emigrația română și unitatea națională*.

s-au produs împotriva acestuia. Totodată, menționăm că față de împrejurarea că nu este cu totul improbabil ca un om cu astfel de antecedente ca Murgu să se fi manifestat atît de pasiv în timpul revoluției, ne-am adresat Prefecturii districtuale din Debrețin și Timișoara pentru a obține explicații mai ample asupra comportării sale în timpul ședерii în Debrețin și în comitatul Carașului.

Pentru 3.

Deoarece însă, conform antecedentelor acestui Eftimie Murgu, care și după hotărîrea înalt trădătoare din 14 april 1849 se mai afla la Debrețin, nu este probabil că s-ar fi comportat atît de pasiv precum afirmă, și că, el, abstracție făcînd de ședințe, ar fi acționat și în afara Dietei pentru cauza revoluției, îndeosebi deoarece, conform unui zvon, ar fi fost membru al Clubului republican din Debrețin, avem onoarea să rugăm Onor Prefectura Districtuală, în mod oficial-cordial, ca printr-o cercetare precisă și prin interogarea juridică și de bunăcredință a locuitorilor demni de încredere din Debrețin, care au cunoscut pe deputatul valah Murgu, cel ce atrage privirea prin înfățișarea sa exterioară, prin părul lung și barba lui, obținîndu-se de la aceștia informații despre comportarea sa în timpul ședерii la Debrețin, dacă a ținut cuvîntări publice poporului și dacă a căutat să fanatizeze poporul pentru scopurile mișcării revoluționare, apoi dacă a fost membru al Clubului republican menționat sau al altui club sau dacă s-a manifestat eventual ca agitator al poporului prin foi volante și articole de ziare? Vă rugăm să ne comunicați rezultatul acestor investigații cu anexarea proceselor verbale dresate, cît mai curînd posibil.

mentele care au influențat atît de dramatic soarta războiului din Ungaria și Transilvania, în vara lui 1849, au făcut ca întîlnirea Florescu-Bălcescu să nu aibă loc decît după înfrîngerea maghiară... Cînd de fapt nu mai era alta de făcut decît ferirea din calea sfîrșitului.

În scrisoarea lui Golescu Albu, firul intrării lui Florescu în vîltoarea evenimentelor de peste Carpați, se deapănă din momentul ajungerii acestuia la Pesta. În iulie 1849, deci. Din capitala Ungariei, părăsită de membrii Dietei și ai guvernului — negăsindu-l pe Bălcescu, care se refugiase împreună cu ceilalți la Seghedin—,Florescu a făcut și el calea întoarsă. Dar Bălcescu era plecat și de la Seghedin, de la 16 ale lunii.

Prezentîndu-se primului-ministru Szemere, C. Florescu a fost sfătuit să meargă la Dobra —comună din comitatul Hunedoarei, situată, pe stînga Mureșului, la sud-vest de Ilia. I se spusese că numai de la Dobra mai putea încerca să-și croiască drum spre Iancu, unde — după zisele premierului maghiar — « avea să-l găsească cu siguranță» pe cel căutat. Bălcescu însă, contrar primelor planuri, s-a îndreptat întîi spre Cluj, și numai de acolo avea să ajungă la Cîmpeni, la Iancu, pe la 28 iulie [6].

[6] Cornelia Bodea, *N. Bălcescu — militant și diplomat revoluționar*, în *„Revista română de studii internaționale"*, 1969, nr. 1(5), p. 106.

Precizarea cronologică nu e lipsită de importanță

Szemere a înmînat lui Constantin Florescu și suma de 400 fl. argint, ca să poată ajunge pînă la destinația finală. L-a autorizat chiar să trateze cu Iancu obținerea unui armistițiu. « Cel puțin așa pretindea Florescu». (Nota este a lui Golescu Albu).

Și relatarea către Ion Ghica continuă astfel:

« Acesta [adică Florescu], după ce a încercat în repetate rînduri să ia legătura cu Iancu, și, sigur că scrisorile ce-i trimesese îi parveniseră — neprimind nici un răspuns — și-a îngăduit un șiretlic, sau, cu alte cuvinte, o faptă necinstită. A imaginat că scrie lui Iancu o ultimă scrisoare ca venind din partea ta [Ghica]. În scrisoare i-a înfățișat tot planul: despre o legiune română, despre o pătrundere în Principate etc. Scrisoarea aceasta, el e sigur că Iancu a primit-o, pentru că mai tîrziu, întîlnindu-se cu Iancu la Sibiu, și cerîndu-i să-i restituie scrisorile, Iancu i le-a dat, cu excepția aceleia semnată în numele tău, spunînd că voia să o păstreze ca amintire de la tine, și la nevoie să o poată folosi. Iancu este prea cinstit, prea leal, ca să fi putut abuza de ea. Dar, totodată, secretarul său, un anume Boer (român de toate culorile, austro-maghiaro-române) se bucura de toată încrederea lui, pînă în a dispune și de întreaga sa corespondență. Acest om, se spune (l-am cunoscut și eu [A. C. Golescu]), a trecut la austrieci. S-ar

Pentru 4.

Întrucît după aceea, Eftimie Murgu a stat la Lugoj și în împrejurimi în timpul revoluției și tocmai în ultimul stadiu al ei, și avînd în vedere trecutul său, nu este cu totul probabil, că el, așa cum declară, s-ar fi comportat atît de pasiv față de mișcările sau agitațiile revoluționare din ultimul timp, avem onoarea să rugăm Onor Prefectura districtuală în mod oficial-cordial, ca prin investigarea unor persoane demne de încredere și bine intenționate, care ar putea să dea informații în această privință și prin audierea lor juridică și de bunăcredință, să afle:

1. Ce rost a avut acel act de eliberare al deținuților politici arestați la Lugoj de comisarul guvernamental Fülepp și în ce măsură Eftimie Murgu a contribuit la această eliberare; în această privință ar putea fi în stare să dea informațiile cele mai bune poate chiar deținuții care sînt ușor de investigat.

2. Dacă Eftimie Murgu a căutat să influențeze pe alegătorii săi în interesul guvernului revoluționar prin cuvîntări publice, scrisori sau publicații.

3. Dacă a manifestat cu ocazia ultimei sale șederi la Buziaș sau Lugoj, prin declarații și acțiuni, atașamentul său față de guvernul revoluționar maghiar, sau dacă a acționat într-un fel oarecare pentru acesta.

4. Dacă cumva Eftimie Murgu a intrat în contact și legături mai apropiate cu generalul insurgenților, Bem, în care privință ar putea să dea informații locuitorii din Făget, unde Murgu l-a salutat pe Bem și cu care a vorbit.

Procesele verbale întocmite și cercetările vă rugăm să le trimiteți acestui tribunal Cesaro-Crăiesc cît mai curînd posibil.

KRAFT
Căpitan anchetator.

putea deci ca scrisoarea ta, imitația, să fie acum în mîinile rușilor».

Acestea au fost prin urmare destăinuirile făcute de Florescu . . .

Temerile în privința lui Ion Ghica s-au dovedit nefundate. Nici măcar amnistia nu a avut loc.

În relatarea sa însă Costache Florescu omite un amănunt, esențial pentru cazul în discuție. Sau poate intermediarul său n-a socotit necesar să-l mai menționeze. Anume că Florescu a primit totuși un bilet din partea lui Avram Iancu. Și acel bilet nu e altul decît corpul delict găsit asupra lui Murgu! Prefectul și stăpînul Munților îi răspunsese deci textual: «Frate! ți-am primit scrisorile, însă răspuns acum nimic. Poți veni cînd vei avea voe. Cîmpeni 26-lea iulie. Iancu m.p. prefect»[7].

În certitudinile de pînă aci intervin din nou întrebările, presupunerile, interpretarea. Nu e locul să stăruim mai mult. Ridicăm numai o întrebare din altele, fiind stringent legată de agenda misiunii lui Murgu. E un lucru minor în aparență a cunoaște stilul calendaristic al datei pusă de Iancu pe biletul său. Stabilirea ei, pe stil nou sau stil vechi, antrenează însă după sine o chestiune de fond răspunzînd concordanței sau succesiunii evenimentelor în care Murgu n-a jucat de fel un rol secundar.

Să ne reamintim întîi că Iancu data unele scrisori după stilul nou, în funcție de stilul calendaristic respectat de destinatar. Un exemplu, ales nu la întîmplare, îl constituie cunoscuta scrisoare de răspuns datată 3 august 1849, trimisă lui Kossuth la Arad. În cazul scrisorii către Florescu, situația este alta, amîndoi — destinatar și emitent — țin de stilul vechi în acest caz, și dacă mai avem în vedere și timpul scurs între repetatele scrisori trimise de el și rămase fără răspunsul lui Iancu — situație care l-a adus dealtfel pe Florescu să recurgă la numele lui Ion Ghica — e de presupus că data biletului e mai depărtată decît cele cîteva zile care îl despărțeau de data sosirii la Dobra. Socotită după calendarul maghiar, ea corespunde cu 7 august. Biletul era ulterior scrisorii din 3 august adresată lui Kossuth la Arad, ulterior, prin urmare hotărîrii luate de conducătorul român de a păstra stricta neutralitate. Bălcescu fusese la Cîmpeni, discutase toate fețele problemei și plecase. Nu spre Arad însă, cum s-a crezut o vreme, ci în direcție opusă[8], în întîmpinarea lui Bem, care se apropiase de Sibiu. Era tîrziu însă și pentru aceasta.

Revenind la biletul lui Iancu, acel «poți veni cînd vei ave voe» — e un regionalism și se înțelege: «cînd vei pofti», «cînd vei crede de bine»; el nu

[7] I. Jivan, *art. cit.*, p. 109.

[8] Cornelia Bodea, *art. cit.*, pp. 107—108.

II

Către Onor Comandamentul Districtual Militar Cesaro-Crăiesc din Sibiu

Pesta, 23 martie 1850 ad. N-um 498

Pentru înapoiere prin poștă exp. Nedelcovics Michalowski Lt. colonel

Eftimie Murgu, fost deputat dietal al Lugojului, care a participat la adunarea [dietală] a rebelilor de la Debrețin și în urma hotărîrii înalt-trădătoare de la 14 aprilie 1849, și care înainte s-a bucurat de o mare popularitate printre valahii din Banat, conform mărturiei sale, la 28 iulie 1849, la Szegedin, a primit propunerea, din partea ministrului maghiar Szemere, să se deplaseze în Transilvania în calitate de comisar guvernamental, pentru a mijloci, pe lîngă Iancu, conducătorul Valahilor, încetarea ostilităților împotriva maghiarilor, misiune pe care ar fi refuzat-o. Totuși el a călătorit — în prima jumătate a lunii august 1849 —, de formă, în Transilvania, ar fi ajuns însă numai pînă la Ilia de pe Mureș, unde s-a dus la protopopul de acolo, al cărui nume nu-i este cunoscut, și a cules informații despre starea de spirit a Valahilor de sub conducerea lui Iancu și a primit de la protopop un bilet * scris de Iancu unui anumit Florescu, ca dovadă că accesul la Iancu era liber. El însă, după cum afirmă, ar fi auzit că Lugojul era deja ocupat de trupele imperiale și atunci, pe căi ocolite, s-a întors acolo, unde a fost arestat la 22 august 1849, în podul unei case.

* se anexează copia biletului

Întrucît tocmai în acel timp, cînd Murgu se afla la Ilia, a avut loc retragerea armatei maghiare sub generalul Bem, din comitatul Caraș, spre Deva și în Turcia, Murgu, aflîndu-se în drum, s-ar fi întîlnit de două ori, la Făget și Muncel, chipurile numai întîmplător cu generalul Bem, de unde rezultă bănuiala că această călătorie a lui Murgu în Transilvania s-a făcut totuși în interesul rebelilor maghiari.

comportă o urgență. Și dacă Florescu n-a tălmăcit-o așa, ea în orice caz a fost înțeleasă de Murgu ... Dacă am accepta totuși ipoteza 26 iulie stil nou, adică 14 iulie stil vechi, înseamnă că ne aflăm, în timp, înainte de sosirea lui Bălcescu în tabăra din Munți, și ar fi fost de așteptat ca Iancu să manifeste mai mult interes pentru un confrate care-i aducea mesajul lui Ghica! Ar fi fost pe de altă parte timp destul ca Florescu să-și găsească voe să ajungă la Cîmpeni.

S-ar putea ca dezlegarea întrebărilor și nedumeririlor care mai stăruie, să se găsească în interogatoriul (specificat în Borderou sub nr. 24) luat martorilor din Ilia și protopopului « care i-ar fi dat lui Murgu biletul adresat lui Florescu ...». Tot astfel, surprize mai pot rezerva și celelalte piese lipsă, pînă acum, de la dosar. Pînă la eventuala găsire a lor, materialul de față înlesnește, credem, un pas înainte spre deslușirea unui capitol cu largi rezonanțe românești.

Cornelia BODEA

Avem onoarea să rugăm în mod oficial-amical Onor Comandamentul Districtual Cesaro-Crăiesc să dispună interogarea judiciară a protopopului din Ilia — și dacă nu există rezerve, atunci și cu jurămînt — asupra următoarelor puncte în chestiune:

1. Dacă și cît timp a stat Eftimie Murgu la el, pe la mijlocul lui august, în timpul retragerii armatei generalului Bem.
2. Ce a vorbit Murgu cu el asupra scopului călătoriei sale de atunci?
3. Dacă a predat lui Murgu biletul lui Iancu adresat lui Florescu, aici anexat? Cine este acest Florescu și ce scop a avut biletul acesta?
4. Dacă Murgu a acționat atunci și în ce mod, în interesul armatei insurgenților în retragere; și în ce raporturi s-a aflat Murgu cu generalul insurgenților, Bem.

Dacă se mai află în Ilia sau în împrejurimi, eventual și alți martori de încredere, care ar putea să dea informații asupra cazului în chestiune, rugăm ca și aceștia să fie audiați pe bază de jurămînt, adresînd procesele-verbale luate cît mai curînd posibil acestui Tribunal militar cesaro-crăesc.

KRAFT
căpitan—anchetator de Stat major general

III

Tribunalul Militar Cesaro-Crăesc din Pesta
657

Borderou

asupra instrucției judiciare contra deputatului Eftimie Murgu pentru crimă

(Fasciculă de anexe sub nr. 12)

Nr.	Data sau prezentarea	Nr. de ieșire	Anexe	Conținutul actului sau al cazului
1—9	1 nov. 1849	3056	Convolut (Fascicol)	Lista actelor pregătitoare împreună cu actele de instrucție judiciară nr. 1—9, specificate în această listă, trimise de Tribunalul militar din Arad, și cu un pachet de acte personale ale anchetatului.
10	8 dec. 1849	3459	Convolut	Nota Tribunalului militar din Arad, datată 27 nov. 1849, sub nr. 1454, cu procesele-verbale de instrucție a anchetatului, din anii 1845—1848.

11	27 dec. 1849	4445	—	Adresa Regimentului de graniță român-bănățean, din 14 dec. 1849, nr. 1485.
12	28 dec. 1849	ad. 4445	—	Ciorna notei de răspuns către Regimentul de graniță.
13	16 febr. 1850		3	Adresa Regimentului de graniță român-bănățean din 5 ian. 1850, cu trei proclamații valahice tipărite.
I	22 martie 1850	—	—	Interogatoriul anchetatului.
14	22 martie 1850	ad. 498	—	Ciorna unei cereri către Procuratura Cesaro-Crăiască, Loco; către Secția de Poliție a Comandamentului Armatei a III-a, Loco; către Prefectura Civilă Districtuală Cesaro-Crăiască de la Debrețin și Timișoara.
15	23 idem	ad.498	—	Ciorna unei cereri către Comandamentul Districtual Militar din Sibiu.
16	12 april 1850	3415	2	Răspunsul Secției de Poliție din 9 aprilie 1850, cu un extras din „*Közlöny*" și cu o copie a unei scrisori a ministrului insurgent Szemere către comisarul guvernamental Török.
17	13 april 1850	3476	—	Răspunsul Comandamentului Militar Districtual Cesaro-Crăiesc din Sibiu, 3 aprilie 1850, nr. 2385.
18	15 april 1850	3507	—	Răspunsul Procuraturii Cesaro-Crăiești din 11 aprilie 1850.
19	3 mai 1850	—	—	Anchetatorul de Stat major Nedelcovics predă traducerile procurate ale celor trei proclamații tipărite din anul 1848, găsite printre documentele lui Murgu, și cu un scurt rezumat al conținutului general al scrisorilor sale particulare din vara anului 1848, găsite printre documentele sale.
20	21 idem	4947	1	Adresa Prefecturii districtuale din Debrețin, datată 16 mai 1850, cu un interogator de martori.
21	24 idem	ad. 4947	—	Ciorna unei scrisori de urmărire către Prefectura din Timișoara și Comandamentul Districtual Militar din Alba Iulia.
22	25 mai 1850	5088	3	Adresa Înaltului Comisariat Districtual Civil Cesaro-Crăiesc din Timișoara cu investigațiile cerute la nr. 14. al Comandamentului general.
23	31 idem	—	—	Extras din interogatoriul celorlalți deputați cu privire la Eftimie Murgu.
24	12 iunie 1850	5736	1	Adresa Comandamentului Districtual Militar Cesaro-Crăiesc din Alba Iulia, 4 iunie 1850, nr. 657, cu un interogator de martori.

25	17 iunie 1850	5937	—	Adresa Comisarului ministerial din Timișoara din 8 iunie 1850.
26	23 iunie 1850	6165	7	Nota șefului Voivodinei sîrbești și a Banatului timișan, din 14 iunie 1850 cu: a) Declarația suplimentară a administratorului Aloisiu Wilibald Juraschek, din 29 aprilie 1850, cu 6 anexe.
27	idem	—	—	Extras legalizat din interogatoriul lui Gabriel Kazinczy, din 8 martie 1850.
II	6 iunie 1850	—	—	Expozeul Tribunalului militar (lipsește).
III	6 iunie 1850	—	—	Protocolul Tribunalului militar.
IV	6 iunie 1850	—	—	Sentința Tribunalului militar.

Pesta, 6 iulie 1850

KRAFT
Căpitan, anchetator de Stat major general

IV

Tribunalul Militar Cesaro-Crăiesc din Pesta

Sentință

prin care se recunoaște în unanimitate, în urma dispoziției Comandamentului Armatei a III-a Cesaro-Crăiești, că:

Eftimie Murgu din Rudăria, în teritoriul Regimentului de graniță româno-bănățean, în vîrstă de 40 de ani [4], de religie greacă neunită, necăsătorit, avocat și fost deputat al comitatului Caraș, a rămas membru al Dietei ilegale maghiare și a participat la ședințele și voturile acesteia, și după primirea încunoștințării Prea Înaltului decret de dizolvare a ei, din 3 octombrie 1848; a urmat adunarea [dietală] a rebelilor la Debrețin și a apărut și la Seghedin, și a primit diurne și alte indemnizații ca reprezentant al poporului, pînă la capăt; a sprijinit, prin aprobările sale, propunerea înalt trădătoare a lui Ludovic Kossuth din adunarea de la 13 aprilie [5] 1849, pentru desprinderea Ungariei de Austria, pentru detronarea și înlăturarea dinastiei; a luat parte la întrunirile partidului republican democrat de la restaurantul „La Calul Bălan"; la 17 iulie 1849, la Caransebeș, pe cînd orașul era ocupat de insurgenți, a participat acolo la o adunare populară ținută cu scopul unei alegeri de deputați pentru dieta ilegală și a acceptat alegerea sa; în sfîrșit, în august 1849, în urma recomandării ministrului președinte Szemere, a încercat în mod serios să mijlocească împăcarea românilor din Transilvania cu guvernul rebelilor, avînd în această privință, la 15 august 1849, la Făget, o consfătuire cu generalul insurgenților, Bem.

Fiind dovedit vinovat de toate acestea, în urma situației de fapt constatată, în parte prin recunoaștere în fața instanței, în parte de drept, făcîndu-se vinovat deci de participarea la crimă de înaltă trădare, acesta urmează să fie condamnat la moarte prin ștreang, în conformitate cu articolul 5 al legii marțiale, combinat cu proclamația

[4] Născut la 1805, Eftimie Murgu are, la această dată, 45 de ani.
[5] De fapt, 14 aprilie 1849.

Înaltului Comandament al Armatei Cesaro-Crăiești de la 1 iulie 1849, de asemenea, cu confiscarea întregii sale averi pentru despăgubirea daunelor provocate de revoluție.

Pesta, 6 iulie 1850

SMUGALSKI
maior, președinte

KRAFT
căpitan, anchetator de Stat major general

Majestatea Sa Împăratul binevoit să aprobe ca pedeapsa cu moartea, pronunțată pe baza legii marțiale împotriva lui Eftimie Murgu, să fie substituită cu o pedeapsă temporară. În consecință, acesta, cu menținerea confiscării averii pronunțată în același timp și cu luarea în considerație a timpului de instrucție în timpul de pedeapsă, pe calea grațierii, urmează să execute un arest în cetate, de patru ani.

După aceasta, sentința urmează să fie comunicată și executată.

Pesta, 13 septembrie 1851

APPEL
[general]

S-a adus la cunoștință; timpul de pedeapsă al condamnatului, în care se va calcula timpul de detenție de 2 ani, 1 lună și 12 zile, pentru instrucția judecătorească, începe cu data de astăzi.

Pesta, 7 octombrie 1851

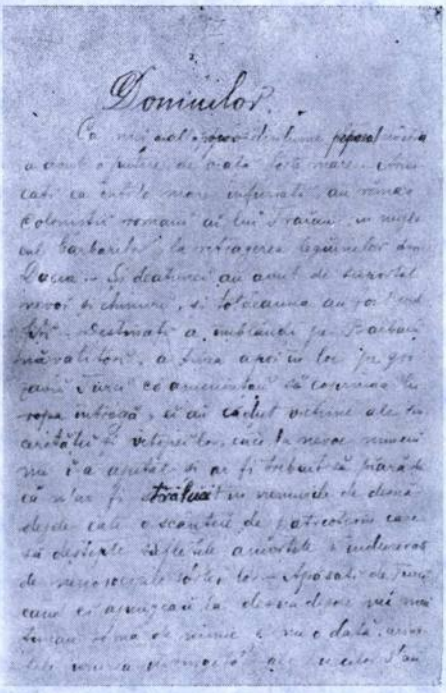
PETER SLATKY
Căpitan, anchetator de Stat major

PAZNIC DE FAR

PÂRVAN

CUVÎNT PENTRU POMENIREA LUI BĂLCESCU

PRINTRE MANUSCRISELE RĂMASE DE la Vasile Pârvan se află şi o conferinţă despre Nicolae Bălcescu. E vorba de un text de tinereţe rostit de *« Vasile A. Pârvan din cl[asa] [a-] VII[-a] în faţa elevilor cursului superior şi a cl[asei] [a-] IV[-a] al Liceului „Codreanu" din oraşul Bârlad în anul 1899, luna decembrie, în 19»*.

Partea a treia din această conferinţă, în care autorul se ocupă de *Cîntarea României* şi demonstrează că opera respectivă aparţine lui Bălcescu şi nu lui Alecu Russo, cum susţineau alţii în acel moment, a fost publicată, însoţită de un comentariu, de Al. Dima, în *„Manuscriptum"*, an V, nr. 3 (16), 1974, pp. 133—140. Cu paginile de faţă textul se întregeşte, oferind astfel o imagine mai exactă asupra perioadei de formaţie a viitorului savant.

În prima parte a conferinţei, Vasile Pârvan face, după o scurtă introducere, o expunere asupra vieţii şi activităţii lui Nicolae Bălcescu. Datele, întemeiate pe ceea ce scriseseră despre Bălcescu Alecsandri şi Tocilescu, în 1876, Iorga, în 1891, sînt sumare, dar corecte. Se încearcă o primă caracterizare a personalităţii patriotului democrat-revoluţionar din relatarea dramaticei sale vieţi încheiate la 33 de ani. Aici şi mai departe se impun cîteva precizări şi rectificări.

Cronica Ţării Româneşti, de Constantin Căpitanul, publicată în *„Magazin istoric pentru Dacia"*, este în realitate: *Istoriile* (anonime) *ale Ţării Româneşti*, zise şi *„Cronica Bălenilor"*. Constantin Căpitanul, presupus de N. Iorga ca autor, era văr cu mama lui Grigore Băleanu, dar şi nepot de fiică al postelnicului Constantin Cantacuzino, reprezentant al facţiunii adverse, împotriva căreia e îndreptată cronica, prin urmare atribuţia cade. A doua cronică anonimă amintită este cea Brîncovenească, intitulată

Istoria Țării Românești de la 1688 încoace, apărută în „*Magazin istoric pentru Dacia*", V.

Ziarul „*Poporul suveran*" a apărut la 19 iunie 1848, avînd ca redactor responsabil pe D. Bolintineanu, iar pe N. Bălcescu ca redactor. Gazeta își schimbă titlul la 2 august 1848, devenind „*Popolul suveran*". Încetează la 11 septembrie 1848.

Titlurile exacte ale operelor lui Bălcescu citate în conferință sînt: *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum*; *Puterea armată și arta militară la moldoveni în timpul măririi lor*; *Comentarii asupra bătăliei de la Cîmpii Rigăi sau Cosovo (17, 18, 19 octombrie 1448)*; *Cuvînt preliminariu despre izvoarele istoriei românilor*; *Românii și fanarioții*; *Ioan Tăutul mare logofăt al Moldaviei*; *Logofătu-Miron Costin, istoricul Moldaviei*; *Spătarul Ioan Cantacuzino*; *Postelnicul Constantin Cantacuzino*; *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele române în deosebite timpuri*; *Campania românilor în contra turcilor de la anul 1595*; *Buletin despre portretele principilor Țării Românești și ai Moldaviei* ce se află în cabinetul de stampe de la Biblioteca Regală din Paris; *Question économique des Principautés danubiennes*; *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*; *Românii sub Mihai-voievod Viteazul* (publicată întîi de Al. Odobescu sub titlul *Istoria românilor sub Mihai vodă Viteazul*). *Manualul bunului român* este o adaptare a lui N. Bălcescu după o operă a filozofului francez Charles Renouvier, iar *Cîntarea României* este traducerea scrierii franceze cu același titlu de Alecu Russo (acesta publică versiunea sa în „*România literară*" a lui Alecsandri, semnată în sumarul revistei cu inițiale). Monografiștii lui Alecu Russo (P. V. Hanes, Al. Dima, Th. Vârgolici) nu s-au îndoit de paternitatea lui asupra *Cîntării României*, contestată doar de G. C. Nicolescu, Paul Cornea (acesta o crede ieșită dintr-o colaborare Bălcescu-Russo), I. C. Chițimia și N. A. Ursu. Argumentul principal care pledează în favoarea paternității lui Russo este că versiunea sa conține versete pe care N. Bălcescu le-a abreviat. În partea a treia a conferinței, Vasile Pârvan analizează mai mult «meritele literare» ale lui Bălcescu. În primele două părți, el pomenește de «arta» cu care celelalte opere ale sale «au fost scrise», numind *Istoria lui Mihai vodă Viteazul* o «epopee». «Stilul — adaugă el — sentimentele ce i-au inspirat-o, tablourile și entuziasmul poetic te înflăcărează și te crezi înaintea unei poeme epice, cu limbajul înflorit și colorat». Este vorba de stilul retoric recunoscut, de cîteva imagini, tablouri și portrete, de care istoricul Bălcescu se folosește în monografia sa științifică închinată lui Mihai Viteazul, considerată astfel și de Vasile Pârvan.

Al. PIRU

«...au izbutit totuși a-și realiza visurile lor...»

Domnilor,

Ca nici un alt popor din lume, poporul nostru a avut o putere de viață foarte mare. Aruncați ca într-o mare înfuriată, au rămas coloniștii romani ai lui Traian, în mijlocul barbarilor, la retragerea legiunilor din Dacia. Și de atunci au avut de suportat nevoi și chinuri, și totdeauna au fost jertfiți. Destinați a înblînzi pe barbarii năvălitori, a ține apoi în loc pe grozavii turci ce amenințau să coprindă Europa întreagă, ei au căzut victime ale sincerității și vitejiei lor, căci la nevoie nimeni nu i-a ajutat și ar fi trebuit să piară dacă n-ar fi strălucit în vremurile de desnădejde cîte o scînteie de patriotism care să deștepte sufletele amorțite și îndurerate de nenorocirile soartei lor. Apăsați de turci, cînd ei ajungeau la deznădejde nu mai țineau seama de nimic și nu o dată, armatele pururea învingătoare ale turcilor s-au întors sfărîmate și rușinate de vitejia neasemuită a voievozilor români ca Mircea cel Bătrîn și Ștefan cel Mare. Dar au fost puțini și dezbinați strămoșii noștri și n-au putut rezista vrăjmașilor ce-i

înconjurau de toate părțile. Au trebuit să cadă înfrînți în genunchi sub lanțurile robiei. Și n-au fost neatîrnați ci le-a trebuit un sprijinitor, care mai mult le-a stricat decît să le facă bine. Pierzînd apoi și simțul încălzitor al iubirei de patrie s-au sugrumat între ei: domnii au omorît pe boieri; boierii pe țărani și țăranii neatîrnarea. Cînd turcii au avut nevoie de bani și pămîntenii n-au putut să le dea sau nu au vrut cît au cerut ei, atunci o grozăvie a trebuit să aibă loc și anume să fim guvernați de cei mai degradați oameni ai Constantinopolului, de grecii Fanarului.

Ca o pată neagră rușinoasă se dezvăluie această epocă în istoria neamului nostru, și din adormirea acelor vremuri ne-a trezit un român cu inima mai caldă la anul 1821 tocmai, Tudor Vladimirescu, și la anul 1821, an așa de aproape în istoria altor neamuri, dar așa de departe în istoria neamului nostru, căruia de atunci pînă acum i s-au întîmplat atîtea lucruri cîte s-au întîmplat altora în sute de ani. În sfîrșit, cînd marea revoluție de la 1848 a izbucnit în toată Europa, de abia s-au trezit românii pe deplin, căci încă de la începutul secolului începuseră ei a lucra spre deșteptarea întregului românism. Și în această epocă de dulce dar dureroasă amintire, românii avînd a se lupta cu turcii și cu rușii, au izbutit totuși a-și realiza visurile lor, bine înțeles numai cei din principatele Moldovei și Munteniei, visuri făurite și crezute nerealizabile de către strămoșii noștri, și anume: Unirea Principatelor, Neatîrnarea, care s-a îndeplinit ca un dar nici chiar visat de români vreodată. În această epocă de frămîntare și neastîmpăr, România și creă oamenii săi mari.

•

Nicolae Bălcescu, fiul pitarului Barbu Bălcescu, s-a născut la București, la 29 iunie 1819, în casele părintești ale lui Mache Faca. Revoluția de la 1821 constrînse pe familia lui Bălcescu, ca pe multe alte familii române, să fugă la Brașov; la vîrsta de 7 ani începu să învețe carte grecească, după obiceiul timpului, de la un arhimandrit grec, care venea acasă de-i dădea lecții. Mai crescînd el, fu dat la colegiul S[fîn]tu Sava și la vîrsta de 17 pe 18 ani termină cu distincțiune învățăturile colegiului. Din primii ani ai copilăriei el dădu semne de un caracter hotărît, o inteligență prematură fiind înzestrat cu bogată imaginație și o memorie surprinzătoare. Recită sute de versuri ca și cum le-ar fi citit pe carte. Silitor, setos de lumină, Bălcescu ceru cu stăruință, de la mama sa, ca să-l trimită la Paris pentru a-și complecta studiile. Tată-său murise și el se văzu nevoit să renunțe la dorința ce-o avea. Avînd mare aplicare către matematici și mai cu seamă către filozofie, despre care zicea adesea că formează mintea și învață pe cineva a răbda, rugă pe bănățeanul Murgu a-i face un curs de filozofie, și acest martir al libertății împlini cu bucurie dorința tînărului Bălcescu.

La vîrsta de 19 ani el intră în serviciul armatei cu rangul de cadet în cavalerie (iunker), ca toți feciorii de boier, în urma stăruitoarelor cereri ale mamei și rudelor sale ca să-și aleagă o carieră.

În contra obiceiurilor fraților săi de arme, tînărul Bălcescu consacra orele de recreațiune studiului autorilor clasici și mai ales istoriei naționale pentru care simțea vocațiunea sa.

Spre sfîrșitul anului 1839 el propuse deschiderea unei școli pentru învățătura soldaților. Ghica Vodă primi cu plăcere propunerea și-l însărcină chiar pe dînsul cu funcțiunea de profesor. Rezultatele fură minunate. În patru luni el învață pe subofițerii regimentului no. 3, ce se afla în garnizoană la București, și ai unui escadron de cavalerie să citească și să scrie cele patru operațiuni de aritmetică, iar din geografie împărțirea politică a Europei. Scandalul fu însă mare și școala nu putu mult exista.

La examenul ce elevii dădură la finele anului asistă și Ghica Vodă și rămase pe deplin mulțumit, dar fiindcă consulatul rusesc nu putea privi cu ochi buni o asemenea întocmire folositoare, școala se desființă.

În 1838 el ia parte, în unire cu colonelul Cîmpineanu, capul partidei naționale, la un proiect de constituțiune prin care se proclama: egalitatea, unirea cu Moldova, principe străin, împroprietărirea țăranului, emanciparea femeiei. Cîmpineanu duse

proiectul în cabinetul Franței, Angliei etc. dar nu izbuti nimic și, mai mult încă, la întoarcerea în țară fu arestat din ordinul Rusiei și trimis la Plumbuita.

În 1840 Bălcescu și cu Mitică Filipescu fac un complot în contra lui Ghica Vodă și căuta apoi să ridice țara și să o scape de jafuri și de abuzuri. Iubindu-și patria el caută s-o pregătească prin proclamațiuni în contra năvălitorilor... Complotul se descoperi. Atunci Ghica, care credea că în contra vieții sale s-a făcut complotul, prinde pe conspiratori și toți sunt condamnați la ocnă pe viață afară de Bălcescu și Filipescu care fură închiși pe un timp nedeterminat.

Mitică Filipescu în închisoarea de la Snagov fu ținut 2 ani de zile cu picioarele în apă rece din care cauză și muri, iar Bălcescu stătu închis la Mînăstirea Mărgineni 2 ani pînă ce Bibescu suindu-se pe tron îl liberă.

Atunci, în singurătatea închisorii meditâ el mai serios la o viitoare revoluțiune și la mijloacele pentru a o pregăti. El se puse deci pe studiu și istoria națională îi oferi un cîmp întins și fertil pentru a-l exploata.

Pentru culegerea documentelor, inscripțiunilor, tradițiunilor el făcu o călătorie pe la mănăstirile din Carpați, « căutînd — după cum el însuși ne spune — sub ruine urmele măririi strămoșești ».

La 1844 el debută cu *publicarea* în „*Foaia științifică și literară*“, ce apărea la Iași sub redacțiunea lui Kogălniceanu, Alexandri [*sic!*] și Ion Ghica, a unei *lucrări de merit: Puterea armată* care 2 ani mai tîrziu, în 1846, fu publicată și în franțuzește în „*Revue d'Orient*“.

Despre această operă Eliade zicea în „*Curierul Românesc*“, cu cîteva luni înainte de publicare, următoarele:

« D[omnul] N. Bălcescu a căruia vocație rară asupra istoriei și învățăturii regulate, ce a săvîrșit ne promit un istoric cum să facă cinste patriei în ocupațiile sale asupra istoriei oștirilor române, și nădăjduim peste curînd că junele autor îl va împărtăși, compatrioților săi, învingîndu-se în sfîrșit după îndemnurile atîtor prieteni iubitori de adevăr, ca să nu crează modestia autorului că-l pot adula, orbiți de prietenia față de el ».

Această operă ieși în ediție separată în tipografia lui Kogălniceanu.

Tot în „*Foaia științifică și literară*“, Bălcescu publică: *Comentarii asupra bătăliei de la cîmpia Rigăi sau Cosova*, un studiu întemeiat pe izvoare contemporane, în care autorul dovedește că românii nu au fost trădători în acea bătălie.

La 1845 el deschide în colaborație cu Laurian o publicație periodică de istorie națională: „*Magazinul istoric*“, care apăru în curs de trei ani. Aci se publicară *Cronicele Țării Românești* ale lui Constantin Căpitanul, ale Anonimului, ale lui Radu Greceanu, Radu Popescu etc.

Studiile sale, deși forfecate de cenzor, — după expresia d[omnu]lui Tocilescu — loveau adînc în despotismul zilei, protectoratul rus, clasa aristocrată și aruncară semințe în ogorul național pregătind spiritele pentru revoluțiune.

Pe cînd domnii și boierii așteptau scăparea de la pravoslavnica Rusie și se prosternau și umiliau înainte-i, Bălcescu avu curajul de a scrie:

« Niciodată o nație nu se poate mîntui decît prin sine însăși... ».

Într-un alt studiu despre *Starea socială a muncitorilor plugari* el termină prin niște sentințe atît de grozave, încît guvernul de atunci, luă măsuri grabnice pentru a aresta pe autor. Bălcescu însă, ajutat de amici, în 24 de ore părăsi țara.

El se duse prin Italia și Francia unde în timp de trei ani adună de prin arhive și biblioteci materialul trebuincios pentru opera la care medita demult, *Epoca românilor sub Mihai Viteazul.*

Dar nici în Paris el nu-și uita patria sa scumpă, ci formară acolo 2 societăți dimpreună cu ceilalți studenți pentru « luminarea națiunii ». Una pentru a trimite tineri la Paris, alta pentru a tipări operile autorilor lipsiți de mijloace.

În „Societatea studenților români“ se cimentară acele legături, care vor folosi mai pe urmă și moldovenii și muntenii studenți în Paris și deprinseră cu ideea mîntuitoare a Unirii.

Momentul mult aşteptat se apropia. Cu anul 1848 Bălcescu alergă în grabă la Bucureşti pentru a organiza revoluţiunea. În testamentul său politic, făcut cu puţin timp înaintea morţii, Bălcescu arată că programa revoluţiunii de la 1848 trebuia să fie dezvoltarea progresivă a revoluţiei din 1821 cu organizarea democraţiei şi liberarea ţăranilor, făcîndu-i proprietari. El voia să dea mişcării caracterul unei revoluţii naţionale, iar nu caracterul unei revoluţii de facţiune şi s-o apere chiar cu sînge la caz de nevoie!

Spre a lumina propăşirea revoluţiunei prin presă, el fundă ziarul „*Poporul suveran*" în unire cu Bolliac, Gr. Alexandrescu, Bolintineanu, Teulescu şi Zanne.

După căderea revoluţiunei şi intrarea oştilor turceşti în ţară, Bălcescu împreună cu mai mulţi capi ai mişcării fură arestaţi fără de veste şi duşi la Rusciuc iar de aci fură duşi pe Dunăre la Orşova.

La Semlin, Bălcescu deveni liber. De aci se duse la Sibiu; apoi la Braşov; de la Braşov la Belgrad, din cauză că-n Transilvania intraseră ruşii şi în fine din Belgrad el se duse la Constantinopole. Văzînd că el n-a putut reuşi întru nimic cu revoluţia din Muntenia se duce la Iancu în Munţii Abrudului. Pe cînd se întorcea însă, el e prins de nişte cazaci într-un sat şi scapă din mîinile lor îmbătîndu-i. Rătăcind apoi în neştire prin munţi şi pe vreme de iarnă el se îmbolnăvi şi zăcu în bordeiul unui pădurar.

Întremîndu-se puţin, se travesti ţărăneşte, cumpără 4 care cu doniţi şi aşa ajunse la Semlin, ca vînzător de cofe.

Aşa străbătu el toată Austria, şi cu toate că fu supus unui aspru interogator de către Baronul de Viena, el putu ajunge cu bine la Paris în noiembrie 1849. Dar nici aci el nu stătu în nelucrare, ci căută îmbunătăţirea soartei sale bătînd la uşa cabinetelor din Paris şi Londra.

Agitaţia politică încetînd, Bălcescu trist se apucă din nou de studiile sale de predilecţie. Epoca lui Mihai Viteazul, piedestalul pe care dorea şi spera a aşeza încă în viaţă-i monumentul gloriei sale literare. Dar el nu o putu fini pentru că moartea nu-l cruţă.

Constituţia sa slabă, chinurile şi suferinţele din pribegie prin munţi şi pe vreme rea şi o mulţime de alte cauze contribuiră să-l facă a contracta teribila boală incurabilă, ftizia pulmonară. El începu a-i simţi simptomele de la începutul anului 1850. Vara acestui an, Bălcescu o petrecu la Ville d'Avray, un sat lîngă Paris, iar iarna se duse cu sora sa Sevastiţa în insulele Hyère. Răul mergea crescînd şi lovitura de stat a lui Napoleon îi răpi orice speranţă în Republica Franceză pentru mîntuirea ţării sale.

Iată acum cîteva rînduri, pe care sărmanul Bălcescu le scria cu puţine zile după lovitura de stat din Francia, de la 17 Decembre 1850, cu o mînă slăbită, tremurîndă, cu lacrimile pe obraz şi înălţîndu-şi tonul pînă la imn, din care rînduri se va vedea durerea omului, ce se vede că piere cu speranţele nerealizate:

« Minutele în care scriu sunt pline de amar şi de întristare. Pe cînd Europa întreagă se pregătea a saluta triumful libertăţii, eroica Franţă, de la care, ca întotdeauna se aştepta semnalul, Franţa prin fatalitate şi prin neunirea fiilor săi, cade gemînd în neputinţă sub un despotism umilitor. Fiii fără-de-legii triumfează în toate părţile şi întemeiază spurcata lor tiranie. Sufletele generoase, zdrobite şi rănite de moarte, văd apuind din vederea lor ziua mîntuirei. Însumi eu, cu o inimă sfîşiată de durere, mă lupt cu o boală crudă şi neîmblînzită, caut a cîştiga timp asupră-i şi a o întrece în iuţeală, ca să poci lăsa fraţilor mei aceste pagine din viaţa părinţilor noştri, şi cad sleit de putere, mistuit prin silinţele ce fac. Cu toate aceste temeiuri de descurajare, sufletu-mi te slăveşte încă, *înzeită libertate;* şi deşi oamenii singiurilor au învelit cu maramă neagră dulce faţa ta, crede că va veni ziua fericită, ziua izbîndirei, cînd omenirea întreagă se va scula spre a sfîşia acest văl şi duşmanii tăi se vor împietri la vederea soarelui tău de lumină; atunci nu va mai fi nici un rob, nici naţia roabă, nici om stăpîn pe altul, nici popor stăpîn pe altul, ci domnirea Dreptăţii şi Frăţiei! Aceste cuvinte, ce odată am dat de deviză naţiei mele, vor domni lumea; atunci aşteptarea, visarea vieţei mele se va împlini, atunci toţi românii vor fi una, liberi şi fraţi! Vai! nu voi avea

noroc a vedea această zi, deşi eu asemenea am muncit şi am pătimit pentru dreptate şi cel din urmă al meu cuvînt va fi încă un imn ţie, ţara mea mult dragă! ».

Lucrarea, despre care el vorbeşte cu un aşa de dureros entuziasm, este *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul,* la care lucra de mai mulţi ani.

Tirania lui Ştirbei Vodă opri însă pe sărmanul muribund a-şi împlini ultimile dorinţe ale sufletului său şi Bălcescu nu putu călca pe pămîntul ţării şi, ca exilat ce era, se duse la Constantinopole şi de aci ajunse pe ţărmul înflorit al Palermei la 5 octombrie 1852. După 20 de zile, simţindu-se slăbit, doborît mai mult decît totdeauna de răul său, rugă pe stăpînul otelului, unde locuia, să facă un inventar de hîrtiele şi manuscriptele sale, să le sigileze cu sigiliul său şi cu al Consulatului Otoman din Palermo şi, în cele din urmă, să-i aducă un preot grec... O oră după aceea, în 16 noiembrie 1852, Bălcescu fără cea mai mică agonie intră în noaptea cea eternă...

Cine ar putea spune mîhnirea, amărăciunea ce simţi sufletul său, topit încet, încet de dureri, cînd aproape de a-şi lua zborul către eternitate, nu văzu în juru-i nici una din fiinţele dragi: mamă, soră, amic, patrie!

El fu înmormîntat în groapa comună în cimitirul săracilor, din Mănăstirea capucinilor, pentru că toţi banii cîţi îi avea se urcau la suma de 30 de lei!...

Marelui nostru poet Alexandri [*sic!*] a fost dat să traducă în limba poporului ultima gîndire a martirului Bălcescu de pe pragul veciniciei. Să ascultăm deci sublima poezie:

BĂLCESCU MURIND:

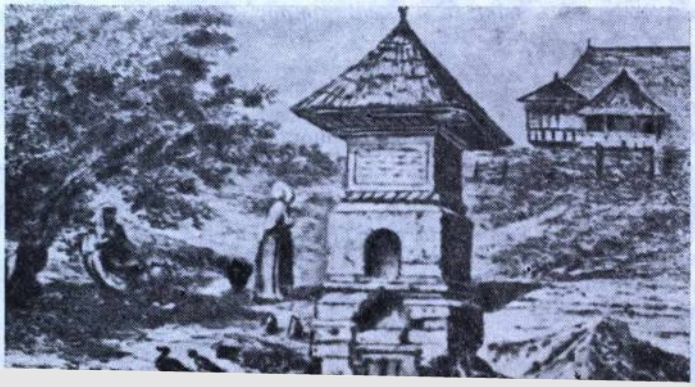
« De pe plaiu-nstrăinării
Unde zac şi simt că mor
De amorul desperării
Şi de-al ţărei mele dor,
Văd o pasere voioasă
Apucînd spre răsărit,
Şi o rază luminoasă
Şi un nour aurit

— Păsărică zburătoare,
Unde mergi cu dorul meu?
— Am soliă-ncîntătoare
De la sîntul Dumnezeu:
Să duc glas de armonie
Ţărmurilor româneşti,
Să vărs dulce veselie
Inimilor ce jeleşti!

— Rază vie călătoare,
Unde mergi cu dorul meu?
— Am solie-nvietoare
De la sîntul Dumnezeu:
Să depun o sărutare
Pe al ţărei tale sîn,
Şi s-aduc o alinare
Jalnicului tău suspin.

— Nouraş pătruns de soare,
Unde mergi cu dorul meu?
— Am solie roditoare
De la sîntul Dumnezeu:
Să mă las în România
Ca să crească mii de flori
Pe frumoasa ei cîmpie,
Ce o plîngi adeseori!

Du-te, rază strălucită,
Du-te, mîndră păsărea,
Şi pe ţara mea iubită
Mîngîiaţi-o-n lipsa mea!
Iar tu, nour de rodire,
Fă să crească-n sînul său
Cu verzi lauri de mărire,
Floarea sufletului meu! ».

*

Iată deci cine a fost Bălcescu; ce-a fost, cum a luptat pentru Patrie și Libertate; cum a murit.

Să vedem acum pe scurt care a fost mediul în care a trăit și a muncit Bălcescu și operile sale mai însemnate cu toate că de altfel toate sunt însemnate.

Iată în rezumat fizionomia epocei schițată în trăsături distincte:

Pe tronul țării era în adevăr Domn român, puternic și ascultat sau mai bine lingușit înăuntru dar tremurînd în fața puterilor străine și mai cu seamă Turcia și Rusia. Așa că țara era a lui Vodă și Vodă era a streinului.

Venea apoi Obștească adunare, compusă din boieri, prea-plecate slugi fără nici o inițiativă, fără nici un dor de libertate și neștiind ce mîncare e aceea « patriotism ».

După ei venea o lungă ierarhie de boieri și boiernași, fiecare ținîndu-se pulpană de pulpană. La o parte un cler ignorant și înjosit cu o religiune monastică și ascetică în loc de una practică, cu un cîrd de corbi călugărești și venetici; jos un popor turtit sub tot felul de biruri, robit în pămîntul său, bătut și torturat, pe față cu urmele biciului, prosternat înaintea călăilor. Sus aristocrația, dacă se poate numi astfel treapta înjosită și slugarnică a protipendadelor, jos poporul nenorocit, cu biruri enorme, cu ignoranță și mizerie desăvîrșită. Armata era dezorganizată, comerciul pe mîna grecilor, evreilor și armenilor; căi de comunicație mai deloc!

Patriotismul, Unirea, Independența, Românismul erau vise de pe altă lume și chiar acestea numai în cîteva capete.

Limba abea începea prin literatură, grație unui geniu ca Eliad, să scape de slobozenie, havaeturi, surghiunlîcuri, înghindisele, sindrofii etc., dar în locul lor veneau franțuzismele și italienismele, satirizate cu mult spirit încă de pe atunci de Faca [*sic!*] în *Franțozitele* sale:

« Ascultă, maşer Luxandro, aş vrea să mă plimb pe pod
Ş-apoi să stau cu caleaşca la madam marşan de mod;
Voi să-mi fac o pălărie cu blonduri şi au velur
Căci îmi vine a merveil cu boaua de samur
Ah! maşer, să-mi vezi mantela! mai sublim, mai lucru fen!
O dublură-nfricoşată şi faţă amur san fen » etc.

Totuși, pe lîngă părțile rele, începuseră a apărea și scîntei de deșteptare națională cu Tudor Vladimirescu, școala lui Gheorghe Lazăr, cu Eliad în fruntea mișcării literare, Văcărescu, Cîrlova cu *Ruinele Tîrgoviștei* și alții. Iată deci tabloul societății române din timpul vieții lui Nicolae Bălcescu. Acum să vedem operile sale și meritele literare ale autorului, pe care mai cu seamă le vom vedea în partea a III-a a conferinței, adică la *Cîntarea României.*

1. *Puterea armată*
2. *Biografia lui Ioan și Constantin Cantacuzino*
3. *Starea socială a muncitorilor plugari în principatele române în deosebite timpuri*
4. *Manualul bunului român*
5. *Questions economiques*
6. *Cîntarea României* și
7. *Istoria epocei lui Mihai Viteazul* — operă postumă.

Pe lîngă acestea mai avem publicate în „*Magazinul istoric*“ mai multe opere mai mici ori monografii istorice. Așa, pe lîngă cele citate mai sus, avem în tomul I din anul 1845: 1. *Cuvînt preliminar despre izvoarele istoriei românilor*; 2. *Românii și fanarioții*; 3. *Ioan Tăutul mare logofăt al Moldovei*; 4. *Logofătul Miron Costin istoricul Moldovei*; apoi în tomul IV din anul 1847: 1. *Campania românilor în contra turcilor de la anul 1595*; 2. *Buletin despre portretele principilor Țărei Românești și ai Moldaviei*, ce se află în cabinetul de stampe de la Biblioteca Regală din Paris.

Apoi mai avem: *Mişcarea românilor din Ardeal la 1848*, discurs ţinut în faţa a cîtorva studenţi români ce formaseră la Paris un cerc literar.

Cam acestea îi sunt operele lui Nicolae Bălcescu şi cînd ne gîndim că el nu a trăit decît 33 de ani, ne facem atunci o idee despre cît a muncit acest om şi apoi cînd vedem arta cu care au fost scrise, nu ne vine a crede că ele au fost făcute într-un timp atît de scurt şi de un om atît de zbuciumat şi chinuit de boală şi deznădejde.

Dintre operile sale însă epopea lui Mihai Vodă Viteazul se ridică mai presus.

Să luăm acum pe fiecare din operele lui Nicolae Bălcescu şi să vedem cam despre ce e vorba în fiecare din ele.

I. *Puterea Armată*, sau cu titlul ei complect: *Puterea armată şi arta militară la români de la întemeierea principatelor Valachiei şi Moldaviei, pînă acum*. Am mai văzut încă la viaţa lui Bălcescu, cînd a fost publicată şi unde această operă.

Destul e să ştim, după cum şi titlul ne arată, că e vorba despre armata românească de la începutul ţărilor româneşti, adică armata lui Mircea, a lui Ştefan etc. E prima operă a sa şi nu trebuie să ne surprindă, ca fiind cea dintîi, că e exclusiv despre armată, căci noi am văzut că idealul lui Bălcescu era creerea unei armate naţionale, cu care apoi s-ar putea face orice. El arată, spre marea ruşine a apusenilor, că cea dintîi oaste permanentă a fost fondată în principatele române prin Mircea cel Bătrîn şi Ştefan cel Mare. *Puterea armată* e scrisă după izvoare sigure. El ajunge la nişte concluzii foarte adevărate, precum e explicarea decăderii puterii armate prin robia pămîntului.

În general, *Puterea armată* e o operă de o valoare incontestabilă şi încă de la apariţia ei a produs o mare mişcare în cercurile literare. Am văzut că Eliad încă a salutat cu mare admiraţie apariţia ei, şi cînd mai tîrziu Bălcescu se dusese la prietenii săi din Moldova, Filipescu, Russo, Corradini şi Negri, şi în zilele frumoase de vară hore lungi se întindeau dinaintea curţii boiereşti, el cuprins de entuziasm zicea memorabilele cuvinte:

«O! mîndră oaste va avea România cînd i-o veni rîndul pe lume».

II. *Biografia lui Ioan Cantacuzino şi a lui Constantin Cantacuzino* au fost făcute mai mult după îndemnul şi documentele ce i-au fost încredinţate de către generalul rus Rudolf Cantacuzino.

III. *Starea socială a muncitorilor plugari în principatele române în deosebite timpuri* expune ideile sociale susţinute totdeauna de Bălcescu. Protest în contra stării actuale de lucruri, simpatia pentru ţăran, sprijinitorul umilit şi apăsat al ţării întregi, ura pentru boieri în care nu se mai putea pune nici o nădejde, indignarea puternică în contra ocîrmuirii străine făcură ca el să fie în pericol. Deci fără a mai aştepta pofta el plecă din ţară în urma acestei opere de apărare a ţăranului român.

IV. *Manualul bunului român*, care e un dialog între un sătean şi un comisar de propagandă.

V. Opera *Questions economiques des principautés dannubiennes*, publicată la Paris în 1850, e una dintre cele mai însemnate opere pentru noi. El se sileşte aici cu toată puterea lui de descriere şi punîndu-şi toate talentele sale istorice, poetice şi economice pentru a arăta adevărata stare a principatelor dunărene. El explică în această operă cum străini ca evrei, greci şi alţii, venind în ţările noastre, se îmbogăţesc, el propune înfiinţarea de instituţiuni de credit, studiază chestiunea servagiului la români şi propune mijloace pentru împroprietărirea ţăranilor, arată necesitatea unui minister de agricultură la noi şi dezvoltă o mulţime de chestiuni dintre care unele nici pînă azi n-au fost studiate atît de aprofundat ca de dînsul.

VI. Dar *Epoca românilor sub Mihai Viteazul* este opera cea mai însemnată, e capodopera lui Bălcescu, e cea mai înaltă expresiune a geniului său dimpreună cu *Cîntarea României*.

Această operă e scrisă după un studiu a mai bine de 500 de opere întrebuinţate spre exactitatea ei. Dar încă numai atît de-ar fi şi încă ar rămînea cea mai însemnată dintre monografiile istorice, dar stilul, sentimentele ce-au inspirat-o, tablourile şi entuziasmul poetic te înflăcărează şi te crezi înaintea unei poeme epice, cu limbajul înflorit şi colorat.

Iată planul acestei opere, plan făcut de însuşi Bălcescu:

Tomul I.

Introducerea — Cartea I. Libertatea naţională (1593 — aprilie 1595). Cartea II. Călugărenii (aprilie 1595— decembrie 1595). Cartea III. Robirea ţăranului (decembrie 1595 — aprilie 1599). Acte adaose.

Tomul II.

Cartea IV. Unitatea naţională (aprilie 1599 — iulie 1600). Cartea V. Mirislău [*sic!*] (august 1600 — ianuarie 1601). Cartea VI. Gurăslău (ianuarie 1601 — septembrie 1601). Acte adaose. Lista izvoarelor acestei istorii.

Cartea a VI-a însă nici n-a fost începută iar cele[l]alte au fost scrise prin deosebitele localităţi pe unde trecuse el în rătăcirea sa prin ţări străine.

În această operă, pe lîngă viaţa şi isprăvile lui Mihai, mai sunt atinse o mulţime de alte chestiuni sociale şi economice în legătură cu subiectul ce trata el. Şi nu numai istoriseşte evenimentele, dar le şi critică cu imparţialitate şi lumină. El arată atît strălucirea cît şi greşelile lui Mihai Viteazul.

Prin urmare, în rezumat, epoca lui Mihai Viteazul cuprinde faptele principale cu toate comentariile şi criticele lor relative la starea, vitejia, faptele, atitudinele, clasele sociale etc., ale societăţei lui Mihai Viteazul şi a Voievodului însuşi.

Şi acum să vă arăt un tablou frumos descris de Bălcescu la începutul Cărţii a IV-a, *Unitatea naţională*. În acest tablou ne arată înfăţişarea Ardealului. Iată o parte din acest tablou, căci a-l cita întreg ar fi prea mult:

« Pe culmea cea mai înaltă a munţilor Carpaţi se întinde o ţară mîndră şi binecuvîntată între toate ţările sămănate de domnul pre pămînt. Ea seamănă a fi un măreţ şi întins palat cap d-operă de arhitectură, unde sunt adunate şi aşezate cu mîndrie toate frumuseţile naturale ce împodobesc celelalte ţinuturi ale Europei, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte. Un brîu de munţi ocoleşte, precum zidul o cetate, toată această ţară şi dintr-însul, ici colea, se desfac întinzîndu-se pînă în centrul ei ca nişte valuri proptitoare mai multe şiruri de dealuri nalte şi frumoase, măreţe piedestaluri înverzite care varsă urnele lor de zăpadă peste văi şi peste lunci. Mai presus de acel brîu muntos se înalţă două piramide mari de munţi cu creştetele încununate de o vecinică diademă de ninsoare, care ca doi uriaşi stau la ambele capete ale ţărei, cătînd unul în faţa altuia. Păduri stufoase, în care ursul se preumblă în voie ca un domn stăpînitor, umbresc culmea acelor munţi. Şi nu departe de aceste locuri, care îţi aduc aminte natura ţărilor de miază-noapte, dai, ca la porţile Romei, peste cîmpii arse şi văruite unde bivolul dormitează alene. Astfel, miază-noapte şi miază-zi trăiesc într-acest ţinut alături una de alta şi armonizînd împreună ».

Şi tot aşa se continuă tabloul viu înaintea cititorului cu culorile cele măiestru alcătuite ale penei lui Bălcescu. Dar oare între aceste descrieri şi cele ale *Cîntării Rominiei* nu e asemănare?; căci după cum vom vedea în curînd, *Cîntarea Rominiei* e contestată de a fi a lui Bălcescu. În adevăr e o mare asemănare, şi ca probă iată:

Comparaţi aceste cîteva rînduri ale descrierii Ardealului cu descrierea României din rîndurile:

« Verzi sunt dealurile tale; frumoase sunt pădurile şi dumbrăvile spînzurate pe coastele tale; limpede şi dulce e cerul tău... » şi aşa mai departe.

Vedem că e o aşa de mare asemănare de stil şi expunere încît am putea continua descrierea Ardealului cu descrierea României. Şi în curînd vom mai aduce şi alte argumente foarte puternice demonstrate şi scoase mai bine în relief de către d[omnu]l Iorga.

Acum, înainte de a trece la partea a III-a, sau a II-a mai bine, a conferinţei, adică la *Cîntarea României*, vom mai aminti cîteva vorbe şi despre cele[l]alte opere ale lui Bălcescu ce ne-au mai rămas spre a le examina afară de cele ce le-am amintit pînă acum.

VII. Fiind la Paris, Bălcescu mai compuse cuvîntul său asupra *Mişcărei românilor din Ardeal la 1848*, pe care îl şi tipări în ziarul de acolo, „*Junimea română*", în 1851.

Toţi acei cari s-au ocupat de Bălcescu lasă în umbră această operă minunată, care te farmecă cînd o citeşti.

Discurs rostit sau mai bine citit cu o voce slabă, căci încă de pe atunci îl apucase boala, în ziua de 15 mai 1851, e mai mult o culegere de amintiri dureroase a celor cîteva luni petrecute în mijlocul vitejilor moţi.

Cu o putere foarte mare de descriere, el ne arată starea îngreuiată a românilor şi cînd cuţitul a ajuns la os el zice despre român:

« Dar atunci, în acel minut greu, cînd nu mai putu pune temei decît pe sineşi, cînd rămase slobod de orice povăţuire nemţească ce-l paraliza, îl văzurăm desfăşurînd toată energia sa, stînd neclintit ca granitul munţilor săi dinaintea duşmanului ce măturase atîtea oştiri mari, regulate şi tari, şi făcînd din numele de „moţ" un nume de spaimă şi groază vecinică pentru semeţul şi viteazul ungur ».

VIII. În sfîrşit, dintre cele[l]alte opere nu vom mai vorbi decît ceva despre *Buletinul despre portretele principilor Ţărei Româneşti şi Moldaviei* ce se află în cabinetul de stampe de la Biblioteca Regală din Paris. Ca pe toate cele[l] alte opere ale sale, Bălcescu o scrie într-un stil fermecător şi, cu toate că nu e decît un simplu catalog şi cu toate că el n-are culori ca să ne descrie, totuşi are cuvinte prin care să ne zugrăvească tablourile ce le-a văzut. Aşa nu vom lua decît unul dintre tablourile lui Mihai, văzut de către Bălcescu şi despre care el ne spune astfel:

« Cînd văzurăm pe cel de-al şaselea, strigarăm deodată: „Acesta este!" Citirea cuvintelor scrise pe portret ne încredinţa desăvîrşit. Iată ce e scris:

Împrejurul portretului cu litere mari aceste cuvinte:

„Michael Waivoda Walachiae Transalpinae, utraque fortuna insignis et utraque eadem virtute.

Aet. XLIIIac », care se traduce: Mihai Domnul Ţărei Româneşti strălucitor în norocire şi în nenorocire şi virtuos în amîndouă. În vîrstă de 43.

Mai la vale aceste versuri:

« Tanti facit nomen Christi, Maestatem Caesaris, rempublicam Christianam, et Ecclesiae sub Pontifice Maximo concordiam: sui prodigus publicae devotus saluti: etiam si dira omnia et diri adversarentur; Ficta obruens factis », care se traduce:

Atît stimă numele lui Cristos, maiestatea împăratului republica creştină şi concordia bisericei sub Marele Pontifice, încît, pentru binele public, nu-şi cruţă nici fiinţa sa; purcede înainte fără temere; chiar şi dacă s-ar împotrivi toate puterile iadului; prin faptele sale întrece plăsmuirile poetice.

În sfîrşit dedesubt e numele autorului tabloului, care a fost sculptorul Aegidius Sadeler, al Maiestăţei sale imperiale, la care Bălcescu adaogă:

« Fizionomia principelui răspunde tocmai închipuirei celor ce au studiat caracterul acestui bărbat extraordinar ».

Cam tot în acest mod descrie Bălcescu şi portretele celor[l]alţi principi, adică le face descrierea aşa cum crede el, le adaugă toate notiţele, ce ar sta în legătură cu acel tablou şi în sfîrşit face reflecţiile pe care le crede el de cuviinţă.

Onóre deci, respect şi admiraţie
marelui om, ce a murit în flórea
vîrstei şi departe de ţara sa — mult dragă
nouă lui Nicolae Bălcescu!! —

1899 decembre 14

Sfîrşit

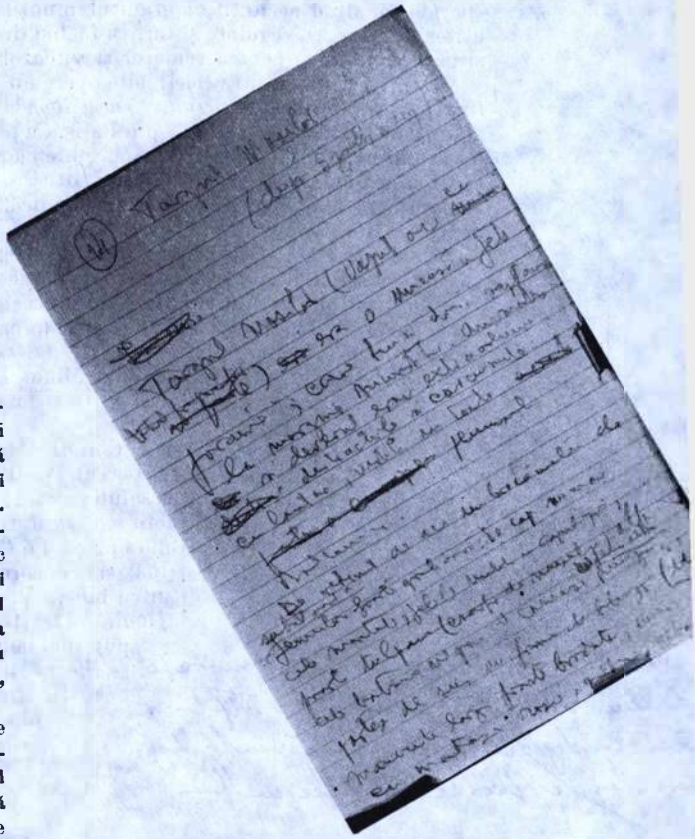
Vasile A. Pârvan

1848-1948

PAZNIC DE FAR

CAMIL PETRESCU

1848 ÎN PROIECȚII LITERARE

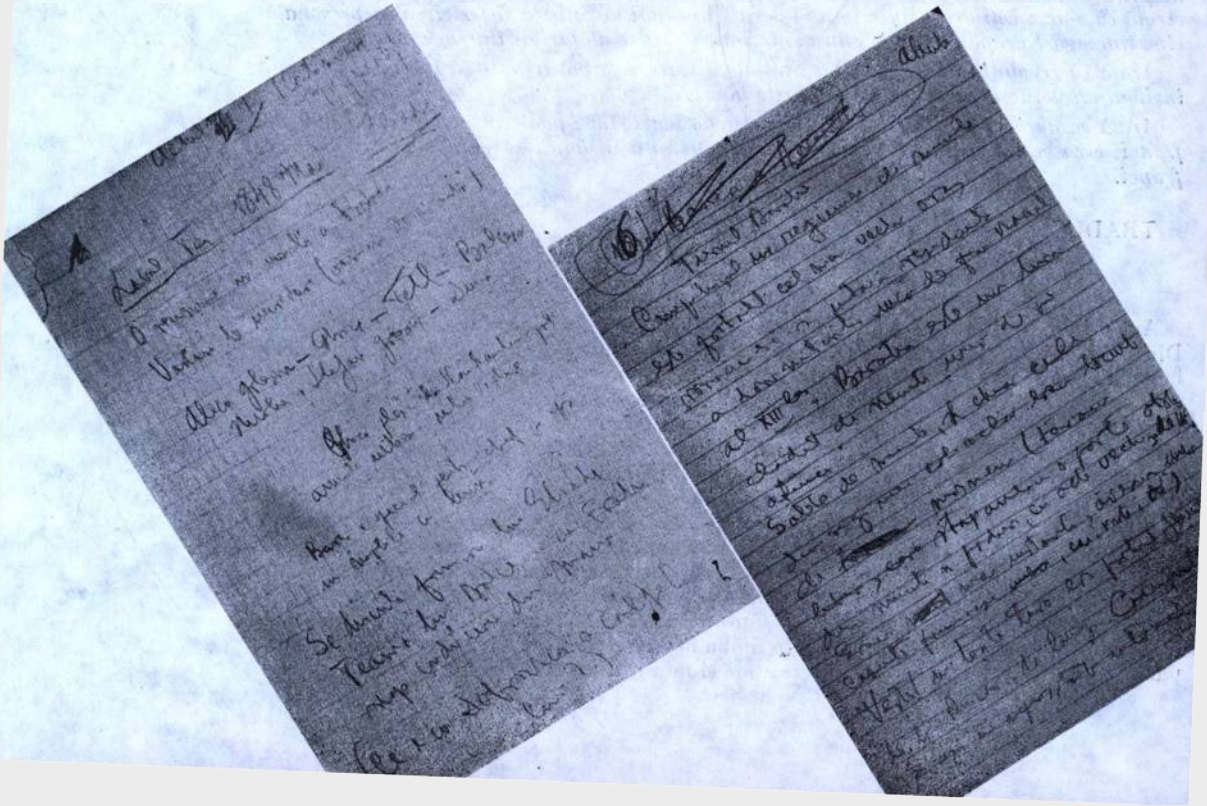

PERIOADA DE DOCUMENTARE CARE A PREMERS elaborarea romanului Un om între oameni **a însemnat pentru Camil Petrescu o uriașă muncă de reconstituire a atmosferei patruzecioptiste și mai ales a personalității lui Nicolae Bălcescu. În literatura precedentă, conservator-liberală, nota scriitorul, « Bălcescu apărea minor, istoric înflăcărat, necunoscînd prea bine realitatea, mai mult un patriot, mai puțin febril, fără simțul realității ». Abia acum Camil Petrescu își dă seama de adevărata dimensiune și importanță pentru istoria noastră a figurii marelui revoluționar, de puterea ei exemplificatoare.**

Cercetînd acte și scrisori, majoritatea rămase în manuscris, stampe de epocă, volume de memorii, procedînd ca un adevărat istoric, Camil Petrescu reușește să reconstituie și să facă să trăiască o epocă de la care trecuseră mai bine de o sută de ani — un univers acaparator pentru romancier, dobîndind înfățișarea unei realități mai reale decît orice realitate cu putință, Camil Petrescu a căutat însă ca sufiul epocii, puterea de viață a unui personaj, în cazul de față Bălcescu, să crească din propriile date — cu alte cuvinte autenticitatea **rămîne o cerință valabilă și pentru romanul istoric. Sînt semnificative în acest sens considerațiile scriitorului — rămase în manuscris — în jurul noțiunii de inspirație: « Cuvîntul „inspirație" este folosit cu predilecție de poeții lirici. Termenul corespunde ideii pe care unii lirici o au despre ei — El afirmă că termenul este de origine idealistă, datează dintr-o epocă idealistă și deci, toate referințele sînt la acea epocă » — « În acea vreme, poeții se doreau purtătorii unui mesaj de ordin transcendent — El nu erau decît interpreții unei stării mai înalte —**

În cazul acesta, firește, așteptau să vină inspirația — Aceasta venea sau nu venea. Dacă venea, îi umplea de bucurie, fiindcă atunci se deosebeau considerabil de restul oamenilor. În același timp se realizau momente frumoase poetice. Mai corespundea termenul acesta de inspirație și faptului că poezia, fiind un eveniment fericit, era o întîmplare ținînd uneori de miracol. O noapte de inspirație era o noapte care crea o capodoperă.» Camil Petrescu contestă însă existența unei asemenea stări de grație cînd se referă la un roman sau la o piesă de teatru. Chiar și vechea inspirație era de fapt de un ordin mult mai material. Ea se numea, la Eminescu de pildă, «muncă de o îndîrjire fără seamăn», căci «pentru volumul său de poezii există nesfîrșite variante, există mii de pagini manuscrise, preocupări de limbă, culegeri de poezii populare». «În spatele unor asemenea clipe de inspirație, în străfundul lor există o pregătire, o îndîrjire de a cunoaște, de a studia, de a asimila, pregătire din care, fără îndoială, s-a hrănit opera lui Eminescu, poezia lui nemuritoare». Revenind la propria-i creație Camil Petrescu susține că «în limbajul romanului, inspirația nu-și are echivalent. Este ceea ce aș numi, pur și simplu, buna dispoziție.» Și, după părerea sa, «un romancier poate să fie împiedicat de a scrie de tot ce-l face să nu fie în deplinătatea unei bune stări a sănătății sau de o serie de alte lucrări». De aceea el socotește că «un scriitor, și mai cu seamă romancierul», trebuie să fie sănătos, rezistent pentru o muncă intensă de documentare, de cercetare, de cunoaștere profundă a realității, pentru o evocare veridică a oamenilor, locurilor, evenimentelor ce-i populează opera. Cine cunoaște procesul de elaborare a unui roman de Camil Petrescu, cu toate variantele, descoperă «munca îndîrjită» a romancierului nu numai în epoca de investigație, ci și în ultima fază tipografică.

Masa de steril rămasă în manuscris, după extragerea filonului de aur, de la romanul Un om între oameni este concludentă pentru cunoașterea procesului creator al romancierului. Inițial, scriitorul și-a concentrat atenția asupra lui Bălcescu, redactînd, într-o primă variantă, un volum de 200 de pagini. Lucrînd continuu, a lărgit viziunea, încadrînd eroul în contestul politico-social al epocii, utilizînd un uriaș material documentar. După cum singur mărturisea,

a citit circa 40 000 de pagini de istorie, documente, literatură legată de epocă. A făcut munca a trei institute ştiinţifice. Şi-a făcut o enciclopedie personală, în care a adunat, a selectat, a catalogat, a grupat, a comentat fapte, persoane, atitudini, stări de lucru, extrăgînd din fiecare esenţa, semnificaţia istorico-socială.

Au rămas, de exemplu, în arhiva lui Camil Petrescu, transcrise de mîna romancierului, numeroase scrisori adresate de pictorul Rosenthal lui C.A. Rosetti, în care atmosfera anilor Revoluţiei trăieşte cu putere. Camil Petrescu le-a tradus în limba română şi le-a întocmit o fişă succintă fiecăreia. Pentru lămurirea cititorilor, ca şi pentru frumuseţea şi dramatismul conţinutului lor, am ales cîteva pe care le reproducem în continuare:

FIŞE

Scrisoarea din 30 ianuarie 1851

E scrisă din Coire — unde se pare că Rosenthal a mai fost şi înainte, deoarece spune « de cînd m-am înapoiat aici ».

Arată condiţia de viaţă precară a artistului în regimul burghez sub obsesia căutării de lucru.

Rezultă din această scrisoare că Rosenthal a avut o aventură sentimentală cu o tînără văduvă din Coire şi că era efeminat (« nu pot să trăiesc fără femei »).

Îi datorează lui Rosetti 1.000 de franci pe care nu îi poate plăti.

Vorbeşte cu amărăciune despre arta sa lipsită de artă care nu-i îngăduie, în ciuda compromisurilor, nici să-şi cîştige existenţa.

Îşi descrie ocupaţia monotonă de fiecare zi.

Mărturiseşte că nu cunoaşte Limba română.

Despre generalul polonez Bem, unul dintre şefii armatelor maghiare revoluţionare — despre a cărui moarte a aflat — spune că a fost unul dintre cei mai mari oameni ai veacului. Arată că s-ar socoti drept un criminal dacă s-ar gîndi la liniştea şi fericirea sa personală cînd întreaga Europă geme sub atîtea suferinţi, că simte alături de întreaga omenire.

Arată că revoluţia de la 1848 l-a învăţat că orice reformă trebuie să înceapă « cu noi înşine înainte de a ne ocupa de treburile altora ».

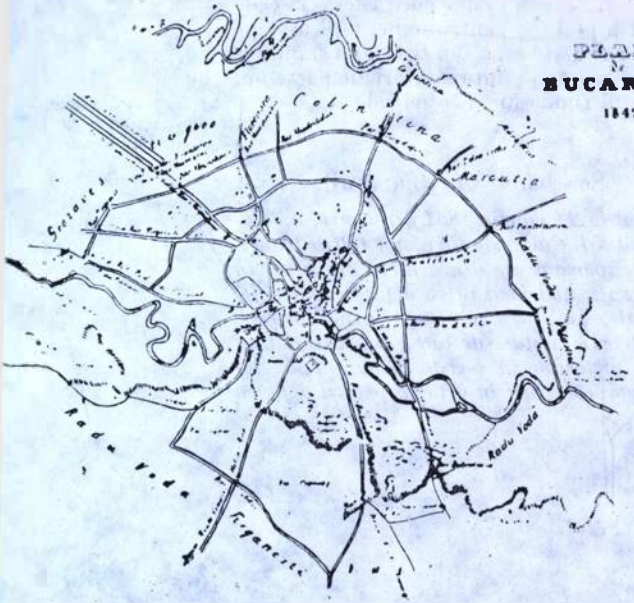
Arată că dacă va avea de lucru ca pînă acum va strînge poate în patru luni 1.000 de franci, ceea ce înseamnă că venitul din ianuarie i-a îngăduit să economisească 250 de franci.

TRADUCERE

Scrisoarea din 30 ianuarie 1851

Scumpe frate

Am primit ieri scrisoarea ta şi precum ai ghicit atît de bine o aşteptam de mult. Din nefericire nu pot încă să-ţi trimit cei 1.000 de franci căci totul se petrece foarte încet şi cred că vei pierde, niciodată în viaţa mea n-am vrut să plătesc o datorie atît de mare cu atîta plăcere ca acesti o mie de franci — cît sunteţi de invidiat voi care trăiţi în iureşul unei mişcări necontenite numai eu pot să-mi dau seama căci duc o viaţă atît de liniştită. Zilele îmi trec la fel una cu cealaltă fără nici o schimbare. Dimineaţa mă scol şi îmi fac cafeaua, la 8 încep să lucrez, la 10 am de obicei cîte o şedinţă de poză şi vorbesc tot felul de prostii cu oameni străini sentimentelor mele. De cînd sînt aici doar două şedinţe mi-au făcut cu adevărat plăcere: una cu un bătrîn profesor care se ocupă cu limbile romane — ştii că sînt pe aici mai multe ţinuturi ocupate de pe vremea romanilor cu coloniile lor — profesorul acesta lucrează acum la o gramatică şi la un dicţionar. M-am gîndit la tine şi l-am rugat să-mi procure un exemplar pentru tine sau pentru Mălinescu. Peste două săptămîni vor fi tipărite. Cît de rău îmi pare că n-am putut vorbi cu profesorul acela în limba mea, i-am arătat *Chemarea* ta către toate partidele şi el a înţeles mai bine decît mine şi m-a întrebat cum se scrie şi cum se pro-

Planul Bucureștiului la 1842.

nuntă, mi-a fost rușine să mărturisesc că eu, valah, nu-mi cunosc limba și am schimbat vorba. Cu toate acestea, dacă voi găsi ceva bun în aceste două cărți, voi mijloci între tine și el o corespondență care ar putea să-ți fie folositoare, vei vedea tu singur — pînă astăzi am fost destul de ocupat deși ultima săptămînă n-am făcut decît un singur portret. Mă rog în fiecare zi lui Dumnezeu să capăt de lucru, dar tu știi că asta nu merge la comandă. Aștept și voi vedea. Ți-am scris acum 4—5 zile că am început o compoziție ușoară ca să-mi mai umplu timpul cînd nu sunt ocupat cu ședințele, căci numai lucrînd de dimineața pînă seara pot să uit de mine și dormind să capăt puteri noi pentru a reîncepe a doua zi pictura mea tristă și mizerabilă. Cît n-aș fi produs în viața mea — căci tu știi cît de mult îmi place să lucrez — dacă aș fi putut să fac toate acestea studiind serios și unde aș fi ajuns astăzi și totuși, cu toată arta mea lipsită de artă nu izbutesc să strîng bani, căci se cîștigă atît de greu. Mă întrebai cînd nădăjduiesc să mă înapoiez. E greu de stabilit, dacă treaba continuă ca pînă acum voi strînge 1000 de franci în 4 luni dar cine știe dacă va continua și dacă o singură lună n-am de lucru, voi fi întîrziat cu două luni.

Ți-e teamă că mă voi însura. Nu te teme, nu-ți pregătesc nici o surpriză. Nu mi-e cu putință, deși aceasta e dorința pe care o nutresc de atîți ani, dar nu mai pot iubi — mă duc de două ori pe săptămînă la văduva aceasta și acolo îmi găsesc singurele clipe fericite, căci îi vorbesc de voi și de evanghelie. I-am spus (din prima dată cînd am văzut-o după întoarcerea mea) că o căsătorie între ea și mine e imposibilă, dar că îi voi rămîne pentru totdeauna prieten. Întotdeauna există un pericol pentru un om obișnuit într-o asemenea situație, dar slava Domnului, nu pentru mine, căci nu mă simt în stare să iubesc și să umplu sufletul unei femei care mai știe să iubească și n-aș vrea s-o fac nefericită. Și apoi cu ce obraz aș îndrăzni eu să-mi alcătuiesc un cămin fericit și liniștit cînd Europa întreagă geme sub cele mai teribile suferințî? Scumpul meu prieten, nu sunt în stare să caut acum o asemenea fericire, simt prea mult alături de omenirea întreagă și m-aș socoti drept un criminal dacă aș trăi numai pentru mine, pentru fericirea mea materială. De la '48 am învățat ceea ce ar fi trebuit să învățăm cu mult înainte, vai, anume de a începe reforma cu noi înșine înainte de a ne amesteca în treburile altora și atîtea greșeli care pot fi evitate prin judecată le evit și numai prin această muncă neîncetată nădăjduiesc să ajung demn de a face morală și altora; tu știi că prin firea mea am nevoie de femei, nu pot trăi fără ele, bătrîne sau tinere mi-e aproape egal și puținul ce-l știu trebuie să-l comunic și altora, aceasta e singura cauză pentru care mă duc deseori să stau de vorbă cu această tînără văduvă. Am aflat de cîteva zile din „*Algemeine Zeitung*“ că Bem a murit, dar nu voiam să cred ce spune acest ziar de minciuni, dar scrisoarea ta și ziarul mi-au afirmat-o și sunt nevoit să cred și pe una și pe cealaltă — mereu oamenii cinstiți și niciodată Nicolae — invitația lui Teleki de a purta doliu după acest mare om m-a mișcat și dacă n-aș vedea o profanare de a voi să imit pe oamenii care poartă doliu după tatăl lor, l-aș purta și eu, dar te asigur că nu îndrăznesc, deși simt că a fost cel mai mare om al secolului. Curaj, precum spui, și să încercăm

prin operele noastre să fim demni de amintirea lor. Scrie-mi cînd poți, căci scrisorile tale sunt fericirea mea. Îmbrățișeaz-o pe soția ta și pe Liby pentru mine, nu-l uita pe grăsunul de Mircea, cît mă bucur să-l revăd — mulțumește celor doi Brătianu și îmbrățișează-i din partea mea, dacă-i scrii lui Mălinescu spune-i multe salutări din parte-mi, Goleștilor și lui...* tot ce vei voi, de asemenea d-lui Dumesnil și soției sale.

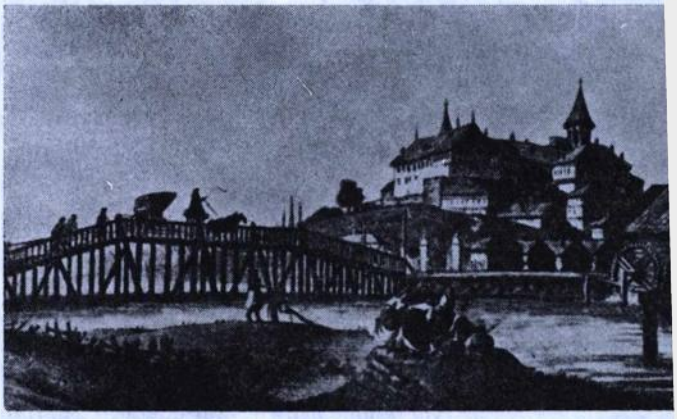
* Text lacunar în dactilograma lui Camil Petrescu.

FIȘE

Scrisoarea din 3/4 aprilie 1851

Reiese din această scrisoare că Rosenthal a plecat la 24 martie 1851 din Coire, a călătorit 6 zile cu diligența și a sosit la Gratz la 30 martie 1851. Călătoria l-a costat 180 de franci. La Gratz a închiriat unul din cele mai frumoase apartamente din centrul orașului, în Tummelplatz no 14, s-a instalat și începe să lucreze în nădejdea că va obține comenzi de portrete. Nu mai are bani decît pentru o lună de zile, dar speră să cîștige făcînd portrete.

Rătăcirea artistului prin micile orașe de provincie în căutare de lucru constituie unul din aspectele emoționante ale condiției de viață a pictorilor în societatea burgheză. Rosenthal arată în scrisoare că va fi nevoit să facă compromisuri în arta sa pentru a putea să trăiască.

Revoluția i-a schimbat concepția artistică. Pînă la Revoluție practicase o pictură sentimentală, acum se simte atras de o pictură eroică cu menirea de a schimba lumea.

Revoluția i-a dat astfel lui Rosenthal conștiința unei arte militante.

Arată că Brătianu, prețuindu-i compoziția « Țăranca română » (pare a fi una și aceeași cu « Lupta din Dealul Spirii ») a spus că România și prietenia au dat naștere talentului său. Rosenthal confirmă că patria și prietenia sunt cele mai bune stimulente ale unui talent. Mai adaugă și dragostea și suferința, cu precizarea că suferința o cunoaște numai prin patria sa și prietenii săi. Arată că fiind nevoit să călătorească prea mult în căutare de lucru nu poate picta serios și face progrese în arta sa.

Își afirmă încrederea în revoluția care va veni și va încununa toate străduințele și toate suferințele lor.

Vorbește despre situația politică în Germania și Austria și își arată disprețul pentru revoluționarii de cafenea din Austria.

Își afirmă din nou prietenia pentru Rosetti, Mălinescu și Brătianu « mi-ați rămas voi ».

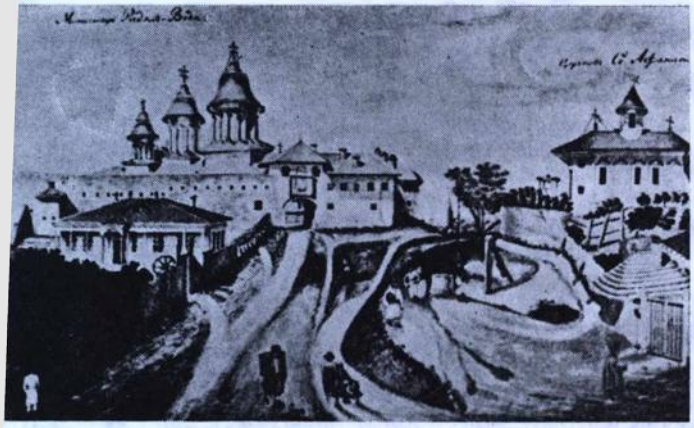
Îl roagă pe Rosetti să facă să se publice cîteva rînduri despre pictura lui într-un ziar francez, pentru a-l ajuta astfel să se impună la Gratz.

Tummelplatz no. 14 Gratz Styria 3/4

Scumpe frate

Iată-mă de cinci zile la Gratz și abia astăzi am primit scrisoarea ta sau mai de grabă pachetul tău din 22 martie. Sper că ai primit ultima mea scrisoare din Coire și tăcerea mea n-a avut nici una din cauzele pe care le presupui tu, nu am fost bolnav și nici n-am

vrut să te pedepsesc făcîndu-te să suferi. Sosit aici după o călătorie de 6 zile cu poștalionul și o cheltuială de 180 de franci voiam să aștept un răspuns la ultima mea scrisoare și în același timp voiam să-ți dau amănunte precise asupra treburilor mele de aici: știi din ultima mea scrisoare că redactorul lui „*Graetzer Journal*“ m-a invitat și pe baza acestei invitații am venit, orașul acesta numără 50 pînă la 60.000 de locuitori și voi putea poate să ajung mai ușor la scopul pe care mi l-am propus. Am închiriat unul din cele mai frumoase apartamente din oraș, te poți rătăci în pădurea de odăi, parchete, candelabre, oglinzi toate din belșug. De abia m-am instalat și trebuie să pictez cel puțin 2—3 portrete gratuit pentru a mă face cunoscut, deci înainte de o lună nu nădăjduiesc să-ți pot da vești plăcute în privința afacerilor mele. După tablourile pictorilor stabiliți aici pe care le-am văzut, izbînda nu va fi nici atît de grea, nici atît de glorioasă, dar peste tot începutul e anevoie, deci curaj și să nu desnădăjduim. Mai am bani pentru o lună, iată tot ce-mi trebuie, pensulele mele se vor îngriji de rest, nu vreau să mă întristez, nici să mă gîndesc la viitor, la ce ar folosi, Alah e Alah și Mahomet e profetul său. Redactorul, dl. Patazzi, m-a primit prietenește și de cînd sunt aici am luat cina la el, are speranțe mari pentru mine, trebuie numai să încep să fac ceva, dar încă n-am pînză. Totul merge atît de încet în blestemata asta de Germanie, că-ți vine să desperezi, dar răbdare, iată cuvîntul pe care mi-l repet mereu. Boala soției tale mă face să sufăr și să dea Dumnezeu ca această scrisoare s-o găsească sănătoasă. Ce e oare cu această durere de cap? Și copiii tăi ce mai fac? Sunt încîntat că tabloul meu i-a plăcut lui Brătianu și ceea ce a spus despre talentul meu, că prietenia și România i-au dat naștere e adevărat. Ce stimulent mai puternic există pe lume decît patria și prietenia? Dacă aceste două daruri ale lui Dumnezeu nu pot creea un artist, ce altceva ar putea-o face? Poate mai e și dragostea? O am, căci și eu iubesc. Și poate suferința? Nu cunosc decît suferința, dar o cunosc numai prin patria și prietenii mei, deci dacă am cu adevărat o mică scînteie de la natură, împrejurările o vor transforma în flacără. Deci curaj și înainte. Îmi pare rău numai de pierderea asta de timp, călătoresc mereu și lucrez puțin și prost, din lipsă de condiții. Într-o vreme am pictat tablouri de sentiment și am crezut că aceasta este vocația mea, mai tîrziu mi-am dat seama că Revoluția m-a zdruncinat și Revoluția a intrat în sufletul meu și am început să am o înclinare pe care o mai am și astăzi pentru tablourile caracteristice. Nu pot crea decît figuri de femei sau de mame, pentru a regenera secolul nostru, pentru a îndrepta corupția, figuri nobile, eroice și duioase în același timp. Din nefericire îmi lipsește ceva, Parisul sau banii. Aci mă aflu în Austria și trebuie să mă conformez după cinii din Austria. Mă voi întoarce deci la vechiul gen și voi începe cu tabloul unei tinere femei sentimentale. Curaj — iată suferințele mele. Din fericire îmi rămîi tu, Mălinescu, Brătianu prin scrisorile voastre. Sunt mereu în picioare, puternic, nu voi adormi, niciodată nici chiar în Austria, mai devreme sau mai tîrziu mă voi întoarce la inspirațiile mele și viitoarea Revoluție va încununa toate străduințele noastre, toate suferințele noastre. D-na Quinet a murit

și cursul lui Michelet e suspendat, bietul Quinet, biata Franță. Am aflat din ziare că studenții s-au dus la Quinet și l-au rugat să-l înlocuiască pe Michelet, a acceptat el oare, sau nu? Spui că treburile se complică în Germania, te înșeli, scumpe prietene, nu-i nimic, totul e liniștit, dar e adevărat că aci văd mai multe elemente revoluționare, dar Austria e tot Austria, nu știu nimic despre politică și sunt mulțumiți că Revoluția le-a permis să-și fumeze pipele pe stradă apropos. Nu ți-ar fi cu putință să-mi trimiți ziarul „*Le Journal de Porrentruy*" care trebuie să fi sosit de cîteva luni pe adresa ta la Paris, dl. Patazzi, redactorul de aici, ar dori să citească ceva despre mine într-un ziar francez, trimite-mi deci cîteva rînduri tipărite într-o scrisoare, ceva despre tabloul meu (*Țăranca română*). Tu sau Brătianu cunoașteți multă lume care scrie, hai, asta mi-ar fi de mare folos pentru reușita mea aici. Te îmbrățișez de mii de ori și aștept cu nerăbdare viitoarea ta scrisoare.

CONSTANTIN

Îmbrățișeaz-o de mii de ori pe soția ta, asta o va ușura și nu-i uita pe Liby și Mircea. Lui Golescu, lui Voinescu, Paleologu, mai ales grecului tot de vei voi.

FIȘE

Scrisoarea din 4 iunie 1851

E o scrisoare dramatică în care Rosenthal, respingînd acuzațiile lui Rosetti că ar fi părăsit cauza revoluției, își arată concepția politică și își face un impresionant portret moral.

Din această scrisoare rezultă:

1. că Rosenthal, în tot timpul exilului și în tot cursul pribegirilor sale n-a încetat să facă propagandă pentru țară și să servească lupta revoluționară.

2. că timp de un an viața lui s-a redus la o zadarnică și necontenită căutare de lucru.

3. că nu mai e tînărul ușuratic de odinioară și că e adînc pătruns de misiunea revoluționară.

4. spiritul său de jertfă (Sunt gata să-mi dau sîngele pentru Valahia).

5. patriotismul său și internaționalismul său.

6. concepția sa despre socialism.

7. concepția sa despre poezie.

8. recunoaște că n-a putut duce pînă acum la bun sfîrșit nici o operă.

9. arată că în pictura sa încearcă să ajungă natura.

10. arată că are «o voință de fier, o răbdare de nezdruncinat și nu cunoaște frica».

11. recunoaște că e lipsit de geniu și nu se poate împotrivi împrejurărilor.

12. socoate că toți oamenii sunt egali și e atras de toți cei sărmani din orice parte a lumii ar fi ei.

13. consideră că apartenența la o națiune e un simplu produs al întîmplării și că mai înainte de toate e om.

14. visează ca toate națiunile să alcătuiască un singur popor, deosebit numai prin limbă și obiceiuri, dar unit prin inimi, prin frăție.

15. intenționează să plece la București după terminarea misiunii în Ardeal, unde crede că se poate înapoia potrivit asigurărilor lui Winterhalter.

16. acceptă, la stăruința lui Rosetti, să plece în misiunea în Ardeal, care avea să-i fie fatală.

Gratz 4 iunie 1851

Scumpe frate,

Scrisoarea ta m-a stupefiat, n-am înțeles nimic afară numai că mă crezi poate bolnav, precum spui, dar căzut sau obosit de a merge pe drumul virtuții nu, nu, te înșeli, de cînd ne-am despărțit n-am făcut altceva decît propagandă, în fiecare țară unde am fost, toate legăturile pe cari mi le-am făcut n-au avut alt scop ; dragostea sau prietenia cu acea familie din Elveția pe care tu ai interpretat-o destul de greșit, toate au avut același scop, în fond adevărul. Nu puteam face nimic pentru o națiune în genere, nimic pentru țara noastră, dar am lucrat ca față de mine și față de toți cei din jurul meu. Dacă ți-aș spune că situația mea mă întristează, că am atîtea datorii de acoperit, sunt dator fratelui meu care și el e sărac, îți sunt dator ție și am nădăjduit să cîștig bani ca să plătesc și să-i ajut și pe cei cari nu pot cîștiga nimic și văd că această speranță, nutrită de un an în sufletul meu, nu se realizează, e ușor de înțeles că aceasta poate să mă întristeze căci om sunt și eu, nu Dumnezeu.

Ai observat vreodată că doresc banii pentru mine?

Mă cunoști ca pe omul căruia îi place mîncarea bună, dacă vreau să trăiesc la Paris crezi că e pentru a mă duce la baluri și dacă vreau să cîștig bani crezi că e pentru mine?

Rosetti, încă n-ai ajuns să mă cunoști? Sau mă vezi tot așa cum eram acum vreo zece ani? Gîndește-te ce ai fost tu atunci și ce ești astăzi și crede același lucru și despre prietenii tăi. Avem cu toții slăbiciuni, e adevărat, dar nu sunt un om josnic și tu, în situația mea, tu, după un an de zadarnice căutări de lucru și tu ai fi poate mai descurajat decît mine dar în principiu voi rămîne mereu același, mereu gata să-mi dau și sîngele nu numai pentru țară, dar și pentru fiecare individ în parte. Ceea ce simt cu adevărat în mine, simt că toți oamenii sunt egali, pretutindeni că numai întîmplarea face să fiu Valah, dar înainte de toate sunt om! Națiunile nu contează sau contează prea puțin pentru mine, e o chestie de întîmplare, în timp ce umanitatea întreagă e totul pentru mine. Dacă mă aflu în Germania găsesc oameni nefericiți (sărmani) de care mă apropiu și în China aș face la fel, astfel înțeleg eu socialismul și doresc ca toate națiunile să alcătuiască un singur popor, deosebit numai prin limbă și obicciuri, dar unit prin inimi, prin frăție.

Deci scumpe frate n-am încetat niciodată să iubesc — dacă n-am vrut să primesc imediat această misiune de care mi-ai vorbit în penultima ta scrisoare e că m-am crezut incapabil, dar tu trebuie să cunoști mai bine și din moment ce mă asiguri că pot fi de folos, sunt gata. Dacă trebuie suflet, am destul nu numai pentru Valahia, ci și pentru întregul univers, vezi că nu sunt modest și dacă trebuie curaj, ți-l voi dovedi. Oh, ai crezut că sunt bolnav, pentru că nu ți-am înțeles șaradele, dar îmi pare rău că nu știi că niciodată n-am putut să-ți descifrez șaradele, explică-te lămurit, ei bine, am înțeles ultima ta scrisoare și aștept instrucțiunile necesare. Am început două studii, căci am fost nevoit să rămîn aici din cauza banilor, mai precis i-am cerut lui Federer 100 de franci și trebuie să-i aștept, grăbește-te deci, voi aștepta aci scrisoarea ta și a doua zi după primirea ei voi pleca spre Pesta, unde mă așteaptă mama — i-am făgăduit că voi veni și doresc s-o revăd — nu voi zăbovi acolo decît timpul necesar și mă voi duce direct la locul pe care mi-l vei indica. Te asigur că mă simt roșind văzîndu-mă

nevoit să mă apăr, aş putea să-ţi dovedesc că nicăieri nu mi-am pierdut timpul de cînd ne-am despărţit şi că n-am încetat o clipă de a face propagandă şi de a mă instrui aş putea să ţi-o dovedesc cu scrisori, dar la ce bun?

Găsesc la sfîrşitul memorabilei tale scrisori următoarele cuvinte: ceva mai puţină poezie, mai puţină modestie, mai multă încredere în ceea ce eşti în stare să faci şi vei fi fericit. Ei bine, frate, nu cunosc poezia cum e interpretată de obicei, nu m-am complăcut niciodată să fac versuri sau să cînt parfumul unei roze, viaţa mea întreagă e poezie, poezia e adevărul pentru mine. Mă explic cum simt, asta e tot, şi dacă exagerez adesea înseamnă că simt mai puternic, dar ceea ce spun porneşte din suflet şi niciodată n-am vrut să mint. Cu modestia mea e acelaşi lucru, n-am vrut niciodată să fiu modest, dar ştiu prea bine de ce sunt în stare, nu am geniu şi ca şi în pictură, la fel şi în viaţa mea particulară nu pot să neg împrejurările, dar pot multe dacă împrejurările mi-o îngăduie, căci am o voinţă de fier, o răbdare de nezdruncinat şi nu cunosc frica— pictura mea o dovedeşte, n-aş obosi să lucrez zece ani la aceeaşi operă pînă ce să ajung natura, n-am sfîrşit pînă acum nici o operă şi niciodată n-am obosit, dacă împrejurările nu m-ar sili să abandonez aş lucra după capul meu toată viaţa, deci mă cunosc.

Îi mulţumesc lui Voinescu pentru cele spuse despre mine, dar orice om de inimă ar fi făcut la fel în locul meu deci încă odată sunt necăjit că te-ai îndoit de mine pentru că am şi eu momente cînd sunt slab, nu uita că sunt şi eu om şi gîndeşte-te şi la tine. Aştept cu nerăbdare viitoarea ta scrisoare şi îi îmbrăţişez pe soţia ta şi pe copiii tăi de mii de ori. Al tău

CONSTANTIN

Brătienilor, Goleştilor şi tuturor ce vei voi. Apropos, îi scrisesem lui Winterhalter că voi veni probabil la Bucureşti, căci într-o scrisoare de a lui din luna aprilie, care mi-a parvenit la sosirea mea aci, m-a asigurat că pot să mă înapoiez în ţară, eram deci hotărît să cîştig ceva bani la Pesta şi să pornesc la drum spre Bucureşti. Dacă crezi că pot fi folositor cauzei voastre la Bucureşti voi merge acolo şi oriunde veţi crede necesar.

Scrisoarea pe care ţi-o trimit aci e pentru Mălinescu. Mi-a fost şi mie trimisă, şi cum eu nu-i cunosc adresa, transmite-i-o tu.

FIŞE

Scrisoarea din 5 iulie 1851

E ultima scrisoare a lui Rosenthal. La 6 iulie 1851 va pleca din Gratz în îndeplinirea misiunii primite din partea Comitetului Revoluţionar Român din Paris. La 23 iulie 1851 — adică 18 zile mai tîrziu — va fi găsit spînzurat în închisoarea din Pesta.

Poliţia imperială, vrînd să-l silească să-şi divulge tovarăşii, l-a torturat şi ucis în chinuri îngrozitoare, şi pentru a ascunde această crimă, a înscenat o sinucidere.

Scrisoarea aceasta din 5 iulie 1851 e cea mai categorică dovadă că Rosenthal nu s-a putut sinucide.

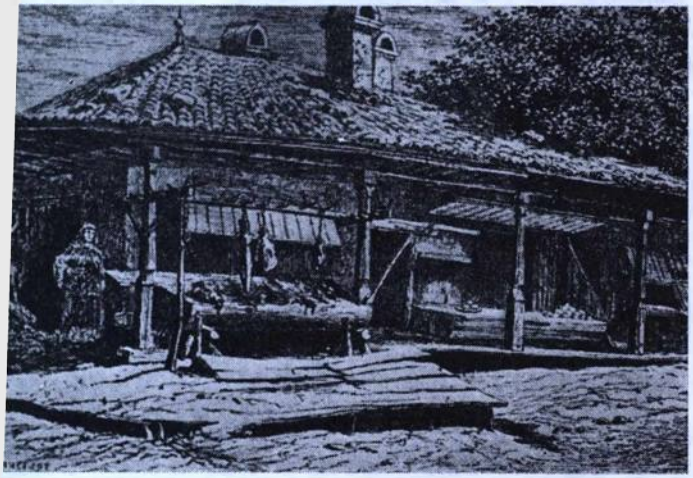
Nicicînd nu a fost atît de fericit, nicicînd nu a avut atîtea prilejuri, perspective de viitor.

Spune singur: « plec deci fericit de a fi iubit, fericit de forța mea care nu cunoaște nici stavile, nici sacrificiu și... la sfîrșitul lui Octombrie mă voi înapoia aci, căci mi-am dat cuvîntul de onoare lumii ».

Un om care scrie astfel nu se poate sinucide peste două săptămîni.

De aceea scrisoarea de față constituie cea mai puternică dovadă în procesul moral care înfierează crima poliției imperiale reacționare.

5 iulie 1851

Scumpe frate,

Nenorocul mă persecută sub forma norocului, căci abia ți-am dat cuvîntul că voi pleca în Transilvania, că am și început să primesc comenzi, dar credincios cuvîntului dat, le-am refuzat pe toate, însă am fost nevoit să făgăduiesc că mă voi înapoia către sfîrșitul lunei lui Octombrie, pînă atunci voi fi în serviciul vostru.

Nici nu-ți poți închipui cît m-au supărat toate poveștile acestea, dar în sfîrșit, trebuie, voi pleca mîine, nu voi zăbovi la Viena decît timpul necesar să-mi reținlocul pentru Pesta și să predau broșurile tale nu știu cui, pentru că mi-ai scris adresele.

Scrisoarea aceasta e numai pentru tine, nu vreau s-o citească nimeni altul, să nu creadă cumva că aș vrea să mă glorific, povestindu-ți sacrificiile consimțite, carii nici nu sunt sacrificii, fiind vorba numai de bani dar tu ești fratele meu, ascultă deci și restul.

Nu numai că am refuzat comenzi de 1000 de franci, dar în luna aceasta m-am îndrăgostit și, dacă voi putea, mă voi căsători într-o zi cu ea, e ferma mea hotărîre, am regăsit-o pe Jetti a mea într-o femeie care are aceleași trăsături în mai frumos, în mai îngeresc și dacă vreodată voi izbuti să-mi fac o situație, va fi a mea, tu știi că Henrietta, femeia aceea pe care o adoram pe vremuri, s-a măritat acum vreo șase luni, și nu știu cu ce am meritat binecuvîntarea pe care hazardul mi-a trimis-o, căci am regăsit-o, frumoasă și nobilă, în altă femeie care se numește Sidonia.

Acum mă vei înțelege mai bine și peste asta am cîștigat aci stima cîtorva domni, ceea ce îmi face și mai grea despărțirea.

Compoziția mea a plăcut mult la expoziție și mi se fac toate onorurile și, cu toate că prețurile mele sunt foarte scumpe pentru aci, primesc mai în fiecare zi comenzi. Îmi spun în fiecare zi curaj, și slavă Domnului, simt fericirea de a vă servi, căci știu că e pentru cauza cea sfîntă și de aceea plec fericit de a fi iubit, fericit de puterea-mi care nu cunoaște nici stavile, nici sacrificii și voi fi pentru trei patru luni un om de afaceri și tot ceea ce veți crede voi de cuviință. La sfîrșitul lui Octombrie mă voi înapoia aci, căci mi-am dat cuvîntul de onoare lumii și chiar prin ziare, deci această scrisoare e numai pentru tine, rupe-o ca nimeni să nu mă judece greșit și acum te îmbrățișez de mii și de mii de ori și rămîn pentru totdeauna al tău

CONSTANTIN

Aştept viitoarea ta scrisoare la Pesta unde nu voi rămîne decît timpul necesar s-o văd pe mama.

Îmbrăţişează-i pe soţia şi copiii tăi, iar pe tine, Rosetti, te rog citeşte cu atenţie această scrisoare şi înţelege-mă bine.

Aş fi făcut poate mai bine să tac, dar, nu ştiu, ţie trebuie să-ţi spun totul, mi s-ar părea o crimă să-ţi ascund ceva.

Nu ştim dacă aceste impresionante scrisori ar fi fost înglobate în vastul plan al romanului, în mod cert însă ele au contribuit la clarificarea imaginii generale pe care scriitorul o dobîndise prin minuţioasa-i documentare. Sînt mărturii ale climatului spiritual al epocii, aşa cum în zeci de caiete a catalogat diverse personalităţi pe categorii sociale, după vîrstă, după rolul jucat în cadrul marilor evenimente ale timpului etc., sau a enumerat problemele economice, politice, sociale care au marcat întreaga istorie a secolului trecut.

Dar documentarea mergea mai departe; Un om între oameni **este şi un roman al Bucureştiului de acum 100 de ani, ori impresia de realitate, de viaţă autentică este rodul unei cercetări profunde, fiind folosite în acest scop izvoare de tipuri foarte diverse; în arhiva Camil Petrescu se găseşte, de exemplu, un caiet cu descrierea unor picturi de epocă. Reproducem în continuare cîteva pagini din cuprinsul lui:**

[*F. 1*] N. B. Se va verifica scrierea corectă a numelor.

1. Bucureştii văzuţi din Turnul Colţii în prima jumătate a veacului XI
(după gravură de Prezziosi)

Prezziosi a fost un pictor italian călător prin principate.

Aşezată pe riul Dîmboviţa, Capitala Valahiei pe atunci, unul dintre cele trei principate româneşti, este văzută aci din Turnul Colţei, clădit în 1712 de soldaţii pribegi ai lui Carol XII. Oraşul era vestit prin numărul bisericilor sale şi prin pitorescul său şi animaţia sa. Un călător străin spunea: Cînd vii din Occident Bucureştii ţi se par un oraş oriental, cînd vii din Orient ţi se pare occidental. Principalele sale artere se numesc poduri (ponts) fiindcă erau pavate cu bare groase de lemn pe supt care era lăsat loc să se scurgă apa.

[*F. 2*] Dîmboviţa, Curtea veche şi morile de la Podul Izvorului.
(după o gravură colorată Wats-Mayer)

Riul Dîmboviţa la intrarea sa prin oraş dinspre N. Se vede podul şi malurile Izvorului, iar sus pe colină Curtea Veche, ruinată. Fusese construită de marele voevod Mihai Viteazul. Tablou familiar, femeile spălînd rufele la rîu.

[*F. 3*] Dîmboviţa la mînăstirea Radu Vodă
(după o pictură de Szatmary)

Dîmboviţa la ieşirea sa din oraş spre S. Pe stînga faimoasa mînăstire Radu Vodă şi lîngă ea, micuţă ca o capelă, « biserica lui Bucur », despre care legenda spune că a fost clădită de ciobanul Bucur, întemeietorul oraşului Bucureşti (cîndva înainte de 1400). Baignade patriarhală.

După cum se vede, aceste tablouri au fost pentru Camil Petrescu adevărate materiale de lucru, documente ştiinţifice pe care le priveşte cu un ochi de istoric.

În alte caiete sînt însemnări despre monede, alimente, arhitectura epocii. Cînd uneori îi lipsesc anumite informaţii necesare pentru înfăţişarea autentică a realităţilor timpului, neliniştea scriitorului se simte din însemnările marginale, din semnele de întrebare notate alăturat. Nu va avea apoi linişte pînă nu va obţine informaţiile necesare. Bunăoară, numai pentru descoperirea străzilor pavate în 1836, apoi în 1838 şi în 1848 a edepus mari eforturi de documentare. Dacă istoricul nu are nevoie de asemenea detalii, romancierul, care trebuie să-şi plimbe oamenii pe străzile Bucureştilor în vremea aceea, nu-şi putea realiza opera fără o cunoaştere amănunţită a acestor lucruri.

Un caiet conţine reconstituirea portretelor unora dintre eroii viitorului roman, în centru aflîndu-se membrii familiei Bălcescu. Iată cîteva dintre ele:

ZINCA (BĂLCESCU) —

Rochia cu talia foarte sus, mătase, recamier, voal dens, guler de dantelă, în cap voal, bariz cu un tiv prins în creştetul capului lăsa o cărare de păr văzută. Privirea dusă şi puţin stranie, autoritară. Capul mare (cîte un zuluf), gura strîns crispată, cută în jurul gurii, necazuri cu dinţii, enorma distanţă dintre gene şi sprîncene (ca şi la Marghioala) dă un aer speriat. Sprîncenele nu se îmbină, dar sînt două cute între ele,

N. BĂLCESCU — oval la față. Fruntea lunguiață, tîmple drepte, obraz lung, îngustat sub ochii oblici, mîinile (mari), nervoase, degetele lungi, umeri cam înguști. Straniu. Urechile ascunse, fruntea înaltă, burdușită de gînduri, nas drept, obraz tras, bărbie mică, cioc sub buză, picioare scurte.

BARBU — dreptunghiular, lungăreț la față. Fruntea boltită, tîmple balonate, obraz cu pometi strîmbi, lungărești, subți, păr lipit, scurt, mîinile mari, degete osoase, umeri drepți, urechile vizibile, senzual, nas coroiat, barba goală, bărbie lungă, talia lungă, înalt, efeminat.

COSTACHE — rotund la față.

Frunte balonată, tîmple scurte, cap și obraji rotunzi, păr lipit, degete lungi, umeri largi, bonom, care pozează sever, urechile vizibile, obraz rotund, semăna cu Sevastița, mai mult cioc, dar pe tot maxilarul barba mică, talia scurtă, dar înalt.

BOLLIAC —

Coafură (păr purtat) romantic, buclat spre urechi și peste urechi, alb, fața pătrată exagerat, barba care merge în lături, ochii mari cu ochelari, fruntea boltită, arcadele puternice.

NEOFIT — blond, ochi cenușii, fața mică, fruntea încrețită, obrajii foarte supți, mustața deosebită de barbă.

Cîrja: două capete de cîine cu gîturi lungi, întoarse ca un opt culcat, crucea la mijloc.

Patru decorații mari, un cordon de gît, brațele largi de tot ale anteriului,... cu broderii de aur pe umeri.

După cum vedem, germenii romanului încep să apară încă din faza documentării, rigoarea cercetătorului fiind dublată de intuiția și imaginația scriitorului. Încă de acum, din faza inverstigațiilor, apar unele scene redactate pe mai multe pagini, care se regăsesc apoi în roman. De altfel de mai multe ori tema se structurează în diverse forme, unele duse pînă la capăt, cum ar fi piesa Bălcescu, **altele rămase în variante manuscrise, de exemplu scenariul cinematografic pe care îl încredințăm acum tiparului[1]. Acesta din urmă, într-o primă redactare, îmbină notații strict informative — care, evident, așteaptă haina literară — cu scene deplin închegate.**

Deci, uriașul laborator al romanului Un om între oameni, **ne mai rezervă încă numeroase surprize. Orice nouă descoperire nu face însă decît să confirme ceea ce știam dinainte: Camil Petrescu a investigat o întreagă epocă istorică, folosind o impresionantă documentare, cu o răbdare și o minuție unică în literatura noastră, pentru a construi, cît mai exact, cît mai aproape de realitate, imaginea Revoluției de la 1848.**

Al. BOJIN

ACTUL I (Continuare spre final)

Lacul Tei 1848 mai

O reuniune în insulă a Frăției.

Vîslași de încredere (oameni « de-ai noștri »)

Alecu Golescu — Ghica — Tell — Bălcescu — Nicolae și Ștefan Golescu — Dincă

Ghica pleacă la Constantinopol. Anunță ultima întrevedere.

Barca e specială pentru chef pe apă în nopțile cu lună.

Se discută primirea lui Eliade.

Teama lui Bălcescu că Frăția scapă conducerea din mînă.

(Ce e cu Dobrovici și calfele lui?)

[*F. 2*] ACT I

Arestarea din tabloul IV rămîne în pavilion? Va fi pe culoar??

[*F. 3*] ACT III Revoluția

Bălcescu e propus ca fruntaș să se ducă în provincie ca să dea impresia că s-a ridicat țara întreagă. *(Capitala merge singură)*

Se creează un conflict între miniștri.

a) Un minister la Islaz. b) Un minister la București.

---

[1] Vezi și Al. Oprea, *Camil Petrescu, Fals tratat pentru uzul autorilor de scenarii cinematografice*, „*Manuscriptum*", 3(12)/1973, pp. 118—128.

Eliade discută în trăsură despre Frăția cu Ștefan Golescu. — Ce Frăție? Uite Frăția. (Arată mulțimea și dorobanții...!)

[*F. 4*] Eliade este într-adevăr popular, el confiscă popularitatea Revoluției.

El are în mînă cele două fire ale conducerii. Este un fel de șef al guvernului și e popular (Danton).

Îi spune lui Bălcescu (Eliade). Știi, ne-am gîndit că d[umnea]ta ai putea primi un rol mai important fiind unul dintre cei patru secretari ai guvernului, decît ca ministru. Și pe urmă am pus în locul d[umi]tale pe un bun prieten al d[umi]tale.

Bălcescu nu știe ce să facă.

Toată nădejdea este la *Constituantă*.

Dar pînă atunci?

Și vor convoca o constituantă?

Se decide să accepte degradarea, dar cu nădejdea că va impune cele trei reforme:

1) Convocarea Constituantei
2) Desrobirea clăcașilor
3) Armata națională

[*F. 5*] Variantele cu cîrma:

1) În mai
2) În 13 iunie

Dacă unul din burghezii bogătași ar fi cu cîrma (Eliade să fie cîrmă?)

Obs[ervații] act II

Accentuat structura burgheziei.

Pavlicioni alarmat că vor pune mîna pe Revoluție studenții anarhiști, îi ia de scut pe cărturari cu Eliade în frunte...

O masă în barcă? (negustorii mănîncă „pe vine" ori la Pavlicioni).

E chemat Dobrovici la Filipescu Vulpe.

— Ești mare negustor? Ești tot atît de bogat ca el? Ce-i asta. Să vie la prăvălie dacă vrea să-ți vorbească.

— Ei nu fac revoluție că nu au încredere în popor. [*Indescifrabil*] N-ar fi rău să se spînzure vreo cîțiva boieri din ăștia, ca la franțuzi, de felinarul de la poartă.

Cînd iese Dobrovici, vede că surugiul s-a adăpostit în caleașcă, îl pălmuiește.

— Eu nu datorez nimic lui Filipescu Vulpe. Dar ăsta mănîncă pîinea mea, e sluga mea. Îl și omor dacă vreau. Eu îl hrănesc.

[*F. 6*] Filipescu Vulpe — Vii în casa mea pe intrarea din față ca boierii. Ieși ticălosule... Pe din dos cu slugile. Auzi ce batjocură. Cojocarul ăsta neobrăzat. Ieși. Ieși.

Cînd a venit pe dindos îl bate cu blana de samur. — Mi-ai stricat blana.

— O fi greșit poate vreun lucrător.

— Da tu...

Nu vă mai vedeți de meserie. Vi s-a urcat la cap. Tată-tu săruta mîna vechilului cînd nu primea picioare în spate și tu vrei să intri la mine prin ușa din față?

Heliade e sfătuit să intre ca să conducă.

Cum, mă, nu vă e rușine? Voi școlarii mei... Tu și cu sulgerul ăsta vă feriți de mine?

— Noi concepem revoluția ca o mișcare organizată, disciplinată, ca să nu degenereze în anarhie. — Și eu [*indescifrabil*], mi-e frică de anarhie.

[*F. 7*] Eliade în seara sosirii ia contact cu Pavlicioni care-i face lista consiliului de miniștri. A fugit Vodă. Faceți guvern provizoriu.

— Trebuie scos neapărat Bălcescu ăsta și Frăția lui.

Eliade vede pe fereastră și ceartă pe Dobrovici că a bătut pe vizitiu.

Ghica trimis la Istanbul de Pavlicioni.

Pavlicioni. Ați căpiat? Vreți să nenorociți țara? Să murim de foame cu toții? Țăranilor li s-a suit Revoluția la cap... Eu la vară am contract cu englezii pentru 10.000 de saci de grîu. De unde să-i dau.

[*F. 8*] Așa dar conflictul filmului — momentul cheie este scoaterea lui Bălcescu din guvern.

Etapele

1 Ghica = Noi nu vrem o revoluție anarhică... Avem un program redactat de Bălcescu.

Dați-mi-l să-l tipăresc. Poate să mai întorc și eu din condei cîte ceva, că mi se pare că mă cam pricep.

Heliade îl arată lui Pavlicioni care se înfurie. Se atinge de proprietate.

Vot universal? Totul afară de asta. Restul se mai poate moșmoli. Heliade este de altfel foarte sincer și foarte mîndru — De mîndria asta se vaită Pavlicioni.

[*F. 9*] Pavlicioni îi iese înainte lui Heliade la Ghergani și îl dăscălește.

Îi face noul Guvern.

Frăția? S-a dus Frăția, acum suntem toți frați.

Urăsc Tirania — Mi-e frică de anarhie.

[*F. 10*] *Momentele Revoluției*

1 Pavlicioni insistă ca Heliade și cărbunarii lui să accepte orice condiții, dar să intre în Frăția.

2 Ghica arată că mișcarea este o *mișcare organizată*, nu în funcție de un discurs. Are un program, un comitet cu puteri discreționare.

3 Bălcescu cere ca mișcarea să izbucnească din 3,5 părți odată

a) ca să dea impresia țării întregi

b) ca să topească opoziția.

[*F. 11*] Trimite „grosul" la Islaz

Fiindcă acolo e Popa Șapcă, Pleșoianu, Tell. Acolo e Magheru (cum e Magheru?) Trimiteți-i. Eroul pandur de la 1827 de la..., decorat cu... Nu poate ucide patrioți.

Magheru (către Bibescu): Nu pot ucide patrioți...

5 Pavlicioni scoate din Guvern pe Bălcescu, pe Magheru de la Finanțe, să nu intre Alecu Golescu, Rosetti.

[*F. 12*] Alecu Golescu — Magheru: Nu mai avem decît o singură șansă: Constituanta și organizarea Armatei populare. Ce zici, frate Magherule?

— Dați-mi arme și timp.

— Arme n-avem și timp și mai puțin.

— Vom încerca și așa. Fă-ți tabără la Romanați. De acolo vei putea oricînd porni asupra dușmanului la hotar, ori asupra Capitalei, de va fi nevoie.

[*F. 13*] *Magheru*

Depeșează lui Bibescu.

— Ce să fac?

— Ce mai întrebi, ucide-i.

— Nu pot ucide patrioți.

Prezintă 600 dorobanți.

— Prezint Guvernului popular 600... și aștept ordinele sale.

(Tot el: La Craiova să asigurăm Oltenia.)

La Craiova I asaltează pe reacționari

II sala Mamolo

III «arestarea»

IV tabăra de la Rîureni

V consulul englez

[*F. 14*] Lipsesc în Partea I

1) Scena de la Lucica Florescu

2) Scena de la Paris în februarie

3) Scena de la București, pe drum ca să fie culoare, Bălcescu întors. Numirea Consiliului

4) Scena de la Pavlicioni acasă (Holera) (Ciuma)

5) Scena Alecu Filipescu Dobrovici

6) La Pavlicioni în continuare
7) Ghica Eliade
8) 11 iunie I
9) 11 iunie — arestările
Magheru
— Ghica Eliade
Vulpe — Dobrovici
— Paris
— Lucica Florescu
[*F. 15*] *Atenție*
Evitați Fărîmițarea — Secvențe lungi pe cît cu putință
Multe întîmplări vor fi *recitative* dramatice — sub forma: Unde e x?
Unde e y? a fugit
Ori
S-a sfîrșit cu Revoluția. Cum a scăpat cînd cu noul Guvern? etc.
Motivul substanțial:
Drama lui Bălcescu, teama de-a fi considerat ambițios
Dezgustat pentru oamenii care îl scot
Imperativul rămînerii în Guvern
Totul se pierde, totul e pierdut
Nu, încă mai poate fi biruință
Constituanta, armata
Pavlicioni lui Eliade: Chemați Constituanta?
O va domina Bălcescu
— Armata
— Va fi instrumentul lui Bălcescu
[*F. 16*]
Succesiune de Acte și
Reacții. Arestări și

Contraarestări *Partea II*

1) 9 iunie Islaz (Unde e Bălcescu?)
2) Telegramele — Magheru-Bibescu. Bibescu la șosea, Magheru la Caracal.
3) 11 iunie București
4) Fuga lui Bibescu?? Eliade la Caracal, la Craiova.
5) Pavlicioni înaintea lui Eliade. Cortegiul.
6) 14 pe Cîmpia Filaretului. Guvernul nou.
Islaz, Caracal, Craiova.

Partea III

1) Ședința Guvernului. Popa Neagu. Propunerile lui Bălcescu. Reforme *urgente*, ilegale. Suntem o revoluție...
2) Proprietarii la Mamolo — Magheru
3) Arestarea la Palat. Odobescu, Magheru.
4) Ana Ipătescu
Proprietarii la Mamolo

Partea IV

1) Pavlicioni cere lui Eliade o scrisoare
2) Bălcescu cere reforme *urgente* (iar)
3) Zvonuri de trupe (scenele cu boierii)

poate în partea III

4) Poporul vrea să reziste (scena în stradă)
5) Tabloul din piesă
6) Comisia agrară

Scrisoare Pavlicioni

Partea V

Început de rezistență

Riureni
Poporul merge spre Riureni
Vin turcii
Poporul bucureștean înaintea turcilor
Cotroceni (Bălcescu: Dacă nu ne înțelegem cu Fuad, toți la Riureni)
Dealul Spirii
Riureni — Consulul englez

Partea VI

1) Ghimia turcească
2) Orșova
3) Scena Cosuth-Bălcescu-Excelență, sunt aici de trei luni
4) Scena în Tabăra românească-Iancu
5) Sugerarea înfrîngerii Revoluției maghiare. Spînzurătorile de la Arad.
6) Tabloul din Piesă.

1848-1978

PAZNIC DE FAR

G. CĂLINESCU

PREEMINENŢA POLITICULUI

NU A FOST ÎNCĂ SUFICIENT STUDIAT ROLUL pe care l-a jucat personalitatea profesorului G. Călinescu în procesul viu al dezvoltării criticii şi istoriei literare noi din ţara noastră, în spulberarea unor confuzii, în stabilirea unei juste ierarhizări a valorilor literare.

În domeniul istoriografiei literare, luările sale de poziţie, în şedinţele de pregătire a Tratatului academic, condus de el în ultimii ani ai vieţii, vin să confirme atitudinea sa militantă. Astfel, în stenogramele acelor memorabile reuniuni de lucru — rămase, în bună parte, necunoscute publicului larg — revine cu mare frecvenţă ideea că alcătuirea unei istorii a literaturii este, pînă la un punct, un act politic, în sensul că nici un cercetător al trecutului literar nu s-a putut abstrage unui context ideologic. O viziune bazată pe comandamentele prezentului nostru istoric este un element fundamental într-o mare sinteză, spunea G. Călinescu confraţilor săi vîrstnici şi tineri, în perioada definitivării Tratatului de istoria literaturii române. De aici preocuparea sa deosebită faţă de scriitori şi epoci în care esteticul se împletea cu politicul, cînd literatura era chemată să joace un rol însemnat pentru împlinirea idealurilor de libertate socială, de unire şi independenţă naţională. În acest sens, o atenţie specială acordă criticul epocii paşoptiste. Nu numai în paginile pe care le dăm acum publicităţii, dar şi în alte stenograme, revin numele lui Bălcescu, Kogălniceanu, Alecsandri, Ion Eliade Rădulescu, D. Bolintineanu, Cezar Bolliac ş.a. De asemenea, şi în ceea ce scria, momentul literar din jurul anului 1848 l-a solicitat din plin. Studiile sale despre Ion Ghica, Gr. M. Alexandrescu, V. Alecsandri, Eliade, Grigore Pleşoianu, Ion Catina — numite curent micromonografii — stau mărturie despre efortul profesorului de a da o nouă viziune asupra unor scriitori mari şi mici, sau poate asupra unei epoci discutată destul de fărîmiţat în Istoria literaturii de la origini pînă în prezent. Momentul revoluţionar 1848 este marcat de G. Călinescu şi în beletristica sa. Cele două nuvele, „Iubita" lui N. Bălcescu şi Catina damnatul, alături de Noi vrem pămînt, « îşi au rostul — zice autorul în prefaţă — numai împreună, ca o evocare triptică a trecutului nostru progresist».

Insistența proteicului om de cultură asupra epocii pașoptiste ținea, într-o bună măsură, și de concepția sa. Al. Piru a avut fericita idee de a publica, la finele ediției din 1965 a plachetei „Iubita" lui Bălcescu, un Post-scriptum, care nu e altceva decît articolul retrospectiv al profesorului, intitulat Douăzeci de ani, unde G. Călinescu afirma clar importantul rol jucat în viața sa de evenimentul politic. Cel ce demonstrează magistral organicitatea literaturii noastre naționale, era chemat în agora — —imediat după 23 August 1944 — pentru a lua parte la multiplele confruntări ideologice ale vremii. Opțiunea criticului a fost net în favoarea forțelor populare și se poate considera că primul său dialog autentic l-a purtat cu poporul, în gazetele politice pe care le-a condus. Activitatea sa democratică, desfășurată în fruntea ziarelor „Națiunea" și „Tribuna poporului", a acoperit un flanc important al luptei P.C.R., înainte de preluarea puterii depline în stat. În 1948, G. Călinescu se autodefinea cu modestie « tovarăș de drum» al materialismului dialectic și istoric. Imediat după eliberarea țării de sub jugul fascist, criticul condamna, în ziarul „Națiunea", atitudinea de rezervă a unora: « Acei intelectuali care stau în rezervă fac asta nu fiindcă au caracter ci, tocmai fiindcă n-au caracter [...] Caracter nu este a te sustrage. Caracter înseamnă a înfrunta ». Dar o adevărată definire a poziției sale este cuprinsă în articolul Spre o critică marxist-leninistă (1948). Sprijinindu-se pe exemple din istoria literaturii, el deosebește printre alte sarcini ale criticii literare: « educarea poporului prin artă și crearea unei arte pentru mase». G. Călinescu scria mai departe: « afirmăm alci, o dată pentru totdeauna (lucrul era dealtfel ușor de înțeles) că facem critică și literatură în baza ideologiei marxist-leniniste». Articolul are, dealtfel, în subtext, un acuzat spirit polemic.

Formularea unor coordonate fundamentale pentru elaborarea capitolului dedicat epocii pașoptiste și lui N. Bălcescu, capitol diferit rezolvat față de paginile pe care i le rezervase în Istoria din 1941, izvorăște dintr-o gîndire social-politică angajată, dintr-o adîncă înțelegere a noii perspective istorice. Păstrînd un adevărat cult pentru « viața și opera excepțională, un fel de antropocentrism fenomenistic în istoria literară», profesorul afirmă: « trebuie să fii revoluționar ca să scrii despre Kogălniceanu și despre Bălcescu».

Tot în paginile pe care le publicăm, există paragrafe unde G. Călinescu vorbește de necesitatea ca autorii Tratatului să fie « niște specialiști», adică să aibă pregătirea necesară pentru a stabili o justă ierarhie a valorilor estetice. Pentru tinerii pe care îi chema la elaborarea Istoriei literaturii române ca la o adevărată școală, prezența profesorului la reuniunile de lucru constituie un model de felul cum un mare critic înțelegea să îmbine politicul și esteticul într-o amplă lucrare de sinteză. Actualitatea acestor idei este incontestabilă.

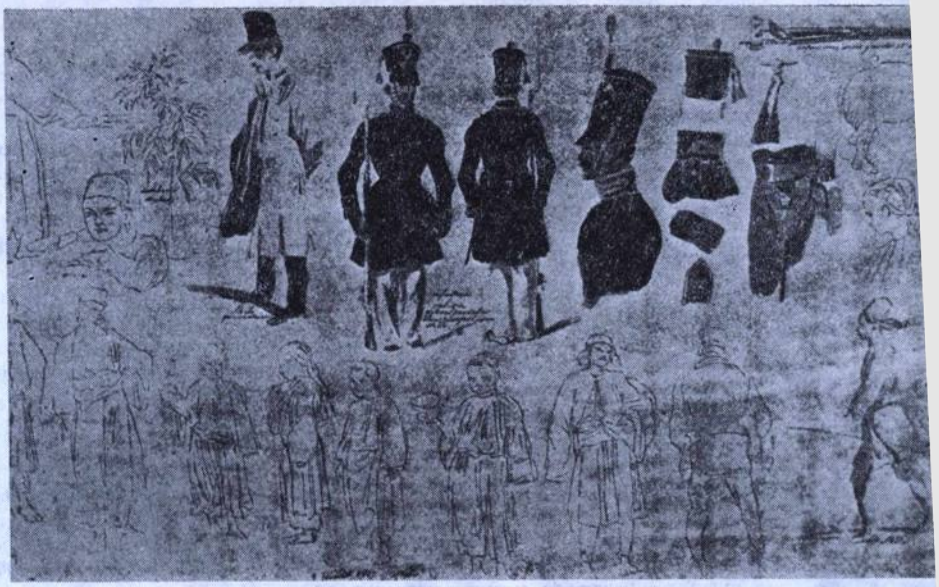
Stancu ILIN

«trebuie să fii revoluționar ca să scrii... despre Bălcescu»

Sînt [într-o istorie a literaturii] unele capitole sau unii autori de importanță capitală pentru noi în dialectica aceasta a ficțiunii, reprezentînd momente revoluționare în decurgerea literaturii, cum este cazul cu Kogălniceanu, chiar cu C. A. Rosetti, cu Xenopol, — cînd este vorba de concepția istorică mai dincoace — cum este cazul cu Bălcescu și alții, și alții. Nu putem încredința aceste capitole, fundamentale din punct de vedere ideologic, cuiva care este erudit pur și simplu, dar apatic din punct de vedere ideologic. Aceste capitole trebuie făcute de un om care are entuziasm ideologic.

*

A da cuiva care a lucrat la Academie, de pildă, a strîns documente, [dar] care nu are patos, aceste lucrări capitale, înseamnă că această lucrare a noastră să nu fie istoria literaturii care ni se cere. Eu și nu aș îndrăzni să iau anumite capitole, pentru că sînt fundamentale: trebuie să fii revoluționar ca să scrii despre Kogălniceanu și despre Bălcescu, adică să pricepi just și entuziastic poziția respectivă. Foarte adesea — cînd vă voi citi lista veți vedea — aici sînt puse persoane binevoitoare, care nu au avut niciodată vocația marilor interpretări în această direcție. Sînt niște oameni foarte onorabili pe care acum îi chemăm, dar care pot fi folosiți în cursul istoriei literaturii, la alte capitole. Aceasta este în fond problema.

Schițele care ilustrează numărul de față sînt reproduse, în majoritate, după volumul: G. Oprescu, Țările române văzute de artiști francezi (sec. XVIII și XIX), „Cultura națională", 1926.

*

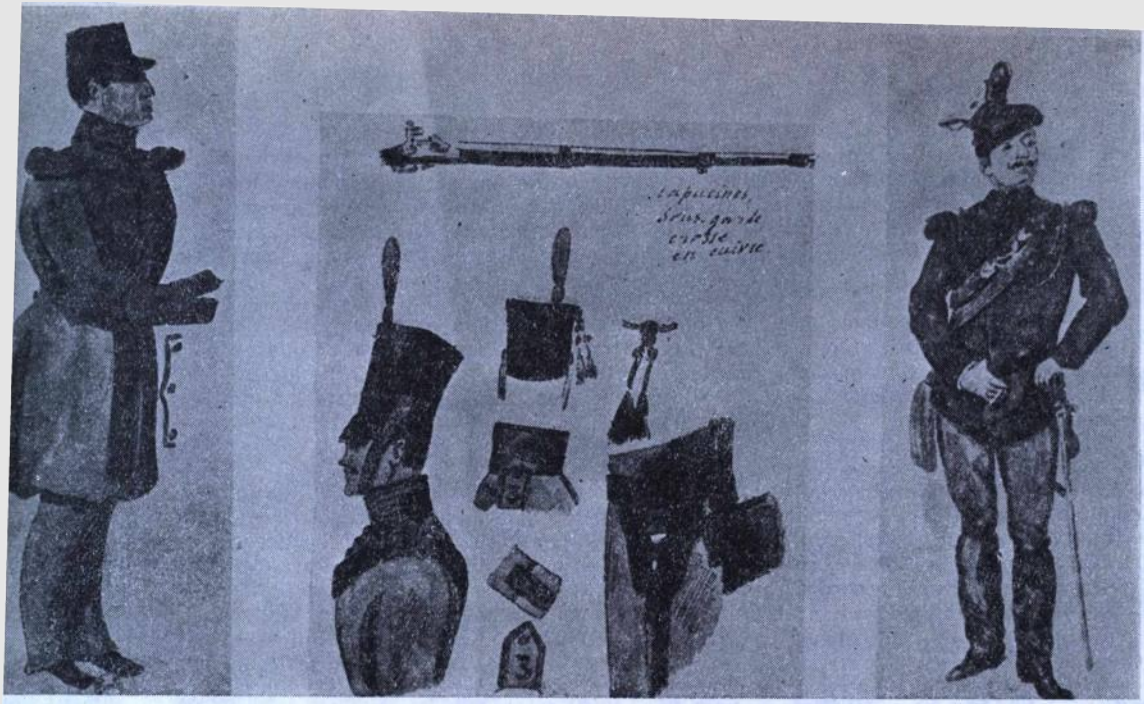
În ce privește [pe] Mihail Kogălniceanu, cînd este vorba de o istorie a literaturii care apare astăzi, aici trebuie un luptător care să scrie despre el. Tot așa cînd este vorba de Aricescu, Catina, C. A. Rosetti, Orășanu, care este un polemist. Sînt autori fundamentali unde se cere temperament intelectual.

*

Facem observații în ce privește distribuirea colaboratorilor. Această distribuire a forțelor trebuie să fie mai rațională în sensul următor: specialistul să fie pus să lucreze la specialitatea pe care și-a ales-o. Eu înlătur ideea că toți sînt niște oameni de renaștere, care oricînd pot trece de la una la alta, de la Maria Banuș la Kogălniceanu, la folclor ș.a.m.d. Stăm pe o linie mult mai modestă, pe care mă așez și eu, ne pricepem la anumite lucruri, aici sîntem specialiști, și prin urmare, eu de pildă, dacă mă ocup de Eminescu sau Creangă stau acolo. Dacă cineva și-a ales literatura veche, doi cronicari de pildă, este de preferat să rămînă acolo și să nu se ocupe și de simboliști.

*

Și nu numai atît, dacă unul se ocupă de un mic autor sau de o carte, de *Biblia* de la 1688, pentru aceasta trebuie să știe totul, ca să-ți dai seama de valoarea ei lingvistică, culturală ș.a.m.d., trebuie să cunoști totul, încît cine se ocupă cu această chestiune, ca să scrie două rînduri, trebuie să se pregătească tot atît de mult ca cel care scrie despre *„Contemporanul"*. Cine va da o judecată despre folclor, despre chiuitură de pildă, trebuie să cunoască folclorul în toată întregimea lui, trebuie să fie specialist total, ca să poată decide. Și această observație am făcut-o noi și în ce privește literatura nouă. Anume, de unii autori nu ne vom ocupa, de pildă de Haralamb Lecca, dar ca să poți elimina pe Haralamb Lecca trebuie să-i cunoști pe toți. Deci ca să nu scrii de cineva, trebuie să fii savant în zona aceea. Este limpede. Nu scot

așa pe Voltaire, trecînd asupra lui, fără ca acea trecere să nu fie urmarea unei concepții literare respective.

Prin urmare, noi sîntem de părere ca toți să fie distribuiți în așa fel încît să se apese pe o specialitate, să-și aleagă fiecare o specialitate, cine scrie despre Slavici trebuie să se străduiască să dea un capitol exhaustiv și, ocupîndu-se de aceasta, nu mai are timp să se ocupe și de Neculce și de chiuitură ș.a.m.d.

Acum, noi toți am fost de părere că trebuie să facem prin redactarea acestei istorii a literaturii și o școală pentru tineri, dar să ne înțelegem, nu este vorba de a lua pe cineva care pînă acum făcea cronică literară și a-l pune — ca să-l ajutăm — să se ocupe de Coresi. Este vorba de elementele tinere dintr-o specialitate, care lucrează alături de un magistru în această specialitate, un tînăr care se perfecționează, își desăvîrșește personalitatea, atașat de un om mai în vîrstă, mai erudit în lucrurile acestea. Dar așa, a lua la întîmplare pe cineva și a-l arunca la întîmplare la Coresi sau la Eliade, unde se întîmplă, aceasta nu dovedește o concepție științifică.

*

Evident că nu ne vom ocupa de fiecare autor în parte, de unii nu ne ocupăm chiar, și a polemiza, acum cînd a polemizat timpul cu cei mai mulți dintre ei, este de prisos, înseamnă să dezgropăm morții și să combatem cu ei. Rămîne să se sublinieze aici în titluri de paragrafe, ce reprezintă fiecare din grupările acestea. Modernist zis, este prea larg, aceștia sînt moderniștii-formaliști, abstracționiști, Camil Baltazar se pare nu intră cu totul aici, îl republicăm? Urmuz, Dan Botta, Eugen Ionescu de care s-a ocupat Ovid Crohmălniceanu pe 6 pagini, despre toți, desigur că ne ocupăm, de poziția lor polemică. Dar sigur că vom fi întrebați ce înseamnă aceasta, ce reprezintă momentul acesta. Noi luăm în serios pe Sandu Tudor care nu există?

O polemică veche transformată în ceva foarte pozitiv, aceasta vă privește pe dumneavoastră cînd veți trata, dar aici trebuie indicat momentul literar respectiv, ce

sînt aceştia aici, sînt erorile tradiţionaliste de pînă acum, cred eu că nici nu vă veţi ocupa de ei personal în 13 pagini. De Blaga ne ocupăm în 7 pagini, [de] Sadoveanu [în] 20 de pagini şi nu ştiu de cine [în] foarte multe pagini. Deci trebuie făcut un sumar ideologic şi tematic, indicat de etapele perindării concepţiilor proprii, linia progresului cu partea pozitivă şi partea retrogradă. Sumarul ca o tablă de materii, aceasta trebuie să facem. Nu ne putem prezenta numai cu liste de nume proprii.

*

Nu s-au notat acolo unele schimbări făcute pe ideea aceasta că tinerii cînd colaborează cu specialistul, trebuie să fie tot din specialitatea respectivă. Trebuie să puneţi pe cineva care lucrează în ramura respectivă, dacă este vorba de filologi, de pildă, se înţelege că la *Biblia de la Bucureşti* trebuie un filolog, nu lingvist. Îl facem pianist, cînd el e pictor?

*

Cred însă că nu trebuie să punem pe scriitori să scrie despre literaţi, pe poeţi despre poeţi. Există la fiecare o secretă amărăciune, un fel de melancolie, cînd îl pui să scrie despre altul. Nu-l pui pe Philippide să scrie despre Arghezi, [pe] Schiller despre Goethe sau [pe] Goethe despre Schiller, ei stau de mînă numai aşa, în statuie, la Weimar, dar nu există o cordialitate totală.

Noi să ne gîndim la o istorie a literaturii fără autori, aşa ar fi sănătos. Noi trebuie să definim bine evoluţia ideilor încorporate în literatură. Nu spunem: Eminescu, Creangă, Bacovia ş.a.m.d., trecem peste asta, este un exerciţiu mintal, nu ne legăm de indivizi. Concretul acesta, care concretizează ideea, nu se vede aici.

Magda ISANOS

Albastre sunt serile

proiectul unui volum de versuri

MAGDA ISANOS, CARE S-A STINS LA Bucureşti, în ziua de 17 noiembrie 1944, n-a putut realiza în timpul scurtei sale vieţi decît un volum selectiv, tipărit la Iaşi, în 1943, cu titlul *Poezii.*

Regretatul scriitor Eusebiu Camilar mi-a arătat un caiet scris de Magda Isanos care, aproape sigur, reprezintă proiectul primului volum de poezii — *Albastre sunt serile.*

Caietul care are format de maculator, dublu ca mărime decît un caiet obişnuit pentru elevi, are coperta următoare:

« Poezii. / Albastre sunt serile / Magda Isanos, 1941 / 1934—1941 ».

Anul 1934 este anul în care poeta devine studentă a Universităţii din Iaşi, Facultatea de Drept. Între 1934 şi 1941, Magda Isanos desfăşoară o bogată activitate, într-o etapă hotărîtoare pentru cariera ei poetică, cînd e preţuită de scriitori din cercul „*Vieţii romîneşti*" şi colaborează intens la revista „*Însemnări ieşene*" şi la ziarul „*Iaşul*". Aceleiaşi etape îi aparţine colaborarea Magdei Isanos la „*Jurnalul literar*" (1939), datorită aprecierii profesorului G. Călinescu, pe atunci iniţiatorul la Iaşi a unei noi Junimi. În anii 1939 şi 1940, publică şi la reviste prestigioase din Bucureşti, „*Revista Fundaţiilor*" şi „*Adevărul literar şi artistic*".

Etapa indicată — 1934—1941 —, definitorie pentru afirmarea tinerei poete, ne dovedeşte că Magda Isanos lăsase la o parte (mărturie a unei conştiinţe ferme) versurile datînd din anii 1932, 1933, cînd era elevă de liceu, iar numele îi apărea în revistele „*Licurici*", „*Crai nou*" şi „*Ghiocei*". Chiar unele dintre poeziile scrise în 1934 şi rămase în manuscrise, poeta nu le-a găsit vrednice de a fi publicate în proiectatul său volum selectiv, *Albastre sunt serile.*

Excelenta ediţie îngrijită de Marin Bucur[1] le-a cuprins totuşi, şi pe bună dreptate, întrucît ele contribuie la conturarea unei autentice personalităţi lirice, la precizarea primilor paşi.

[1] Magda Isanos, *Versuri*, ESPLA, 1964.

Mai trebuie specificat, de asemenea, că titlul volumului împrumută, de fapt, pe cel al primei poezii, *Albastre sunt serile*, publicată prima oară sub titlul *Regret* în revista *„Însemnări ieşene"* (1938, nr. 3, vol. V.).

Sumarul acestui volum cuprinde 49 de poezii, care au fost publicate în mare parte, mai tîrziu, fie, în primul rînd, în placheta intitulată *Poezii* (Iaşi, 1943), fie în periodice literare, în timpul vieţii sau după, fie, ca inedite, în ediţia Marin Bucur.

Magda Isanos a schimbat titluri, a suprimat unele strofe, a adăugat altele, a modificat imagini mai puţin pregnante; n-a avut vreme, stingîndu-se la numai 28 de ani, să-şi finiseze poemele ce au, de-atîtea ori, prospeţimea inspiraţiei dintîi şi a primei redactări, fiind, după expresiile argheziene, aşa de plastice, mai mult « slovă de foc » decît « slovă făurită ».

Poeta care a cîntat pe Sapho, ca pe frumoasa ei străbună, pentru sufletul ei arzător, punea pe hîrtie versuri patetice în mod spontan, dar le relua, adesea, în lumina unei autoexigenţe deosebite. *Vorbele la care mă-ntorc* e o poemă în care-şi exprimă îndoiala dacă numele ei va rămîne « pentru că nimica n-a desăvîrşit ». Era nemulţumită şi de formele la care ajungea după o stăruitoare cizelare.

Totuşi, într-o altă « ars poetica », intitulată *Cu ochii mei*, după ce mărturiseşte încă o dată despre truda sacră a vorbelor alese, reluînd străvechiul mit al efortului artistic, încheie mai încrezătoare în mesajul umanist al poeziei:

« Întocmai ca Manole, simt eu bine,
c-am să-mi durez atuncea mînăstire,
în veacuri, cînd te-oi pune şi pe tine
la temelia versului : iubire ».

Acest caiet este interesant pentru a cunoaşte mai bine laboratorul intim, procesul de creaţie al unei poezii fremătătoare.

Confruntînd poemele din volumul proiectat cu tot ce s-a publicat din creaţia Magdei Isanos, antum şi postum, în volume şi în periodice, precum şi cu ediţia cuprinzătoare a lui Marin Bucur, *Versuri*, putem publica, deocamdată, ca inedite, poemele : *Din mîinile matale*, *Azi plouă*, *Către miezul acesta de viaţă* şi *Fereştile se-ntunecă*.

Din mîinile matale aparţine unui anumit ciclu liric deseori abordat în creaţia Magdei Isanos. Poeta a fost obsedată de amintirea copilăriei, de universul domestic al primilor ani, văzut adesea în proiecţie fantastic-folclorică, imaginea bunicului îi recheamă ingenuitatea vîrstei, zburdăl-

din mîinile matale

Din mîinile matale multe rînduri
De stînjenei, bunicule, crescură
Şi te-am uitat că zilele cu ură
Ne-ntîmpinau şi nopţile cu gînduri.

E-adevărat că seara din portrete
Ni se părea cu jale că priveai,
Dar ne gîndeam desigur că-i în rai
Şi ne-ntorceam cu faţa la perete.

azi plouă

Azi, plouă, verzi palori mi s-au lipit
Pe mîini, pe faţă şi-s ca-n fund de mare,
Deasupra mea trec vasele vapoare,
Cu luna pe catargul liniştit.

Corabie înecată eu tresar,
De drumuri de demult îmi amintesc,
Suspinele din lemnul putred cresc
Şi-oceanul tot de plînsul meu i-amar.

către miezul acesta de viaţă

Către miezul acesta de viaţă
Toate se rotesc ca luminile
Intr-un fruct numai aur şi ceaţă
Şi încă uşoare mi-s mîinile.

Nu mă tem să-mi amintesc ne-nţeleptele
Vorbe şi fapte, de-acum.
Coborînd şi tărîmul şi treptele
Voi sta ca răchită de fum.

ferestile se-ntunecă

Ferestile se-ntunecă toate
Și tulbure cată spre umerii noștri
Cum stăm prietenește alături,
Ca niște pomi în amurg.

Nu-i nimic. Se ofilește cerul.
Toate se veștejesc într-o grabă sinistră
Și mîinile noastre — albăstrii se desprind
Și mor lîngă noi.

Mai ții tu minte lumea aceea
Trandafirie ca sîngele florilor,
Ți-amintești cum suna ea frumos
Ca un clopot lovit?

nicia jocurilor. S-a înfrățit mai mult cu bunicul decît cu părinții, nu numai în viață, ci și în moarte, pentru că destinul a decis să-l urmeze repede.

Celelalte trei poezii: *Azi plouă*, *Către miezul acesta de viață* și *Ferestile se-ntunecă* relevă pe aceeași poetă originală a peisajului, cunoscută din piesele de maximă reușită artistică, cîntăreață a unui univers vegetal care devine într-adevăr o stare de suflet prin impregnarea lui cu emoția vremelniciei, cu presentimentul morții apropiate. Totuși, adesea poeta își depășește condiția fizică, așa de tragică și absurdă, printr-o seninătate caracteristică, imaginîndu-și tărîmul de dincolo ca pe o «țară a luminii».

Magda Isanos a cîntat dragostea de viață, cu gustul amar al propriei dispariții.

G. C. URSU

Luca I. CARAGIALE

O literatură a măștilor

ÎN ARHIVA CU OPERELE LUI LUCA ION Caragiale, strînsă cu grijă de sora lui, Tușchi, și din care nu au fost îndepărtate nici ciornele și nici variantele, s-au păstrat intacte, timp de patru decenii, caietele sale cu versuri și doar cîteva file cuprinzînd proze, idei de critică literară și aforisme. Acestea depășeau profilul volumului Jocul oglinzilor *(Colecția „Restitutio", Ed. „Minerva", 1972), din care lipsesc, dealtfel, și versurile în limbi străine ale lui Luchi.*

Nerevăzute, cele două-trei încercări în proză au în principal meritul de a pune în lumină laboratorul literar al unui mare timid în fața tiparului, preeminența poetică a inspirației sale. Revelatoriu este, nu mai puțin, dublul filon de fantastic (poesc) și de sarcasm, caracteristic producției literare a celor trei Caragiale. Trecerea de la jocul oglinzilor la jocul măștilor ar fi pecetluit nașterea unui prozator în Luchi Caragiale și, făcînd această afirmație, ținem seama și de Nevinovățiile vi-clene, *unde însă scrisul în colaborare a ridicat probleme tipice de evaziune de la stilul propriu. În schimb, prin substanță și limbă literară, paginile de mai jos ne duc cu gîndul, mai firesc, la proza mateină. Întrucît avem date în privința relațiilor excelente dintre frați, putem presupune că ei trăiau într-o atmosferă sufletească apropiată, comună mediului întregii familii — cel puțin sub raportul «măștilor». Decretat «mare pontagiu» de către Mateiu, cumintele, rezervatul Luchi își avea și el tainițele sumbre, cultiva invectiva, gestul de refuz, fie și numai în scris.* Paiața *sa îl vestește, oare, pe Pirgu? Patricia, în orice caz, cu stîrpea ei trufașă, premerge galeria de personaje feminine din* Crăii, *iar alegerea pe care o face nu lasă nici o îndoială. Cîteva rînduri privind condiționarea fatală a mediului — prins în magia literelor ce alcătuiesc un nume, indică aceeași preocupare pentru transfigurarea, dar și demitizarea pitorescului.*

Un amănunt final, nu lipsit de sens, față de puținătatea materială a probelor, vizează plăcerea pentru motto, *ornament pedant, emblematic, mărturisind crezul livresc, legătura necurmată cu satira menipee, simptome clare la ultimii doi Caragiale. Heraldismul inspirației este încă mai pronunțat în opera majoră a lui Luca Ion Caragiale — cea poetică.*

Barbu CIOCULESCU

VORBEŞTE SUFLETUL AMĂRÎT

I am myself indifferent honest, but yet I could accuse me of such things, that it were better my mother had not borne me.

HAMLET

Am trăit cu Durerea şi cu Veselia într-o casă. Le-am cunoscut încă din leagăn, doar că le-am uitat chipurile lor de atuncea. Nu mă mai tem nici de una nici de alta, — şi de aceea sînt deseori mai amărît decît vitele necăjite de muşte.

Am prînzit cu Durerea şi cu Veselia şi le-am cunoscut intimităţile. Mi-au părut, cu vremea, nespus de triviale şi de searbede. Dacă, din timp în timp, m-am îndurerat de prostia Veseliei, nu m-am putut înveseli de patetismul Durerii.

Veselia şi Durerea sînt surori. E mai simpatică Veselia fiindcă e fată bună şi nu cere decorum şi se bucură ca un copil, deseori, de o ginganie care se zvîrcoleşte în ţărînă. Durerea însă e pretenţioasă, reclamă atenţia publicului, cere să fie împrejmuită de fast şi vrea să se impună. Şi Veselia e proastă prea des. Îi lipseşte bunul gust şi bunul simţ. E scîrboasă cînd vrea să stăpînească sau cînd încearcă să vorbească de subt masca Frumuseţii.

Luca I. CARAGIALE şi sora sa Ecaterina.

Durerea şi Veselia le-am văzut deşănţate sau subtile, plebeiene sau aristocratice, şi le-am simţit veşnic vanitoase şi însetate de efect. De aceea m-a apucat scîrba de ele, ca pe un bolnav în friguri, de mîncare.

Şi, în sfîrşit, mi-am dat seama că de orice soi o fi sentimentul, nu-l avem pentru ca să-l simţim noi, ci ca să-l arătăm altora.

Am avut, de atunci, nopţi lungi de greaţă, cînd am voit, pentru ca să mă scap de gînd, să-mi suprim viaţa pentru veşnicie. Dar în drumeţiile acelor nopţi m-am gîndit la ce are să facă lumea de această «sinucidere senzaţională» — şi n-am îndrăznit.

Gîndul! Ce greoi cărăbuş al sufletului robit vorbei: Şi vorba nu-i decît un mijloc ca să ne satisfacem vanitatea în plămădeala socială. Gîndul a fost dat omului ca să-şi mintă lui însuşi toate neplăcerile. Şi în gînd, Durerea şi Veselia forfotesc importante şi demne de evidenta lor misiune.

Atunci am voit să mă-nstrăinez de minciuna care dospea în mine şi de dorinţa lăuntrică de-a fi ceea ce doreşte faţă de alţii.

Era într-o dimineaţă foarte liniştită şi moale de primăvară. Soarele aurea nisipul şi-i învineţea umbrele. Arborii îşi înfrunziseră ramurile cu aripi străvezii şi galbene încă. Pe drum, noroiul se-ncropea şi florile, spărgînd bobocii, aveau petalele încă sgrijite. Soarele mă lumină şi pe mine. Şi, fiindcă era foarte frumos tot ce mă-nconjura, m-am gîndit fără să vreau la mine şi mi-am potrivit picioarele pe care le ţineam strînse.

Dacă în clipa aceea nu m-aş fi gîndit la mine, n-aş fi plecat în pustnicie numaidecît.

Aici norii se amestecă printre crestele aspre cu ce-a mai rămas din iarba priponită de vînturile vitrege.

Cîtă vreme am călcat pămîntul unei poteci, mi-a fost frică să nu mă gîndesc iar la mine.

Dar poteca s-a făcut tot mai strîmtă, mai grea de cunoscut și s-a pierdut într-o seară. Am văzut-o înapoia mea șerpuind la vale și m-am suit mai sus, mai sus, croindu-mi cel dintîi cărare printre mărăcini. Cînd am ajuns departe, departe de sfîrșitul potecii, am țipat cîntecul sfîșietor al celui care s-a doborît pre el însuși în dorințele lui și nu mai mi-a fost teamă că făceam aceasta ca să impun celor de jos din vale, fiindcă știam că eram atît de departe de ei, că nici urma sau chiar amintirea pașilor de pe poteca ultimă nu mă mai puteau auzi.

Poveste pentru îndeletnicirea Sufletului Amărît

PATRICIA ȘI PAIAȚA

Pentru aceea ești fără răspuns, O, omule, oricine ai fi, carele judeci, că în ce judeci pre altul, însuți te învinuiești.

EPISTOLA LUI PAVEL II/I

A présent, le scandale se fait par respect humain.

CHAMFORT

Patricia avea ca multe altele: părul asemănător aramelor toamnei, ochii oțelului văzduhurilor, chipul sidefului lunii și buzele amurgurilor străvezii. Trupul ei amintea încovoierea trestiilor în vînt. Și aceasta, fiindcă e o bătrînă legătură între făpturile frumoase și între feluritele arătări ale pămîntului și omului.

Patricia avusese de douăsprezece ori două sute patruzeci și patru de străbuni și tot de-atîtea ori atîtea străbune, care fuseseră, în vremuri, stăpîni fără țărmurire. Străbunii porunciseră de-a lungul veacurilor; omoriseră și schingiuiseră, după plac; străbunele bătuseră, ocărîseră și batjocoriseră roabele și robii, ca să le treacă urîtul. Și astfel străbunii și străbunele Patriciei fuseseră fericiți și nici nu bănuiseră măcar chinurile sufletului.

Patricia era, din vechiul copac, cea din urmă înflorire. Din izvorul neamului ei băuseră de douăsprezece ori două sute patruzeci și patru de străbuni și tot de-atîtea ori tot de-atîtea străbune, și dînsei abia îi mai rămîneau cîteva picături.

Și Patricia era săracă de sînge și de suflet.

Nu putea nici să omoare, nici să batjocorească, nu era veselă ca străbunii și străbunele ei, care își arătau astfel puterea, și se răzbuna de toate prin trufia care-i izbucnea din minte, din obraz și din trup.

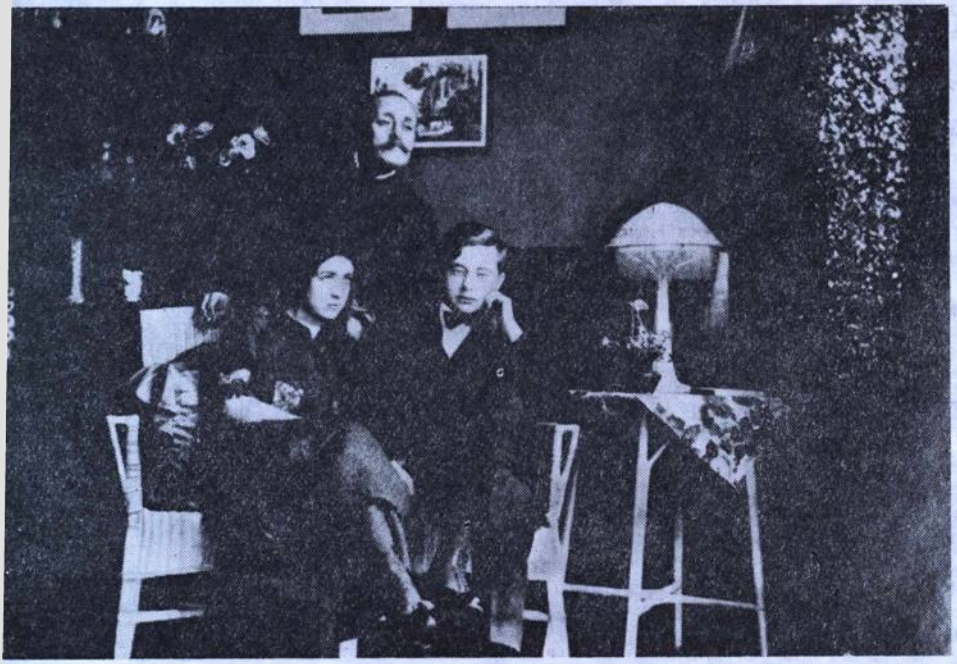
Și, fiindcă era încruntată, Patricia se plictisea de moarte, dar era mîndră de plictiseala ei, pe care o purta în chip fățarnic prin lume.

Or, în ziua a unsprezecea a lunii a cincea din al douăzeci și treilea an al vieții ei, Patricia coborî, în lenea-i trufașă, treptele care mînau către grădina unde primea lume. Căci Patricia vedea multă lume, simțind că, dacă nu putea ca străbunii ei să omoare și să batjocorească, trebuia cel puțin să arate oamenilor cît o plictisesc.

În grădină, ceasul asfințitului scutura cenușă peste podoabele sonore și bogate ale arborilor și peste chipurile învoalte și viclene ale trandafirilor. Apele vii sfîșiau neîntrerupt mătase.

Lumea era amestecată ca într-un iarmaroc, fiindcă Patricia era mîndră să dea să-nțeleagă tuturor că pentru dînsa sînt deopotrivă de josnici. Și Patricia vorbea fiecăruia cuvinte indiferente și obișnuite, ca să precizeze tuturor că nu-i poate nici iubi, nici huli.

Amurgul încremenise în vinetele petale ale serii, cînd Patricia ajunse și la Paiața cu patimi urîte. De dînsul nu se apropia nimeni, fiindcă își înăbușise toată trufia sub povara păcatelor. Și de aceea dînsul zîmbea veșnic un rînjet scîrbos și se gudura în fața fiecăruia ca un cîine rîios și flămînd. Paiața își ascundea păcatele sub sulimanul

Fotografie de familie

care-i zbîrcea obrazul, dar ochii galbeni, cu vine dese, dinții rari și negri între buzele tăioase și vinete, trupul slab care dîrdîia deșănțat îl arătau, în fața lumii, ticălos pe cît era.

Și tocmai de aceea Patricia îl poftise. Ca să umilească fetele cu păcate ușoare și copilărești și femeile cu patimi ca trandafirii cu viclenii învoalte. Și tot de aceea, cu un gest ostentativ, Patricia întinse mîna, care abia i-o sărutase Lovelace, către buzele reci și umede ale Paiaței.

Cum Paiața trăise în patimi și-n păcate urite, era gata să sufere orice batjocură, dar fiindcă lumea îl gonea, și dînsul avea nevoie de lume ca să-și astîmpere patima, se făcuse de nevoie șiret și perspicace ca o rîmă.

De aceea începu, fără teamă, dulceag și ascuns, să-i șoptească dînsei cuvinte încurcate și neînțelese. Patricia le asculta de plictiseală, dar nu simțea că dînsele se împleteau, în vreme, prin văzduhul irizat, ca o rețea foarte subțire însă greu de frînt.

Clipele alunecau în picături egale; Paiața șoptea mereu, și mreaja de cuvinte se țesea, metodic, din horcăiturile ce-i sughițau printre dinții rari și bolnavi. Discul tăios al lunii o făcu să tresară pe Patricia, fiindcă fenomenul banal și selenar îi era antipatic din principiu și printr-o pornire de contradicție față de omenire.

Voi să plece; Paiața vicleană însă o opri și grăi îndesat cu un accent de lirism dezgustător:

— Patricia, regina visurilor mele, știu că ai stat doar cu mine azi pînă cînd astrul dragostelor a urcat spre tării... Te-a văzut și lumea.

Patricia simți deodată mînia și violența acelor de 12 ori 247 străbuni și ale celor tot de atîtea ori străbune năpădindu-i în urechi ca un vîjîit de flacără... Dar era săracă de sînge și de suflet.

Buzele îi tremurară ca gîtul unei rîndunele speriate... și, aflîndu-se întîia oară în fața obrăzniciei vieții, nu îndrăzni să mai facă un singur gest.

Dînsul însă, cu graiul sentimental și horcăit, urma în extaz trivial:

— Și ce mi-e dacă nu mă iubești! Eu am să trăiesc doar pentru tine Patricia! Are să știe fiecare, și tovarășii mei de patimi, că Paiața iubește pe Patricia! Am să pling numele tău arborilor, trandafirilor, lunii!... Mă duc la circ să strig saltimbancilor și baletistelor că te iubesc...

Și gîfîia Paiața cu patimi urîte, și horcăia mai departe.

Noaptea își întinsese maramă de umezeală peste decorul grădinii.

Patricia cu capul plecat și grăbită părăsi grădina în tovărășia Paiaței și subt hohotele de rîs ale apelor vii, care sfîșiau mătasea Trecutului.

Căci Patricia îmbrăcase mai bine haina pestriță a nebuniei și a dragostei smintite, decît să sufere iubirea romantică și rușinoasă pe care o inspirase Paiaței cu patimi urîte.

iunie 1917

POVESTEA UNEI FĂPTURI

Făptura poartă indiferent numele de: Sylvabel, Frosa, Dagmar, Smaranda, Lilith, Marghioala, Astrid și așa mai departe în limitele infinitului imaginat în recreații metafizice. Caracterul, fiind condiționat, nu cum crede umanitatea, de o fatalitate precisă, constantă și logică, ci de multiple fenomene externe, schimbă în raport cu decorul, care se poate reprezenta printr-un caleidoscop construit în vederea dorințelor multiple și diverse ale mozaicului individual, chemat de societate, și întru satisfacția în parte a fiecăreia din acestea.

Mihail SADOVEANU și Mihail SORBUL

Destinul unei dramatizări

MIHAIL SADOVEANU a fost între 1910—1919 director al Teatrului Național din Iași. Din această perioadă datează cîteva încercări dramatice rămase majoritatea nepublicate pînă azi. Doar piesa într-un act, De ziua mamei, *reprezentată în stagiunea 1909—1910 la teatrul din capitala Moldovei, a fost tipărită ulterior în* „Viața Românească", *vol. XX, 1911. Cea de-a doua creație dramatică semnată de autorul* Baltagului *se intitulează* Zile vesele după război. *Comedia s-a jucat de multe ori și văzînd pentru prima dată lumina rampei la Iași, la 5 martie 1917, Victor Ion Popa o prezintă apoi în stagiunea 1925—26 pe scena Teatrului Popular. Același animator, în toamna anului 1938, o va pune în scenă la Teatrul Muncă și Voie Bună, în distribuție aflîndu-se printre alții: Geo Maican, Al. Giugaru, Radu Beligan și Maria Sandu.*

Nu la mult timp după apariția romanului Neamul Șoimărești*lor, Mihail Sorbul, la propunerea lui Mihail Sadoveanu se hotărăște să dramatizeze textul. O primă formă a piesei avea patru acte și era datată 16 octombrie 1918. Această versiune a fost jucată în 1928 de către Victor Ion Popa la Teatrul Național din Cernăuți* [1].

Stagiunea 1934—1935 se deschide la București și Iași cu drama în 5 acte Neamul Șoimărești*lor. Mihail Sadoveanu și Mihail Sorbul mai colaborară traducînd împreună tragedia shakespeariană* Hamlet, *interpretată magistral la Iași de către Nottara și Anicuța Cîrje. Și de data aceasta, pentru stagiunea 34—35, cei doi scriitori redactează împreună textul dramei* Neamul Șoimărești*lor. Ioan Massoff ne-a relatat că și-l amintește pe Mihail Sadoveanu participînd la repetiții și intervenind deseori pentru schimbarea unui cuvînt, a unei replici sau a unei scene. Cu toate acestea pînă în zilele noastre textul dramei este atribuit lui M. Sorbul* [2].

Dar asupra autorilor nu poate fi nici o îndoială. Încă din 1934 se face o răspicată «punere la punct»: « Neamul Șoimărești*lor nu este o dramatizare a romanului D-lui Mihail Sadoveanu, operație făcută de Mihail Sorbul. Ținem să se știe că piesa inaugurală a stagiunii noastre* este făcută *[subl. aut.] de d-nii Mihail Sadoveanu și Mihail Sorbul» spune H. Burileanu în* „Opinia", *nr. 8246 din 13 octombrie 1934. Aceeași precizare fusese făcută încă înaintea premierei* [3]. *Interviul dat de Mihail Sorbul elucidează pe deplin lucrurile :* « Neamul Șoimărești*lor a fost scris mai de mult. Încă de pe vremea cînd nu plecasem din bejenie la Iași. D-l Sadoveanu mi-a propus să lucrăm împreună și să facem teatru din romanul său* Neamul Șoimărești*lor. Cunoșteam romanul și bineînțeles că am primit propunerea cu plăcere.*

[1] Apud Ioan Massoff, *Teatrul românesc*, vol. VI, ed. Minerva, Buc., 1976, p. 2.

[2] În vol. VI din *Istoria teatrului în România*, Ed. Acad. R.S.R., Buc. 1973, la cap. 44: «*Neamul Șoimăreștilor*, dramatizare de Mihail Sorbul după Mihail Sadoveanu» și... «piesa lui Sorbul».

[3] „*Rampa*" nr. 4993, din 5 septembrie 1934.

După scurt timp ne-am pus pe lucru. A fost o colaborare efectivă, rolul meu fiind oarecum de specialist, de om de teatru, ocupîndu-mă îndeosebi de desfășurarea acțiunii, adică de construcția propriuzisă a piesei. Am căutat să folosesc dialogurile romanului și aceasta dă farmecul literar al lucrării »[4].

Premiera din Capitală a avut loc vineri, 14 septembrie 1934, cînd autorii au fost îndelung aclamați la rampă. În sala arhiplină puteau fi văzuți printre alții : Ion Marin Sadoveanu, Paul Prodan, directorul teatrului, dirijorul George Georgescu și alte numeroase personalități. În loja artiștilor se afla Maria Filotti, întoarsă cu cîteva ore în urmă dintr-o călătorie în U.R.S.S. Piesa a avut 15 reprezentații în toamna aceluiași an. Sub regia lui Soare Z. Soare s-au întîlnit cei mai prestigioși actori ai Naționalului bucureștean : G. Calboreanu (Beiul Cantemir), G. Ciprian (Tomșa Vodă), V. Valentineanu (Bîrnovă), A. Pop Marțian (Tudor Șoimaru), D. Grigori (Mihu), Bulfinski (Stroe Orheianu), C. Duțulescu (Părintele Ștefan), N. Săvulescu (Pan Zubowski), N. Băltățeanu (Pan Coribut), Ion Finteșteanu (Ludno), Eugenia Zaharia (Doamna Ieremiei), Mărioara Zimniceanu (Magda), Victoria Mierlescu (Anița). Cele peste patru decenii care au trecut de atunci au confirmat celebritatea a cel puțin zece nume din strălucita distribuție. Unanimitatea criticilor dramatici a subliniat succesul spectacolului.

Tudor Teodorescu Branițe insistă în ampla sa cronică asupra caracterului social al piesei : « Drama de totdeauna a țăranului român sau (mai bine zis) a țăranului de pretutindeni a fost și a rămas drama pămîntului. Pe Tudor Șoimaru îl cheamă pămîntul. Se întoarce acasă, la Șoimărești, unde își are mormintele strămoșilor și suferința de robi a fraților săi ». Subliniind caracterul romantic al dramei, Tudor Teodorescu Branițe arată : « Conflictul e rezolvat sumar. Stările sufletești abia sînt schițate. Dar toate trec pe planul al doilea ; în planul prim al scenei rămîne lupta dintre țărani și boierul asupritor — singura care interesează ». [5]

Cronicarul „Rampei" *(V. Timuș) nu e prea încîntat de textul piesei, fiind de părere că dramatizarea romanului* Ion *de Liviu Rebreanu ar fi superioară.* [6] *Romulus Dianu remarcă frumusețea și autenticitatea piesei, neezitînd să facă unele observații : « Are o limbă frumoasă care e de roman. Are personaje foarte precis conturate ca fizionomie sufletească și asta ține tot de însușirile romanului. În schimb și tot pentru același motiv* Neamul Șoimărețtilor *prezintă o factură plană, iar nu una în spațiu, cum e teatrul. Fiindcă romanul a fost și va fi totdeauna pictură, iar teatrul este arhitectură. Romanul este o capodoperă. Piesa este pe lîngă roman cam ceea ce este* Faust *de Gounaud pe lîngă* Faust *de Goethe ».* [7]

Regia lui Soare Z. Soare a fost apreciată, fără însă să capete prea multe superlative. Putem menționa drept tipică părerea lui Romicus (R. Scișanu) : « Punerea în scenă îngrijită, dar prea decorativă. Interioarele țărănești prea au un pronunțat caracter de bazar de ulcele, mobile și cusături naționale, iar salonul polonez îți face impresia unei săli de bal mascat șic costumat »[8].

Interpretarea a fost comentată amplu. Nu mă opresc decît la Mărioara Zimniceanu în care unii cronicari au văzut o ființă aproape ireală, o apariție stranie, tulburătoare, o adevărată ispită[9]. *A. Munte sublinia : « Cochetă, insinuantă, perfidă și uneori roaba propriilor ei capricii jucăușe Magda Orheianului a găsit în D-na Mărioara Zimniceanu posibilitățile redării acestui complex personaj cu fine nuanțări »* [10].

La Iași premiera a avut loc simbătă 13 octombrie 1934 la ora 9 seara. Și-a dat concursul întregul personal al teatrului, căruia i s-au alăturat peste 70 de figuranți. A fost un triumf. În prezența lui Mihail Sadoveanu, G. Topîrceanu, Mihai Codreanu, Otilia Cazimir etc. s-a desfășurat un spectacol de zile mari : « Toate lojile pline. Jos nici un loc. Balcoane ticsite. Lume în picioare. Lume afară care nu mai încăpea. O seară cum n-a mai fost de la directoratul D-lui Mihai Codreanu de 12 ani încoace. Încasări brute 30.000 de lei »[11].

În monografia Ion Sava *de Petru Comarnescu se arată că spectacolul de la Iași a fost mult mai izbutit în totalitatea lui decît cel din București. « Regia lui Ion Sava a adîncit și relevat mai temeinic ideologia piesei, conflictele ei sociale ; apoi actorilor ieșeni le era mai familiară creația sadoveniană, viziunea istorică și limbajul marelui scriitor. Spectacolul ieșan a avut remarcabile*

[4] *De vorbă cu M. Sorbul,* din „*Rampa*", nr. 5002, din 15 septembrie 1934.

[5] „*Adevărul*", nr. 15549, din 16 septembrie 1934.

[6] Vezi „*Rampa*", nr. 5004, din 18 septembrie 1934.

[7] „*Curentul*", nr. 2381, din 19 septembrie 1934.

[8] „*Universul*", nr. 254, din 17 septembrie 1934.

[9] V. Timuș, în „*Rampa*", nr. 5004, din 18 septembrie 1943.

[10] „*Dimineața*", nr. 9958, din 16 septembrie 1934.

[11] „*Lumea*", nr. 4933, din 17 octombrie 1934.

însușiri de picturalitate [...]. Remarcabil a fost și decorul cu sala curții domnești, în stilul epocii, decor simplificat la liniile mari ale arhitecturii bizantino-gotice, așa cum le-a realizat în sinteza lui, stilul arhitectural moldovenesc. Prispa, foarte lungă și susținută de stîlpi de lemn crestați, lăsa să se vadă din plin natura. Eforturi de autenticitate stilistică s-au depus și în confecționarea costumelor. Ecouri de doină, cîntece de bucium, chiote țărănești, trilurile păsărelelor contribuiau prin muzicalitatea lor la potențarea poetică a viziunii. Astfel, Sava a dovedit că și în piesele istorice românești poate adînci datele și da soluții inedite pentru valorificarea lor socială și artistică» [12]. *I. Sava a fost secondat magistral de pictorul Th. Kiriakoff, care a făcut pentru acest spectacol peste 120 de schițe de costume. Pentru ilustrarea piesei a realizat trei cortine speciale: «Prima: război, oai și călăreți în învălmășeala luptei. În nori de praf nu se mai zărește nimic. A doua: Glorie. Se vede totul. Călăreți mîndri, floarea societății de odinioară într-un cortegiu triumfal. Panorama Iașului în secolul al 17-lea. Cetățuia, Trei Ierarhi, Strada Lăpușneanu. A treia: Pace, dragoste. O pereche de tineri îndrăgostiți într-un peisaj romantic»* [13]. *Spre deosebire de București, unde piesa a fost montată numai în interioare, Național din Iași a căutat să redea cît mai amănunțit atmosfera epocii: «Tablourile care la București se petreceau în casa lui moș Mihu, în odaie, au fost mutate la Iași pe prispă. De aici se vedeau, plină hăt, departe, spinările dealurilor moldovenești, pierzîndu-se în lumina de apus, ori îngălbenind sub soare de vară. Era în cadrul acela calm și cuminte, Moldova întreagă de totdeauna. Ion Sava a redat viață epocii. Pentru asta a adus călărime și buciumași; a pus cruci strîmbe în cimitire sărace și a pus suflete umile și resemnate de veacuri între morminte»* [14].

Din distribuție Ștefan Ciubotăraşu — în rolul lui Tudor Șoimaru — a creat personajul ca pe un erou de baladă. Dintre ceilalți interpreți amintesc: Sandina Stan, Aurel Ghițescu, Mărioara Davidoglu, C. Ramadan și George Popovici.

* * *

Piesa, în trei acte, pe care o tipărim pentru prima oară reproduce în linii mari romanul.

La biblioteca Teatrului Național din București există trei versiuni ale dramei: prima variantă scrisă de mînă de către Mihail Sorbul și două versiuni dactilografiate. Textul definitiv, pe care-l publicăm, prezintă și el cîteva modificări făcute cu creion roșu, negru, albastru sau cu cerneală. Am consemnat toate aceste intervenții în subsolul paginii. Aceasta este o formă îmbunătățită, în sensul că se accentuează caracterul dramatic, spectacular al textului. În acest sens, tiradele ample sînt scurtate și apar noi replici «de efect». Se dă o atenție deosebită finalurilor de tablouri, sintetizînd esențialul și reținînd atenția prin laconismul replicii. Se adaugă noi precizări în indicațiile de regie, aducîndu-se unele îmbunătățiri stilistice, înlăturîndu-se excesul de forme populare și tăindu-se cuvintele de «umplutură».

Piesa Neamul Șoimărești*lor este una din creațiile reușite ale dramaturgiei noastre interbelice. După aproape jumătate de veac de la premieră, teatrele noastre ar putea-o include în repertoriul lor permanent. .*

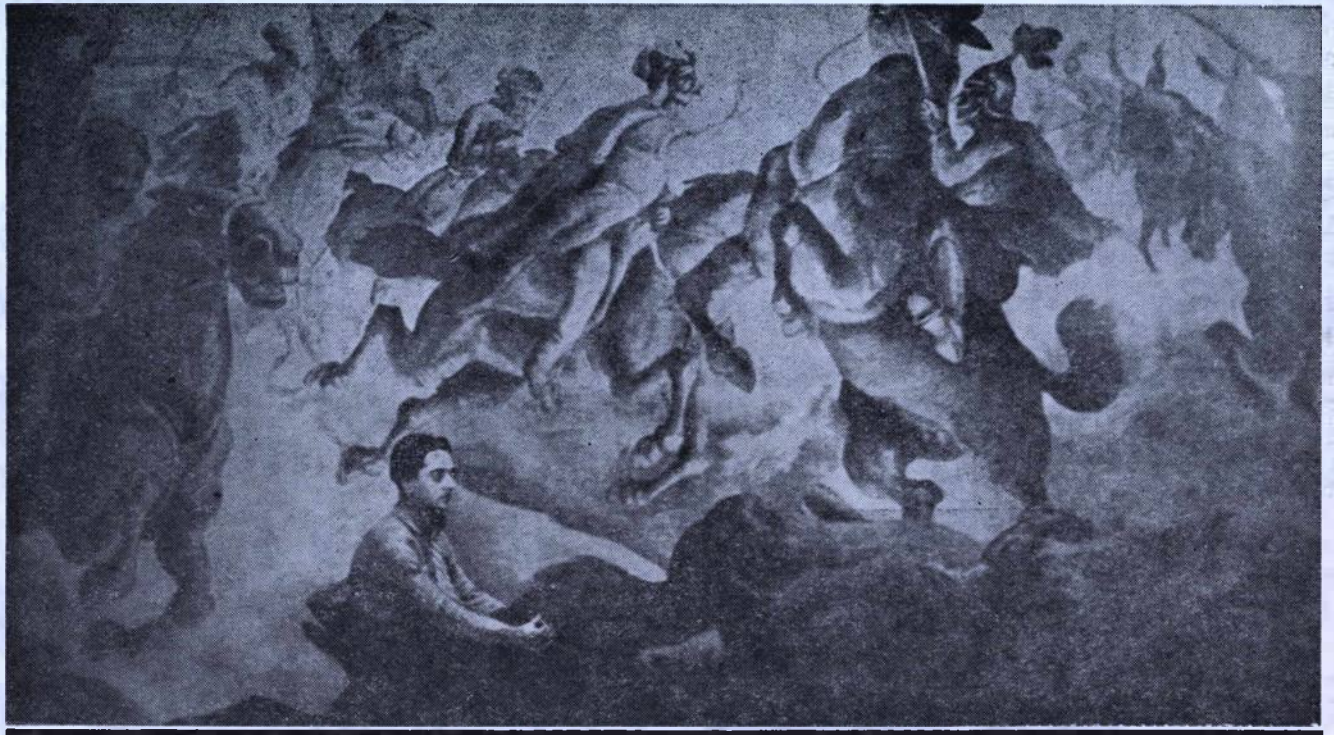
Mircea HANDOCA

---

[12] Petru Comarnescu, *I. Sava*, Ed. Meridiane, Buc., 1966, pp. 55—57.

[13] „*Opinia*", nr. 8243 din 10 octombrie 1934.

[14] Al. Pogonat, *Cronica teatrală la Neamul Șoimăreștilor*, în „*Opinia*", nr. 8249 din 17 octombrie 1934.

NEAMUL ȘOIMĂREȘTILOR

Persoanele

TOMȘA VODĂ
DIFERIȚI BOIERI DE DIVAN (Actul II, scena IV)
BEIUL CANTEMIR
BÎRNOVĂ
TUDOR ȘOIMARU
MIHU, UNCHIUL LUI TUDOR ȘOIMARU
STROE ORHEIANUL
PĂRINTELE ȘTEFAN
PAN ZUBOWSCKI
PAN CORIBUT
MINSKI, KORESKI, WIESNOWIESKI ȘI ALȚI NOBILI POLONI (Actul II, scena IV și actul III, scena VII)
LUDNO
RĂZEȘI, ILUN, LIL, LOSTUN, BĂTRÎNI
DOAMNA IEREMIA CU FIII ȘI FIICELE SALE
MAGDA ORHEIANULUI
ANIȚA ... ȘI ALTE FEMEI ȘI JUPÎNESE

Ion Sava în decorurile lui Kiriakoff.

ACTUL I
Hanul lui Chirilă

Scena I

CHIRILĂ STRÎNGE RESTURILE UNEI CINE. CANTEMIR-BEI, TUDOR ŞOIMARU, BÎRNOVĂ, STAU ÎN JURUL MESEI. CEVA MAI LA O PARTE SLUJITORII LOR.

BÎRNOVĂ: Foarte bine, meştere Chirilă, sîntem mulţumiţi de tine. Peşte bun, vin prietenesc. Tocmai ce ne-a trebuit.

CHIRILĂ: Apoi, boieri dumneavoastră, cunoaştem noi la obraz.

BÎRNOVĂ: Ţi-ai făcut vizuina ca o vulpe bătrînă, la drum mare, între codri.

CHIRILĂ: Pe aicea trec toate obrazele alese ale ţării.

BÎRNOVĂ (iscoditor): N-or fi trecut pe-aici boierii leşi şi tovarăşii lui Constantin Movilă.

CHIRILĂ: Trecut, dar acuma le vine numai numele. Au fost bătuţi şi spulberaţi de Tomşa Vodă.

CANTEMIR: Dar de unde-ai aflat aşa de curînd?

CHIRILĂ: Ehei! nu degeaba am trăit eu pe lumea asta şaptezeci de ani... Aş putea să vă spun că şi d[umnea]v[oastră] sînteţi dintr-ai lui Tomşa...

TUDOR (zîmbind): Şiret bătrînul.

BÎRNOVĂ: E şiret, dar ospătează bine. Ai cunoscut, meştere Chirilă, dar nu ştiu dac-ai înţeles că noi am gustat din vinul tău cel bun, ca fraţi ce ne-am legat prin sînge şi primejdie.

CHIRILĂ: Războaiele duşmănesc şi înfrăţesc, boieri d[umneavoa]stră.

BÎRNOVĂ: Drept cuvînt... Ei, acuma ai grijă şi de oamenii noştri. Să le dai să guste şi din vin. Găseşte un loc de hodină [1], iar caii să aibă grăunţe şi fîn. Căci noi cu armele (descingîndu-se) şi cu caii trecem prin lume fără grijă.

CHIRILĂ (slujitorilor): Apoi atuncea haideţi, măi flăcăilor să vă spun o vorbă dulce. (Chirilă şi slujitorii ies prin fund.)

CANTEMIR (după o scurtă tăcere trece la uşa din fund şi o deschide): Vremea-i bună de primblare şi de zburdăciune. Cînd am răzbit cu Tomşa într-acoace, erau nişte ploi de credeam c-au să ne înece puhoaiele şi glodurile.

[1] De la punct şters apoi cu creion negru.

ŞOIMARU (rîzînd): Cine a murit alaltăieri, azi îi pare rău. Unde mai pui că şi nopţile încep a fi luminate de lună (se întinde pe laviţă). Sîntem miluiţi cu toate, din pricina lui Bîrnovă care-i bisericos şi bun la Dumnezeu.

BÎRNOVĂ (cu tact): Toate-s bune cînd este voie bună.

CANTEMIR: Asta-i prea adevărat. Viaţa noastră-i plină de cumpene. Războiu-i meşteşug greu şi trudnic. Şi eu cu oamenii mei am mult de lucru, căci trebuie să-i port. Noi de cînd lumea ne-am cîştigat pînea şi traiul cu suliţa şi cu săgeata. Voi iarăşi aţi avut ale voastre... Acum cată să ne destindem mădularile. Dorim un somn fără grijă şi călătorim în voie ca la o petrecere...

BÎRNOVĂ (cu linişte): Omul gîndeşte, dar Dumnezeu hotărăşte.

CANTEMIR (ridicînd glasul): Cum? Te mai îndoieşti, omule al lui Alah? Ce nevoie avem? În ungherul de aici, la Cornul lui Sas, leşii şi cazacii au fost zdrobiţi. Au scăpat puţini tare şi cred că amarnic se mai grăbesc spre casele lor... Acolo şi voivozii Craiului au să-i mustre c-au urmat pe Movileşti şi pe Potoski. Sultanul azi se află în prietenie cu Craiul Lehiei. A fost un nour de ploaie şi s-a spart, acu-i bine.

ŞOIMARU (rîzînd): Dacă vine o întîmplare ş-o greutate, vin la cunoştinţă veche. Cine se teme?

BÎRNOVĂ (căscînd): Eu cuget numai...

ŞOIMARU: Asta-i meteahna ta... cugeţi şi scoţi o carte ferfeniţoasă, scrisă de mînă şi [2] citeşti într-însa [3].

BÎRNOVĂ: În cartea mea sînt scrişi psalmii moldoveneşti.

ŞOIMARU: Apoi cînd om pieri, are cine mormăi la căpătîiul nostru.

BÎRNOVĂ: Dumnezeu să ne ferească, că sîntem încă tineri.

CANTEMIR (întinzîndu-se pe laviţă): Şi aşa... dormim un somn pînă se ridică luna şi pe urmă pornim întins mai departe, să văd şi eu domniile lui Tudor Şoimaru.

ŞOIMARU (visător): La noi pămîntul de la strămoşi se cheamă «bătrîn» (se [4] reazimă în uşă, privind afară). Pe aicea cred că n-am mai fost niciodată: dar parcă aş cunoaşte locurile. Aşa îmi aduc aminte că am văzut

[2] *Şi* şters şi adăugat apoi, cu cerneală neagră, *în care*.

[3] *Într-însa* şters şi adăugat apoi, cu cerneală neagră *într-una*.

[4] De aici pînă la *O ciocănitură în uşă*... şters cu creion negru. A adăugat în loc: *(se ridică, stinge opaiţul de pe masă, apoi se culcă)*. Aşadar mîine în zori de ziuă... CANTEMIR: Spre Orhei. *(Cîteva minute de tăcere, apoi se aude larmă.)*

locuri pe la noi cînd eram de zece ani și tatăl mamei venea cu mine de la făcut fîn, de pe cohalmuri... Era un loc care se chema izul lui Isac și am văzut acolo finațuri ca acestea.

CANTEMIR (întins pe laviță): Simioane frate, pe Limbă-dulce iar îl apucă boala lui... Nu știu ce-om face cu el...

BÎRNOVĂ (întins pe altă laiță): I-a trece. Și mie îmi era odată așa dor cumplit de-o fată frumoasă, cît am stat departe de dînsa și pe urmă, după ce am cunoscut-o și am iubit-o, m-am alinat...

ȘOIMARU: Femeile nu m-au oprit mult în viață. Mie mi-i dor să văd apa Răutului și mormintele părintești.

CANTEMIR (rîzînd): Asta-i boală moldovenească. De ce? N-ai cer necuprins pînă la Dumnezeu? N-ai stepă fără hotar? Omul trebuie să fie ca pasărea văzduhului și ochiul lui nu trebuie să încremenească asupra unei pietre... Mormintele noastre tătărăști, de la neamul nostru cel mare Timur, au rămas prin toate pustiurile lumii și noi ne-am mișcat ca pulberile pămîntului. Ne-am pus roabele cele frumoase în chervane, am încălecat pe cai și am adulmecat vînturile...

BÎRNOVĂ (domol): Fiecare cu sufletul lui, așa cum i-a fost împărțit de la Dumnezeu. Eu parcă l-aș înțelege puțintel, măcar că toată viața mi-am petrecut-o la moșia bătrînească... Omul dorește mai cu seamă ce-i lipsește.

CANTEMIR: Se poate... Fiecare semințe cu blestemul ei. Nouă ni-i scris să rătăcim.

BÎRNOVĂ: Moldovenii sînt blestemați să nu se poată despărți de moșia lor. Au prins adîncă rădăcină — ca și codrii cei vechi de la Orhei.

ȘOIMARU: Așa este, frate Simioane! (Închide ușa, vine în mijlocul scenei, stinge opaițul, apoi se întinde și dînsul pe laiță.) Așadar, mîine în zori de ziuă...

CANTEMIR: Spre Orhei și pe urmă te-ntorci la domnie?

ȘOIMARU: Atuncea om face un drum într-acolo și înapoi... Merg cu tine, nu ne putem despărți așa de curînd... Îmi ești drag, ai suflet ciudat și o limbă dulce. Un drum pînă la Nistru îl facem ca vîntul.

BÎRNOVĂ: Dar pe mine unde mă lăsați? Mergem în trei (se aude afară larmă).

CANTEMIR (sărind de pe laviță): Ce este?

BÎRNOVĂ (rîzînd pe înfundate): Să vedem dacă se împlinesc vorbele mele. (O ciocănitură în ușă apare Ilun, slujitorul lui Cantemir, se duce la acesta, îi șoptește ceva și iese.)

CANTEMIR: Ilun e ca un cîine, doarme în curmezișul pragului și urechea lui e deșteaptă la toate.

BÎRNOVĂ: Ce ți-a spus?

CANTEMIR: Că un boier moldovean se ceartă cu hangiul.

ȘOIMARU: Să ieșim și să vedem ce este.

BÎRNOVĂ: Să mergem, dar eu zic că nu-i lucru bun. (Tustrei se duc la ușa din fund pe care o dau înlături. Afară în lumina lunei, un boier bărbos și spătos se ceartă cu Chirilă înarmat cu o ghioagă.)

CHIRILĂ (urlînd): Jupîne! Mie să-mi dai pace să-mi tihnească odihna. De unde să-ți dau eu cai? De unde să-ți dau eu haidăi și spăngi? Eu pe d[umnea]ta nici nu te cunosc, jupîne...

STROE (aprig): Măi mișele! Ai să-ți dai tu seama cînd o veni vremea... Eu sunt boier mare și te voi răsplăti... Ce ți-e voia, mă? Să iau pielea de pe tine și s-o umplu cu paie?

CHIRILĂ: Ce? Ce? Jupîne! Care voie, care piele și care paie? Ce vii ca hoțul în casa omului? (Ridicînd ghioaga) Dacă nu-mi dai pace, eu te lovesc cu ghioaga.

ȘOIMARU (puindu-i mîna pe umăr): Ehei, meștere Chirilă, prea ușor îți aduci aminte de tinerețe!

STROE (către un servitor al său): Unde-i buzduganul? Care mi-a luat buzduganul? Să-l bat peste gură. Să-i fac măselele grăunțe!

BÎRNOVĂ: Stați oameni buni, stați! Ce este, cinstite jupîne?

STROE (fudul): Da acolo cine-i?

BÎRNOVĂ: Sîntem boieri ca și d[umnea]ta.

[7]

STROE (cu aprindere): **Boieri? Atuncea s-a milostivit Dumnezeu către mine.**

BÎRNOVĂ: **Poftim înlăuntru să ne înțelegem...** (Bîrnovă, Stroe Orheianul, Șoimaru, Cantemir, Chirilă intră înlăuntru, Ilun intră cu un tăciune și aprinde opaițul.)

STROE (așezîndu-se pe o laiță): **Boieri d[umneavoa]stră!** (întinde mîinile.) **Poftim și-mi ascultați focul... Dar cine sînteți d[umneavoa]stră? Poate sînteți boieri de țară? Veniți de la război? Oricine ați fi, aflați ce mare cumpănă am tras... Ceream mișelului de hangiu să-mi dea cai și ajutor să urmăresc pe hoți... Cazacii mi-au furat fata, boieri d[umnea]v[oa]s[tră]!**

ȘOIMARU și BÎRNOVĂ (deodată): **Fata?...**

STROE (gîfîind): **Vă spun, vă spun! Dumnezeu v-a scos în calea mea!** (tînguitor) **Treceam pe marginea pădurii. Aveam în căruță pe fata mea Magda și stofe grele cumpărate la Liov. Dar m-au pîndit cazacii. Veneau de la hart, din Cornul lui Sas. Veneam și eu dintr-acolo. Era un cazac vataman, zicea că mi-i prieten. Îl chema Vasca... Parcă așa-i zice... Stă de vorbă cu mine, vede fata și la popas mi-o fură cu oamenii lui, bată-l Dumnezeu să-l bată... Nu mă lăsați! Fata mea e ca o stea, frumoasă și curată, ș-am purtat-o și-n țara leșească la oleacă de învățătură.**

ȘOIMARU: **Păi** [5], **după cîte văd, boierule, d[umnea]ta ai venit cu Movileștii și cu Potoschi și acum scăpați peste Prut, prietenii d[umnea]v[oastră], ca să nu fugă cu mîna goală, te-au păgubit pe d[umnea]ta.**

STROE (se scoală îngrijorat, se retrage cîțiva pași, apoi deodată pare a se hotărî: se apucă cu mîinile de tîmple și se tînguiește): **Vai mie! Nu mă luați drept dușman. Eu veneam din Lehia, bucurîndu-mă de domnie nouă... Eu sînt prietenul d[umnea]v[oastră]... Și-am dat aici, lîngă fîntîna lui Albotă, peste această întîmplare năprasnică... Și sînt singur, cu trei slujitori proști și n-am putere să-mi scot odorul din gheara hoților...** (cu mîinile întinse) **Fie-vă milă boierilor, nu mă lăsați!**

ȘOIMARU: **Boierule, ia**[6] **conține puțin... Sîntem ostași și la nevoie putem da ajutor. Cînd ți-a furat fata?**

STROE: **De un ceas de vreme, prietenilor... Am venit într-o întinsoare aici... pe drumul pe care au apucat și ei.**

CHIRILĂ (cu ghioaga ascunsă la spate): **Într-adevăr, a trecut un pîlc de călăreți acu un ceas.**

---

[5] ***Păi***, adăugat cu cerneală neagră.

[6] ***ia***, adăugat cu creion negru.

[8]

ȘOIMARU: **Vra să zică au apucat drumul cel mare?...**

CHIRILĂ: **Așa cred. Țin șleahul, că-i vremea tîrzie.**

CANTEMIR: **Și de ce-au furat pe copila d[umi]tale, boierule?**

STROE: **Prietenilor buni! nu-i copilă, e o domniță! E fata mea și nu trebuie s-o laud; dar și leșii la Liov și la Varșovia, se uitau la ea cu gura căscată... Așa ca un prost se uita și cazacul la dînsa cînd am stat la popas.**

ȘOIMARU: **În pădure?**

STROE: **Da, în pădure... Și-mi spunea că-i vataman și are sate și avere, dar eu nu voiam să înțeleg ce voia el să-mi spuie... Asta-i copilă scumpă,** PAN VASCA.

CANTEMIR: **Va să zică erați oleacă prieteni...**

STROE: **Eram prieteni de popas, boierule...**

ȘOIMARU: **Și cum s-a întîmplat furtișagul?**

STROE: **Cum să se întîmple? Hoții lui Vasca mi-au pus sulițele la beregată, mi-au luat fata și ce aveam cu ea și s-au dus... Dacă nu-mi dați sprijin sînt bun să-mi iau viața.**

ȘOIMARU (se retrage cu Cantemir și Bîrnovă și se sfătuiesc. Încet): **Eu cred că-i boier de-ai Movileștilor... Au stat ascunși în pădure, el și cazacii, dar pare-mi-se că domnița e prea frumoasă... așa cum spune și bătrînul...**

CANTEMIR (tot încet): **Pe Vasca îl cunoaștem noi, e cazac îndrăzneț. Ne-am întîlnit de două ori cu el în Ucraina.**

ȘOIMARU: **Ce-i de făcut?**

BÎRNOVĂ (liniștit): **Să vă spun eu ce facem... Ni-i rînduit să ne fugărim după cazac și după copilă. Nu putem lăsa suflet nevinovat pe mîna hoțului.**

STROE (apropiindu-se de grup, îngenunchează): **Pentru numele lui Dumnezeu, fraților, nu ne lăsați!**

CANTEMIR (apucîndu-l de brat pe Șoimaru): **Mergem, Limbă dulce?**

ȘOIMARU: **Mergem.**

CANTEMIR: **Atunci să încălecăm și să plecăm! Ilun!** (Ilun intră și se apropie de Cantemir.) **Tu pleacă înainte! Trebuie să găsim un pîlc de cazaci. I-ai auzit?**

TĂTARUL (încet): **I-am auzit!** (Dă lui Cantemir și tolba de săgeți și iese.)

ȘOIMARU: **Hai**[7] **boierule, încalecă și să mergem!** (Iese repede urmat de Cantemir.)

---

[7] adăugat cu cerneală neagră.

STROE: **Doamne ajută-ne!** (Face o cruce mare, apoi lui Chirilă.) **Iar ție, calic bătrîn, îți voi arăta eu** (arătîndu-i pumnul). **Lasă c-am să-ți arăt eu ție!** (Dă să iasă urmat de Bîrnovă, dar se împiedică de prag și cade jos.) **Doamne Dumnezeule!**

BÎRNOVĂ (zîmbind): **Ce-ai pățit, boierule?**

STROE: **Ah! jupîne, m-au ajuns blestemele părintești... Să vie oamenii să mă ridice!** (Cîțiva servitori sar și-l ridică. Face cîțiva pași dar șchiopătează.) **Văd că amarnic ceas am ajuns și-mi rămîne pierdută copila.**

BÎRNOVĂ: **Rămîi, jupîne și cere pat și prietenie lui Chirilă, pe care-ai voit să-l jupuești și să-i umpli pielea cu paie ... Pe lumea asta și mișeii ne sînt de trebuință... Noi mergem și fără dumneata după domniță.** (Iese repede.)

Perdeaua

Scena II

ACELAȘI INTERIOR DE HAN, DAR E ZIUĂ. STROE ORHEIANU STĂ PE LAVIȚĂ, ÎN FAȚA LUI VĂTAFUL IRIMIA ȘI CHIRILĂ.

STROE: **Iaca** [8], **nemernicilor, ați întîrziat pe drum, v-ați ascuns prin tufe, nu mai știu ce dracu ați mai făcut. De-abia acuma mi-ați adus căruța și caii. Dacă erați pe urma mea astă noapte, mă repezeam și eu după ticălosul acela de hoț... Chiar am crezut că v-a tăiat beregatele...**

VĂTAFUL (umilit): **Dă, stăpîne, am făcut și noi cum am putut. Bine c-a dat Dumnezeu și-am scăpat.**

STROE: **Ce face? Ați făcut cum ați putut? M-ați lăsat singur cu ceilalți pe jos; astă noapte m-am poticnit și era să-mi rup piciorul ! Acu cine urmărește pe cazac? Cine-mi scapă copila? Așa? Ați făcut cum ați putut? Am să vă arăt eu, păcătoșilor, dacă ați făcut cum ați putut! Buzduganul are să știe de sama voastră!**

VĂTAFUL: **Stăpîne, după atîta năcaz și oaste, cu toate cîte am pătimit, bine c-a dat Dumnezeu și te-am găsit.**

STROE: **Așa? Ei da, bine că m-ați găsit; altfel vă găseam eu și-n borta șarpelui... Hm! La urma urmei bine că m-ați găsit... Da lucrurile-s toate?**

VĂTAFUL: **Toate, stăpîne, după rînduiala cu care mi le-ai dat.**

STROE: **Bine, bine... Măcar atîta... Da ce-mi folosește? Oare boierii aceia ce mi-au dat ajutor se țin de cuvînt? Asta îmi roade mie inima! Parcă mă arde în măruntaie.**

[8] tăiat apoi cu roșu.

CHIRILĂ (din prag): **Cocoane, să nu-ți fie cu bănat! Dar ce credință poți avea în tinerețe? Or fi fiind ei boieri, dar își au și ei drumul lor; numai dacă ticălosul acela de cazac a apucat pe drumul lui! Parcă drumurile oamenilor se-ntîlnesc numaidecît!**

STROE: **Ce spui?**

CHIRILĂ: **Spun, boierule, că-n ziua de azi e greu să ai credință în oameni.**

STROE: **Așa? Ai dreptate! Eu pe boierii aceia nici nu-i cunosc.**

CHIRILĂ (viclean): **Degeaba ai lăcrimat d[umnea]ta și i-ai rugat.**

STROE: **Ei, omule, astă noapte eram turbat tare. Eu îs om cu mînia repede. Hm! Poate că ai dreptate... Am cugetat și eu că poate să fie și așa, de cînd stau ca pe jăratic și mă frămînt. Dar am și hotărît ce am de făcut... Trec repede și eu Nistrul și în Lehia am prieteni, slava Domnului... Am pe domnul Dumbrovski, voevodul Sandomirului; cunosc și pe castelanul Braslaviei ... Și pot da poruncă să mi-l aducă în fiare pe cazac. Cu boierii leșilor nu-i de glumit ... E adevărat, avem și noi averi ca și dînșii; am dobîndit în viața noastră pămînturi și sate și din mila lui Dumnezeu avem cu ce trăi; da-i vorba că ei au și putere... La noi, cu schimbările domniei, într-una trebuie să păzești drumul hotarului...**

CHIRILĂ: **Hei, cinstite jupîne, schimbarea domnilor bucuria nebunilor... Dar nu-i nimica. Toate trec; noi rămînem pe loc.**

STROE: **Apoi omule, temelia țării n-o fac domnii; tot boierii se cheamă că țin obiceiurile și rînduiala. Domnul, ca cel ce nu-i. Prostimea, ca și vita, stă cu fața la pămînt. Da neamurile boierești sînt cap și minte pentru moșie.**

CHIRILĂ: **Asta-i numaidecît...**

STROE (se ridică și trece la ușa din fund și se uită în depărtare).

VĂTAFUL (cu mîndrie lui Chirilă): **Bade Chirilă, măria sa are pămînturi la Orhei cît poți cuprinde cu ochii de pe un munte. Cine le mai știe seama? La boierul nostru numai 20 de prisăci și vite de nu le mai știe nimeni sutele... și mori și hanuri... Ptii! Lucru mare...**

CHIRILĂ (blajin): **Apoi am aflat noi puțintel din toate...** (ia ghioaga de după ușă). **Da ia să ascund undeva tovarășa asta să n-o mai vadă jupînul** (o asvîrle sub laviță).

VĂTAFUL: **Da ce-i cu ghioaga asta?**

CHIRILĂ: **Ce să fie? Năcazuri la vreme de noapte...**

STROE (din fund): **Nimeni nu vine, nimica nu se vede...** (revine disperat în fața scenei): **Ce fac eu aicea? De ce stau? Pe cine aștept? În ziua de azi numai în tine să ai credință... Pregătiți-mi căruța! Așezați blană**

moale... Cu toată truda nu mai pot răbda! Trebuie să plec numaidecît! (Vătaful iese repede.) Trec Nistrul cît oi putea mai repede, şi acolo pun eu mîna pe hoţ... Am să mi-l spînzur în cîrlige în faţa mea şi cu mîna mea îl voi şfichiui cu harapnicul... Cum să cuteze el a pune mîna pe o copilă ca o floare? Cum să îndrăznească el să-şi ridice ochii spre o cneaghină! A, dar copila noastră se junghie mai bine decît să sufere atingerea lui... Am trăit şi-am crescut-o noi oameni aleşi, am fost cu ea şi la petrecerile lui Crai, în palat cu marmură şi aur, unde au venit boieroaicele leşeşti numai în mătăsuri îmbrăcate şi cu juvaeruri gătite! Şi copila noastră avea veşmînt ca şi ele, numai că era mai frumoasă...

CHIRILĂ (cu umilinţă): Apoi, prea cinstite jupîne, se cunoaşte că ai sălăşluit între boierii leşi, la curtea lui Crai.

STROE: Am sălăşluit, da, pentru că din mila ziditorului şi a Maicei Precista, am avut cu ce mă înfăţişa. Pămînturile de la Orhei sînt toate ale mele... Cînd au cutezat nemernicii ţărani să se ridice cerîndu-şi ocinile, i-a bătut şi stîns Aron-Vodă şi ni s-a făcut dreptate. Şi noi ca şi strămoşii noştri, avem urice şi îndreptări de la Domni. Nouă ni se cuvine, căci sîntem neamuri.

CHIRILĂ (se pleacă cu smerenie): Asta numaidecît.

STROE: Irimie! unde eşti?

VĂTAFUL (apărînd în uşă): Porunca!

STROE: Aţi adus caii?

VĂTAFUL: Am adus, stăpîne... Pregătim totul.

STROE: Stau ca pe jăratic.

CHIRILĂ (din uşă): Jupîne, se pare că te grăbeşti. Văd venind călăreţi, poate-s boierii de astă noapte.

STROE (repezindu-se la uşă): Unde-s? Unde-s? Doamne, Dumnezeule, ei să fie? Mi-au găsit fata? Se vede ceva? Parcă se zăreşte. Are blăniţă albastră, oameni buni! Ai, dar grozav de iute vin. Irimie, ţigane, cată repede în răcliţă şi dă-mi lanţul de aur care-l pun eu după gît. Să vadă că-i primeşte un boier mare, cu toată cinstea.

VĂTAFUL (execută ordinul).

CHIRILĂ (după o scurtă pauză intrînd agitat în scenă): Jupîne, dacă domniţa dumitale are blăniţă albastră, apoi atunci o aduc.

STROE (punîndu-şi lanţul după gît şi trecînd în curte repede): Draga tatei! Draga tatei!

CHIRILĂ (vesel vătămanului): Acuma-i cu inima lui adevărată; nu mai

face ca şleahticii leşeşti... (Iese împreună cu vatamanul. Scena e un moment goală, apoi Stroe reintră în scenă, ţinînd de subţiori pe Magda, după dînşii intră Şoimaru, Cantemir şi Bîrnovă.)

STROE (aşezînd pe Magda pe laviţă): Draga tatei, draga tatei! Te socoteam prăpădită şi moartă!... Mi-aţi dăruit copila! Spuneţi: Să vă dau inima? Să vă dau bogăţiile mele? Spuneţi-mi cine sînteţi, ca să mă bucur şi să vă rostesc numele pînă la moarte, cînd m-oi ruga lui Dumnezeu.

CANTEMIR: Eu sînt de neamul meu tătar şi mă cheamă Cantemir.

STROE (ţişi strînge fata la piept cu groază şi uimire): Cum? D[umnea]ta eşti cel care ai adus hoarda Bugeacului ca să pui domn pe Tomşa?

CANTEMIR: Eu sînt, jupîne, de ce te miri? Socoţi că necredincioşii n-au inimă? Nu te pot ajuta la nenorocire?

STROE: Aah! (Cu ochii la cer) Fapta ta să fie primită la scaunul dreptului judecător. Aşa faptă n-am mai auzit povestindu-se cum că ar fi fost la neamurile Apusului.

BÎRNOVĂ (cu linişte): Boierule, aşa oameni se găsesc şi în ţările Răsăritului. Precum vezi, Dumnezeu miluieşte c-o inimă bună pe cine crede el cu cuviinţă. Voinţa lui e plină de taine.

STROE (făcînd de două ori barba în piept): Adevărat! Adevărat!

CANTEMIR: Să nu te miri, jupîne, că eu am frăţie cu doi viteji din legea d[umi]tale. Eu pe om îl caut după inimă, nu după lege. Nici ei n-au uitat că slăvesc pe Mahomet, cînd mi-au scăpat viaţa...

STROE: Ţi-au scăpat viaţa?

CANTEMIR: Chiar acum, cînd am bătut oştile doamnei Ieremia şi-am pus în scaun pe Tomşa... Mă doborîse un leah uriaş şi dacă nu-mi veneau în ajutor dumnealui, Simeon Bîrnovă şi dumnealui Tudor Şoimaru...

STROE: Bîrnovă? D[umnea]ta vei fi fiind feciorul lui Mihăiluş...

BÎRNOVA: Adevărat!

STROE: Bine, însă d[umnea]ta eşti neam cu doamna Irimiei... Iartă-mă, dar cum se face?

BÎRNOVĂ (zîmbind): Oamenii în ziua de azi se deosebesc după rudenie şi se adună după prietenii.

STROE (oftind şi strîngîndu-şi faţa cu putere la piept): Aşa-i, aşa-i... Dar pe dumnealui... pe dumnealui nu-l cunosc după nume...

ŞOIMARU: N-ai de unde să mă cunoşti, jupîne... Eu sînt orhelan de pe valea Răutului şi de neamul meu sînt răzeş; dar am fost pribeag din pruncie şi pe urmă, departe de ţară, am slujit în oştile străinătăţii...

STROE (cu mirare): De pe apa Răutului?

MAGDA (veselă): Tată! Dumnealui e din părțile noastre, auzi? E orhelan! Și de pe apa Rutului, pe care și eu am văzut-o cînd eram copiliță... Ce potrivire... (Împreunîndu-și mîinile cu gingășie) și tocmai dumnealui m-a smuls din brațele cazacului Vasea.

STROE (privind lung pe Șoimaru): D[umnea]lui te-a scăpat?

ȘOIMARU (stăpînit de ochii Magdei, domol): Vorbele acestea mi-au plătit toată truda... A fost ca o [9] minune și ca o [10] rînduire cerească!

MAGDA (ridicîndu-se în picioare): Da, dumnealui m-a scăpat. Eram în stăpînirea lui Vasca. Dar Dumnezeu l-a adus pe urmele mele. Cînd i-au simțit cazacii s-au scufundat în codru, în ripi, în locuri sălbatece... Și mă duceau legată și cu căluș ca pe o roabă...

STROE: Draga tatei... (indignat)... Ca pe o roabă... Cu căluș (o sărută).

MAGDA: Dar pe urmele lor erau vînători buni. Vasca văzîndu-se încolțit de-aproape m-a pus pavăză înaintea lui... Mă socoteam pierdută... Atunci, în ceasul acela de cumpănă, în ripa pîriului m-am înspăimîntat de ochii lui pan Tudor. A ridicat săneața spre mine.

STROE (îngrijat, acoperindu-și fata cu brațul): Și... Și...

MAGDA (surîzătoare): Glonțul a trecut pe lîngă fruntea mea, și-a zdrobit brațul lui Vasca... Nu mi-am dat seama ce-a fost... Cînd mi-am venit în fire, pan Tudor și dumnealor erau lîngă mine... Judecau pe Vasca și mă dezlegau.

BÎRNOVĂ: Rînduiala lui Dumnezeu. Șoimaru a venit din țările frîncilor, ca să puie un glonț în umărul lui Vasca Vatmanul și să scape din robie o domniță...

STROE: Aș vrea să-mi deschideți pieptul și să-mi vedeți inima... Eram mort, acum am înviat... Cum să vă mulțumesc? (lui Șoimaru) Cine ești d[umnea]ta ? (Măsurîndu-l) Din neamul cărui Șoimar? Eu aș avea cunoștință despre niște Șoimari!

ȘOIMARU: Jupîne [11], neamul meu a fost prigonit și s-a stîns. Satului meu îi zice Șoimărești, după bătrînul nostru. Dar eu nu l-am văzut de vreo 20 de ani. Toți ai mei au pribegit cu mine și au pierit prin străinătăți acu sînt singur pe lume... Întîmplările m-au adus în țară; mi-am adus aminte și vreu să mai văd locul copilăriei. Pe urmă jupîne cine știe unde m-or purta valurile vieții!

STROE (cu glas tare): Strașnic oștean a ieșit din pămînturile noastre, căci și noi tot pe Răut ne-am trăit veleatul. Pe mine mă cheamă Stroe Orheianul! N-ai mai auzit de numele meu?

ȘOIMARU: De! Poate să fi auzit, jupîne, dar nu-mi aduc aminte.

STROE: Nu-i nimic, ai plecat crud printre străini [12]. N-ai știut nici de năcazurile, nici de zbuciumele, nici de valurile de pe la noi. Au fost destule; dar vremea le-a tămăduit pe toate și toate s-au liniștit ... Să-ți aduci aminte de vorbele mele, căci din clipa aceasta îți sînt prieten. Ești un oștean vrednic, jupîn Tudor Șoimaru și vreu să te string în brațe; mi-ai scăpat copila din ghiara dușmanului. (Îl îmbrățișează. Șoimaru, după ce a scăpat de îmbrățișarea lui Stroe, se uită la Magda, pe cînd Cantemir și Bîrnovă își fac cu ochiul. Stroe, fudul cu mîna pe lanț, arătîndu-și prin aceasta boieria); Chirilă!

CHIRILĂ (apare îndată): Poruncă, măria-ta!

STROE: Astăzi sînt vesel ca-n ziua în care răposata mea muiere mi-a dăruit odorul acesta! Caută tu un vin bun, prietene, și vezi de cinstește și ospătează cu ceva pe drumeții trudiți. Au umblat noaptea toată ș-acuma le caută ochii a foame...

CHIRILĂ: M-am gîndit eu din vreme, boieri dumneavoastră, și cît îți zice Tatăl nostru, toate-or fi pregătite...

STROE: Chirilă! Noi mai avem aicea ș-o povară dulce. (Magdei) Sufletul meu, cum te simțești?

MAGDA: Acuma sînt mai bine, tată.

STROE: Chirilă! Unde găzduim noi pe copila asta? Are nevoie de odihnă...

CHIRILĂ: Stăpîne, în gospodăria mea s-a găsi o cămăruță... Am ș-o babă, care cunoaște rînduiala domnițelor... Aș putea zice, măria ta, că baba mea știe și toaca-n cer—dacă nu mi-ar fi frică de Dumnezeu. Are s-o liniștească, are să-i aline spaima, să n-aveți nici o grijă. Ia poftim, Domniță, după mine (deschide ușa din dreapta).

STROE: Foarte bine, Chirilă, se vede că știi să prețuiești un galbăn.

CHIRILĂ (iese împreună cu Magda).

---

[9] și [10] *ca o* șters cu creion negru.

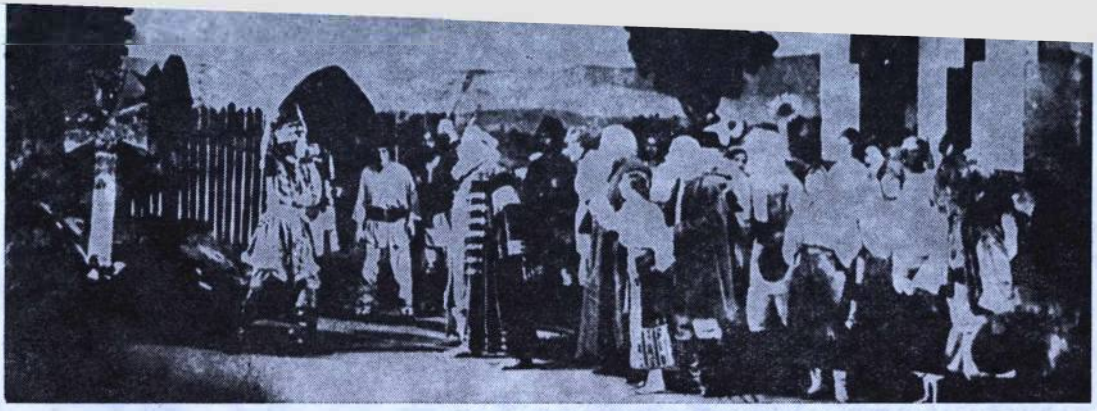
[11] tăiat apoi cu cerneală neagră și adăugat după *prigonit*.

[12] *(Clătinînd din cap, cu barba în piept, copleșit de amintiri)* adăugat apoi cu cerneală neagră.

BÎRNOVĂ (lăsîndu-se pe laviță): **După cîte văd, boierule, ai fost pribeag la leși cu văduva lui Ieremie...**

STROE (cu hotărîre): **E prea adevărat. Am fost cu văduva Ieremiei; i-am ținut partea; am și venit cu Constantin Vodă și cu Potoski la Iași, dar cînd am văzut, boieri d[umneavoa]stră, toate cîte cad pe biata Moșie, mai rele decît focul și apa; cînd am văzut că leahul și cazacul pradă și din pricina lor vin și alte oști pe capetele noastre, m-am bătut cu pumnul în piept și-am spus așa: « cel mai tare are dreptate, — și dacă Tomșa Vodă se așează cu ajutorul Porții în scaun, se alină și necazurile Moldovei. Hai să-l primim pe el cu toții»... Așa am zis eu, boierule!**

BÎRNOVĂ: **Ai cugetat tare bine, jupîne. Împărăcherile boierilor și oștile megieșilor au dus țara în risipire.**

STROE: **Acesta este cel mai sfînt adevăr. Așa Chirilă... pune vinul pe masă....**

CHIRILĂ: **Am eu un colț de grădină sub un nuc... Veniți boieri d[umnea]-v[oastră]... după mine...** (Chirilă iese prin stînga.)

STROE: **Prietenii mei cei buni, poftiți atunci în grădină după Chirilă, să cinstim un pahar după veșnică aducere aminte ...** (Împinge pe Bîrnovă, iar Șoimaru pe Cantemir. Ies cu toții, iar Șoimaru se întoarce imediat.)

ȘOIMARU (se uită spre ușa din dreapta): **Lie! Lie!...** (Lie apare și dînsul numaidecît pe ușa din fund): **Stai la ușa din grădină și privegheză.** (Lie iese prin dreapta. Șoimaru face cîțiva pași pînă în mijlocul scenei, ar mai înainta dar nu cutează: în acest moment de ezitare ușa din stînga se deschide și Magda intră în scenă.)

MAGDA: **Ți-am auzit glasul și pașii, pan Tudor. Vreu să-ți mai mulțumesc odată.**

ȘOIMARU (face un pas spre dînsa, apoi agitat închide ușa deschisă de Magda).

MAGDA (ducînd o mînă la obraz): **Ce faci? Dacă vine tata?**

ȘOIMARU (rugător): **Nu te supăra... Vreau să-ți spun numai o vorbă...**

MAGDA (zîmbitoare și cu ochii țintă la Șoimaru): **Ce vorbă vrei să-mi spui?**

ȘOIMARU (o privește tăcut, cu ochii învăpăiați).

MAGDA (rîzînd ușor): **Te uiți la mine fioros, ca atunci cînd ai întins sîneața asupra mea...**

ȘOIMARU (blînd): **Atuncea te-am văzut și eu întîia oară... Eu poate te-am speriat dar tu, jupîniță, de-atunci îmi ești dragă...** (Tace și o privește îndelung.)

MAGDA (plecîndu-și privirile după o vreme): **Ce aprig te uiți la mine!...**

ȘOIMARU: **Cînd te-am văzut parcă mi s-a înfățișat o domniță ca-n istorisirile cele frumoase și de demult. De-acuma viața mea nu mai înseamnă nimic... O pun la picioarele tale... Poruncește-mi să mor!**

MAGDA (dînd din cap zîmbitor): **Nu, asta nu se poate ... Nu trebuie să mori...**

ȘOIMARU: **Într-o clipă s-au răsturnat toate în jurul meu ... Înțeleg care-i pricina... Ar trebui să mă mîhnesc și sînt ca nebun de bucurie. Văd că taci... Spune-mi și d[umnea]ta un cuvînt.**

MAGDA (privindu-l pe sub gene): **Care?**

ȘOIMARU: **Beiul Cantemir îmi tot spune că sînt Vorbă Dulce și eu bietul nu pot să grăiesc o vorbă frumoasă... Am cutreierat lumea, am înfruntat vijelii... S-acuma iată îmi bate inima și mi-e frică... Răspunde-mi un cuvînt, jupîniță!**

MAGDA (zîmbește și clatină din cap): **Ce pot să-ți spun? Să nu te mai uiți așa la mine! M-am deochiat!...**

ȘOIMARU: **Vremea trece, vom mai fi vreodată singuri?**

MAGDA (cu prefăcută grijă): **Atunci nu mai mergi cu noi la Murgeni?...**

ȘOIMARU (se-nveselește deodată): **Și-ai vrea și tu, domniță, să vă însoțesc...** (Magda clatină din cap și-i întinde o mînă; Șoimaru îi cuprinde degetele subțiri și le apasă pe inimă, le sărută.)

LIE (a intrat repede).

ȘOIMARU: **Ce este?**

LIE: **Boierul cel bărbos tot întreabă de d[umnea]ta și chiar vrea să vină**

aici, dar boierul Bîrnovă îl tot ține c-o pildă din Sfînta Evanghelie.

MAGDA: Boierul cel bărbos e tata... (fuge sărind în odăița ei).

ȘOIMARU (se reazimă de Lie): De-acuma Lie, toate s-au tulburat în jurul meu... Trece peste mine un vîrtej mare!...

CHIRILĂ (intră cu oala goală): Petrec, boierii noștri, nu se încurcă ... Încalte tătarul numai ce zice ducînd oala la gură: « Boierilor, așa înțeleg eu prietenie, legată cu vin moldovenesc! Are țara voastră lucruri bune, de aceea îi cunoaștem noi așa de bine drumul...!!» Cred și eu. Atunci strigă boierul Stroe: « Ia o ulcică proaspătă!» « Beau, căci nu mi-am ajuns încă măsura», răspunde tătarul... « Cît oi stăpîni eu această băutură aleasă nu e rău»... (Iese Șoimaru. Lui Lie.) Ei, dar boierul tău, nu știu ce are... Da, taci, că-i aici. (Încet) Am să-mi pun baba să-i descînte și lui că-i fermecat...

Perdeaua.

Scena III

UN INTERIOR ȚĂRĂNESC. CASA LUI MIHU UNDE E GĂZDUIT TUDOR ȘOIMARU. LA RIDICAREA CORTINEI CANTEMIR ȘI BÎRNOVĂ STAU DE VORBĂ. IMEDIAT INTRĂ ȘOIMARU. TRÎNTEȘTE UȘA ȘI SE TRÎNTEȘTE PE LAVIȚĂ.

BÎRNOVĂ: În sfîrșit ai venit.

ȘOIMARU: Și-acum ce mă fac?

CANTEMIR: Dar ce ți s-a mai întîmplat, Limbă Dulce?

ȘOIMARU: Stroe Orheianul a împlinit cîteva datorii de pe mori și hanuri, a încărcat cîteva căruțe la cai hodiniți și-a plecat cu Magda pe un drum necunoscut.

BÎRNOVĂ: Ei și?

ȘOIMARU: Ce mă fac?

BÎRNOVĂ: Mai întîi de toate, nu înțeleg ce-ai căutat la Murgeni...

ȘOIMARU: Credeam că voi găsi pe Magda...

BÎRNOVĂ (făcînd pe neștiutorul): Și ce era dacă o găseai?

CANTEMIR: I-i dragă fata... E lucru lesne de înțeles.

BÎRNOVĂ: Poate tu, beiule, cugeți că ceea ce s-a întîmplat azi la țintirim e lucru fără de rost? N-ai înțeles tu că neamul lui Tudor țipă împotriva Orheianului?

CANTEMIR: Ba da, dar eu socot că se trage spre dragostea lui, și vrea să-și părăsească neamurile.

ȘOIMARU (murmurînd): Asta nu se poate.

CANTEMIR (zîmbind): Nu se poate? Pînă azi neamurile tale ți-au fost streine, dar dragostea a intrat ca un cui de foc.

ȘOIMARU: Asta nu se poate! Asta nu se poate! [13] Eu m-am tras spre Răut și spre neamurile mele pentru că mă chemau amintirile și un dor năpraznic. Sînt frații mei cu toții. Și-n pămîntul nostru dorm strămoșii mei cu toții. I-am văzut azi întîi, dar eu de ei sînt legat din veci, cu sînge și durere! Și cînd mi-a spus unchesul [14] Mihu că tata zace mort la picioarele mele, m-au zguduit fiori de moarte și mi-au venit lacrimi! Nu se poate!

BÎRNOVĂ: Atunci ce-ai căutat la Murgeni?

ȘOIMARU: Nu știu. Mi-e dragă fata... Am avut nădejde de o însoțire care să împace vrăjbile...

BÎRNOVĂ (răspicat): Apoi, frate, între tine și neamul lui Stroe este sînge! Cînd or afla Mihu și neamurile voastre numai de gîndul tău, te-or prigoni cu blestem...

ȘOIMARU (strigînd): Ce fac eu atunci?

CANTEMIR (zîmbind): După cîte înțeleg, Tudor pleacă după fată. În el fierb dorinți mari.

BÎRNOVĂ: Se poate, dar asta trece.

ȘOIMARU: Nu! Nu!... A căzut ca un trăsnet în sufletul meu. Nu știu ce voi face! nu înțeleg ce se petrece cu mine![15] Mi se pare că voi înnebuni... Am venit la mormîntul părinților mei, — și-acuma o vijelie mă mînă în altă parte. Cine știe unde! Văd că trebuie să părăsesc toate[16]. A! Mă vor urmări toți cu ură și blesteme că nu mă ridic pentru dreptatea lor și nu plătesc sîngele celor morți! Dar ce pot să fac, dacă Magda Orheianului mi-e dragă și nu-mi mai pot afla loc și stare din pricina asta?

CANTEMIR (zîmbind): Atunci să mergem și s-o căutăm...

ȘOIMARU: Dar unde?

CANTEMIR: Alah are să ne îndrepte ... Și-ai să ne îndrepți și tu, — căci vei fi ca și copoiul pe urmele căprioarei: vei adulmeca urma dragostei tale.

BÎRNOVĂ: Atunci merg și eu cu voi! Așa-i voința celui de sus precît văd. Cînd vor trece toate și se vor limpezi toate ale sufletului tău, atunci te vei

---

[13] *Asta nu se poate!* tăiat cu creion negru.

[14] *Unchesul* înlocuit, cu creion negru, prin *moș*.

[15] *Nu știu ce voi face! nu înțeleg ce se petrece cu mine!* șters cu creion negru.

[16] *Văd că trebuie să părăsesc tcate*, șters cu cerneală neagră.

[19]

trezi și vei urma calea de la care nimica nu te poate întoarce [17]. Tu ai, Tudore, suflet prea pătimaș! Și astăzi dimineață la crucea lui Ionașcu tatăl tău, m-am îngrozit cînd am văzut ochiul sălbatec și obrazu-ți ca de mort. Te vor chema înapoi amintirile și morții.

CANTEMIR (rizînd): Deocamdată să-l lăsăm să meargă după vînt.

ȘOIMARU: Trebuie să mergem! Trebuie s-o caut! Văd că ce cugetam eu nu se poate! Văd că pentru mine zile de liniște nu pot fi! Din lume am venit, în lume mă duc s-o caut... (Parcă ar vede-o în față, ca iluminat.) Era așa de subțirică și de gingașă... îmi zîmbea îndoielnic. Mă fulgera cu ochii... Părea că mă respinge și mă cheamă. Eram aproape de Răut, alaltăieri, — se vedeau de pe o culme prăvălatică iazurile, imașurile și pădurile nesfîrșite. Eram doar noi singuri, călări... Voi rămăseseră în urmă, cu bătrînul... Era în locuri tăcute și sălbatic, unde ies zimbrii sara la pășune...[18] Cînd ne-am oprit sub un mesteacăn, — nu se simțea un fior, doar în adîncimi, departe, clinii de apă băteau cu cozile în vizuinile lor! Și acolo am simțit deodată și-n ea dorința! Mi s-au înegurat privirile și-am cuprins-o de după umeri... S-a încolăcit și ea de mine ca o iederă. Apoi am coborît de pe cai și într-o sărutare am simțit că se dărîmă parcă lumea și mi se topește parcă ființa... Ah! cîtă patimă este în om: îmi venea ca o spaimă... Și ea zîmbea trudită pe iarba fragedă... Și iar m-a îmbrățișat și stam așa strînși, ascultînd în adîncimi bătaia clinilor de apă... Și cînd mă gîndesc că acuma a plecat dintr-odat... s-a dus... [19] Era ceva fugarnic în zîmbetul și ochii ei...

BÎRNOVĂ: Femeia-i înșelătoare ca apa.

ȘOIMARU: Da! Da! (După o scurtă pauză, privind la Cantemir și Bîrnovă care-i zîmbesc. [20]) Acum ce facem? Plecăm?

CANTEMIR: Da, plecăm, căci ne-am hodinit destul... Tu să mă crezi c-o fac și din dragoste pentru tine, dar o fac și pentru mine și pentru nohaii mei. De vreme ce am bătut pe leși la Prut și în calea noastră nu mai avem pe nimeni, se cade, după obiceiul nostru, să prădăm olatul lui Crai cît vom putea și unde ne-o purta norocul! Pe oamenii mei cat să-i duc la dobîndă, iar pe tine către dragostea ta. Poate să avem a doua oară norocul s-o furăm alto ra, cum am răp t-o cazacului.

[17] Toată fraza ștearsă cu creion albastru.
[18] Toată fraza tăiată cu creion albastru.
[19] Începînd de la două puncte tot paragraful tăiat cu creion negru.

[20]

ȘOIMARU (îmbrățișează și sărută pe Cantemir).

CANTEMIR: Știam c-ai să te bucuri. Dar mă bucur și eu că merg în Lehia c-o sabie ca a ta... Să plecăm după ce se așază Tomșa în scaun. (În prag apare Mihu cu Anița; ea aduce un coș plin cu merinde.)

MIHU: Poftiți și vă ospătați din ce s-a milostivit să ne dăruiască Domnul! Dacă ar fi fost dreptate în lume și n-ar fi fost asupra noastră hrăpiri și moarte, — ospățul ar fi fost mai ales... (Arătînd pe Anița care dă să puie merinde pe masă.) Asta-i o strănepoată... E copila lui Savin.

BÎRNOVĂ și CANTEMIR: Să vă trăiască... Și mireasă cît mai degrabă.

ȘOIMARU (privind-o cu indiferență): Cum te cheamă?

ANIȚA (surîzînd): Anița...

MIHU: Pe asta era s-o fure odată tătarii, cînd era de cinci sau șase ani, și cînd s-au abătut ei prin părțile noastre la pradă... dar s-au răzgîndit...

CANTEMIR (mirat): Tătarii? Și de ce s-au răzgîndit?

MIHU: Pentru că era urîtă și avea o gură cam mare...

BÎRNOVĂ și CANTEMIR: (rîd pe înfundate și dau din cap).

ȘOIMARU: După cîte văd eu, n-au avut cuvînt: ar fi trebuit s-o fure.

CANTEMIR: Și eu tot așa zic: ar fi trebuit s-o fure.

MIHU: Aș, nu! E o urîtă!

ȘOIMARU: Am mai zărit-o azi de două ori.

ANIȚA: Și m-ai întrebat că unde mă tot duc, de tot trec pe la poarta dumitale.

MIHU: Și tu ce i-ai răspuns?

ANIȚA: Că mă duc să întreb de-o sită deasă la nănașa...

MIHU: Ce au și fetele acestea cu sitele dese și cu drumurile la nănașa! Acum hai și-i pune să ospătăm musafirii...

ȘOIMARU: Nu mai avem vreme, moș Mihule, dar ca să nu fie truda Aniței în deșert, om lua mîncarea cu noi.

MIHU (înveselindu-se): Și v-ați hotărît să mergeți la Iași?

ȘOIMARU: Fără îndoială.

MIHU: Și la domnie nouă crezi că este nădejde de dreptate?

BÎRNOVĂ: Este. Vodă Ștefan ține cu norodul.

MIHU: Ei, și pe urmă după cît știu, Orheianu e boier de-a Movileștilor.

ȘOIMARU: Da

MIHU: Îl cunoști?

ȘOIMARU: Îl cunosc.

[20] *Privind la Cantemir și Bîrnovă care-i zîmbesc.* sters cu cerneală neagră.

MIHU (mohorît): Băiete, ți l-a scos Dumnezeu în cale, dar nu știai că el e prigonitorul nostru și ucigașul mișelesc al tatălui tău... Acuma să-l cauți și să faci dreptate.

ȘOIMARU (își ferește privirile și nu dă nici un răspuns).

MIHU: Dintre copiii mortului tu singur ai rămas. Casa pustie și mormîntul sînt diata lui și moștenirea ta. Cată și privegheazâ, căci altfel pe ceia lume sufletul lui se zbuciumă. Și dintre toate neamurile, tu te-ai ridicat căpitan de oști, ca și Ionașcu. Tu trebuie ca și «el» să ridici pe orheieni, să ceri dreptate, ori cu pace, ori cu arma. A venit vremea; Dumnezeu te-a trimis între noi și ai de îndeplinit o datorie!... (se duce la ușă și o deschide larg). Privește în vale, — dincoace, în livada părăginită, casa voastră. Suflă prin ea vînturile iernii și bat peste dînsa puhoaiele ploilor. Cu ea s-au risipit, duse de valuri și vînturi, odraslele lui Ionașcu. Iar cel ce ne-a despuiat pe noi de pămînturile de bătrîni cîștigate de la Alexandru Vodă și de la Ștefan Vodă se îngrașă și rîde nepedepsit și și-a pus piciorul pe grumazul nostru...

ȘOIMARU (pălind): Moșule Mihule, voi cere dreptate lui Vodă Ștefan și neamurile noastre vor intra în stăpînirea pămînturilor vechi.

MIHU: Să-ți ajute cel de sus! Și pe urmă caută pe cel care a pus în mormînt pe părintele tău.

ȘOIMARU: Dumnezeu are să-mi hotărască drumul.

BÎRNOVĂ (încet lui Cantemir): Căile prietenului nostru sînt încurcate... Tomșa Vodă va face dreptate Șoimăreștilor... Pe Magda, el se gîndește s-o răpească pentru dragostea lui...

CANTEMIR (tot încet): Dar pe Orheian?

BÎRNOVĂ: Pe Orheian dacă-i va sta în cale, îl va călca în picioare.

CANTEMIR (zîmbind): Vasăzică mergem să căutăm întîi pe orheian la Iași?

ȘOIMARU: Mergem întîi la Iași.

CANTEMIR (din ușă): Ilun, pregătește caii...

ANIȚA (înlăcrimată, dintr-un colț): Și mult are să stea bădița la Iași?

Cortina

(Continuare în numărul viitor.)

PERPESSICIUS

Jurnal cultural

Cu Jean Al. Steriade — Cîmpulung-Muscel, 1955.

PERPESSICIUS A FOST PRIMUL CRONICAR literar al Radio-ului bucureștean susținînd rubrica denumită Cărți noi. De această perioadă a activității sale critice, însuși autorul își amintea, în textul intitulat Primele mele amintiri legate de Radio, reprodus în volumul omagial Excurs sentimental — Perpessicius, editat de Muzeul literaturii române; vom mai menționa că, din aceste cronici literare, autorul Lecturilor intermitente a extras, după propria-i mărturie, « îndeosebi după 1933, cînd n-am mai avut foileton la gazetă, materialul a cel puțin două volume ale seriei de Mențiuni critice, pe care le-am copiat de pe textele predate la arhiva Radio și pe care le-am recitit și mărturisesc că le subscriu și astăzi cu destulă plăcere». (p. 124)

Aceste materiale, intitulate de autorul lor: Mențiuni critice. Seria [a] VI-a (1934-1936) și Mențiuni critice. Seria [a] VII-a (1936—1938), au fost publicate în cel de al 7-lea volum de Opere perpessiciene (București, editura „Minerva", 1975, 418 p.).

O altă activitate, mai puțin cunoscută, a lui Perpessicius în cadrul programelor Radio-ului din perioada interbelică a fost aceea desfășurată în cadrul Jurnalului cultural. În arhiva Perpessicius se păstrează manuscrisele rămase în urma acestei colaborări, dusă în paralel cu cronicile literare, pînă în 1941, cînd, după cum notează criticul în Jurnalul său inedit, la data de 15 iulie, s-a întrunit « Consiliul de război la Radio, pentru a hotărî excluderea mea de la Radio Jurnal».

În prezentul număr al „Manuscriptum"-ului, începem publicarea contribuțiilor perpessiciene, la Jurnalul cultural al acelor ani (care se difuza fără indicarea numelui autorului). În legătură cu însemnările criticului, despre Mihail Sadoveanu și Divanul persian, e de amintit faptul că ziarul „Acțiunea", la care cronicarul colabora pe atunci, îi respinsese articolul respectiv.

Prezentările din cadrul Jurnalului cultural radiofonic se înscriu în caracteristicile genului: scurte creionări pe marginea evenimentului literar, cu date esențiale, toate purtînd însă amprenta stilului său inimitabil.

Pentru a ilustra cele spuse, trimitem cititorul și la lectura celor două articole din cotidianul „Acțiunea", publicate anterior: Sadoveanu al tuturor vîrstelor (5 septembrie 1940) și Sadoveanu, poet al penumbrelor (14 septembrie 1940). Cronica la Divanul persian, refăcută și amplificată substanțial, a apărut, mai tîrziu, în volumul Jurnal de lector. Eminesciana (București, Casa Școalelor, 1944, pp. 51—58).

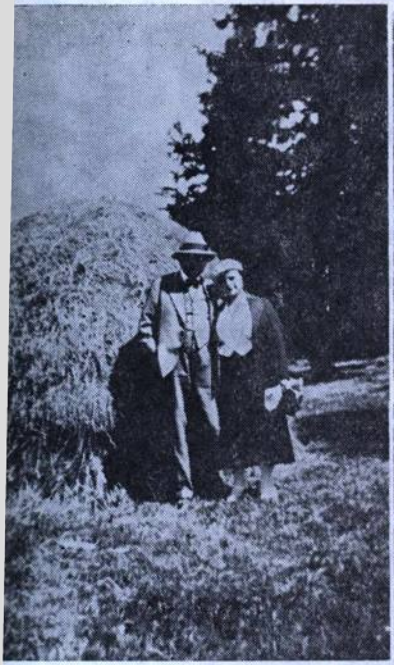
Dumitru D. PANAITESCU

Mihail Sadoveanu — *Divanul persian* *

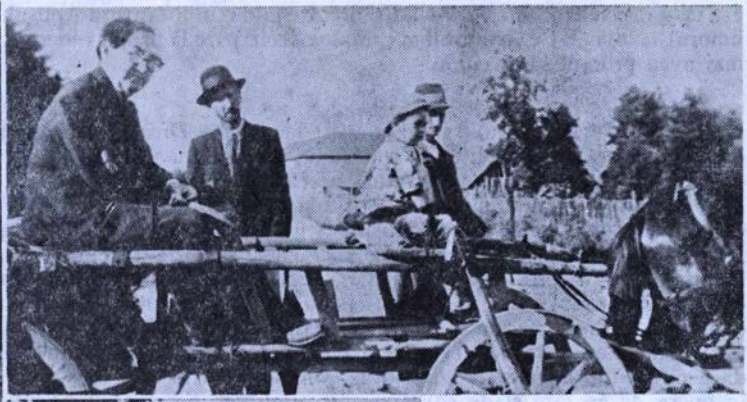
Tipărirea «operelor complete» ale d-lui Mihail Sadoveanu, la Fundația regală pentru literatură și artă, din care al doilea volum, la fel de impunător, a apărut zilele acestea, reclamă un popas mai prelung, pe măsura marelui eveniment ce-l reprezintă, cu care prilej va trebui nu numai să recapitulăm etapele acestei magnifice cariere a povestitorului nostru, dar și să notăm în ce măsură începuturile sale sunt ale unui maestru predestinat. N-ar fi însă drept să trecem la atari operațiuni de ansamblu mai înainte de a fi zăbovit la ultimele cărți ale d-lui Mihail Sadoveanu, atît pentru că sunt ale actualității, ce se cere satisfăcută, cît și pentru că întîmplarea face să fie două din cele mai izbutite ale sale realizări. Patruzeci de ani de activitate literară susținută, un număr de volume cu mult peste numărul anilor săi, în care fecunditatea n-a epuizat nimic din forțele creatoare ale acestui virtuos al prozei noastre contemporane, pot să dispenseze pe cronicar de folosința calificativelor. Și totuși, adevărul cere să recunoaștem nu numai că ultimele două volume sunt din cele mai izbutite ale d-lui Mihail Sadoveanu, dar și că progresiunea facultăților sale artistice a crescut în raport direct cu anii, așa cum rodul fructelor cîștigă în formă și savoare de pe urma altoiurilor. Nu strică chiar să notăm că dl. Mihail Sadoveanu este scriitorul care mai mult ca oricare altul a infirmat legenda după care, ajuns la o anumită vîrstă, literatul român trebuie neapărat să-și epuizeze izvorul inspirației. Dar nu numai că a infirmat această legendă, dar a și răscumpărat-o cu prisosință, vădind cu exemplul său că anii înaintați ai maturității sporesc vigoarea și calitatea unui scriitor, care și-a îngrijit scrisul ca un bun agricultor țarina. A fost, dealtminteri, și exemplul, tot atît de uimitor al lui Nicolae Iorga, care cu adevărat făcea impresia unei continui întreceri spirituale, așa cum ar fi fost, dacă Parcele nu s-ar fi opus, și cazul lui Eminescu. Iată concluzia la care îndeamnă ultimele două volume ale d-lui Mihail Sadoveanu: *Divanul persian* și *Vechime*. Să zăbovim astăzi la întîiul din ele.

Divanul persian reprezintă, în opera atît de variată a autorului nostru, încă un exemplu, și desigur cel mai strălucit, al puterii sale de transfigurare, ori de cîte ori se aplică pe un produs autentic popular. Pornind de la emoționantele aventuri ale Genovevei de Brabant, dl. Mihail Sadoveanu a izbutit să le prelucreze cu artă și să dea acel poem al maternității și al poeziei silvestre, care este romanul *Măria Sa Puiul Pădurii*. Pornind de la cronicari, de la însemnările zilelor de cumpănă și de mărire ale letopisețelor, d-sa a trecut de la cursivele romane istorice ale tinereții sale literare, la lucrările de compoziție și adîncire ale maturității, cum sunt: *Zodia Cancerului*, *Domnița Ruxandra*, *Frații Jderi* și *Izvorul Alb*. A spune că *Baltagul*, romanul care a întrunit adeziunea tuturor și a cărui valoare a fost recunoscută și peste granițe, este romanul *Mioriței*, este evident exagerat. Dar că este un roman al misterului morții ca și bătrîna baladă și că toată atmosfera aceea purificată a munților și datinelor mortuare purcede din imensele rezervoare ale acelei guri de rai, iată ce nu se poate contesta. E de ajuns, dealtminteri, să ne referim la cultul pe care autorul nostru l-a mărturisit pentru *Mioriția* în istoricul său discurs de recepție la Academie, ca să înțelegem că este aici mai mult decît un motiv, decît o sugestie: este o adevărată comunicare de esențe. Din același cult derivă și *Divanul persian*, carte mai presus de toate încîntătoare nu numai prin aventurile cîte istorisește, ci și prin felul *cum* le istorisește. *Divanul persian* este în realitate *Istoria Sindipei Filozofului*, una din cărțile poporane, de mare circulație în veacurile dinainte, care au constituit hrana delectabilă a cititorilor din vechi și ale cărei aventuri după chipul și asemănarea povestirilor orientale din o mie și una de nopți și de zile se stîrnesc una pe alta și țin treaz interesul cetitorului, așa cum nu lasă să adoarmă nici veghea împăratului persian indecis dacă trebuie sau nu să-și sacrifice coconul. Pline de adîncime filozofică și de tîlcuri morale, cînd nu sunt

* *Cărți și reviste* 10 martie 1941.

August, 1933 — Borsec.

1944 — Zărneşti Argeş.

Mînăstirea Neamţului — 1961.

de-a dreptul amuzante, ca tot ce vine din marea uzină a mitologiei orientale, întîmplările *Divanului persian* se citesc cu nesaţ pentru neprevăzutul lor şi fără doar şi poate pentru stilul în care sunt scrise şi a cărui dulceaţă poate fi asemuită cu a fagurului de miere. Cei şapte înţelepţi ai împăratului, care povestesc ca să treacă timpul şi ca să poată fi abătută primejdia de moarte ce ameninţă capul coconului, sunt de fapt şapte şoltici plini de glume, adeseori numai fiindcă sunt îmbrăcaţi în straie de consilieri ai tronului şi cari înţeleg că misiunea lor e să se cumpere unul pe altul şi toţi la un loc pe împărat, în cele din urmă. Această întrecere de isteţie şi fabulă dă loc unor ciocniri din cele mai amuzante şi dl. Mihail Sadoveanu a slujit cu inepuizabilele resurse ale umorului său această întîie cerinţă a unei povestiri orientale, adaptată la exigenţele lecturii de azi. Căci îndoială nu poate fi: sunt în *Divanul persian* două planuri, al aventurilor şi al povestirii sau, mai exact, al timbrului povestirii, şi aceasta aparţine

întrutotul d-lui Mihail Sadoveanu. E acelaşi zîmbet rafinat al ironistului superior, aşa cum le-a realizat un Anatole France, de pildă, în literatura Apusului. Dealtminteri, umorul sadovenesc e cu mult mai complex decît pare la prima vedere şi asupra lui vom mai avea prilejul să revenim.

* * *

S-a vorbit** nu de mult şi de la acest loc despre *Divanul persian*, una din ultimele două lucrări ale d-lui Mihail Sadoveanu, rezervîndu-se pentru mai tîrziu cea de a doua, intitulată *Vechime*. Cum ziua aceea se apropie şi cum, odată cu volumul cel nou, dl. Mihail Sadoveanu a dat la iveală şi al doilea tom al operelor sale complete, editate de Fundaţia regală pentru literatură şi artă, se cade să ne oprim o secundă la sugestiile ce ne oferă reeditarea lucrărilor sale de început, înainte de a pune în lumină rarul sens şi preţiosul filon al ultimului d-sale volum. Interesantă la oricare din scriitori, confruntarea aceasta între vîrste la un creator de amploarea şi de evoluţia susţinută a d-lui Mihail Sadoveanu este din cele mai fecunde în consecinţe. Căci, mai presus de registrul eroilor şi aventurilor — un registru din cele mai importante dacă ne gîndim la cele aproape 80 de volume tipărite de d-sa —, ceea ce interesează în opera de aşezare şi de consacrare a unui scriitor este timbrul particular, pe care şi l-a desăvîrşit cu fiecare nouă scriere, viziunea de viaţă ce se degajă, temele sau, şi mai bine, strunele alăutei individuale. Una din coardele scrisului d-lui Mihail Sadoveanu este aceea a evocărilor, a peisajului, a atmosferei. Dl. Mihail Sadoveanu este unul din cei mai puternici poeţi ai penumbrelor din literatura noastră, dacă nu cumva singurul, pentru că singur d-sa stăpîneşte într-un atare grad darul de a topi cuvintele, de a le materializa şi de a ţese în jurul oamenilor şi aventurilor lor un zaimf de vrajă care-şi robeşte şi eroii şi lectorii. Această coardă, a poeziei penumbrelor, care ţine de expresie, de stil, dar şi de o mai intimă viziune a vieţii s-a precizat de-a lungul anilor pînă a ajunge la paginile sugestive din *Hanul Ancuţii*, *Nunta Domniţei Ruxanda*, *Baltagul* şi de curînd *Divanul persian*. Am spus: *s-a precizat* şi adevărul este că ea a existat dintru întîi, de la întîiele lucrări marcate cu sigiliul sadovenesc, iar verificarea aceasta este printre cele mai simple din filoanele modelării operelor de tinereţe ale d-lui Mihail Sadoveanu. Întîiul tom al operelor d-sale complete ne-a oferit putinţa să surprindem cît de puternică este poezia aceasta a penumbrelor, fie în schiţe, fie în nuvele, fie chiar în anume părţi ale întîiului d-sale roman, *Şoimii*. Căci alături de romantismul unor episoade, ca *Răzbunarea lui Nour*, *Cozma Răcoare*, *Vremuri de bejenie*, şi altele, se instaurează pîclele fermecate ale unor povestiri, ca: *Zîna lacului*, *Într-un sat, odată*, *Hanul Boului*, *Cîntecul de dragoste*, *Cei trei* şi multe, foarte multe din romanul de viaţă şi de moarte, de dragoste şi vitejie al *Şoimilor*. Totul, în aceste amintite lucrări de tinereţe se învăluie în umbră şi se proiectează într-un plan ideal, de miraj mai mult decît de existenţe, atît de învecinate sunt hotarele dintre viaţă şi vis.

Cel de-al doilea tom al redactării operelor complete vine şi el cu lecţiile, cu confruntările şi cu verificările lui. Căci a doua coardă înrudită de aproape cu cea dintîi, a scrisului d-lui Mihail Sadoveanu ar fi aceea care ar putea exprima prin termeni ca *evul mediu* sau şi mai bine *protoistoria cosmosului* sadovenesc. Termeni, oarecum pedanţi, dar pe cari onoratul auditor va şti să-i reducă la justele lor proporţii, înţelegînd prin ei predilecţia d-lui Sadoveanu pentru aşezările primitive, greu de identificat geograficeşte, aproape utopice, dacă e să ne încredem etimologiei cuvîntului. Cît de departe pot duce investigaţiile de acest fel, şi cît de pătrunzătoare pot fi ecourile acestor clopote sau rumoarea acestor atlantide cufundate sub ape se va vedea destul de bine cînd vom proceda la analiza volumului *Vechime*. Pînă atunci, pentru a oferi o unitate de măsură să trimitem pe familiarul operei d-lui Mihail Sadoveanu la anume capitole din *Fraţii Jderi*, la altele din *Zodia Cancerului*, la instinctivul pelerinaj ai Vitoriei

** *Cronica literară (Cărţi şi reviste)*, 5 mai 1941.

Lipan în *Baltagul* şi, pentru a folosi pilda cea mai recentă, la marea nuvelă *Bordeenii*, cu care se încheie cel de-al doilea tom al operelor complete ale d-lui Sadoveanu. De la viaţa de troglodiţi a *Bordeenilor* la atîtea din întîmplările fără timp şi spaţii din *Vechime* drumul duce printr-un adevărat tunel, pe care geniul constructor al d-lui Mihail Sadoveanu l-a zidit, nu numai trainic dar, cum vom vedea, şi ca pe o mare lucrare de artă.

*Liviu Rebreanu la 50 de ani**

Atenţiunile obştei noastre cetitoare, cîte au întîmpinat jumătatea de veac peste care a trecut zilele acestea romancierul Liviu Rebreanu, constituie evenimentul cel mai de seamă al vieţii culturale din ultima săptămînă. Ele vin să încoroneze o glorie şi o activitate, deopotrivă de familiare cititorului nostru contemporan. Liviu Rebreanu şi-a început cariera, înainte de război, dar semnul definitivei lui biruinţe se leagă de apariţia, a doua zi după încăierarea popoarelor, a marelui său roman *Ion*. Se mai scriseseră, desigur, şi pînă la *Ion* romane, în literatura noastră. Filimon, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă cercaseră, cu mai mult sau mai puţin ecou, strunele acestui dificil instrument de expresie literară, care este romanul. Dar despre o tradiţie sau o încetăţenire a genului nu putea fi vorba. Mai mult chiar, se acreditase legenda că literatura noastră nu este încă matură pentru o astfel de întreprindere. *Ion* irumpe şi rupe această vrajă ce ţinea adormită pe frumoasa din codru. A fost ca un semnal de baghetă la care au răspuns acordurile corurilor de romancieri cîţi s-au adăugat de 15 ani încoace. Un astfel de fruct neaşteptat, dacă a putut să surprindă, n-a fost, însă, mai puţin rodul unei îndelungi elaborări, care se putea bănui, din chiar contururile perfecte ale operei şi despre care romancierul a dat noi relaţii în convorbirile cîte i s-au luat cu prilejul acestei sărbătoriri. *Ion* datează încă din începuturile scriitoriceşti ale lui Liviu Rebreanu. Iniţiat din Ardeal, înainte de trecerea sa în ţară, *Ion* a cunoscut gestaţia îndelungă şi generoasă a tuturor operelor sortite să dureze. Inspirat din lumea de ţară, a plaiurilor năsăudene, în care scriitorul a crescut, romanul s-a cules din toate observaţiile de la faţa locului ca şi din experienţa de viaţă a scriitorului, pus să confrunte cele de peste munţi cu cele din ţară. Marele premiu Năsturel, de 12 mii de lei, cel mai mare premiu al Academiei Române în epoca aceea, nu numai că încununa o operă de superioare însuşiri artistice, dar şi ratifica un moment de certă maturitate al istoriei noastre literare. După *Ion*, au venit alte şi alte opere: *Pădurea Spînzuraţilor*, acea zguduitoare aventură psihologică şi etnică a Românului ardelean luptînd sub steag străin, *Adam şi Eva*, reîncarnare metempsihică, a veşnicului cuplu din Eden, de-a lungul veacurilor şi civilizaţiilor, *Ciuleandra* cu obsesiile ei de dans sălbatec, *Crăişorul*, evocînd cu mijloace sobre drama martirului Horia şi apoi, reluînd firul marilor sale reconstituiri rurale, *Răscoala*, ca un al doilea act, sîngeros şi acesta, al tragediei pămîntului. Am zis: *reluînd firul* şi sublinierea este de două ori îndreptăţită. Întîi, pentru că oricîte daruri ar aduce Liviu Rebreanu în romanele sale, este o lume pe care o stăpîneşte cu o măiestrie sigură şi aceea este lumea satelor. Aici Liviu Rebreanu este acasă la dînsul şi viziunea pe care ne-a dat-o despre societatea rurală, aşa de deseori mistificată, a rupt cu acele imagini idilice, fragmentare şi olimpiane, de pînă la dînsul. Întîiul nostru romancier, obiectiv, nedominat de prejudecăţi şi teze, Liviu Rebreanu a conferit romanului rural un act de naştere, valabil pentru veacuri. Mai mult însă: romancierul însuşi, şi mărturiile sale, din zilele din urmă, au repetat-o, este pătruns de preferinţele sale epice, de aceea, între proiectele de viitor, figurează şi alte aspecte ale vieţii de ţară, unul după împroprietărire

* *Viaţa culturală*, 10 martie 1936.

și așa mai departe. Informațiuni care așează pe Liviu Rebreanu în primele rînduri ale scriitorilor români pentru cari ficțiunea literară este un edificiu sacru, față de care toate celelalte sunt zădărnicii, mai mult sau mai puțin îndreptățite. Exemplul continuei sale cariere înnobilează viața noastră culturală și oferă, tuturor, pilda unei munci rodnice, prin chiar stăruința cu care se desăvîrșește.

* * *

Sărbătorirea** celor 50 de ani ai romancierului Liviu Rebreanu a mai format obiectul acestor săptămînale note culturale. Serbarea desfășurată, sîmbătă după amiază, în sala Ateneului, se leagă de toate celelalte cîte s-au urmat din toamnă pînă în primăvară și le încununează prin deosebita ei împătrită semnificație. Căci și-au dat întîlnire sîmbătă, sub cupola Ateneului, reprezentanți ai profesorimii și școlarilor, ai Bucovinei și ai presei de provincie, patru categorii de cititori din numeroasele cari au îndrăgit scrisul marelui nostru romancier, dar patru din cele mai valoroase. Tuturor cuvintelor de prețuire afectuoasă le-a urmat cuvîntarea de superioară calitate a Directorului Educației Poporului, dl. Emanoil Bucuța. Liviu Rebreanu, a spus d-sa, rămîne, prin întreaga sa operă, legat de ținuturile someșene de unde a descălicat și marele liric Gheorghe Coșbuc, acel inegalabil «poet al țărănimii» după clasica expresie a lui Dobrogeanu-Gherea. Dar directorul de astăzi al Educației Poporului a intuit just cînd la meritele scriitorului a adaos și pe acelea ale gospodarului Liviu Rebreanu. Fost președinte al Societății Scriitorilor Români, fost director al Teatrului Național din București și întîiul director al Educației Poporului, Liviu Rebreanu a adus, oriunde l-a designat oficiul public, aceeași generoasă înțelegere a rosturilor culturale. Cine n-a vorbit și cînd nu se vorbește, în țara aceasta, despre cultură? Cuvintele sunt întotdeauna frumoase. Unele chiar foarte frumoase. Dar și lipsite de ecou, faptele sunt infinit preferabile. Iar faptele de cultură ale lui Liviu Rebreanu au fost din acelea care au tras brazdă adîncă. Roadele lor se culeg încă și se vor culege în viitorime. În acea viitorime în care faima lui, de pe acum fundată, de romancier, se va însoți de prestigiul unuia din cei mai valoroși făptuitori culturali ai veacului [al] XX-lea.

Ion Pillat *

Cei 50 de ani, pe cari i-a împlinit de curînd dl. Ion Pillat au fost întîmpinați cu toată cinstirea cuvenită, de către glasurile autorizate ale presei noastre literare. Vestea că poetul *Limpezimilor* și al *Balcicului* a ajuns la jumătatea aceea a drumului vieții de care vorbea Marele Florentin a uimit pe mai mult de unul dintre cronicarii acreditați atît de mult. Se exclud: noțiunea de vîrstă înaintată, pe care o sugerează uneori o jumătate de veac de existență și tinerețea pururi înnoită a celui mai harnic dintre poeții noștri contemporani. Căci dacă ar fi să găsim o explicație acestei uimiri ea ar veni de la însăși condițiile climatului nostru literar. Într-o literatură unde cei mai mulți dintre scriitori se opresc de timpuriu, iar cînd trec pragul maturității încetează de a mai fi activi chiar dacă nu și-au agonisit laurii pe cari să doarmă, spectacolul unui scriitor căruia nici vîrsta, nici adversitățile epocei, nici succesele acumulate nu-i încetinesc elanul, are de ce să uimească. Și un astfel de scriitor, nu numai activ, dar și sporit cu fiecare nou volum, și a cărui evoluție lirică este una din cele mai armonioase

** *Viața culturală*, 17 martie 1936.
* *Cronica literară (Cărți și reviste)*, 28 aprile 1940.

este dl. Ion Pillat, al cărui semicentenar a fost de curînd sărbătorit în mica noastră republică a literelor.

Începuturile lirice ale d-lui Ion Pillat urcă cu aproape trei decenii în urmă, pe vremea *Eternităților de-o clipă*, *Visărilor păgîne* și *Amăgirilor*, începuturi ce se înscriu în zodia parnasianismului, îndrăgostit de perfecție formală și de simboluri, așa cum le-a cunoscut și practicat, la noi, îndeosebi Alexandru Macedonski, a cărui influență se vădește mai mult de o dată în versurile de debut ale d-lui Ion Pillat. Dacă sub raportul originalității poeziei d-sale, etapa aceasta e cea mai puțin specifică, ea nu-și are mai puțin valoarea ei necontestată. Este etapa de ucenicie și de confrutare, din care avea să se aleagă meșteșugarul de stihuri, dăltuitorul de cuvinte, pe care anii îl vor desăvîrși, dar mai ales avea să se precizeze acele perspective de viitor ale poeziei d-lui Ion Pillat. Pentru ca poetul plaiurilor argeșene să se poată naște era nevoie de această năpîrlire de străine scutece, era nevoie de această experiență lirică. Predestinat să fie unul din cei mai personali poeți ai românismului, dl. Ion Pillat și-a apropiat, ca puțini din poeții contemporani, peisajul național, pe care l-a întregit cu tot ceea ce caracterizează sufletul românesc: viața de sat și credința strămoșească. *Pe Argeș în sus*, *Satul meu* și *Biserica de altădată* sunt cele trei volume în care dl. Ion Pillat a distilat una din cele mai puternice arome de poezie autohtonă. Peisagist, d-sa a fost asemuit nu o dată cu Vasile Alecsandri al *Pastelurilor*. Oricît de măgulitoare apropiere, nu este, totuși, mai puțin convențională. Căci între Alecsandri și generația d-lui Ion Pillat se interpun nu numai opt decenii de evoluție poetică românească, dar și cîteva școli lirice străine, cîteva experiențe epocale, cum este integrarea lui Baudelaire, simbolismul francez, poezia germană în frunte cu Rilke, lirismul englez, fără a mai vorbi de revelatoarea lecție a poeziei lui Eminescu. Dacă ar fi să aflăm d-lui Ion Pillat semeni de poezie sau o filiație, mai curînd l-am așeza alături de dl. Nichifor Crainic și descinzînd, ca și acesta, din poezia adînc autohtonă și cu multiple semnificații a lui George Coșbuc.

Atît și ar fi de ajuns să marcheze locul d-lui Ion Pillat în atlasul poeziei noastre contemporane. Din fericire, locul acesta este cu mult mai vast, căci poezia d-sale cunoaște și alte coarde. Luminoasă și de o prestanță cuceritoare, poezia d-lui Ion Pillat își trage cu timpul strălucirea dinlăuntru, dintr-o expresie mai sobră, dar mai substanțială, cu un cuvînt, cu vremea poezia d-sale se interiorizează. *Caietul verde*, *Țărm pierdut*, *Umbra timpului* și *Împlinire* alcătuiesc cea de a treia etapă a poeziei d-lui Ion Pillat și desigur cea mai artistică, cea mai prețioasă. Ca într-un recipient cu feluri esențe, în poezia etapei acesteia s-au strîns experiențele și peisagii noi, Elada cu lecțiile ei de armonioase contururi, cu strălucirea mată a marmorei, cu cleștarul apelor marine, pe cari avea să le înfrățească mai cu seamă în peisajul mediteranean al Balcicului, căruia, ca puțini alții i-a fost pe cît de credincios, pe atît de constant rapsod. Dealtminteri, nimeni n-a surprins cu mai multă justețe această împlinire progresivă, determinată de peisagii la dl. Ion Pillat, ca însuși d-sa în micul poem în proză cu care se deschide placheta omagială a Balcicului: « Priveliștile, spunea d-sa, sunt ca oamenii: cu unele te înrudești din copilărie, pe altele le alegi cu afinitatea trainică ce hotărăște soarta sufletelor noastre. Cu dealurile, viile și zăvoaiele argeșene de la Florica, și la fel cu stepa unduiată din Miorcanii de pe Prutul moldovenesc legătura mi-au făcut-o sîngele părinților și cele mai vechi amintiri. Balcicul însă mi-a fost hărăzit ca încununarea dragostei mele pentru mările sudice și cerul mediteranean », și mai departe: « peste vraja aceasta oarecum ireală de Halima, Balcicul mi-a dăruit legenda biblică și mitul elin... Astfel, în mine avîntul nomadului scit se potolește în așezări geto-romane pe un tărîm de vis ancestral. Adîncirea priveliștei odată cu arheologia sufletului cheamă pe buze ființa pură a cuvîntului și ritmul armonios al luminii, pentru care Balcicul ne poate fi și cheie și prilej ».

Admirabilă caracterizare și admirabil elogiu al transfigurării din urmă a d-lui Ion Pillat, transfigurare ce a dus la poezia neoclasică a celui mai tînăr dintre quinquangenarii liricei noastre contemporane.

D A C I C A

B. P. HASDEU

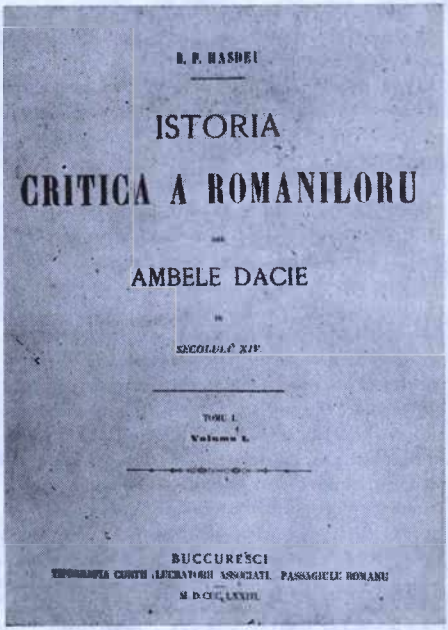
Investigații asupra mitologiei dacilor (II)

CIRCUMSCRISĂ ÎN LINII MARI DIRECȚIILOR fundamentale de dezvoltare ale literaturii și culturii române din secolul al XIX-lea, opera lui B. P. Hasdeu conține totuși, în fiecare din sectoarele sale — pe lîngă elementele structurale, definitorii pentru personalitatea autorului —, o constantă notă anticipatorie.

Observația respectivă, formulată în termeni diferiți în mai toate studiile de istorie, filologie, folcloristică și literatură din ultima vreme [1], se verifică încă o dată în cazul abordării cercetărilor de mitologie ale autorului.

Deși poet prin vocație, și încă poet de fibră romantică, profund vizionar, aureolînd el însuși istoria cu un nimb legendar — a se vedea în special Istoria critică a românilor — B. P. Hasdeu se sustrage net orientărilor inițiate de Asachi și Eliade în privința creării unei mitologii poetice. Cum nu putea rămîne însă total indiferent de această mare problemă, care i-a frămîntat pe cei mai mulți dintre poeții secolului trecut, Hasdeu se îndreaptă hotărît, încă de la primele manifestări artistico-științifice către o reconstituire pe baze larg documentare a mitologiei naționale.

Fanteziei dezlănțuite a poeților — clădind în gol o mitologie dacică sau românească de esență pur subiectivă — savantul încearcă să-i opună o mitologie obiectivă, recompusă cu migală științifică. Întregul său elan creator e direcționat spre descoperirea cît mai multor surse și spre valorificarea lor în sensul

B. P. HASDEU

ISTORIA

CRITICA A ROMANILORU

AMBELE DACIE

SECOLULŬ XIV

TOM. I.

Volumu I.

BUCURESCI

evidențierii caracteristicilor definitorii ale spiritualității și mitologiei autohtone, interpretată statornic ca un fenomen de mare originalitate.

Grăitoare în acest sens e atitudinea scriitorului față de mitul Dochiei — unul din miturile cu cel mai larg răsunet și în literatura secolului al XIX-lea.

De la Dimitrie Cantemir și pînă la Mihail Sadoveanu, prin Gh. Asachi, Vasile Alecsandri, Mihai

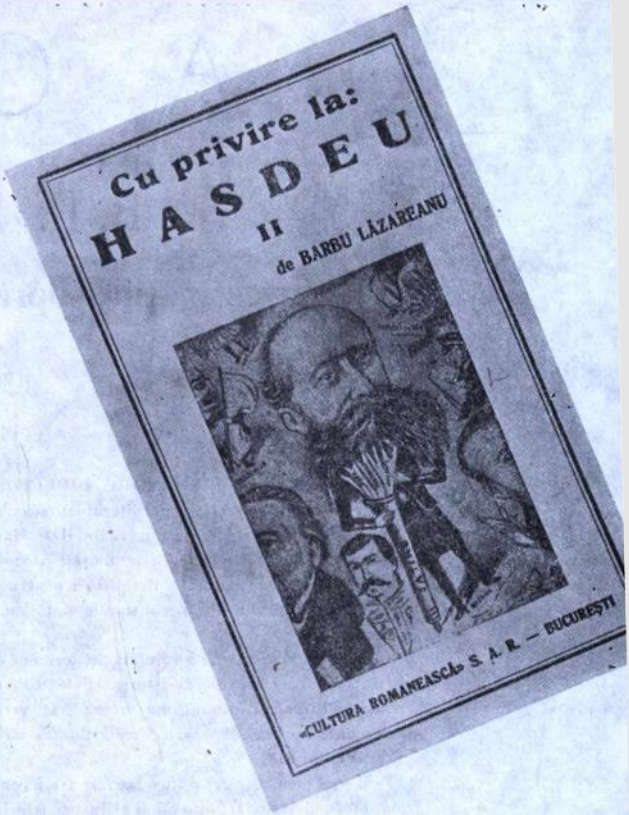
[1] Faptul respectiv a fost subliniat cu o pregnanță deosebită la seziunea „B. P. Hasdeu" din 16—17 noiembrie 1977, organizată de Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu" cu prilejul împlinirii a șapte decenii de la moartea savantului.

Eminescu — spre a cita doar pe cele mai reprezentative personalități care s-au oprit asupra legendei etiologice despre originea pietrelor megalitice de pe Ceahlău — mitul Dochiei a cunoscut o continuă înflorire poetică, crescînd în importanță și semnificații; încît includerea lui, de către G. Călinescu, între cele patru mituri fundamentale din care s-a nutrit mereu literatura română [2], e pe deplin justificată.

Fără îndoială, B. P. Hasdeu a cunoscut de timpuriu legenda folclorică despre transformarea Dochiei într-o stană de piatră. E de presupus chiar că el s-a familiarizat cu mitul respectiv din cea mai fragedă copilărie — pe de o parte grație culegerilor de proză populară în limba polonă, realizate de bunicul său, Tadeu Hasdeu (culegeri în cadrul cărora se află și legenda Despre Traian și Dochia [3]), iar pe de alta datorită utilizării lui de către tatăl său, Alexandru Hasdeu, în poezia Patria cîntecului (scrisă în limba rusă). Exista deci o lungă tradiție în familia Hasdeilor în privința valorificării mitului Dochiei, de la care savantul nu se abate.

Prima sa referință la legenda Dochiei, inserată în Introducerea la poema Domnița Voichița, e deosebit de semnificativă pentru poziția autorului în contextul epocii.

Deși utilizează legenda într-o prefață cu caracter literar, la o operă prin excelență beletristică, B. P. Hasdeu nu e tentat nici un moment de posibilitatea dezvoltării în sens artistic a mitului, ci se folosește de el pur și simplu ca de un argument extras trdiției spre a dovedi patriotismul și vitejia femeii române de-a lungul timpurilor. Mai degrabă scriitorul se aprinde în fața unei întîmplări pseudoistorice, cum este aceea a uciderii prin șiretlic a căpeteniilor romane din Dacia de către Antina, soția lui Decebal. După istorisirea acestui fapt —desprins, după cum mărturisește, «din cronici sau tradiții» —, tînărul poet exclamă cu încîntare: «Ce minunat subiect pentru o poemă! [4]». Pe cîtă vreme legenda despre Dochia — repovestită liber după Tadeu Hasdeu [5] — se încheie într-un ton pregnant

scientist cu o aspră critică la adresa lui Asachi și cu sublinierea interesului științific deosebit pe care-l prezintă mitul: «Povestea cu Dochia — notează autorul — privește, de asemenea, vremea dacilor. După legendă, era fiica lui Decebal și a Antinei.

Pierzînd pe tatăl și pe mama ei omorîtă de romani, Dochia a făcut apel la mărinimia împăratului Traian, sperînd că el îi va da înapoi ceea ce stăpîniseră strămoșii ei ... Aceasta i-a fost pricina tuturor nenorocirilor. Traian s-a îndrăgostit de domnița Daciei și ba cu mîngîieri, ba cu amenințări, ba cu făgăduieli, căuta s-o înduplece să-i fie ibovnică. Dochia a

---

[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 62.

[3] În amplul studiu ce prefațează ediția critică a scrierii *Ioan Vodă cel Cumplit* (Craiova, 1942), I. C. Chițimia face largi considerații asupra activității de culegător de folclor a lui Tadeu Hasdeu și transpune în românește legenda *Despre Traian și Dochia*, culeasă de acesta în județul Neamț.

[4] E. Dvoicenko, *Începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu*, Fundația pentru literatură, București, 1936, p. 132.

[5] Opinăm pentru repovestirea din memorie și nu pentru transcrierea tale quale a legendei culeasă de Tadeu Hasdeu, cum s-a afirmat, bazîndu-ne chiar pe afirmațiile scriitorului, care ține să menționeze la sfîrșitul *Introducerii* aici în discuție: «Am scris *Domnița Voichița* pe cînd stăteam cu regimentul la țară, unde nu sunt nici cărți, nici manuscrise ... mă călăuzeam numai după ce-mi aminteam și după cîteva cărți aduse de acasă ...» (p. 136). Or, e puțin probabil ca tînărul Hasdeu să fi purtat cu el caietul cu culegeri de folclor al bunicului. De altfel în esența ei, legenda se aseamănă și cu varianta dată de Gh. Asachi.

refuzat cu indignare propunerile lui, dar, văzînd că Traian a hotărît s-o ia cu de-a sila, ea, schimbată în haine de simplă păstoriță, a fugit pe muntele Ceahlău și acolo a păscut multă vreme turmele de oi ale unui păstor avut. În fine, Traian i-a descoperit adăpostul și a hotărît s-o necinstească pe domniță cu de-a sila. Atunci, într-un avînt de deznădejde, ea s-a rugat de zeul lor Zamolxis, și acesta a prefăcut-o într-o stană de piatră. Această piatră se vede și astăzi pe muntele Ceahlău.

Gh. Asachi, poet și învățat moldovean, a publicat la Iași, cu privire la această legendă, o broșură în limba moldovenească și franțuzească: Doquie et Traian, légende populaire etc., dar ea e foarte superficială și lipsită de amănunte. Legenda despre Dochia e vrednică de cercetare!» [6].

Reținînd interpretarea din perspectivă istoricistă a mitului și considerarea Dochiei drept o figură istorică reală, nu putem să nu observăm tendința autorului de a împinge istoria spre legendar și de a căuta argumente științifice în zonele mitului. E schițată aici în germeni o trăsătură definitorie a întregii creații științifice hasdeene.

Îndemnului formulat în finalul citatului reprodus mai sus îi va da curs chiar autorul, la scurtă vreme după elaborarea poemei Domnița Voichița, întîi în Zeița Dochia și babele de piatră... [7] («studiu de F[ideu] A[lexandrovici] Ghijdeu») și apoi în capitolul „c", Dochia, din ampla cercetare neterminată: Reminiscențe ale credințelor mitologice la români [8] — lucrări ce se suprapun, în anume privințe, prin ideile, sursele și chiar formulările utilizate.

De data aceasta Dochia e privită ca o întruchipare divină (ca o zeitate neprecizată), căreia i se aduceau jertfe, iar Ceahlăul e identificat cu muntele sacru al dacilor, cunoscut în antichitate sub numele de Cogaenon, în peșterile căruia ar fi sălășluit însuși Zamolxe.

Bazîndu-se pe mărturiile antice privitoare la inițierea lui Zamolxe și ulterior a marilor preoți daci în templele egiptene, B. P. Hasdeu crede a vedea în piatra antropomorfă de pe Ceahlău urmele deteriorate ale unui idol sculptat de mîna omului în maniera stilului egiptean hieratic. Tînărul savant ajunge să considere chiar că «piatra în ansamblul [ei] are aspectul unei mumii» și se întreabă dacă nu cumva semnele de pe ea ar constitui reprezentări grafice, din categoria «runelor».

Ambele studii dedicate Dochiei accentuează ca pe un fapt esențial, pe de o parte, influența egipteană exercitată asupra construcției monumentului megalitic și prin intermediul lui asupra «babelor» din întreg spațiul răsăritean, iar pe de alta, subliniază rolul de mare focar cultural-religios al sanctuarului dacic de pe Ceahlău pentru populațiile vecine din nordul și estul Europei. Ideea aceasta de pe urmă se pare că a constituit însuși pretextul studiilor; în orice caz ea transpare elocvent din chiar titlul cercetării: Zeița Dochia și babele de piatră...

---

[6] E. Dvoicenko, *Opera citată*, p. 133.

[7] Din cauza deteriorării manuscrisului aflat la Biblioteca Academiei, titlul studiului a rămas fragmentar. Consultîndu-l cu aproape 4 decenii în urmă, E. Dvoicenko a putut citi titlul integral (vezi articolul: *Completări la „Viața și opera lui C. Stamati"*, în *„Preocupări literare"*, nr. 4, 1939, p. 6).

[8] În legătură cu ultima lucrare, readucem în discuție problema paternității ei, ridicată în studiul *B. P. Hasdeu, Investigații asupra mitologiei dacilor* din numărul 4/1977 al revistei. Fără îndoială, argumentele formale și de conținut pledează pentru paternitatea lui B. P. Hasdeu: scrisul și modul de trimitere la surse sînt ale savantului; ideile emise pe parcursul lucrării concordă cu viziunea ulterioară a acestuia; erudiția împinsă pînă la sațietate — mai ales în capitolul „b", *Adorația Soarelui* — e specific hasdeeană; în plus, mărturiile din presa vremii și cele din portretul publicat de Iosif Vulcan în *Panteonul român* (Pesta, 1869) nu ar fi putut fi emise fără existența unei lucrări speciale, de amploare sau fără o preocupare intensă din partea autorului — pe care nu o susțin decît parțial studiile izolate, de mici dimensiuni, cum sînt *Zeița-Mumă* (dedicat nu atît mitologiei dace, cît mitologiei trace), *Zeița Dochia și babele de piatră...*, *Sfîntul Gheorghe biruitorul la Moldo-valahi* etc. Rămîne însă ca o enigmă faptul că scriitorul nu numai că nu și-a semnat studiul, dar a trecut între paranteze — iarăși nefiresc pentru o semnătură — numele lui C. T. Stamati. Afirmam rîndul trecut că notarea numelui cavalerului Stamati echivalează cu gestul unei dedicații. E posibil, de asemenea, ca prezența numelui respectiv să sugereze faptul că tînărul savant a început lucrarea la îndemnul poetului, care îi va fi furnizat și unele observații privitoare la pietrele antropomorfe și zoomorfe de pe Ceahlău, reținute din timpul călătoriei întreprinse în 1816 în compania lui P. P. Svinin. Să fie lucrarea respectivă doar o copie hasdeeană? Atunci cum se explică numeroasele tăieturi și intervenții marginale? Și de ce a păstrat Hasdeu studiul în arhiva sa, fără să-l citeze vreodată, deși a avut măcar într-un rînd ocazia s-o facă (în amplul articol: *Costachi Stamati*)? În pofida argumentelor aduse s-ar putea, totuși, ca lucrarea să-i aparțină lui C. Stamati. Dacă s-ar demonstra aceasta — deși deocamdată nu vedem cum — personalitatea poetului moldovean ar căpăta o dimensiune cu totul neașteptată, iar fenomenul cultural românesc din secolul al XIX-lea și-ar dovedi încă o dată simultaneitatea de problematică (de data aceasta în planul reconstituirii mitologiei naționale). Ceea ce aparent ar constitui o pierdere pentru Hasdeu, ar rămîne un cîștig indubitabil pentru literatura română în ansamblul ei.

În pragul senectuții, cu prilejul redactării termenului babele din Etymologicum Magnum Romaniae (vol. III, București, 1893), scriitorul readuce în discuție pentru ultima dată [9] mitul Dochiei într-un articol sintetic de mare sobrietate și concizіune. Beneficiind de rezultatele cercetărilor folcloristice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primul rînd de studiul lui L. Șăineanu: Zilele Babei și Legenda Dochiei [10], la a cărui « început de clasificațiune» subscrie, B. P. Hasdeu propune o nouă interpretare a mitului, substanțial deosebită de opiniile sale anterioare, formulate în tinerețe.

Relevînd încă o dată asemănarea pietrei antropomorfe de pe Ceahlău cu chipul « unei femei de stil egiptean hieratic» — idee la care se vede că nu poate renunța ușor — savantul pune în legătură nașterea legendelor etiologice despre Dochia cu ciclul calendaristic, respectiv cu fenomenele meteorologice de la începutul lunii martie. El constată totodată că asemenea formațiuni geologice, care au generat legende similare cu aceea a Dochiei, există « pretutindenea la români» și în Balcani. Pornind de aici și de la observația lui L. Șăineanu că « numai popoarele de pe Peninsula Balcanică, românii, bulgarii, serbii cu slovenii, albanezii și grecii, însoțesc mitul cu o reprezentațiune plastică», B. P. Hasdeu conchide: « rezultă de la sine, cred eu, că prototipul cel comun tuturor popoarelor balcanice aparține substratului lor etnic omogen: tracilor iar prin urmare nu poate fi decît acea Niobe, *Νιόβη*, despre care însuși d[omnul] Șăineanu observă, prea în treacăt, că: „la légende de Dokia, surtout au point de vue topographique, a une ressemblance frappante avec la fameuse tradition de Niobé" uitînd a adăuga punctul cel esențial, că această tradițiune era anume frigiană, adecă tracică».

Evident, savantul nu se poate abține să nu adîncească paralela dintre legenda Dochiei și legenda despre Niobe, bazîndu-se pe identificarea a patru « momente» structurale comune: 1) caracterul orgolios al personajelor; 2) identitatea modului de sancționare a cutezanței lor; 3) pedepsirea concomitentă a unor ființe apropiate acestora; și 4) aspectul exterior asemănător al stanelor de piatră în care au fost prefăcute cele două femei. Eventualele nepotriviri s-ar datora — după scriitor — pe de o parte faptului că « legenda Niobei ne e cunoscută numai așa după cum ne-au transmis-o elenii, iar nu în forma sa originală tracică; [și] pe de alta că în legenda actuală balcanică s-au amestecat invederat mai tîrziu oarecari ingrediente din prototipul occidental latin».

Prin patosul cu care autorul încearcă să demonstreze specificul tracic al legendei, precum și prin sublinierea continuă — în cadrul cercetărilor mitologice de tinerețe — a rolului civilizator și cultural al tracilor în Europa, B. P. Hasdeu se revendică nu numai ca un inițiator al autohtonismului în cultura română, dar și ca un promotor al tracismului [11], cu mult înaintea lui V. Pârvan.

Revenim în felul acesta — dintr-o cu totul altă perspectivă — la observația inițială privind caracterul anticipatoriu al operei hasdeene.

Este doar una dintre concluziile la care ne duce cercetarea mitului Dochiei.

Aprofundarea opiniilor formulate de-a lungul timpului de B. P. Hasdeu în legătură cu mitul Dochiei ne relevă atît mobilitatea deosebită a savantului în căutarea unei perspective cît mai adecvate interpretării obiective a sensurilor incifrate legendei, cît și persistența sa îndărătnică în zona unor idei considerate drept juste.

E o dualitate ce caracterizează perfect atitudinea scriitorului în toate manifestările sale, dar mai ales în domeniul creației științifice.

I. OPRIȘAN

---

[9] După redactarea articolului de față, B. P. Hasdeu a încredințat, în 1895, studenților săi ca subiect pentru teza de anul II, la cursul de filologie comparată, tema: *Babele în basmuri*, a cărei tratare implica și aluzia la *Babe* și la *Baba Dochia*, infiltrate în desfășurarea unor narațiuni populare fabuloase.

[10] B. P. Hasdeu citează transpunerea franceză a studiului, publicată în *„România"*, anul XVIII, pp. 108—127. Inițial lucrarea a apărut în românește, în *„Convorbiri literare"*, anul XXII, 1888, pp. 193—220. Din bibliografia problemei mai citățm cîteva titluri cunoscute sigur de savant: At. M. Marienescu, *Baba Dochia și Babele (Din serbatoriile păgane romane de adi)*, în *„Familia"*, anul VIII, 1872, pp. 366—367, 378, 390—391; Simeone Mangiuca, *Baba Dochia. Studiu mithologicu*, în *„Familia"*, anul X, 1874, pp. 159—164; Dr. At. Marienescu, *Baba Dochia*, în *„Transilvania"*, an XXI, 1890, pp. 72—79.

[11] Cîteva din exagerările « tracomaniei » (termenul îi aparține lui Mircea Eliade — *De Zalmoxis à Gengis-Khan*, Payot, Paris, 1970, p. 79) se află în germeni chiar la Hasdeu. A se vedea în special capitolul *Adorația Soarelui*.

ZEIŢA DOCHIA ŞI BABELE DE PIATRĂ...

Studiu de F. A. Ghijdeu

IDOLUL DOBORÎT – TOT ZEU ESTE
LERMONTOV

§ 1

Între judeţele Moldovei se remarcă în mod deosebit judeţul Neamţ prin evenimentele istorice şi monumentele sale străvechi. Unii savanţi consideră că denumirea lui provine de la Neamţ, zeul morţii la slavi, alţii consideră că de la cruciaţii germani — Ioaniţi, care, chipurile, au pribegit în Moldova, în secolul al XIII-lea (1249), în drum spre Ierusalim. Mult mai verosimil ar fi să legăm originea ţinutului Neamţ de epoca în care a trecut pe aici tribul german al Nemetilor. ⟨ Vezi: *Capul lui Baiazet. Legendele istorice din Moldova.* N. Gherbanovski. *Opere*, Odesa, 1852 in. 12°. Obs.⟩ De la germani provine m. de la Neama. Ioan Bren: *Imperiul otoman*, Moscova, 1828, pag. 289. Asachi: *Alexandre le Bon*, Iaşi, 1839, p. 4. Judeţ, stat, de la cuvîntul mold. ţinut... Klein, *Lexicon Valachico-Latino-Hungarico-Germanicum*, Budae, 1825, în 8°. Vezi: ţinut. *Dicţionariu Rumanesc, Latinesc şi Unguresc*, den orenduiala E. I. Ioan Bobb, Cluj, 1822, in 8°, vol. 2; Vezi: Cu L. Leuss *Die Deutsche und die Nachabstämme*, München, 1837, pp. 217—222. De altfel, Massudi menţionează despre tribul slav Namcini [că este] unul dintre cele mai viteze popoare ale Slavilor. ⟨D'Ohsson: *Des peuples du Caucase*, Paris, 1528, p. 85. D'Ohsson menţionează alt pasaj dintr-o altă operă a lui Massudi: *Kitab ot Tendi de ol Straf.* Namcinii sînt aşezaţi pe malul Mării Negre. Oricum ar fi, denumirea judeţului Neamţ are o legătură fonetică evidentă cu poporul german. Compară cuvîntul rusesc german, polonez — *niemeč*, cuvîntul ceh şi slav — *němec*, cuvîntul lujit(?) — *nimz*, ucrainean — *nemaz*, vind — *nemez*, croat — *neměz*, dalmat — *nimac*, raguzan — *njemz*. Kirke, *Slownik jezyka polskiego*, Varşovia, 1807, in 12°, vol. 4, p[artea] 3, pag. 305⟩.

Oricum ar fi, [judeţul] este renumit din multe puncte de vedere prin vechile denumiri ale localităţilor sale, rămăşiţe mute ale antichităţii, şi prin monumentele vii ale timpurilor demult trecute. P. P. Svinin, călător cunoscut nouă, plimbîndu-se prin împrejurimile oraşului Neamţ, acum douăzeci şi ceva de ani, împreună cu poetul moldovean C. T. Stamati, a spus tînărului său însoţitor: aici totul respiră parfumul tainic al antichităţii. Cuvintele savantului rus pot servi ca epigraf la descrierea judeţului Neamţ în ansamblu.

§ 2

Zamolxe a dăruit dacilor religia lui Pitagora, doctrina înţeleptului său învăţător, şi s-a retras în peştera de pe muntele Cogaenon, dorind, asemenea lui Licurg, să admire din umbră roadele reformei sale. Acest munte este arătat şi în zilele noastre în judeţul Neamţ, deşi denumirea lui străveche s-a pierdut în memoria poporului. Savanţii moldoveni, oameni îndărătnici şi despotici, îl denumesc cu apelativele: Pind, Pelion şi chiar Olimp, iar oamenii de rînd îl numesc simplu Ceahlău (Ceaglov). El este plin de peşteri de toate mărimile; într-una din ele arheologii au ferecat forţat umbra marelui Zamolxe. Despre înălţimea Ceahlăului, întrebaţi-l pe prinţul Cantemir, un martor veridic şi cu mult spirit de observaţie pentru tot ce se referă la Moldova. El a văzut clar silueta muntelui, pe o vreme senină, la apus de soare, din Akkerman (Cetatea-Albă), la o distanţă de 60 de ore de drum. Partea de mijloc a Ceahlăului este acoperită de zăpezi veşnice, iar învelişul alb şi neprihănit al vîrfului se pierde în nori, lăsînd să ţîşnească la vale un pîrîiaş argintiu. Localnicii denumesc acest torent montan Rîul Alb — ca o panglică luminoasă el saltă pe coasta Ceahlăului, grăbindu-se spre braţele paşnicului prieten — rîul Tazlău. Unele locuri montane au denumiri minunate,

care atrag involuntar diverse presupuneri ale istoricilor şi diferite gînduri ale poetului: printre acestea sînt stîncile: Şarpelui, Vulturului şi Piciorul Pustnicului ... acesta din urmă seamănă cu sihastrul Serafim, care spera să-şi găsească salvarea sufletului — după cum spune legenda — în mijlocul zăpezilor şi al stîncilor. Cîndva a fost pe Ceahlău o mănăstire singuratică, care semăna într-un fel cu schitul montan al Sfîntului Bernard. Prin voinţa providenţei, s-a rupt o bucată de stîncă şi a îngropat sub ea clădirea mănăstirii şi pe smeriţii călugări. Multe, foarte multe amintiri sînt legate de denumirea Ceahlăului; nu le poţi povesti pe toate: memoria se desfăşoară printr-o galerie întortocheată a legendelor, care ne duc prin labirintul antichităţii; numai istoria poate, probabil, să înlocuiască firul Ariadnei.

⟨Massudi îl numeşte pe Zamolxe: Echim, adică filosof, atribuindu-i zidirea unui templu. Istoricii arabi menţionează că prin maşinaţiunile sale, Echim a reuşit să dobîndească încrederea nelimitată a slavilor, pe care-i conducecea în mod samavolnic. D'Ohsson, *Op. citată*, vezi: Lelewel — *Géografie du Moyen-Age*, vol. III, p[artea] IV, Paris 1852, in 8⁰, pag. 52.

Strabo, VII, 3: «Muntele cu peştera lui Zamolxe se bucură şi astăzi de respectul general la daci. Ei o numesc Kogaenon. La poalele lui curge un rîu cu acelaşi nume».

După statistica lui N. Şuţu, Ceahlăul are 7000 picioare deasupra nivelului mării. *Noţiuni statistice asupra Moldovei*, Iaşii, 1852, in 8°, p. 14⟩.

⟨*Descrierea Moldovei*, Moscova, 1789, in 8°, p. 58. *Beschreibung des Moldau*, Frankfurt, 1771, in. 8°, p. 80. *Scrisoarea Moldovei*, Nemtzul, 1825, in. 4⁰, p. 78.⟩

§ 3

Pe una din terasele Ceahlăului se ridică o statuie de 5 stînjeni, cunoscută în popor sub denumirea de zeiţa Dochia. Ea reprezintă oarecum un chip de femeie căreia îi curge din faţă un izvor de apă. De jur împrejurul statuii sînt împrăştiate pietre mari, care au căpătat în imaginaţia poporului forma unor oiţe; tot astfel de antichităţi misterioase cu urme de cai, păsări şi lupi, clar imprimate, se întîlnesc pe movilele din împrejurimi, care ne amintesc pietrele din Carelia, văzute de F. Glinka în ţinutul Bejeţk din regiunea Tver, în 1837. Una din acestea din urmă atrage în mod deosebit atenţia. Este o piatră neagră, nu prea mare ca volum, însă foarte grea, avînd parcă, răsucit pe ea, un şnur sau o panglică şi tot pe ea se află o proeminenţă cioplită. La un capăt al pietrei se vede clar parcă *talpa* unui om încălţat, adică tocul şi urma, iar pe partea cealaltă, opusă, un nod de capete răsfirate. Mijlocul este împresurat în întregime de linii proeminente care se întretaie. Piatra în ansamblu are aspectul unei mumii, —nu ştiu dacă trebuie să socotesc că urmele şi semnele de pe monumentele Ceahlăului ar face parte din rune? Dacă lucrurile stau aşa, oare nu se poate determina sensul lor, în felul cum Šafarik a explicat scrierea runică a Zeului Negru din Bamberg?

⟨*Culegerea rusă de istorie*, vol. I, cartea 2, Moscova, 1837, in. 8°, pag. 16. Vezi şi extrasul din asemenea scrisori ale lui F. Ioan către P. Kennet, *„Revista Ministerului Afacerilor Interne"*, St. Petersburg, 1836, in. 8°, cartea 3. Vezi: *Inscripţii pe pietre*, în tabl. a 3-a din partea I-a. *Die Umbrischen Sprachdenkmäler*, von S. Th. und A. Kirschhoff, Berlin, 1849, in 4°. *Die Unteritalischen Dialekte* von Th. Mommsen, 1850, in. 4°, pag. 169, Vezi: W. Grimm, *Über deutschen Runen*, Göttingen, 1821, in. 8°, pag. 162—363⟩.

§ 4

Zeiţa Dochia este sculptată în maniera antică pentru serviciul divin, manieră cunoscută în sculptură sub denumirea de stil hieratic. Originar din Egipt, el a fost de timpuriu adoptat în arta Greciei şi a Romei şi servea mai ales pentru cioplirea statuilor lui Hermes sau Mercur. Pe tot întinsul Rusiei se întîlnesc în stepe statui hieratice seculare, care în popor se numesc babe de piatră.

Cl. Giraud descrie sculpturi de nimfe, cu cupe în mîini pentru serviciul divin, care se întîlnesc în Franța. Toate aceste monumente au între ele o legătură, cum s-ar zice, în timp; originea lor se pierde în aceeași epocă îndepărtată a domniei cioplitului egiptean, care a avut mult timp o mare influență asupra vieții spirituale a lumii antice. Asupra legăturilor Daciei cu Egiptul indică și legenda istorică despre dacul Decaeneu (Dekaneos), favoritul regelui Burebista, care a adus în patrie religia egipteană. Strabo, VII, 3.

§ 5

Pentru a explica sensul oricăror urme mute ale vremurilor trecute, este nevoie de a studia legendele populare despre ele, față de care un arheolog trebuie să se comporte ca și cu monedele antice: să le curețe de murdăria timpurilor mai noi, fără să distrugă prețiosul « puf » al antichității *(vert entique)* și să observe cu atenție dacă s-au păstrat în ansamblu legenda și chipul zugrăvit sau numai acesta din urmă. ⟨Ballanche, *Oeuvres complètes*;

Propilee, editate de P. Leontiev, Moscova, Partea I, 1851. Articolul lui N. Blagoveștenski despre hieratică; A. Nowosulski, *Dziennik Warszawie*, 1854, f. nr. 45, edit. Fabr, *Însemnările Societății de istorie și antichități din Odesa*, vol. 2, sect. 1, 1848, in 4°, p. 36, 46; M. Grabowski, *Ukraina dawna teraznie jza*, vol. 1, Kijew, 1850, in. 4°, pag. 111, p. 164—168; Haxthausen. *Studien über Rußland*, Hannover, 1847, in 8°.

Mémoires et dissertation sur les antiquités nationales et étrangères, publiées par la Société des Antiquaires de France, vol. II, Paris, 1820, in 8°, pag. 358. Vezi: *Grimm's Irmenstraßen und Irmensäule*, Wien, 1815, in 8°.

Starozytnosci Galicyjskie, zebr. Zegoda Pauli, Lwow, 1840, in. 8°, p. 5; vezi H. Zwick: *Die Gräber in den Caukasischen Don und Wolgasteppen*, în: *Dorpater Jahrbücher*, vol. 13, 4 Heft, p. 273—295. *Nouveau voyage dans les gouvernements de Empire de Russie dans les années 1794* par P. S. Pallas, Paris, 1801, vol. I, pag. 372.⟩

B. ADORAȚIA SOARELUI*

⟨Crezînd în nemurirea și transmigrația sufletului, avînd credința că faptele bune sînt răsplătite, iar cele rele se pedepsesc, dacii nu puteau să nu aibă un zeu suprem, cel mai important, un « răsplătitor » suprem. La scandinavi îl vedem pe Alfadur, adică tatăl tuturor, la slavi — pe Perun, la romani — pe Jupiter sau Jovis, la greci — pe atotputernicul Zeus; de aceea nici nu ne putem gîndi că dacii n-ar fi avut un zeu asemănător acestora: un zeu — atotputernic; un zeu — tatăl; un zeu — împărat. Aparținînd neamului trac, cel mai vechi din lume și cel mai numeros după neamul indian, dacă ne putem încrede în cuvintele lui Herodot [1], ei trebuiau să se închine zeilor, cărora se închinau tracii. Și cu toate că istoricii, atît romani cît și greci, nu ne-au lăsat știri despre credința dacilor din Europa, noi trebuie să aflăm de la aceiași istorici date despre strămoșii lor — dacii, din Asia, deoarece aceștia, trecînd din Asia Mică în Europa și așezîndu-se la început, după cum spune Tucidide [2], în Rodope, sub denumirea de *dagi*, apoi pe țărmul din Midia și, în sfîrșit, pe malul carpatic al Dunării, ei nu puteau să-și uite superstițiile sacre într-un timp atît de scurt.

Dar e puțin probabil că ne-am fi descurcat în știrile foarte încurcate rămase de la istorici despre tracii din Asia Mică, știri deosebit de neclare în legătură cu *dagii*; numai Ammianus Marcellinus spune: « Dagii sînt cel mai viteaz popor dintre toate

---

* Textele *Adorația Soarelui* și *Dochia* ce urmează reprezintă continuarea lucrării *Reminiscențe al credințelor mitologice la români*, din care am publicat în nr. 4/1977 al revistei „*Manuscriptum*" capitolul *A. Despre credința în nemurirea sufletului*.

[1] Herodot.

[2] Tucidide, 11, 96.

popoarele din Ohrida (Asia Mică), vecini cu Chalibes»[3]. Şi atîta tot. Şi eu recunosc că nu m-aş fi hotărît să caut numele zeului suprem al dacilor (căruia, după cum spune Strabon, i se închină Zamolxe), dacă nu mi-ar fi căzut sub ochi denumirea unui templu: Dia Dacius, adică dac, despre care vorbesc remarcabilii istorici: Plinius [4] şi Strabon [5], pe care l-am menţionat mai înainte, că el se găseşte în *Capadochia*, în regiunea Morimena, la poporul Venasii.

În Tracia existau un mare număr de temple ale lui Dii, dintre acestea cele mai de seamă sînt Dia Carin [6], Dia Osogo, Dia Labrudene [7]. În general Dii nu însemna la traci numai Zeus, ci şi Perun, el era zeitatea lor supremă, pentru care ei construiau temple, şi prin urmare îi aduceau şi jertfe. Din afirmaţiile lui Strabon şi Plinius că templul lui Dia Dacius se afla în Capadochia, eu deduc că această regiune, care a păstrat chiar în denumire cuvîntul Dacia, a fost împărţită în mai multe regiuni, printre care şi Morimena, care este locuită de daci, împărţiţi în mai multe populaţii, printre care şi Venadii sau Venasii. Iată părerea mea.

Aceasta se confirmă şi prin faptul că această zeitate a trecut şi la români în sensul general de *dumnezeu*. Şi astăzi în limba română *zeu* înseamnă *dumnezeu*.

Lexicograful român Samuil Klein, prea părtinitor faţă de limba latină, considera că dziu provine din latinescul *deus* [8]. Acelaşi lucru afirma şi un alt lexicograf: Ioan Bopp [9] (sic). O dovadă evidentă că această părere este greşită, constă în faptul că latinescul *e*, ca în cuvîntul *deus*, trece în limba română totdeauna în *e* moale, ca *meus* — *me* etc.

În al doilea rînd, se ştie că oraşele trace sînt mai vechi decît cele elene, cu atît mai puţin cele romane şi de aceea atît primii — cuvîntul *theos*, cît şi ceilalţi — *deus* puteau să-l împrumute de la aceştia (traci). Totodată drumul lui Dii grecesc putea să fie separat de cel roman — suficient este faptul că Dii trac este de sine stătător şi patria lui este în India. *Ast. Filologii*, p. 43, nota 6.

Este remarcabil faptul că în *Cuvînt despre oastea lui Igor* este menţionat *div* în sensul de zeitate [10]:

« Soarele îi întunecă drumul;
Noaptea gemînd îl ameninţă cu furtună;
Fiarele să-l devoreze; îl cheamă pe „Div"
Sus pe copac, porunceşte să-l asculte
Necunoscînd pămîntul,... »

Maximovici traduce acest cuvînt *div* prin spiritul rău al întunericului [11], iar domnul Dubenski prin « chipul morţii » [12]. Prima părere îmi pare mai corectă, şi astăzi « *div* » înseamnă demon în unele regiuni.

Oricum ar fi, sîntem convinşi că acest cuvînt nu poate fi decît daco-trac. Românii l-au primit în sensul unei zeităţi bune, slavii — [în sensul] celei rele.

Leţii, lituanienii de astăzi, prin cuvîntul *devs*, *divs* înţelegeau în general pe dumnezeu, ei au împrumutat acest cuvînt şi sensul lui de la vecinii lor daci şi nu de la romani, cum o spune domnul Venemin[13].

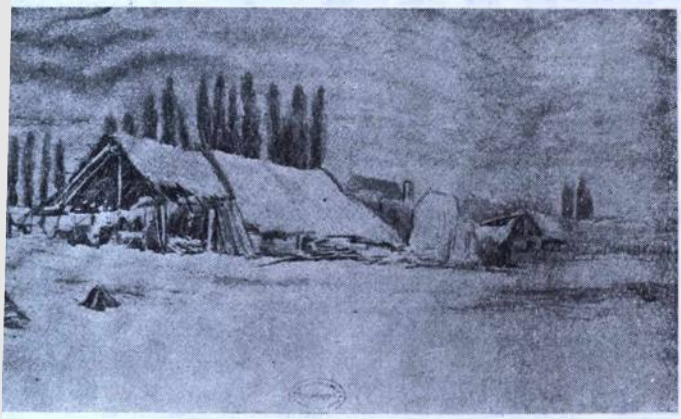
Urmează să stabilim sub ce formă îl venerau dacii pe Dii.)

---

[3] *Am. Mar.* XII. 8.
[4] Plinius VI.
[5] Strabon XII.
[6] Herodot I, 171; Strabon XIV, 2.
[7] Strabon *ibidem*.
[8] *Lexiconum Valachicum — Lat. -Hung.-Germanicum*, 1825, p. 20.
[9] *Dictionariu rumanesc-latinesc şi unguresc*, 1822, p. 358 + 1.
[10] Saharov — *Legendele poporului rus*. Cartea 4, pag. 38.
[11] *„Revista Ministerului Culturii poporului din Rusia"*, 1836.
[12] *Raritățile rusești*, edit. de către Societatea de istorie şi documentare, Moscova, 1844, pp. 36—38.
[13] *Lecturile Soc. din Moscova*, 1846, noiembrie 30, nr. 4, art. *Lituanienii*, p. 38,

La perși, zeitatea supremă era Soarele, care se numea în limba lor Mithra, a cărui reprezentare era focul, aflat mereu împreună cu regii perși [14]. Romanii venerau soarele sub denumirea de Apollo. Și scoțienii în vechime adorau soarele, ceea ce putem vedea din *Ossian*, editat de Macpherson și Harold, precum și din alte monumente.

Celții venerau soarele sub denumirea de Belena (Belenas) [15], lituanienii adorau de asemenea focul, șarpele și soarele [16]. Alexandru cel Mare și tatăl său Filip nu o dată au adus jertfe acestui zeu [17]. Germanii, alături de luna și focul, adorau și soarele, sub denumirea de Thor [18] ,care se întîlnește și la scandinavi [19]. Chiar la cele mai vechi popoare ale lumii, cum sînt egiptenii, era foarte venerată această zeitate, sub denumirea de Serapis, iar la indieni — Suria.

〈Însă pentru noi este mult mai important faptul că și la slavi era cunoscut zeul soarelui.

Astfel, văzînd toate acestea, nu putem să nu spunem că sub denumirea de Dii dacii și tracii trebuiau să adore soarele, care se bucura la ei de o mare cinstire.

Se știe că primele zeități ale popoarelor erau fenomenele care se adresau văzului lor, fenomene mărețe și binefăcătoare, cum sînt soarele, luna, tunetul etc.

Ce ar putea să impresioneze mai mult pe slavi, dacă nu fulgerul cel distrugător, iar pe lapon și pe ostag — aureola boreală?! Dar și mai mult adorau popoarele soarele cel binefăcător. Mihail Cernigovski și Feodor, boierul lui, au avut de suferit din partea lui Batîi pentru că nu s-au închinat tufei și soarelui (Karamzin, *Istoria statului rus*, vol. IV, obs. 41, 45).〉

Totodată și istoria ne-a lăsat nouă știrea că soarele a fost cinstit chiar la daci. Flavius Vopiscus, în *Viața împăratului Aurelian*, spunea că acest împărat s-a născut în Dacia Ripensis, și că mama lui era o preoteasă a zeității soarelui la locuitorii acestei țări, adică la daci [20]. Împăratul Aurelian, de origine dac, se jura pe zeul soarelui [21]. Mai tîrziu el a construit și un templu acestei zeități [22] chiar la Roma.

Astfel Zamolxe era preotul mare al zeului suprem, adică al soarelui, venerat la daci sub denumirea lui Dii. Pe lîngă aceasta, la daci, soarele mai era cunoscut și sub alt nume, asemenea slavilor care-l adorau sub denumiri de: Hors, Dajbog, Volos, Svarojici, Sbatovid, Iarovit.

Trebuie să recunoaștem că, poate, noi n-am fi cunoscut acest alt nume, care n-a fost menționat de istorici, dacă la noi nu s-ar fi păstrat o sărbătoare, al cărei nume ne amintește denumirea zeului slav al soarelui — Hors. Poate, însă, locuitorii din Dacia

---

[14] Agath, *De reb. Iust.* II, 45, ediția ven. și Q. Curt. III, 3.
[15] Textul Apologet. c. XXIV, Herodot, *Mar.* I, 8.
[16] Aeneas Sylvius. *Ec. Pcl. Lith. et. Prussia.*
[17] Titus Livius, XL, 22.
[18] Tac., *Ger.* S. Caes. com. 6.
[19] Legiss.
[20] —
[21] *ib.* IV, XIV.
[22] Zossim. L. I.

Ripensis venerau soarele sub denumirea de Dii, iar cei apropiați de Tiras (Nistru) — pe Hors sau Hores, care era numele propriu al zeității, iar Dajbog numai un nume comun, ceea ce mi se pare normal.

Această sărbătoare care amintește numele lui Hors este Crăciun, Horciun, care se prăznuiește înainte de Nașterea Domnului. Descrierea ei o voi face mai jos, iar acum mă voi întoarce la slavul Hors.

Nestor, «părintele istoriei ruse», ne-a lăsat în cronica sa știri despre zeii slavi și astfel a pus prima piatră de temelie pentru mitologia slavă. Iată ce spune el: «Și a început să domnească Volodimir la Kiev singur, și a ridicat un idol pe colină, în afara curții domnești: pe Perun din lemn, iar capul din argint, iar buzele din aur, și pe Hors, pe Dajbog (adică pe Hors sau Dajbog), [aducînd?] jertfe lor, zeilor numiți, au venit fii cu nuntă și fiicele să jertfească pe demoni...» etc. [23]

Stabilind ce fel de zei erau Perun și Volos, Nestor ne-a făcut să ghicim cine erau Staribog, Sumarcici, Mokoni și Hors sau Dajbog.

Pînă ce Stroev și Sreznevski au stabilit, primul că Hors n-a fost un zeu slav, al doilea că acesta era zeul soarelui, toți savanții slavi care studiau mitologia lor spuneau tot ce doreau. Popov îl considera zeu al bolilor [24], Tatișcev, iar mai tîrziu Russov îl considerau Bachus sau Vachs [25]; și mai mult a făcut Glinka [26] cel elocvent și complex— în imensitatea fanteziei lui și l-a reprezentat pe însuși Hors și fiind un bun orator acest cercetător al mitologiei s-a grăbit să-i facă un portret, pe care ni l-a transmis prin următoarea cuvinte: «Hors (oare așa se prezintă el în cronică?), ocrotitorul iubitorilor de bere și miere, este gol, umflat, poartă o cunună împletită din frunze de hamei și brîul îi este din hamei. În mîna dreaptă ține o cupă, din care vrea să bea!!?». Dar, să apelăm la Stroev, care, cel dintîi, a recunoscut că Hors nu este un zeu slav și în realitate el n-a fost zeul slavilor, ceea ce l-a făcut pe Sreznevski să-l considere provenit din Korei, zeul perșilor.

Denumirea sărbătorii Crăciun, menționată mai sus, mă face să cred că mult mai comod ar fi fost pentru Hors să vină în Rusia din Dacia, decît din Persia cea îndepărtată.

Acest lucru este confirmat și de faptul că eu am întîlnit încă în prima cronică din Novgorod numele Korociun, cum pronunță Moldovenii Crăciun în sens de Dii: «Toate ploile de toamnă durau de la ziua Domnului pînă la Corociun» [27].

Sărbătoarea Crăciunului ocupă unul din primele locuri între sărbătorile românești. Trebuie să știm că ea se petrece cu obiceiuri cu totul deosebite, pe care mi s-a întîmplat să le văd și în Rusia, și în Polonia, și anume: băieți umblă din casă în casă cu roți rotunde, pe care le denumesc stele, și cîntă cîntece. Pe roți este reprezentat Mîntuitorul. Tradiția acestor stele o datorăm stelei care a condus pe magi spre orașul unde s-a născut Hristos. Acest lucru este neîndoielnic. Dar de ce tocmai această srbătoare se numește Crăciun? Ce înseamnă acest cuvînt?

Fenomenul cel mai important al acestei zile este umblatul cu roata sau steaua, și de aceea mi se pare că acest cuvînt *crăciun* însemna la strămoșii noștri daci tocmai această roată — reprezentarea soarelui; iar după concepția populară — cea a stelei.

Este mai veridic să căutăm originea *termenului* slav Hors, nu numai [*în sensul cuvîntului*] care este menționat în *Cuvîntul despre oastea lui Igor:*

«S-a grăbit (Igor) din Kiev spre Hur-Tmutarakan; calea marelui Hors tăia pe cea a magilor...» [28], ci și în sensul zeului tătar în legenda despre bătălia lui Mamai? Autorul acestei legende povestește cum a fost învins Mamai pe cîmpul Kulikovo de

---

[23] Colecția completă a *Cronicilor rusești*. Vol. I, p. 34.
[24] *Scurta descriere a poveștilor slave*. 1768.
[25] *Studiu despre idoli*, 1824.
[26] *Vechea religie a slavilor*.
[27] Ediția *Cronicilor rusești*, Vol. 3, p. 9.
[28] Ediție Maximovici. Kiev, 1837, p. 38.

către Dimitrie Donskoi: « Începu să-și cheme zeii (adică [zeii] tătărăști), pe Perun(?), pe Cavan(?), pe Tamakoma (Makoma?), pe Roklai (semi-Rege?), pe Gurs adică Hors [29] ».

Înseamnă că și tătarii se închinau zeului Hors al soarelui [30].

Crăciun a existat și la ruși carpatini din Ungaria. Venelin deducea acest cuvînt din *crapat, crasu, crăciun.*

〈 În manuscrisul din Aral, tradus de Malala în Culegerea XV, pe foaia 31 se spune: « Soarele Țarului fiu al lui Svarog este și Dajbog, care era un bărbat puternic » (Vezi: *Societatea provizorie din Moscova*, 1851, 9, pag. XXII, prefața art. *Cronica din Suzdal*). Orfeu strigă: « O, împărate, Lituus (λητονς), fiu al lui Fuve (Φοῖβ), care-i vede bine pe morții și pe nemuritorii Împăratului, o, soare, cu aripi de aur: de două ori aud de la tine un glas, ție-ți spun, ție însuți, ți se dă ascultare » (ib p. XXVII).

În vechime exista încă în Rusia orașul Piatra lui Korociun (vezi: Karamzin — *Istoria statului rus*, vol. IV, obs. 387).

În Moldova lîngă Carpați era orașul Crăciuna.

În cîntecele rusești soarele este des menționat în sens de zeitate, ca în cîntecul *Plînsul lui Adam*:

« Soarele cel drept
Strălucește în rai,
Strălucește în rai, —
A luminat întreg raiul,
A luminat întreg raiul ».

Aici ideea despre soare înlocuiește ideea despre zeu. Sau în cîntecul: *O, izvorule cel albastru.* David Eseevici răspunde la întrebarea kneazului Vladimir că acesta este soarele. « Soarele cel roșu din partea lui Dumnezeu » și altele.

(Articol popular în limba rusă de Kirsaevski, partea I.)〉

C. DOCHIA

În Moldova există un munte — Ceahlău — a cărui înălțime călătorul Kovalevski a determinat-o la 6.068, 4 picioare [1].

Cu privire la acest munte eu voi menționa cuvintele renumitului Cantemir, care pentru prima oară a vorbit lumii oamenilor de știință despre el:

« Muntele cel mai înalt este Ceahlău, care dacă ar fi fost cunoscut în fabulele celor vechi, n-ar fi fost mai puțin vestit decît Olimpul, Pindul sau Pelias. Se află în ținutu Neamțului, nu departe de izvoarele rîului Tazlău. La mijloc este înțepenit cu omătl veșnic, vîrful, însă, nu este niciodată acoperit cu omăt, încît pare că întrece nourii care aduc omăt.

Din vîrful lui, care se ridică foarte înalt în forma unui turn, izvorăște un pîrîu cu apă limpede care se aruncă în Tazlău [2] cu mare huet peste prăpăstii.

La mijlocul lui se vede o statuie foarte veche, înaltă de cinci coți [3], care închipuiește o babă încunjurată de oi dacă nu mă înșel 20, din a cărei parte firească curge un izvor de apă veșnic. Este greu, firește, de spus dacă natura a arătat în acest monument jocurile sale, ori dacă o mînă ghibace de artist a făcut-o așa, căci statuia nu-i

---

[29] După ediția lui Sneghirev în „*Observatorul rus*" (Russki Zritel).

[30] [Nota 30 lipsește în manuscris.]

[1] Cantemir, *Călătorie pe uscat și pe mare*, p. 4.

[2] Acest torent este denumit de locuitori Albu, adică alb. Vezi: Asachi: *Traian și Dochia*, Iești, 1840. Nu departe se află localitățile: Piatra tunetului și Piciorul Pustnicului, precum și rîul Serbeni, vezi *ibid.*

[3] Statuia noastră nu mai stă neatinsă așa cum era pe timpul lui Cantemir; o bucată de stîncă de piatră, care s-a rupt în 1704 a distrus din temelii mănăstirea care se afla în apropiere și a spart capul statuii. Vezi: Asachi, *Dochia și Traian*. Astfel putem crede că prin trecerea timpului se va distruge cu totul acest monument al veacurilor trecute.

pusă pe nici o temelie, ci este dintr-o bucată cu stînca întreagă, însă la pîntece şi la spate liberă. Dar chiar dacă ai voi să admiţi că crăpăturile au fost umplute cu un var anume preparat, căci nu tăgăduim că multe descoperiri ale celor vechi s-au pierdut cu urgia vremurilor, totuşi cu greu se poate înţelege de ce acel canal a fost adus pe picior la partea firească, cîtă vreme pre împrejur nu se văd de loc urmele unui izvor ori a vreunei albii de rîu. Pe semne — continuă Cantemir — că a slujit pentru cultul idolilor păgîneşti, ai căror preoţi obişnuiau să facă ceva prin mijloacele fie ale naturii, fie ale magiei, prin care să poată aţîţa admiraţia şi credinţa în Dumnezeu a mulţimii credule.

De altfel înălţimea muntelui se poate cunoaşte de pe aceea că, pe un cer senin, la asfinţitul soarelui, se poate vedea de la Acherman, cetate la o distanţă de 60 ceasuri de dînsul, întreg şi aşa de clar, ca şi cum ar fi aproape, lucru de felul căruia nu ştiu dacă se poate zice de alte vîrfuri de munţi chiar foarte vestite. Pe dealurile de prin prejur se văd apoi întipărite pe stînci urme de cai, de cîni şi de păsări, de parcă ar fi trecut pe acolo cîndva o mare oaste călare »[4].

Această statuie este anumită de locuitori Dochia (Eudochia) şi localnicii povestesc în culori vii că aceasta era fiica unui rege puternic, nespus de frumoasă (Cantemir cunoştea o altfel de legendă), care era urmărită, după cucerirea Daciei, de către Traian, se ascundea de el aici, păscînd o turmă. Dar fiind găsită în acest adăpost, ea a fost transformată de către zeu, la rugămintea ei, în statuie numai ca să nu-şi piardă cinstea.

Domnul Asachi a scris pe baza acestei legende populare un minunat poem, pe care l-a introdus în opera sa *Dochia şi Traian*, iar în Rusia domnul Gherbanovski, după cum ne este cunoscut de la însuşi scriitorul, are de gînd să compună o baladă în limba rusă.

Eu nu împărtăşesc legenda populară, pentru că legenda nu este un eveniment real, şi numai cuvintele lui Cantemir m-au făcut să introduc pe Dochia în mitologia românească: « că această statuie ar trebui să fie o reprezentare a unei zeităţi păgîne ».

Şi în realitate, noi nu putem să presupunem nimic altceva despre ea, mai ales dacă comparăm circumstanţele.

Se ştie că cele mai multe popoare închinau zeilor munţii, pădurile, lacurile, văile. Acest lucru îl vedem la celţi[5], la fel la germani[6] şi la alte popoare vechi. Şi de aceea nu ne putem îndoi că statuia de pe Ceahlău era o reprezentare a vreunui zeu dac, poate a lui Dii sau a Soarelui.

Iar în legătură cu cuvintele lui Cantemir că este greu să crezi că statuia a fost creată de mîna unui artist, din cauza apei ce izvorăşte din ea, ele sînt suficient combătute de către traducătorul rus al *Descrierii Moldovei*, sau mai bine să-l citäm pe domnul Miller cu aceste cuvinte: « nu ne este greu să explicăm acest lucru, artistul observînd un izvor de apă ce se scurgea de pe piatră, a putut s-o cioplească şi să-i dea chipul respectiv ». Probabil Cantemir n-a cercetat bine izvorul.

Sînt convins că mulţi se vor îndoi că în Dacia, o ţară rudimentară, ar fi existat asemenea artişti. La aceasta voi răspunde, făcînd referiri la unii istorici: Diceneu (Δηκανεος) de origine dac, a fost cel mai cult bărbat al timpului său. Călătoriile lui prin ţări diferite, mai ales prin Egipt, l-au ridicat în ochii poporului său la rangul de întemeietor al neamului[7], nu mai vorbesc despre Zamolxe, Zevt şi alţii.

Oare nu este suficient? Poate trebuie să mai amintim faptul că grecii au împrumutat cultura de la traci, din care făceau parte şi dacii, că lira dumnezeiască a lui Orfeu era o liră tracică, şi Cerbul [?][8] şi Mucius şi mulţi alţii.

---

[4] Ediţie rusă, p. 56—59. [D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere de pe originalul latinesc de G. G. Pascu, ed. II, Bucureşti, 1938, p. 55—56.]

[5] Belig. d. Saul.

[6] Varnlfr. Long. u. Adam Bremm.

[7] Strabo.

[8] [în textnl rusesc: „Olenl"]

Dacă noi vedem că în timpurile străvechi la eleni arta sculpturii este o artă superioară, dacă și la slavi întîlnim reprezentarea idolilor, atunci de ce nu putem să le vedem la daci, dacă aceștia sînt cei mai culți dintre traci?

Statuia descrisă de Cantemir se află pe o terasă a muntelui deasupra rîului Albu. Ea se compune dintr-o piatră înaltă întreagă, întrucîtva cioplită înspre gît și talie, picioarele sînt întrucîtva despărțite unul de celălalt în așa fel ca genunchii să nu fie separați. Mîinile nu se observă, ca și cum ele, chipurile, înadins nu sînt atașate, după forma zeității reprezentate. În general, dacă aceasta este o lucrare a unui artist, după cum cred eu și domnul Miller, atunci numai trecerea artificială a apei printre picioare constituie toată valoarea statuii.

Se înțelege că statuia își datorează cioplirea vreunui filosof, înțelept sau sacerdot al remarcabilei zeități. Și la slavi, povestește istoricul arab Massudi, exista un templu pe o stîncă, înconjurat de un golf marin, a cărui construire ei o atribuiau unui înțelept, care a trăit printre ei în vechime [9] și care a știut atît de bine să vrăjească poporul cu diferite reprezentații și viclenii artificiale, încît a putut să-l conducă, deși ei erau rudimentari și cu moravuri diferite.

Nu știu dacă acest întemeietor a fost slav, atunci numele lui va rămîne necunoscut, istoria nu poate nici măcar să presupună numele lui. Dimpotrivă, Deceneu al nostru era denumit de popor prooroc, și îi conducea aproape samavolnic, vrăjindu-i prin minunile lui Zamolxe, elevul lui Pitagora, care pentru înțelepciunea sa era recunoscut ca zeu.

Încă înainte de Deceneu, vorbește Hornand despre Zevt [Zevs?], adăugînd că toți aceștia au condus poporul[10].

Nu știu, ce vor obiecta la acestea domnii savanți, dar mie mi se pare că întemeietorul acestui templu, înțeleptul care a condus pe slavi, a fost unul din cei trei înțelepți ai noștri, mai ales ar putea fi Zamolxe, zeul-prooroc al strămoșilor noștri [11], pe care, după cum se știe, Diacon [12] îl denumește Sklabo-Rus, probabil pentru că acesta a stăpînit și peste slavi.

Totodată noi găsim o foarte mare asemănare între arhitectura și cioplirea idolilor daci și slavi. Statuia de pe Ceahlău reprezintă singurul monument dac. Statui slave sînt multe. Astfel statuia dacă se află pe povîrnișul muntelui, iar dincolo de munți se află și cea mai mare parte a idolilor slavi.

Massudi povestește despre templul de pe pămîntul slav construit pe unul dintre cei mai înalți munți din lume; același lucru despre un altul asemănător de pe Muntele Negru *(Montagne noire)* și multe altele [13].

În privința pietrelor mari, care se află în jurul statuii, noi nu putem hotărî dacă ele reprezentau oile, cum crede poporul, sau altceva. Urmele de cai, cîini și păsări, descrise de Cantemir, dovedesc că în timpurile străvechi, la daci, în aceste locuri se aduceau jertfe zeității reprezentate prin statuie.

În acest caz un singur lucru ne miră: dacii nu jertfeau după legile lui Zamolxe animale? Oare ce înseamnă asta? Este greu de rezolvat problema referitoare la acest monument străvechi. (Vezi reprezentarea.)

〈De obicei slavii aduceau jertfe pe munți zeilor ca în cîntecul *Zaboi, slavoi...* din Manuscrisul Kramevorsk:

« Iată și muntele! Unde zeii noștri ne-au dus pentru prima oară la victorie... Să înmormîntăm pe cei căzuți sus pe vîrf și zeilor noștri salvatori să le dăm hrană. Să ne rugăm lor și să ardem jertfe și un mare foc să înălțăm cu dușmanii distruși » (vezi traducerea lui Siemunskiego, Krakovia, 1836, p. 19). 〉

(Versiune românească, după originalul rus, de *Natalia PROTOPOPESCU*)

---

[9] Charmoy. Belat. d. Massoudy, Mem. d. Ac. de S. P. B. Vol. IV, tom II, 1834.
[10] C. v.
[11] *ib.* (II).
[12] —
[13] *Ap.* Charmoy.

ROTONDA 13

ÎN SEARA ZILEI DE 13 IANUARIE A AVUT loc la sediul Muzeului literaturii române, în cadrul obișnuitelor dezbateri literare *Rotonda 13*, o festivitate omagială *Mihai Eminescu*, organizată cu prilejul împlinirii a 128 de ani de la nașterea poetului.

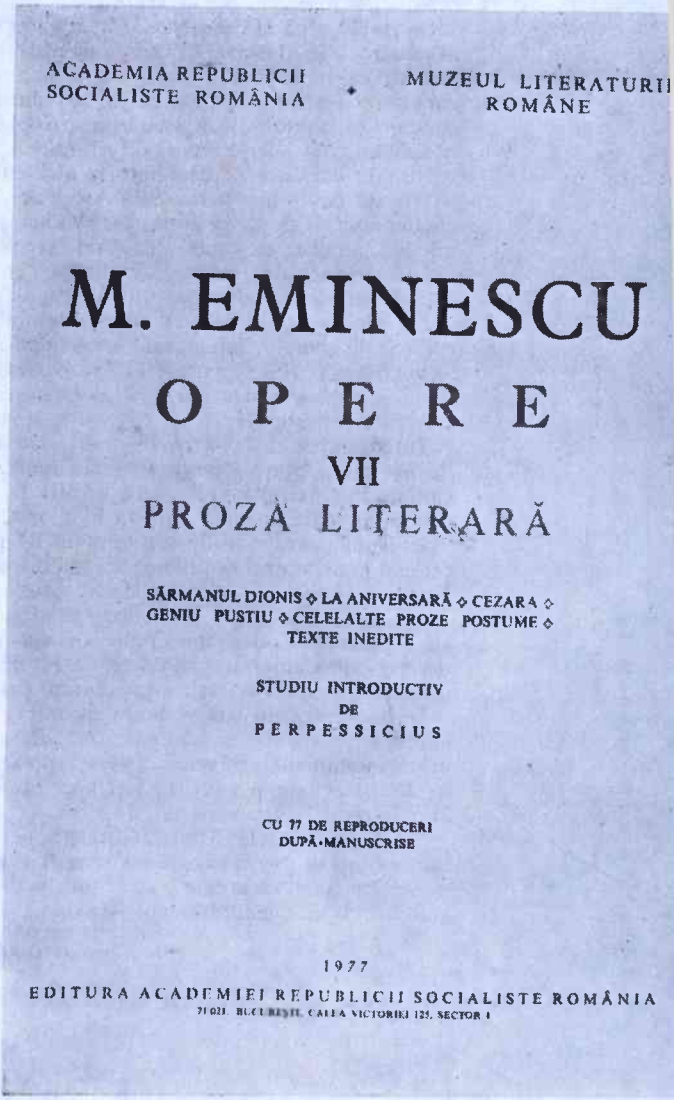
În ambianța deosebită a expoziției *Itinerar eminescian*, semnată de artista Ligia MACOVEI, participanții și-au exprimat opiniile cu privire la volumul al VII-lea din ediția de opere complete Mihai Eminescu, inaugurată de Perpessicius (volum îngrijit de un colectiv de cercetători de la Muzeul literaturii române, format din Petru CREȚIA, D. VATAMANIUC, Anca COSTAFORU și Eugenia OPRESCU și apărut în cadrul „Editurii Academiei", București, 1977). Vorbitorii au subliniat faptul că acest eveniment editorial are de fapt o dublă semnificație: pe de o parte, el reprezintă omagiul pe care Muzeul literaturii române și Editura Academiei l-au adus marelui poet, iar pe de altă parte, el marchează reluarea după aproape treisprezece ani de întrerupere, a monumentalei ediții Perpessicius, oprită, prin dispariția mult regretatului editor, la cel de-al VI-lea volum.

Reproducem în continuare, în loc de obișnuita CRONICĂ A EDIȚIILOR, principalele intervenții care au avut loc în marginea acestei apariții de primă însemnătate în viața noastră culturală.

N. R.

---

* M. Eminescu, OPERE, vol. VII, *Proza literară*, ediție critică îngrijită de un colectiv de cercetători de la Muzeul literaturii române, „Editura Academiei", București, 1977.

*imens laborator de creație poetică...»**

PARTICIPĂ LA DEZBATERE **AL. PHILIPPIDE, ȘERBAN CIOCULESCU, AL. DIMA, MIHAI BENIUC, ALEXANDRU BALACI, AL. OPREA**

Al. PHILIPPIDE: Continuarea ediției operelor lui Eminescu, cu volumul al VII-lea, după treisprezece ani de întrerupere, trebuie salutată ca un eveniment de cultură îmbucurător. Întemeiată și condusă multă vreme de Perpessicius, această ediție cu adevărat monumentală, prin întindere și prin spiritul de mare pătrundere critică și de erudiție — folosită cu suplețe și rigoare — este impunătoare și cred că puține ediții sînt asemănătoare în literaturile Europei.

Volumul acesta, al VII-lea, apărut sub îngrijirea unui colectiv de cercetători de la Muzeul literaturii române, cuprinde toată proza literară a lui Eminescu. Nu vreau să vorbesc despre acest volum decît numai în calitate de cititor atent, atribuindu-mi doar o îndelungată experiență a lecturii. Am avut și am, răsfoindu-l, bucuria de a găsi, adunate la un loc, texte care pînă acum figurau în volume disparate, publicate unele din ele mai de mult și greu de găsit. M-am întîlnit astfel cu *Avatarii Faraonului Tlá*, publicat prima oară de Călinescu în 1932, cu *Moartea lui Ion Vestimie*, publicat tot de Călinescu, și am cercetat din nou toate celelalte povestiri ale lui Eminescu, de data aceasta avînd perfectă încredere în autenticitatea textului. Comentariile sînt excelente. Li s-ar putea adăuga și unele completări. De exemplu, în cercetarea surselor de influență ale *Sărmanului Dionis*, se citează un studiu al lui H. Sanielevici: *Sărmanul Dionis*, în *Cercetări literare și filosofice*, București, 1916. Sanielevici vorbește

în chip insistent de influența romantismului german asupra lui Eminescu, exagerînd-o poate în unele locuri, așa cum remarcă și comentatorul ediției de față. Totuși, s-ar fi putut lua în considerare și s-ar fi putut aminti o observație a lui Sanielevici din acest studiu, și care este de toată importanța. Este vorba de visul în vis: « Dionis — remarcă Sanielevici — visează că visează că a visat ». Sanielevici se slujește de acest fenomen interesant ca să stabilească o apropiere între *Sărmanul Dionis* și romanul lui Novalis, *Heinrich von Ofterdingen*, în care eroul, în celebrul vis al Florii albastre, visează și el că visează. Apropierea merită să fie luată în seamă, bineînțeles, fără să se tragă concluzia că în *Sărmanul Dionis* influența lui Novalis este hotărîtoare. Lucrul acesta l-am discutat acum vreo cîțiva ani într-un mic studiu despre *Floarea albastră la Novalis și la Eminescu* și am ajuns la concluzia că o legătură de influență între amîndoi nu se poate stabili cu precizie. Remarca lui Sanielevici este, pentru explicarea nuvelei lui Eminescu, de-o apreciabilă însemnătate. Nuvela este întemeiată în întregime pe vis (pe visul treaz îndeosebi) și cheia întregii povestiri trebuie căutată și se găsește în ceea ce Gérard de Nerval, alt romantic de baștină, numește « împrăștierea visului în viața reală », fapt caracteristic pentru conformația sufletească a romanticului înnăscut.

Perpessicius a inclus în volumul al VI-lea, *Literatura populară*, basmul lui Eminescu *Făt-Frumos din lacrimă*. În studiul introductiv la acel volum, așa cum remarcă și comentatorii volumului de față, al VII-lea, Perpessicius afirmă că *Făt-Frumos din lacrimă* este una dintre cele mai frumoase realizări de proză literară ale lui Eminescu. Care vor fi fost motivele pentru care el a așezat acest basm în literatura populară, nu se indică nicăieri. Să luăm, cum fac și editorii volumului de față, aceasta drept un fapt împlinit. E bine că acest basm a apărut în ediția aceasta. Părerea mea este că locul lui ar fi fost în volumul al VII-lea, de proză literară. E drept, în *Făt-Frumos din lacrimă* întîlnim multe elemente folclorice, personajele sînt cele tradiționale ale basmului popular. Totodată însă, povestea aceasta este o creație personală de mare strălucire. Cu elemente simple, țărănești, luate din poveștile populare, Eminescu face o operă de mare poezie, adăugînd, sau — mai bine zis — amestecînd, în țesătura populară a basmului, cîteva fire din gîndirea sa poetică. *Făt-Frumos din lacrimă*, deși bucată de debut, înfățișează perfecțiunea prozei poetice a lui Eminescu, considerată din punctul de vedere al expresiei artistice. Desigur că *Sărmanul Dionis*, cu subînțelesuri filosofice subtile și cu transpuneri din viața interioară și exterioară a poetului, cu frumusețí infinite în exprimarea stării de vis și cu o mare îndemînare în fantastic, are o importanță mai mare pentru că, la nuvela aceasta, participă toată personalitatea lui Eminescu. În ce privește însă perfecțiunea artistică, *Făt-Frumos din lacrimă* are, hotărît, întîietatea.

Urez tuturor celor care, pe drumul croit și bine hotărît de Perpessicius, au continuat și vor continua editarea definitivă a operelor complete ale lui Eminescu să ducă pînă la capăt această mare acțiune de importanță culturală națională. Ar fi de dorit ca totodată să se retipărească primele trei volume ale ediției, epuizate de multă vreme.

Șerban CIOCULESCU: Onorată asistență, avem plăcerea ca în acest cadru deosebit al expoziției, prin care marea artistă Ligia Macovei a ilustrat, în modul cel mai sugestiv, universul liric eminescian, să sărbătorim un mare eveniment cultural: reluarea monumentalei ediții de OPERE — Mihai EMINESCU, îngrijită de Perpessicius și întreruptă, după cel de-al VI-lea volum, prin dispariția mult regretatului editor. Ei bine, după aproape treisprezece ani, avem bucuria să semnalăm apariția volumului de față, cuprinzînd proza eminesciană, volum scos de un grup de cercetători ai Muzeului literaturii române, sub auspiciile „Editurii Academiei".

Eminescu n-a fost numai un foarte mare poet, așa cum, printr-o intuiție genială, Creangă l-a numit « cel mai mare poet al românilor », într-un moment în care toată lumea-l considera pe Alecsandri a fi acela, n-a fost — zic — numai un foarte mare poet, ci și un foarte mare prozator. Însă, ca toți marii poeți care sînt și mari prozatori,

proza lui Eminescu este poetică. Vă rog să-mi îngăduiți și o mică pedanterie, ca vechi și bătrîn belfer. Din experiența mea, am ajuns la convingerea că marii prozatori, cînd încearcă să scrie poezie, de obicei poezia lor este cam pedestră, cam apteră — lipsită de «aripi». Invers, sau reciproc dacă vreți, marii poeți, chiar cînd încearcă să facă proză realistă, nu reușesc, dar proza lor poetică are frumusețI deosebite, pe care toți iubitorii de literatură și filologii le apreciază așa cum se cuvine. Prin urmare, proza lui Eminescu nu trebuie considerată altceva decît poezia lui Eminescu.

Eu mai am o marotă, pe care nu mi-o iartă poezia cea tînără. Cred că un element constitutiv al poeziei este ritmul. Poezia care apare astăzi este, în cea mai mare parte — dar fără a generaliza —, un poem în proză, așezat în chip de strofe, fie strofe regulate, fie strofe care au aparența versului liber, dar nu e decît proză simplă, lipsindu-i ritmul. Ori, eu cred că și proza cea bună are ritmul ei. Ritmul este o lege universală a tuturor artelor. Arhitectura, de pildă, are ritmul ei. Marile creații, marile stiluri ale Antichității, ale Evului mediu, Barocul au o anumită ritmicitate, nu sînt «clădite», ca să zic așa, fără un simț al măsurii și proporțiilor, elemente constitutive ale ritmului. Evident că în proză nu mai avem ritmul «tăcănit» al poeziei proaste, pentru că, firește, poezia nu poate fi declamată în felul antic al scandării, ritmul ei e adeseori un ritm secret, un ritm pe care îl percepe urechea atentă.

Același lucru voi spune și despre proza lui Eminescu, care este o proză amplă, o proză de frazare firească. Dacă, bunăoară, frazarea lui Odobescu este parțial artificială, la Eminescu se simte că este frazarea unui mare poet care transpune în proză ritmul simțirii sale poetice.

Cred că ar fi superfluu să încerc a face o prezentare mai amplă sau o analiză amănunțită a prozei eminesciene. Îmi este suficient de a spune că este o proză poetică în sensul bun al cuvîntului, adică o proză în care universul este văzut transfigurat. Universul lui Eminescu este un univers feeric. Nu este universul văzut prin ochii noștri de toate zilele. Este o viziune transfiguratoare, fie că ea este nocturnă — în cea mai mare parte proza sa este nocturnă —, fie că este diurnă. Metodele noi de analiză precondează statistica tuturor cuvintelor, pentru a se putea depista cele care apar mai frecvent. Eu am învățat această metodă de la unul din profesorii mei din tinerețe de la Collège de France, profesorul Abel Lefranc, marele editor al lui Rabelais și președintele societății rablaisiene, care spunea: «Cînd citiți o carte, notați-vă cuvintele care revin foarte des». Ori, la Eminescu, viziunea «în argint și în aur» se realizează prin epitete, fie adjectivale, fie substantivale. În *Mortua est*, de exemplu, unde avem «argint pe ape» și «aur în aer», epitetele *argintos*, *auriu* revin foarte des, argintul fiind expresia specifică a luminii albe a zilei, aurul fiind expresia luminii nocturne, a stelelor. Deci universul eminescian oscilează între acești doi poli ai luminii. Lumina argintie este și lumina apelor și lumina unor pomi a căror frunze bat către alb. În afară de cunoscutele bucăți în proză ale lui Eminescu, eu vă recomand lectura romanului *Geniu pustiu*, care este, după mine, cel mai frumos roman liric din literatura noastră. Dar nu e numai un roman liric, pentru că descrie revoluția din Transilvania, a românilor, în 1848 — 1849, iar personajul Toma Nour întruchipează demonismul revoluționar și — cum spuneam într-un articol recent — «natura catilinară», epitet care pe vremea aceea la Eminescu a avut valențe pozitive. Mai tîrziu, poetul evoluînd pe poziții conservatoare, considera că nenorocirile vieții publice sînt naturile catilinare. Bunăoară, C. A. Rosetti, cel mai curat dintre liberalii generației pașoptiste și postpașoptiste era, după cum știți, victima atacurilor lui nedrepte. Dacă Eminescu ar fi avut ocazia să citească presa, după ce s-a vindecat la începutul anului 1884, ar fi putut afla, spre surpriza lui, că nici un ziar nu a exprimat o dorință mai sinceră de însănătoșire ca „*Românul*" lui C. A. Rosetti.

Revenind la obiectul întîlnirii noastre din această seară, nu-mi mai rămîne decît să felicit colectivul care a dat cea mai bună ediție critică a prozei literare eminesciene și vă mulțumesc tuturor că ați venit într-un număr atît de mare. N-aș fi crezut că discutarea unei ediții critice poate să atragă o asemenea afluență de public.

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

Al. DIMA : Voi încerca să mă încadrez acestei atmosfere festive, deși sînt sigur că nu voi izbuti, pentru că în calitate de istoric literar va trebui să fac considerații de specialitate, mai apropiate însă de unele probleme pe care le ridică un astfel de eveniment editorial. Nu am de gînd să țin aici o «conferință tehnică», totuși consider că sînt necesare cîteva precizări, deoarece volumul de față privește nu numai opera lui Eminescu în întregimea ei, ci și însăși dezvoltarea literaturii noastre actuale, în raportare cu marile valori ale trecutului. Sînt două chestiuni pe care le voi pune în discuție în mod foarte succint: întîi, o problemă privind volumul al VII-lea, despre care se va mai vorbi și în continuare, și apoi cîteva chestiuni legate de editarea integrală a operei lui Eminescu, care se impune în mod riguros după atîta vreme.

În ce privește prima chestiune, cea legată de apariția volumului al VII-lea, ceea ce trebuie să ne rețină îndeosebi atenția este faptul că se reia o activitate începută așa de strălucit de Peressicius, și aceasta după paisprezece ani de tăcere profundă și pe care, dacă o privim în mod obiectiv, aș numi-o o tăcere puțin cam rușinoasă pentru noi, pentru că în această vreme nimeni n-a mai cutezat să reia firul întrerupt de acest mare ctitor al procesului nostru editorial. Într-adevăr, după atîția ani de la încetarea provizorie a apariției ediției Eminescu după volumul VI — care se ocupă cu literatura populară — apare volumul acesta, al VII-lea, conținînd, după cum știți, proza literară a lui Eminescu.

Cu acest prilej este foarte interesant să pomenim, măcar în treacăt, ca o informație de istorie literară, cum a fost tratată proza eminesciană la început. A circulat ideea, care a fost susținută de personalități importante din istoria noastră literară — ca, de pildă, chiar de Ovid Densusianu — după care scriitorii nu se pot realiza în mai multe planuri sau pe mai multe genuri. Eminescu, desfășurîndu-se în domeniul poeziei propriu-zise, adică a poeziei în versuri, nu se va putea ilustra în același fel și în proză. Discuția a durat multă vreme, Densusianu dorind chiar să sugereze ideea unei fel de «legi», după care acest fapt se repetă în cazul tuturor scriitorilor. Un mare poet nu putea să fie deci, în concepția lui Desusianu, și un mare prozator.

Faptele de istorie literară națională ca și cele de istorie literară universală, infirmă însă această așa-zisă «legitate». Sînt scriitori care s-au ilustrat dintr-o dată pe mai multe planuri, și în poezie și în proză, atît în literatura română cît și în cea universală. Nu mai e nevoie să citîm nume. Sînt, într-adevăr, unii care nu s-au ilustrat decît într-un singur gen, dar și alții în mai multe.

În ce privește pe Eminescu, care este prin excelență un romantic, și nu numaidecît prin curentul literar la care a aderat, ci prin structura lui sufletească, aparținînd romantismului etern, tipologic, el ne-a dat o proză care este — după cum spunea și colegul nostru Cioculescu — lirică întocmai ca și poezia sa. Dar, firește, într-un fel propriu. Nu am de gînd să fac aici analiza acestor trăsături specifice ale lirismului prozei eminesciene. Doresc numai să evidențiez valoarea acesteia, mai puțin cunoscută, mai ales prin postumele sale. Țin să relev, cu acest prilej, meritul deosebit al lui G. Călinescu, unul dintre primii critici și istorici literari care au făcut cunoscută proza eminesciană, nu printr-o editare integrală, ci prin înglobarea — în cadrul unei analize deosebit de subtile și pertinente — a unor lungi pasaje de proză eminesciană, mai ales din postume. De aici se vede admirația lui Călinescu pentru tot ce a scris Eminescu, fără însă a renunța la spiritul critic, prezent tot timpul, într-un fel sau altul, la marele istoric literar. Prin urmare, problema prozei lui Eminescu s-a pus din punct de vedere istoric în acest fel. Și chiar mai înainte de Călinescu, a avut loc o anumită polemică între Lovinescu și scriitori ai acelei vremi — Ibrăileanu îndeosebi — care aveau alte opinii cu privire la editarea prozei și a operei lui Eminescu în general. Dar toate aceste polemici s-au stins și volumul pe care Muzeul literaturii române, în colaborare cu Editura Academiei, ni-l pune astăzi în față însemnează de fapt ultimul moment al acestei polemici sau argumentul care dă la o parte pentru totdeauna orice fel de scepticism în legătură cu importanța editării integrale a lui Eminescu și a valorii prozei sale în cadrul general al întregii opere.

Lucrarea care s-a realizat aici, la acest muzeu, cu forțe așa de puține și așa de bine organizate, în timpul cel mai scurt și cu efortul cel mai mare omenește posibil, este expresia unei pasiuni firești față de Eminescu. Această lucrare rămîne astfel un model pentru ceea ce va trebui să se realizeze neapărat în viitor. Nu-mi voi propune să apreciez aici pe fiecare dintre cercetătorii care au lucrat la această fundamentală operă a literaturii române. Fiecare își are meritele lui. Ideea principală, demnă de menționat, a fost aceea că, la această lucrare, trebuie să colaboreze oameni de formație filologică propriu-zisă și, desigur, istorici literari. Tot aici trebuie să menționăm sprijinul deosebit pe care l-a acordat realizării acestei opere profesorul Panaitescu, fiul lui Perpessicius, aici de față, care, într-adevăr, cu o solicitudine fără egal, a pus la dispoziția colectivului manuscrisele din arhiva editorului legate de unele materiale cuprinse în volum. Din toate aceste contribuții, din toate aceste colaborări, doresc să scot în relief una, fără ca celelalte să fie subapreciate. Dar, întrucît aceste idei sînt mai apropiate de preocupările mele — mă gîndesc la istoria literară — vreau să scot în relief contribuția eminentă, pe lîngă cea a lingvistului Creția, a istoricului literar Vatamaniuc. După ce ne-a dat în ultima vreme o bibliografie, aș spune, de excepție, a lui Lucian Blaga, după ce se ocupase mai înainte în mod strălucit de Slavici, Vatamaniuc dă, în notele cuprinse în a doua parte a volumului de față, toate datele de istorie literară pentru fiecare nuvelă, schiță, antumă sau postumă, în parte, avînd însă tactul deosebit — pe care vreau să-l subliniez aici — de a lăsa criticii cîmp deschis pentru judecarea operei, plecînd de la informațiile sale, sugerînd, în același timp, unele soluții definitive.

Editarea de acum este, după cum am spus, o mustrare pentru trecut, dar, în același timp, o perspectivă și un îndemn pentru viitor. De acum încolo se pune în mod foarte serios, în mod definitiv, aș spune, problema reeditării și a editării integrale a operei lui Eminescu. Din prefața, așa de literar scrisă, a colegului nostru Oprea cu privire la «romanul» ediției integrale Eminescu, se desprinde frumoasa tendință de a se realiza, printr-un efort care va dura, se pare, pînă în anul cînd vom comemora centenarul morții lui Eminescu, și celelalte volume cuprinzînd dramaturgia, publicistica etc. În acest

scop, cred că este necesară rediscutarea problemelor legate de reînființarea unei catedre Eminescu la facultatea de filologie, ce ar urma să pregătească cadre specializate, din care să se recruteze și viitorii editori ai diferitelor opere ale literaturii române și universale, pentru că munca la o astfel de ediție presupune un personal cu o pregătire superioară. Prin urmare, acest volum sperăm să fie un semnal pentru cele următoare, pentru ca, într-adevăr, să se realizeze acest monument al ediției integrale al marelui nostru poet național, prin care, cum s-a spus de multe ori, se definește poezia însăși, chiar cînd aceasta e scrisă în proză.

Șerban CIOCULESCU: S-a vorbit aici despre întreruperea de 13—14 ani între volumul VI și VII. Afirmația că aceasta ar fi cam « rușinoasă » pentru noi, mi se pare cam exagerată. Să ne gîndim la marea ediție a operei lui D. Cantemir, inaugurată de Academia Română. Începută în jurul anilor 1870, ea se întrerupe, mi se pare, prin 1902, cu *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor*. Astfel, au trebuit să treacă aproape 70 de ani pentru ca noua Academie să reia, în pragul centenarului nașterii lui Cantemir, munca editării operei marelui cărturar român. Prin urmare, vedeți dumneavoastră, unele opere monumentale trebuie să aștepte pentru că, așa cum spunea și colegul Dima, constituirea unei echipe care să lucreze în mod ritmic și egal este foarte grea. De aceea, eu urez colectivului muzeului ca să-și îndeplinească, nu zic visul, ci dorința ca peste aproximativ zece ani, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la moartea poetului, această ediție să fie terminată. Nu știu însă cînd va fi terminată ediția completă a operelor lui D. Cantemir, din care a apărut de curînd un volum despre religia musulmană — aproape deloc comentat — pentru că nu avem turcologi, n-avem musulmanologi, n-avem mahomedanologi ș.a.m.d.

Mihai BENIUC: Ceea ce vedeți dumneavoastră aici este, după părerea mea, un eveniment literar mare al acestui an, el avînd o deosebită însemnătate, în general, pentru dezvoltarea literaturii noastre.

Eu mi-aș îngădui să fac o mică distincție cu privire la cei ce s-au apropiat într-un fel sau altul de opera marelui poet. Astfel, aș distinge pe de-o parte pe eminescologi, iar pe de altă parte pe filoeminescieni. Avem acum în țară, aș putea spune, o eminescologie și avem un număr, mai restrîns, desigur, de adevărați eminescologi. Eu mă înscriu printre filoeminescieni, deci contribuția mea cu privire la opera marelui poet poate fi mai modestă, dar nu mai puțin pasionată.

Sînt de acord cu aprecierea făcută de colegul Cioculescu cu privire la întreruperea ediției Eminescu, care nu e rușinoasă, comparată cu altele, deși am participat la discuțiile respective ani și ani de zile, la Academie, și știu cîte suferințe i-a cauzat lui Perpessicius personal lupta ce trebuia să o dea pentru a continua ediția Eminescu. Tocmai de aceea, pentru mine a fost o deosebită bucurie cînd, acum 2—3 zile, primind stocul de cărți de la Academie, am descoperit, ca o mare surpriză, volumul de față. Această operă de editare este realizată la un nivel, după opinia mea, de filoeminescieni, nu de eminescologi, demni de cei mai buni eminescologi. Am căutat însă, cum fac deobicei la orice carte, să consult întîi tabla de materii și am avut o oarecare curprindere nedescoperind în acest volum *Făt-Frumos din lacrimă*. De fapt eu știam că această bucată se află în volumul al VI-lea, de ce am căutat-o în volumul de față este o chestiune personală, pe care am s-o expun în linii mari aici.

Eu am luat contact din copilărie cu proza lui Eminescu, înainte chiar de a-i cunoaște nici măcar un vers, pe vremea cînd eram elev la școala primară de la mine din sat. Nu știu, poate din întîmplare, am descoperit în biblioteca învățătorului *Făt-Frumos din lacrimă* de Eminescu, apărut într-o bibliotecă de tipul „Căminul", sau ceva în sensul acesta, dacă-mi aduc bine aminte, și în înțelegere cu băiatul învățătorului am furat-o, firește numai pentru un timp, ca s-o citesc. Pot să spun că din acel moment am rămas vrăjit de Eminescu. Numai după aceea am descoperit în clasa întîi de liceu o ediție de buzunar Maiorescu, în două volumașe, cu prefața lui, scoasă nu pe vremea

lui Maiorescu, ci mai tirziu, de nu știu care editură. Aș putea spune că noi toți am crescut sub razele luceafărului eminescian. Pentru că totuși el este indiscutabil maestrul cel mai mare al nostru, al tuturora, pe care eu aș îndrăzni să spun, repetindu-mă oarecum, că nu-l vom ajunge în curînd. Dar asta nu este nici un rău, pentru că avem multe altele de făcut încă, așa cum avem de făcut și în legătură cu ediția Eminescu.

Apreciez în mod deosebit opera începută de Perpessicius, pentru că el a deschis laboratoarele de creație eminesciene, punindu-le la îndemîna oricui.

Într-adevăr, această monumentală ediție, prin toate volumele care au apărut pînă în prezent și prin ceea ce va continua, este un imens laborator, un imens laborator de creație poetică, înțelegînd prin poezie, aici, nu numai poezia lui Eminescu propriu-zisă, ci și proza și critica și, inclusiv, publicistica, unde de multe ori găsești o poezie deosebită, cum rar se întîmplă la un publicist. Prin ediția inițiată de Perpessicius și realizată în mare măsură de el, cu contribuție importantă chiar pentru acest volum, avem posibilitatea de a intra în opera lui Eminescu ca-ntr-o universitate de literatură a creației poetice și cred că niciunul dintre noi, cei care mai cu seamă sîntem pasionați de arta scrisului, nu lasă nestudiat vreunul din volumele care aparțin ediției. Editarea operei lui Eminescu este un drum greu, acela pe care valorificare amoștenirii literare îl presupune, iar volumul de față este o probă excepțională în acest sens. Pentru că, la urma urmei, timpul nu este numai timp, ci este și fapt, și prin fapt sau prin fapte, colectivul Muzeului literaturii române a reușit să ne dea acum nu numai volumul VII, ci și gustul pentru continuarea ediției integrale Eminescu, indiferent de eforturile pe care le-ar comporta o astfel de lucrare.

Șerban CIOCULESCU : Ediția Perpessicius este o adevărată școală pentru înțelegerea mai aprofundată a poeziei lui Eminescu. Dacă dumneavoastră ați urmărit în special primele două volume, unde au apărut poeziile antume, ați putut vedea că era un adevărat « banchet la palat » — și aici vă rog să nu mi-o luați în nume de rău dacă aș încerca o metaforă mai curentă și mai pe înțelesul tuturor — Perpessicius făcînd, cu acest prilej, ca să zic așa, « viața romanțată » a fiecărei poezii în parte. Perpessicius a arătat geneza ei, evenimentul istoric, împrejurările și pe urmă zgomotul pe care l-a făcut în lume poezia respectivă. Că această operă a lui a fost fructificată ulterior o dovedește și cel mai intens studiu despre Eminescu care a apărut după aceea în străinătate. Mă refer la cartea lui Alain Guillermou *De la genèse intérieure á la poésie d'Eminesco*, care a fost publicată de curînd în traducere de editura „Junimea", în seria de volume „Eminesciana". Acest volum n-ar fi putut apărea fără ediția Perpessicius, pentru că la fiecare poezie beneficiază de acea voluminoasă prefață pe care am numit-o, firește, forțînd nota, viața romanțată a poeziei respective.

Cam același lucru se poate întîmpla de acum încolo cu proza lui Eminescu, pentru că actualii editori, mergînd pe « calea regală », aș zice, deschisă de Perpessicius, vor putea să reconstituie, tot așa, în jurul fiecărei bucăți, aura istorică respectivă, care va constitui, la rîndul ei, un neprețuit punct de plecare pentru cercetătorii viitori. Ea conține în sine o parte din universul eminescian și completează notele lui Perpessicius de la volumele anterioare.

Concomitent cu continuarea ediției consider că este necesar să se reediteze volumele precedente. Atît primele trei volume cît și suita celorlalte trei tipărite de „Editura Academiei" sînt susceptibile de îmbunătățiri, păstrîndu-se evident spiritul în care au fost gîndite. Încă în timp ce regretatul Perpessicius mai era în viață l-am sesizat, cu întreg respectul datorat operei în care se angajase, asupra unor erori strecurate în textul ediției. Perpessicius mi-a mulțumit, spunîndu-mi că va ține seama de observațiile mele.

Reeditarea volumelor epuizate este o problemă. Se mai ridică însă și alta. Accesul la manuscrisele eminesciene devine, în mod obiectiv, din ce în ce mai dificil chiar și pentru cercetători. De aceea propun să se aibă în vedere o ediție în facsimil a tuturor manuscriselor poetului.

Alexandru BALACI: În legătură cu cele spuse mai sus de academicianul Șerban Cioculescu, aș vrea să adaug cîteva cuvinte privind receptarea lui Eminescu în străinătate. În acest sens, aș aminti de studiul profesoarei Rosa del Conte, care a făcut atît de mult pentru destinul literar al lui Eminescu, reușind să dea, după părerea mea, cea mai interesantă carte despre marele nostru poet apărută în occident. Trebuie subliniat faptul că și ea, în complexa sa exegeză, a plecat tot de la imensul laborator eminescian descifrat și comentat de Perpessicius. Eu cred că, în ceea ce privește destinul tipăririi, ediția de OPERE Eminescu a cunoscut, ca și Renașterea, o dramă primordială, pe care aș numi-o drama nedesăvîrșirii. Aceasta a bîntuit și a atins cele mai mari spirite ale Renașterii, ca de exemplu Michelangelo, în contrastul dintre ideal și înfăptuirea unei mari opere de cultură.

S-au spus aici o serie de lucruri atît de adevărate despre substanța operei eminesciene. Este, desigur, temerar din partea cuiva ca să mai adauge ceva. Vreau să mă refer numai — plecînd de la unele considerații care au fost făcute anterior — la aceste tentative ale marilor genii ale umanității de a ilustra toate genurile literare. Și în acest sens, aș aminti doar pe Leopardi, cu care Eminescu a fost adeseori comparat, într-un paralelism nu numai de destin de creație ori biografie, ci și de o strălucită soartă literară.

Au fost încercări multiple în anii trecuți — așa cum s-a remarcat și aici — dintre care puține au reușit parțial, dar niciodată integral, ca să pună la îndemîna milioanelor de cititori ori a grupurilor de cercetători capodopera literară eminesciană. Am impresia că s-a făcut poate mai mult pentru tipărirea capodoperelor literaturii universale, decît pentru editarea clasicilor culturii române. Într-adevăr, ne putem mîndri că la ora actuală, grație unor scriitori de primă mărime, pentru că traducătorii sînt, la urma urmei, tot scriitori, marea majoritate a capodoperelor literaturii universale sînt tălmăcite în limba lui Eminescu. Ne lipsesc însă aceste corpusuri definitive, aceste laboratoare de creație, de pătrundere în tainele miraculoase, inefabile ale scrisului reprezentanților de frunte ai literelor românești. Merită deci să omagiem în această seară pe acești oameni, atît de devotați intelectual, care ne-au dăruit volumul VII al operei eminesciene și ne asigură, totodată, de continuarea ediției. Acești benedictini, i-aș numi, au întîrziat cu atîta devotament intelectual asupra acestor însăilări grafice, mai degrabă arabescuri stenografice — cuvîntul aparține maestrului Cioculescu — ale manuscriselor marelui creator care a fost Eminescu. Cît de mult a însemnat chiar din punct de vedere *vizual* această descifrare care pe Perpessicius l-a dus la faimoasele sale ultradioptrii! Este clar că nimeni dintre noi, chiar aceia care au avut privilegiul de a primi volumul cu cîteva zile în urmă, nu a putut să-l citească în întregime și e clar că numai l-a răsfoit. Dar lucrul acesta nu ne împiedică să elogiem în mod absolut pe autorii acestei ediții critice. Pe istoricul literar Vatamaniuc care, așa cum a spus profesorul Dima, cu o acuratețe impecabilă pur și simplu, cu un discernămînt de deschidere către toate opiniile, a izbutit să dea acest comentariu atît de variat colorat și scris, în același timp, cu o imensă participare. Cine ar putea să nu elogieze acribia, această acuratețe absolut necesară la stabilirea variantelor, pe care a demonstrat-o filologul, textologul eminescian, cum s-ar putea numi de acum înainte Petru Creția. În ce privește pe prietenul și colegul meu, profesorul D. Panaitescu, sînt sigur că el servește cu competență și cultului lui Eminescu, fiind alături de Perpessicius, cu atîta devotament, nu numai filial ci și științific de atîția ani. Cum arată tovarășul profesor Al. Oprea, în prefața volumului, există premize certe pentru înfăptuiri, pentru creații viitoare în aspra sarcină de a împlini ediția Eminescu. Se vor ridica, desigur, în continuare probleme, niciodată simple, una dintre ele, care n-a fost amintită aici, fiind cea a tipăririi textului integral. Va trebui însă ca deschiderea, care, după părerea noastră este o caracteristică fundamentală a culturii contemporane românești, să se manifeste și cu acest prilej și să existe, din partea tuturor factorilor responsabili, dorința, voința de a ajuta acest admirabil colectiv, în casa căruia, în templul căruia ne aflăm în seara aceasta, de a duce mai departe nobila sa strădanie,

pentru care orice om din România trebuie să le fie profund recunoscător — ediția integrală, științifică a celui mai de seamă scriitor român.

Al. OPREA : Onorată asistență, nu eram pregătit pentru un exercițiu oratoric în fața dumneavoastră. Dealtminteri, cunoașteți principiul nostru, al celor de la Muzeu: să-i incităm pe alții să vorbească, iar noi să le înregistrăm opiniile pe bandă de magnetofon. Dacă iau acum cuvîntul este pentru a mulțumi cu toată sinceritatea distinșilor vorbitori și, totodată, dumneavoastră care ați venit într-un număr atît de mare, deși nu e o rotondă obișnuită ci o dezbatere, aridă poate, ca toate dezbaterile. Motivul e lesne de înțeles: de mai multă vreme Eminescu a încetat de a mai preocupa doar cercurile de specialiști devenind o chestiune a întregului popor. Așa îmi explic, în fond, și ecoul amplu și neașteptat de favorabil pe care l-a avut, în presă, inițiativa Muzeului de a contribui la reluarea sau relansarea ediției academice a operei poetului național. Pur și simplu, în umbra numelui lui Eminescu au amuțit parcă unele mici pasiuni, s-au dislocat anumite inerții, astfel încît toată lumea a fost solidară în a considera drept un eveniment editorial apariția volumului VII. Fără a micșora cu ceva meritele incontestabile ale realizatorilor volumului, trebuie recunoscut, așadar, că ceva din aura marelui poet s-a răsfrînt, înobilînd eforturile noastre.

Pe marginea aprecierilor emise în cronici vă rog să-mi permiteți să aduc cîteva precizări. Mai întîi, am observat că mulți discută la un mod foarte general despre Muzeul literaturii, despre Editura Academiei, sau, în cel mai fericit caz, despre un colectiv de cercetători de la muzeul nostru. Vă asigur însă că munca n-a fost făcută de niște ființe abstracte, ci de oameni în carne și oase care, cum se știe, poartă numele Petru Creția — coordonator al ediției, D. Vatamaniuc — responsabil cu referințele istorico-literare, Anca Costa-Foru și Eugenia Oprescu care au descifrat și confruntat textele tipărite.

Subliniez acest adevăr cu o atît mai mare satisfacție cu cît cu toții cunoașteți istoria atîtor colective născute moarte. Aș spune chiar că la noi cînd merge treaba prost se înființează de îndată cîte un colectiv care de-abia reușește să îngroape problema cu pricina. Ei bine, colectivul menționat este unul viu, care știe să-și asambleze armonios eforturile, fără a disprețui o seamă de munci destul de ingrate cum este, bunăoară, aceea a descifrării și a transcrierii de nenumărate ori a unui text eminescian. Tenacitatea și modestia activității colegilor numiți mi se par admirabile nu numai din punct de vedere științific ci, și așa, uman, fapt pentru care țin să le mulțumesc aici, public.

O a doua mențiune: așa cum s-a arătat de către vorbitori și cum stă scris și pe frontispiciul volumului nu este vorba de o nouă ediție, ci de continuarea celei întemeiate de Perpessicius. Nimic nu este mai dezolant într-o cultură decît spectacolul unor ediții care mereu sînt reluate și niciodată terminate. Am în vedere nu atît faptul că s-a ținut seama de materialul documentar rămas pe masa de lucru a ilustrului editor (fișe, proiect de sumar ș.a.) sau că prefața scrisă în 1957 își ocupă în acest volum locul meritat, ci de preluarea spiritului metodologic creat în editarea textelor eminesciene. Așa cum am subliniat și în cuvîntul înainte al volumului, preluarea nu înseamnă imitare servilă, meritul de seamă al colegilor mei, și, în primul rînd, al coordonatorului colectivului, Petru Creția, rezidă în pioșenia și, totodată, în curajul științific cu care a știut să valorifice experiența marelui înaintaș, găsind soluții originale, adecvate ariei specifice a manuscriselor explorate. Ne-ar fi folosit, pentru aceea, dacă articolele din presă ar fi abordat mai concret problemele, dacă analizîndu-se o ediție critică discuțiile ar fi fost ceva mai critice.

Șerban CIOCULESCU : Adică, la obiect.

Al. OPREA : Exact. Din acest punct de vedere am apreciat cronica profesorului Șerban Cioculescu din „*România literară*“ care n-a omis să divulge, cu cunoscuta sa

acribie, şi punctele de divergenţă în o seamă de aspecte particulare. Mă folosesc de prilej pentru a răspunde, cu deplină franchețe.

Prima observaţie referitoare la omisiunea vocabulei *în* (« cît şi mai *în* jos ») este adevărată. Noi am putea răspunde că în prima corectură omisiunea fost semnalată, dar în faţa cititorilor n-avem nici o scuză, era necesar un ultim control, sau cererea unei erate — care am observat că în ultima vreme, în chip curios, a ieşit din practica editurilor noastre! Să mai amintesc că Perpessicius avea o adevărată obsesie a erorilor de tipar? Mă mulţumesc să citez un document din arhiva sa particulară: pe cînd lucra la volumul V şi VI s-a adresat conducerii Academiei cu rugămintea expresă de a i se pune la dispoziţie: « toate corecturile de la şpalt pînă la revizie şi bun de tipar », precizînd: « operaţiunea fiind şi migăloasă şi de răspundere şi neputînd fi dusă la bun sfîrşit de altcineva, oricîtă bunăvoinţă ar depune ». Cealaltă observaţie a profesorului Cioculescu de ordinul descifrării unui cuvînt mi se pare că poate fi pusă *sub judice*. S-a făcut o nouă confruntare cu textul manuscris şi noi rămînem la părerea că lecţiunea noastră este cea exactă.

Şerban CIOCULESCU : Precizaţi despre ce e vorba că altfel pare că ne înţelegem între patru ochi.

Al. OPREA : Aveţi dreptate. Este vorba de a opta între « *omenirei* » sau « *omeneşti* ». Colegii mei au descifrat în manuscris cuvîntul « *omenesci* », ceea ce justifică felul în care a fost transcris în volum. Precizîndu-ne punctul de vedere nu înseamnă că refuzăm discuţia, în cazul descifrării grafiei eminesciene — cu numeroasele sale capcane şi atîtea aspecte incerte — concluziile asertorice neavîndu-şi rostul.

Alexandru BALACI : Şi *mirador* înseamnă în realitate un fel de foişor. (El a existat pe vremuri la Roma.) Într-un mirador — într-un foişor.

Al. OPREA : Primim cu satisfacţie precizarea d-voastră. O ultimă chestiune, referitoare la felul în care a fost reprodusă bucata *Amalia*. Mărturisesc că, pe moment, reproşul profesorului Cioculescu m-a afectat, amintindu-mi de porecla pe care i-au dat-o poeţii tineri: Şerban cel rău. Exagerez desigur puţin, în maniera care ştiu că-i place, cronica domniei-sale fiind la fel de ascuţită şi în relevarea meritelor volumului editat.

Despre ce e vorba? În textul menţionat este tăiată o formulare uşor licenţioasă a lui Eminescu, care formulare se reproduce însă în subsolul paginii. Un procedeu, într-adevăr, niţel curios.

Şerban CIOCULESCU : Mai ales că aceste cuvinte nu erau aşa-zise cuvinte de ruşine. Cum însă apăruse o înjurătură românească « en toutes letres » în textul unei alte bucăţi, de ce lucruri spuse mai pe ocolite să fie puse în notă? Şi aici vreau să mă lămurească tovarăşul Oprea.

Al. OPREA : Sîntem istorici literari, deci trebuie să judecăm problemele dintr-un unghi de vedere istoric. Acest volum, pînă a fi intrat în tipografie, a beneficiat de lectura tovarăşilor de la defunctul Comitet al Presei şi Tipăriturilor. Nu doresc acum cînd acest comitet a fost desfiinţat — măsură salutară în viaţa noastră culturală — să îngroş lucrurile, să dau totul pe seama « trecutului » ş.a.m.d. Adevărul e că lectura a fost făcută cu destul de multă înţelegere. Au existat însă şi cîteva puncte « în litigiu ». După cîteva runde de convorbiri, ultima « redută » a obiecţiilor rămăsese fraza cu pricina, şi-atunci pentru a nu mai întîrzia procesul editorial s-a căzut de acord cu această concesie, aş spune, de ordin grafic, întrucît cercetătorului, pînă la urmă, i se pune la dispoziţie, deşi, cum am recunoscut, într-o formulă alambicată, textul eminescian, în integralitatea lui.

Cu aceasta am ajuns la o chestiune mai generală, aceea a publicării integrale a textelor eminesciene. O problemă pe care am mai ridicat-o, de curînd, cu alt prilej și dacă mă repet este fiindcă o consider de o importanță esențială pentru cultura română. Consider că, la o distanță de aproape un secol, putem să tipărim tot ceea ce a scris Eminescu, editorul avînd obligația de a exprima, în introducere și în note, punctul de vedere contemporan. Trebuie să se înțeleagă faptul simplu că o *ediție academică, de referință*, are drept sarcină primordială reproducerea întocmai a textelor marilor scriitori, punîndu-le la dispoziția cercetătorilor de azi și de mîine în vederea dezvăluirii adevărului istoric obiectiv. Nu ne dăm seama cît de mult poate fi văduvită imaginea globală a unui autor printr-o publicare fragmentară a scrierilor sale. Și în acest caz doar este vorba nu de un autor oarecare ci de poetul național! Numele lui Eminescu se leagă de ideea ediției integrale, aș zice, ca soarele și luna din versurile sale. Știm cu toții că acesta a fost visul care i-a înaripat pe toți editorii săi de pînă acum. Noi dispunem astăzi de o experiență fructuoasă, ca și de mijloacele științifice corespunzătoare pentru a putea face ca, ceea ce altădată părea un vis morganatic, să devină realitate.

Cunoașteți programul stabilit în colaborare cu Editura Academiei: nu în anul 2000 — cum preconiza Perpessicius ca un *Anno Domini* — ci în 1989, la centenarul morții lui Eminescu să fie încheiat arcul de boltă al ediției integrale.

Și cu aceasta termin, asigurîndu-vă că nu vom putea atinge acest țel dacă nu ne vom bucura în continuare de sugestiile d-voastră și de căldură inimii d-voastră în sprijinirea, tuturor acțiunilor legate de glorificarea geniului creației naționale. Vă mulțumim!

Aspect din sală.

DOSARUL UNEI EXISTENȚE

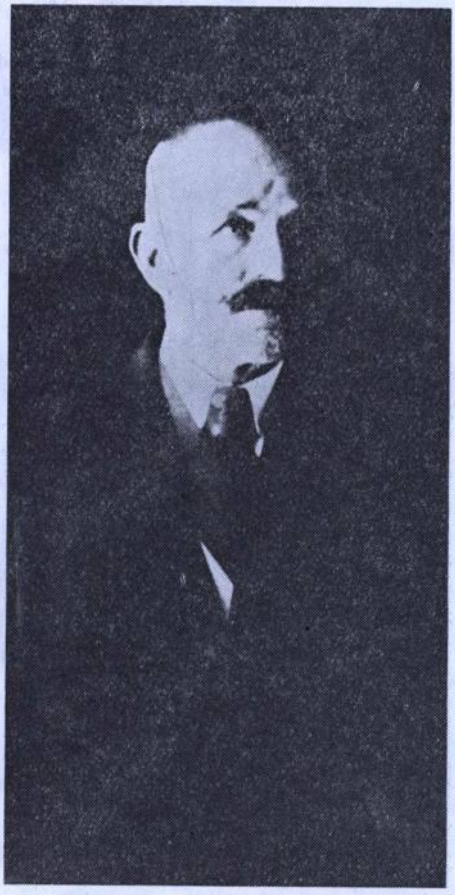
Al. SAHIA

Addenda et corrigenda

PREOCUPĂRILE PENTRU ÎNTOCMIREA unei cronologii cuprinzătoare privind familia cît și momentele mai importante ale existenței lui Alexandru Sahia sînt de dată recentă. În afara mărturisirilor făcute de scriitor, cele mai de seamă aparțin lui George Macovescu, în volumul Viața și opera lui Alexandru Sahia, **(București, E.S.P.L.A., 1950), prima lucrare monografică mai cuprinzătoare, și lui Pompiliu Marcea,** Alexandru Sahia **(București, E.P.L., 1961), aceasta din urmă fiind, dealtfel, singura lucrare cu preocupări de a stabili o cronografie corespunzătoare, urmate de contribuții ale altor autori, răspîndite în presă[1] sau adunate în volumele ulterioare. Cu toate acestea, informațiile privitoare la biografia scriitorului sînt încă deosebit de sărace. Rîndurile ce urmează încearcă să completeze, și, unde a fost cazul, să corecteze datele existente.**

După cum se știe, Alexandru Sahia este pseudonimul lui Alexandru Stănescu, originar din comuna Mînăstirea, plasa Oltenița, județul Ilfov. Părinții săi au fost Gheorghe și Voica Stănescu, ambii din localitate. Gheorghe Stănescu era al doilea copil din cei șase — patru băieți, Radu, Gheorghe, Vasile și Dobre, și două fete, Neaga și Tinca — ai lui Gheorghe Stan, zis Balea, plugar harnic și primar în comună, și al Mariei, gospo-

[1] Radu Popescu, cu o suită memorialistică din care subliniem: *Amintiri despre un contemporan*, „*Viața românească*", nr. 5 și 6, 1954; *Grivița și Alexandru Sahia*, „*Viața românească*", nr. 2, 1958; *Alexandru Sahia și ultimele numere ale „Bluzelor albastre"*, „*Viața românească*", nr. 10, 1958; *Cum a apărut „Bluze albastre"*, „*Viața românească*, nr. 4, aprilie 1968.

Gheorghe Stănescu, octogenar.

Chipul mamei, Voica Stănescu, nu și-a făcut niciodată loc în amintirile scriitorului.

dină. Cercetînd fondul arhivistic al comunei Mînăstirea, aflat în București, la Arhivele Județului Ilfov, am putut stabili unele date referitoare la părinții scriitorului. În lipsa actului de naștere original, putem totuși deduce anul nașterii lui Gheorghe Stănescu din alte documente. În Registrul stării civile pentru căsătorii pe anii 1890—1896, la nr. 22 pe anul 1893, luna mai, ziua 2, după amiază, aflăm că « junele Gheorghe Stan Gheorghe, de ani 23, religie ortodoxă, plugar, domiciliat în Mînăstirea, s-a căsătorit cu Voica D. Popescu, de ani optsprezece». Deci Gheorghe Stan s-a născut în 1870, fapt confirmat și de actul de deces nr. 8, eliberat de Sfatul Popular al comunei Mînăstirea, din care cităm:

«Astăzi, anul 1961, luna februarie, ziua 9, s-a înregistrat decesul lui Stănescu Gheorghe, fiul lui Stănescu Stan și al lui Stănescu Maria, născut în anul 1870, luna august, ziua 30, în comuna Mînăstirea, raionul Oltenița ».

Astfel, Gheorghe Stănescu a trăit aproape 91 de ani, iar cea mai mare parte a vieții și-a petrecut-o în localitatea natală, cu excepția stagiului militar. Are o stare materială modestă. Se căsătorește, cum am văzut, cu Voica D. Popescu, fiica dascălului de biserică din comună și nu preot, cum afirmă Pompiliu Marcea în lucrarea citată. Nu putem stabili exact data nașterii acesteia, deși în certificatul de căsătorie amintit trece a avea vîrsta de « optsprezece ani », aceasta fiind stabilită printr-un proces-verbal de constatare a vîrstei soției, consemnat în același act. Această dată este contrazisă de alta, oferită de actul de deces din care extragem:

Registrul stării civile pentru morți

Act de moarte nr. 45

Din anul 1915, luna iunie, ziua 21, orele cinci după amiază.

Voica Stănescu

În ziua de douăzeci ale prezentei luni, la ceasurile nouă înainte de amiază A încetat din viață în casa din comuna Mînăstirea

D-na Voica Gh.Stănescu în vîrstă de 45 de ani, de profesiune muncitoare, născută în comuna Mînăstirea, județul Ilfov, căsătorită cu Gheorghe Stănescu de 46 ani, de profesie Primar, domiciliat în comuna Mînăstirea. Domiciliată în Mînăstirea, fiică a d-lui Dumitru Popescu, de profesie dascăl, domiciliat în comuna Mînăstirea și a D-nei Zamfira D. Popescu, de profesiune muncitoare, domiciliată în comuna Mînăstirea.

Moartea a fost verificată de noi însine

Semnătură
STAICU NEAGU
STAN NEAGU

Aşadar, după acest act ar rezulta că s-a născut tot în 1870, dar avînd în vedere că se creează o diferenţă de un an, presupunem că ea apare din declaraţiile lui Gheorghe Stănescu, care, în calitate de primar, întocmeşte actul de deces sub influenţa tristului eveniment. Din actul de naştere al celui de al şaptelea copil, viitorul scriitor, reiese însă că între părinţi era o diferenţă de patru ani.

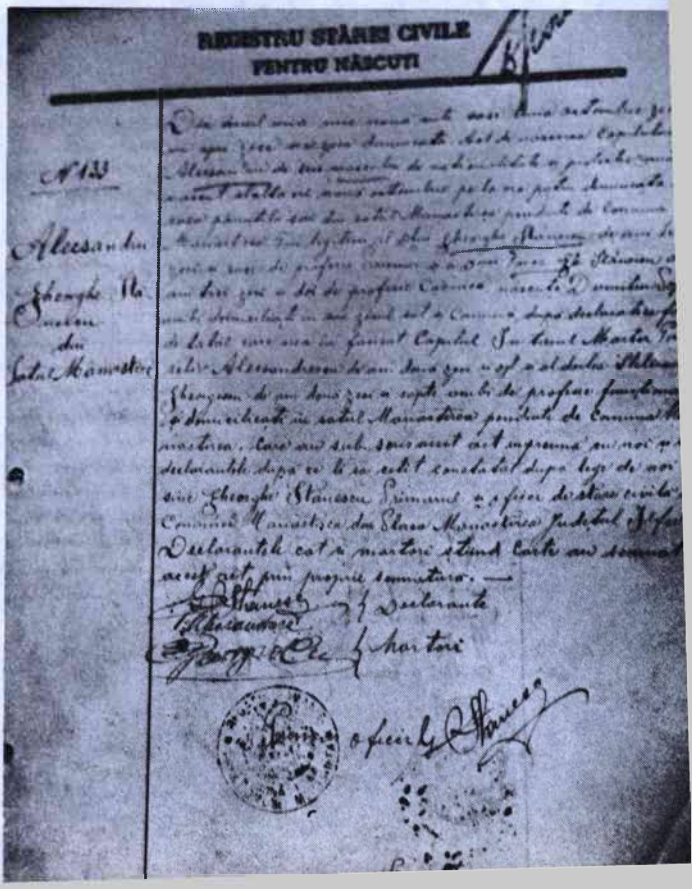
Pînă la data celebrării căsătoriei nu putem vorbi de existenţa unui Gheorghe Stănescu, ci a lui Gheorghe Stan. Numele de Stănescu îl găsim confirmat într-un document oficial, şi anume, în actul de naştere nr. 38 din 1896 al celui de-al doilea copil, Constantin, « fiul lui Gheorghe Stănescu şi al Voicăi». Cu doi ani mai înainte, cînd se năştea Alexandrina, actul nr. 31, din 1894 aminteşte de « fiica lui Gheorghe Stan şi a d-nei Voica». Adoptarea acestui nume de largă circulaţie în Muntenia se face treptat, odată cu afirmarea tînărului ţăran ştiutor de carte în viaţa satului. Într-adevăr, nu peste mult timp, Gheorghe Stănescu devine primar al comunei Mînăstirea. Primul act semnat în această nouă calitate pare a fi actul de naştere nr. 115 din 19 ianuarie 1898. Timp de aproape trei decenii Gheorghe Stănescu va conduce comuna cu multă pricepere şi înţelepciune. El va rămîne în toată această perioadă fidel opţiunilor sale politice la partidul liberal. Alexandru Sahia îşi aminteşte cu discretă ironie de acest fapt: « Tata a rămas şi astăzi, la 64 de ani, liberal. Pe pereţii casei lui de la ţară sînt înşiraţi toţi membrii marcanţi ai partidului» (U.R.S.S. azi, Craiova, editura „Ramuri", 1935, p. 19.)

În 1896 se naşte primul băiat, dar viaţa lui e foarte scurtă. Un an mai tîrziu, se naşte o fiică, Maria, în viaţă şi astăzi, iar în 1900 şi 1902 se nasc două fete: Tatiana şi, respectiv, Florica. Familia Stănescu nu era totuşi una din acele familii care deabia înnoda o aţă de alta. Treptat semnele unei bunăstări relative încep să se vadă. În 1903 reuşeşte să-şi înalţe o nouă casă, cu două camere şi hol, actualul muzeu memorial „Alexandru Sahia", şi să-şi înzestreze gospodăria cu o serie de alte acareturi. La 18 iunie 1904, se naşte un băiat, Niculaie, a cărui viaţă sfîrşeşte după cîţiva ani. Dar înainte de acest sfîrşit tragic, în casă apare un nou copil, Alexandru, viitorul scriitor, urmat la o distanţă de 4 ani de o nouă fată, Lina, şi, ceva mai tîrziu, un alt băiat, şi ultimul, Ştefan. Aşadar, Voica Stănescu aduce pe lume 9 copii, dintre care 6 vor ajunge oameni maturi, iar trei se vor pierde înainte de vreme.

Am văzut mai înainte că la puţin timp după naşterea celui de-al noulea copil, Ştefan, Voica Stănescu se stinge din viaţă. Cele două soţii pe care le-a mai avut Gheorghe Stănescu, Safta şi Aurica, nu au putut înlocui niciodată o adevărată mamă. Dispariţia timpurie a mamei i-a lăsat scriitorului puţine amintiri, din care nu a transcris niciuna în rememorările sale, aşa cum a făcut cu mult mai mare frecvenţă despre tatăl său. Articolul Paştele, 1935 („Dimineaţa", 28 aprilie 1935) este elocvent în acest sens.

Data naşterii lui Alexandru Sahia

Al şaptelea copil şi al treilea băiat al familiei Gheorghe Stănescu s-a născut la 9/22 octombrie 1906. Actul original de naştere se află în Registrul stării civile pentru născuţi, volumul din anii 1904—1907 al comunei Mînăstirea, judeţul Ilfov, din arhiva Sectorului 2 Bucureşti. (Copie după acest registru se află şi în comună, la primărie.)

REGISTRU STĂRII CIVILE
PENTRU NĂSCUŢI

Transcriem în continuare acest act:

Registru(l) 82
Comuna Mînăstirea
născuţi 1904—1907
Registrul Stării civile pentru născuţi
nr. 133

Alexandru Gheorghe Stănescu din satul Mînăstirea

Din anul *1906*, luna *octombrie*, ziua unsprezece, ora *zece dimineaţa*. Act de *naşterea* copilului Alexandru, de sex masculin, *de* naţionalitate şi protecţie română, născut alaltăieri, *nouă octombrie*, pe la ora patru dimineaţa, în casa părinţilor săi din satul Mînăstirea. Fiu legitim al d-lui Gheorghe Stănescu, de ani treizeci şi şase, de profesie primar şi a[l] d-nei Voica Gh. Stănescu, de ani treizeci şi doi, de profesie casnică, născută Dumitru Popescu, ambi[i] domiciliaţi în sus zisul sat şi comună, după declaraţia făcută de tatăl care ne[-]a înfăţişat copilul. Întîiul martor, Paraschiv Alexandrescu de ani 28, şi al doilea, Stelian Gheorgescu de ani 27, ambi[i] de profesie funcţionari şi domiciliaţi în satul Mînăstirea, pendinte de comuna Mînăstirea, care au subscris acest act împreună cu noi şi cu declarantele, după ce li s-a cetit, constatat după lege de noi înşine, Gheorghe Stănescu, Primarul şi ofiţer de stare civilă al comunei Mînăstirea, din plasa Mînăstirea, judeţul Ilfov. Declarantele cît şi martorii ştiind carte au semnat acest act prin proprie semnătură

Declarante

Martori [Semnăturile indescifrabile]
Primar ofiţer, Gh. Stănescu,
Secretar [indescifrabil]

Existenţa actului original face dovada de necontestat a datei adevărate la care s-a născut viitorul scriitor. Şi totuşi această dată a rămas necunoscută pînă acum tuturor cercetătorilor, ceea ce a făcut să circule alta, eronată, care împingea data naşterii cu doi ani mai tîrziu, scurtînd astfel o viaţă şi aşa curmată destul de repede. Nu am insista asupra acestei erori de neconceput într-un secol cu o evidenţă riguroasă, dacă ea nu ar avea semnificaţii aparte, greu de descifrat şi lămurit. În lucrările mai ample de pînă acum, ded'cate scriitorului, dar şi în alte articole, prefeţe, studii şi recenzii mai mult sau mai puţin ocazionale, s-a putut indica ca dată de naştere alta decît cea reală, în primul rînd dintr-o inexplicabilă ignorare a registrelor de stare civilă aflate la îndemîna oricui. În acest fel a proliferat eroarea, s-au sărbătorit imaginare aniversări, lucrări actuale au preluat, inclusiv subsemnatul, asemenea informaţii pe care le-au difuzat ca veritabile.

Reconstituirea istoriei acestui fapt ne arată că în cultivarea erorii un rol important revine chiar lui Sahia, primul dealtfel care a indicat piste false în propria lui biografie. Nota biografică apărută în volumul de Nuvele inedite **din 1935 — furnizată indiscutabil de Sahia — se constituie ca început al erorii. Iată ce se poate citi la pagina 477 din volumul amintit: « Alexandru Sahia (Alexandru Gb. Stănescu). Născut în comuna Mînăstirea din judeţul Ilfov, în octombrie 1908. A absolvit liceul militar „D. A. Sturdza" din Craiova. Ultima clasă a terminat-o la Colegiul Naţional „Sf. Sava". A urmat apoi facultatea de drept din Bucureşti». În lapidarul enunţ biografic apar mai multe inadvertenţe. Prima se referă la anul naşterii; a doua la faptul că a urmat, lăsînd să se înţeleagă că a şi terminat, facultatea de drept. Sursa acestor informaţii nu putea fi decît Sahia. Ce l-a îndemnat să le furnizeze? Ni se pare copilăresc să afirmăm că Sahia nu şi-a cunoscut data reală a naşterii. Chiar dacă nu a avut în mînă vreun extras după actul de naştere, alte documente oficiale care înscriau această dată i-au trecut prin faţa ochilor. Unul dintre acestea trebuia să fie** Certificatul de absolvire a studiilor liceale, **care se elibera şi pe vremea aceea personal şi în acesta scria clar — cum se poate vedea şi din partea rămasă în registrul pentru ceritificatele de absolvire din arhiva liceului „Sf. Sava" — data de 9 octombrie 1906. În livretul militar, expus la casa memorială din comună, citim aceeaşi dată, înscrisă şi în foile matricole ale evidenţei militare. Nu poate fi deci, nici o îndoială, că Sahia avea cunoştinţă de toate acestea. De ce atunci furnizează asemenea date ca preambul biografic la**

singura lui scriere tipărită? Dar și în alte părți eroarea stăruie. În ... Și noi am fost elevi, scriitorul afirmă: « la vîrsta de 21 de ani m-am retras la mînăstire, într-o totală decepție». S-a stabilit, din corespondența din această perioadă („Manuscriptum", I, nr. 3, 1971, pp. 143—152) avută cu Octav Șuluțiu, momentul prezenței sale în cinul călugărilor de la Cernica, și anume — toamna 1929 — pînă în vara anului 1930, deci și atunci cînd scria această mărturie, în 5 februarie 1935, se credea născut în 1908.

Informațiile oferite de scriitor au fost întărite de cele furnizate de tatăl său în actul de deces, unde se specifica data nașterii decedatului, « la anul 1908». Gheorghe Stănescu semnase deopotrivă actul de naștere și pe cel de deces al propriului său fiu, și împrejurările dispariției să-l fi făcut să uite vîrsta reală a acestuia? Se pare că de aici au pornit transcrierile eronate transmise în toate biografiile. În ce-l privește pe Sahia, motivele rămîn obscure, dar ele ar putea avea o explicație în încercarea tînărului de a nu părea « bătrîn», cum își amintește un contemporan a-l fi caracterizat cunoscuții săi.

Anii de școală. Pseudonimul Sahia

Școala o începe în comuna natală în anul 1914, adică la timpul normal; fiind născut după 1 septembrie, intră în prima clasă cu cei din anul următor. În acest fel este mai în vîrstă cu aproape un an decît copiii din aceeași clasă. În timpul ocupației germane, școala fiind închisă, mai pierde încă un an, care face ca cele cinci clase, cîte a absolvit în comună, să le încheie la vîrsta de aproape 14 ani. Elev, din 1920, la liceul militar „D. A. Sturdza" din Craiova, absolvă aici șapte clase: « Partida din matricula elevului este închisă prin eliberarea certificatului de absolvire nr. 96 din 7 septembrie 1927».

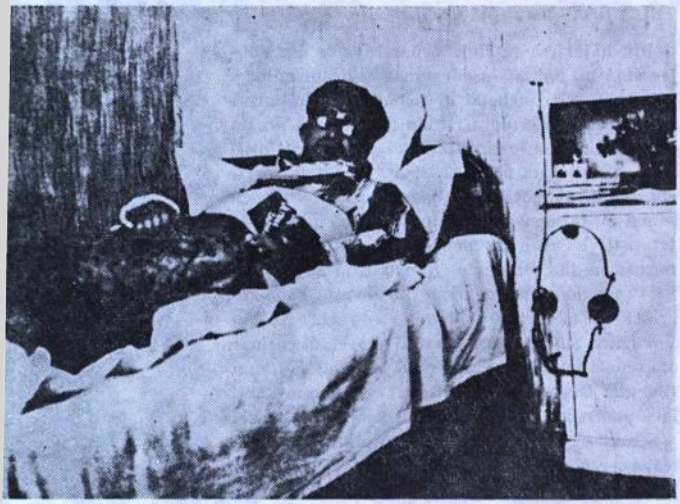
Se înscrie în clasa a VIII-a la cunoscutul și prestigiosul liceu bucureștean „Sfîntul Sava". Schimbarea de climat este notabilă. Puternica tradiție umanistă a liceului hrănea și generațiile tinere de elevi. Amintirile lui Sahia despre această ultimă clasă de liceu, publicate în două cunoscute articole: ... Și noi am fost elevi („Cuvîntul liber", an II, nr. 14, 9 februarie 1935, p. 7) și A plecat un luptător („Cuvîntul liber", an III, nr. 26, 2 mai 1936) sînt contradictorii. Deși aceste mărturisiri autobiografice se află la temeiul multor comentarii ulterioare, confruntarea lor cu alte surse apare absolut obligatorie pentru a putea extrage ceva din atmosfera ultimei clase de liceu. O imagine este pătrunsă de o candidă și nostalgică rememorare, fidelă cu înțelegerea vîrstei [2]. Cu totul răsturnată apare însă imaginea liceului în răspunsul la ancheta revistei „Cuvîntul liber", publicată sub genericul ...Și noi am fost elevi. Este adevărat că aici vorbește de raporturile cu directorul școlii, care-l suspecta « ca fiind evreu botezat, cu nume schimbat, datorită aspectului meu fizic semit», dar dintr-un, să-i zicem, conflict posibil nu se poate trage concluzia după care, « căile întrebuințate de educatorii mei au fost false și lipsite de un criteriu metodic». Profesori cunoscuți, apreciați pentru calitățile lor, cum recunoaște și Sahia, întrețineau cu grijă un climat de studiu profund și încurajau afirmarea talentelor [3]. Nimic nu ne îndreptățește, astfel, să subscriem atît la unele amintiri proprii cît și la opiniile unor biografi, care afirmau că Sahia a pătruns într-o lume străină și ostilă, coruptă, unde afirmarea calităților elevului erau condiționate neapărat de nume sau avere. Chiar și unele greșeli de datare s-au strecurat în aceste rememorări, cum ar fi anul absolvirii liceului sau vîrsta reală la care a păsit pragul mînăstirii.

Dar pentru o mai exactă înțelegere a acestui ultim an de școală, consultarea matricolei școlare ne poate fi de un real folos. Pe baza Certificatului nr. 96, eliberat de Liceul militar Craiova, din 7 septembrie 1927, Alexandru Sahia se înscrie

---

[2] «Anul c are a pecetluit liceul, anul cel mai frămîntat, anul cînd rosturile vieții încep să-ți reapară crude, cînd ultimele fire care te leagă de copilărie se rup fără posibilitatea de a le înnoda vreodată și te zvîrle vîltorii vieții, pentru ca, singur, să te zbați pentru pîine, pentru haine, pentru cărți. Anul clasei a VIII-a îmi apare atît de luminos! » *(A plecat un luptător)*. Scriitorul își amintește de orele de latină, de « orele de vacarm ale profesorului de filozofie Nădejdea, superbele lecții de filozofie naturală ale lui Basu », la care a participat în această ultimă clasă de liceu.

[3] George Macovescu, elev al aceluiași liceu, reconstituie, cu matură obiectivitate, atmosfera acelor ani: « Dar în fața profesorilor nu existau diferențe de clasă. La vremea aceea (în anul 1925, n. n.), liceul „Sava" avea în frunte un director de o moralitate excepțională, pe Ștefan Pop, ardelean din ținutul moților de sub munte, om drept și cu inimă bună, și care făcea și o anume politică destul de ciudată pentru timpul de-atunci: căuta dinadins fii de muncitori și țărani și împăna liceul cu ei ». *„Farmecul pămîntului"*, Cluj-Napoca, editura Dacia, 1977, p. 29.

La spitalul «Popper și Cîmpeanu» din Predeal.

în clasa a VIII-a modernă, în anul școlar 1927-1928. Situația sa școlară ne apare destul de modestă, oricum sub medie. Cu excepția filozofiei, a dreptului uzual și economiei politice, celelalte medii sînt aproape de limita minimă, cu unele fluctuații de la un trimestru la altul. Nici notele de la sfîrșitul anului nu sînt, cu excepția acelorași materii, la alt nivel. Nici o medie anuală nu depășește nota 7. Surprinde însă notarea scăzută la limba română, franceză și germană, ca și nota sub limita promovării la limba latină, deultfel singura corigență. Această situație poate fi însă motivată și de trecerea elevului de la o școală neîndoielnic cu exigențe mai scăzute la una cu standarde mult mai înalte precum și de faptul că acesta nu a avut timpul necesar de adaptare la solicitări și stiluri didactice modificate. În luna septembrie a anului 1928 [4] i se eliberează Certificatul de studii liceale nr. 86, care-i dă posibilitatea să se înscrie la facultate.

S-au făcut precizări convingătoare de către Pompiliu Marcea în lucrarea amintită cu privire la debutul scriitorului sub pseudonimul «Al. Mînăstireanu». La fel de importante ne par și cele cu privire la al doilea pseudonim literar, care l-a consacrat, cel de Sahia. În cartea respectivă, la pagina 10, citim: «Primele sale scrieri, după terminarea liceului, apărute în martie 1929, în „Bilete de papagal" și „Ultima oră" sînt semnate Alexandru Sahia. Prin urmare, pseudonimul datează înainte de călătoria în Extremul Orient după care, se spunea pînă acum [5] își alesese numele literar». Este adevărat, autorul nu ne spune

[4] Și nu în «primăvara anului 1928» (vezi George Macovescu, *Viața și opera lui Alexandru Sahia*, București, E. P. L. A., 1950, p. 13), deoarece, cum am văzut, avea o corigență în vară la limba latină, care nu-i acorda dreptul să se prezinte la bacalaureat.

[5] «Din acele depărtări, Sahia aducea încă ceva: un nume, numele lui... De acolo l-a adus. Prin bariera densă a preocupărilor lui interioare a străbătutut încet, încet un cuvînt, un cuvînt pe care l-a auzit repetat de nenumărate ori la Port-Said, la Cairo și în alte părți cînd interogativ, cînd afirmativ: „Sahia?" — „Sahia!" — „Sahia?" — „Sahia!". Intrigat în sfîrșit, poate de răsunetul unui cuvînt devenit refren, parolă sau mai știu eu ce, a vrut să afle ce însemnează. Și i s-a răspuns că în arabă (așa spunea Sahia, dar poate că era vorba de o altă limbă orientală) cuvîntul acesta înseamnă: „adevărat"... L-a adoptat imediat». (Radu Popescu: *Alexandru*

cînd a avut loc această călătorie în Palestina. Putem totuşi deduce cu oarecare aproximaţie data acestela după reportajele publicate în „Vremea" din 31 iulie şi 14 august 1930 sub genericul În colonia sfîntă provenite, cum se subliniază, « De la trimisul nostru special». Nu credem că Sahia şi-a expediat prin poştă însemnările, deci este probabil ca ele să fi apărut după venirea lui în ţară. Astfel, se poate spune că această călătorie a avut loc în aprilie-iunie 1930. Încă din martie 1929, Alexandru Stănescu devine, după cum afirmă autorul citat mai înainte, Alexandru Sahia, cînd semnează schiţa În noapte, în „Bilete de papagal" (nr. 352, 29 martie 1929, p. 2).

Cercetînd o serie de publicaţii periodice din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, am descoperit texte mai vechi semnate cu acest pseudonim. Ele au apărut în „Vremea" de la începutul anului 1929. Primul dintre acestea se intitulează Sarah a sărutat pe Crist [6] şi a fost publicat în „Vremea" (an II, nr. 49, 31 ianuarie 1929, p. 3), deci cu aproape două luni înainte de a semna cu acelaşi pseudonim în „Bilete de papagal". Următorul text, publicat la rubrica Medalioanele „Vremii", este un scurt portret Bacovia, apărut în nr. 56 din 21 martie 1929. Deci două texte mai vechi care confirmă afirmaţia lui Pompiliu Marcea cu privire la antedatarea folosirii pseudonimului faţă de călătoria în Palestina.

Cu toate acestea, misterul pseudonimului persistă. După mărturiile familiei el ar putea fi o anagramare a iniţialelor cu un sufix de provenienţă obscură.

Alte precizări şi documente

Din hotărîrea tatălui, o bună parte din adolescenţa lui Sahia s-a consumat la liceul militar. Ştim cum s-a încheiat această etapă. Iniţiativa atît de curajoasă de a curma acest drum nu l-a scutit însă, de-a lungul timpului, de o nouă întîlnire cu uniforma militară. Este chemat în serviciu militar obligatoriu în toamna anului 1932, ca soldat cu termen redus, cunoscuţi sub numele de teteriştі: « Ordin de încorporare al tînărului cu termen redus Stănescu Alexandru, zis Sahia. Se va prezenta la Bucureşti, pe ziua de 1 noiembrie 1932, la Regimentul de Gardă nr. 6 Mihai Viteazul», sună misiva primită[7] şi vechiul coşmar din şcoala militară se amplifică în forme noi, mai violente. Deşi era un « întîrziat» pentru armată, încorporarea sa poate avea tîlcuri politice speciale.

Semnificaţia aparte a momentului nu poate scăpa cercetării literare. Deşi a durat aşa de mult, şcoala militară nu l-a scutit de obişnuitul stagiu militar obligatoriu. Dar Sahia a făcut tot ceea ce era posibil pentru a-l amîna cît mai mult, şi a reuşit în bună măsură. Ordinul de încorporare citat mai înainte era actul final al unei îndelungate acţiuni de tergiversare a încorporării. Registrul control al fostului Cerc de recrutare Ilfov şi cel al Regimentului 6 infanterie din Bucureşti oferă cîteva date despre această opoziţie mascată prin tot felul de subterfugii. După lege, Sahia ar fi trebuit ca la vîrsta de 20 de ani să fie încorporat. La vîrsta aceea era elev la liceul militar. Cînd l-a părăsit, a fost luat în evidenţa cercului de recrutare Ilfov, de unde şi obţine « amînarea pentru studii», în anul 1928—1929. La 15 septembrie 1928, este iarăşi chemat la încorporare dar nu se prezintă. Probabil aduce o dovadă prin care obţine la 5 iunie 1929 « amînarea pentru studii 15.08.1928—15.08.1929». La 15 august a aceluiaşi an este iarăşi chemat, dar obţine o nouă amînare de studii pentru perioada 1929—1930. La fel, pentru anul 1930—1931. Urmărind această derulare, înţelegem mai bine de ce scriitorul nu a părăsit formal facultatea de drept, deşi de facto încetase de mult s-o mai frecventeze; această situaţie servea de minune la evitarea unei noi încorporări. Stratagema dă roade şi anul următor obţine o altă amînare, între 01.11.1931—01.11.1932. Dar la 1.11.1932 ordinul citat mai sus nu mai poate fi anulat. După patru ani de neîntrerupte amînări, la vîrsta de 26 de ani, Sahia este

---

Sahia. Amintiri despre un contemporan, „*Viaţa romînească*", an VII, nr. 5, mai, 1954, p. 258). Este limpede că în prezentarea autorului s-au strecurat şi alte greşeli, nu numai cea privitoare la adoptarea pseudonimului Sahia. În acea călătorie, nu a fost nici la Port-Said, nici la Cairo. O spune singur Sahia: « Pînă acum n-am ieşit din ţară. O singură dată doar, pînă la Jaffa, însă atunci am mers cu vaporul... » (*U.R.S.S. azi* în volumul *Execuţia din primăvară*, Bucureşti, E.P.L., 1962, p. 159). Ne surprinde totuşi că autorul stăruie în eroare şi într-un articol recent: *Sahia*, « *socialul* » („*România literară*", an X, nr. 32, 11 august 1977, p. 7).

[6] Este de fapt povestirea *Haia l-a sărutat pe Crist*, apărută în „*Revista literară*" a liceului „Sf. Sava", an I, nr. 8, februarie 1928, p. 4—5—6. Doar numele personajului din titlu este modificat.

[7] Vezi Radu Popescu: *Griviţa şi Alexandru Sahia*, „*Viaţa romînească*", nr. 2, 1958.

Încă șeful clasei, în 1924, la liceul militar „D. A. Sturdza" din Craiova.

ifrziatul
ldat cu
termen
redus.

nevoit să îmbrace din nou uniforma militară, dar nu într-un liceu militar, ci într-o unitate operațională, cu instrucție «la cataramă», cu privațiuni cu atît mai umilitoare pentru un om format, obișnuit cu un alt fel de viață. Acestea fiind faptele, nu putem totuși să suspectăm autoritățile militare de măsuri abuzive. Putem vorbi chiar de oarecare largheță în acordarea amînărilor succesive, pînă la epuizarea tuturor posibilităților. Se poate presupune că o nouă amînare să fi devenit imposibilă datorită unor rațiuni extramilitare. Cu «dosar» la Siguranță și la Prefectura poliției, considerat suspect și periculos pentru ordinea existentă, Sahia este trimis în armată să-și «bage mințile în cap», să se obișnuiască cu disciplina nivelatoare. Ajuns la regimentul 6 infanterie de gardă „Mihai Viteazul", începînd cu 5 noiembrie 1932, este trecut la serviciul auxiliar, probabil furier pe lîngă vreun birou, în general situație favorizantă acordată tinerilor în termen cu studii și scris frumos. În această unitate a fost avansat la gradul de fruntaș, la data de 2 februarie 1933, dovadă că presupusul «dosar» nu avusese cine știe ce influență pentru viața ostașului cu termen redus. Totuși, spre sfîrșitul lunii martie 1933, Sahia este mutat la regimentul 68 infanterie din Cahul, în «controalele» căruia este înmatriculat la 1 aprilie 1933. Data este confirmată cu aproximație de cîteva zile și de corespondența lui Sahia cu domnișoara Renée Kaufmann, corespondență aflată la Biblioteca Academiei R.S.R. De ce insistăm asupra acestei date? Ea este deosebit de importantă în biografia autorului, o dată-reper față de care putem aprecia participarea lui la un eveniment de mare importanță în viața clasei muncitoare și a partidului comunist, anume grevele de la Griviția din februarie 1933. La acea dată Sahia se afla la București, putea lua contact cu organizatorii mișcării, primi informații și îndeplini anumite sarcini. Nu cunoaștem exact ce atribuții i-au revenit în desfășurarea acestui eveniment, dar este de presupus, după anumite consecințe, că participarea lui a fost importantă, așa de importantă încît a atras atenția Siguranței, care nu a întîrziat să alerteze comandamentul unității. Totuși, nu credem să-i fi adus învinuiri prea grave, care s-ar fi soldat pentru un militar în termen cu trimiterea în fața Curții marțiale. Deci prezența în București a ușurat activitatea revoluționară a lui Sahia în sprijinirea marii acțiuni. Dacă acest fapt ni se pare concludent argumentat, atunci sublinierea datei mai sus amintite infirmă fără posibilitate de replică unele «amintiri», mai recent făcute publice de Radu Popescu în studiul citat, Griviția și Alexandru Sahia. În această amplă rememorare[8], făcută la

[8] «Aici (în București *n.n.*), între 3 și 16 februarie, cîțiva băieți au primit, unul după altul, scrisori de la Cahul, de la Sahia. Ce se petrece la București, la Griviția. Înțeleg din gazete că faptele ies din comun, că sînt adevărate evenimente. Culege, te rog, informații cît mai exacte și anunță-mă și pe mine, și repede». (Radu Popescu, *Griviția și Alexandru Sahia*, „*Viața românească*", nr. 2, 1958.)

25 de ani după desfășurarea evenimentului, se amintește de cîteva scrisori trimise de Sahia unor prieteni din București. Nu știm cui au fost adresate aceste epistole — credem, după informațiile documentare actuale, că ele nu există — au servit însă ca temei întregii reconstituiri; lungile episoade cu alte scrisori trimise la Mînăstirea pentru a procura bani de drum, obținerea, prin mituire, a unei permisii de sosire la București, tot acest western autohton pentru a face mai senzațională participarea scriitorului la evenimentele din februarie 1933 — servesc aceste trucaje adevărul sau introduc artificiul și senzaționalul în desfășurarea unor evenimente de mare importanță?

Cert este că după această participare, «îmbrăcat în civil» [9], Sahia este mutat la Cahul. Într-o scrisoare adresată lui Liviu Rebreanu, purtînd data de 28 martie 1933 [10] și expediată din București, reiese clar că Sahia se afla în capitală, la Regimentul de gardă „Mihai Viteazul", dar că la acea dată persecuțiile erau în toi și-i făceau viața de nesuportat. Epistola trimisă lui Rebreanu este un țipăt cerînd ajutor, dar și o clară intuiție a surselor răului ce-l lovise: «De cîtăva vreme mă găsesc într-o situație cît se poate de penibilă. Am fost oprit definitiv în cazarmă. Lucrul acesta n-ar fi însă așa de rău. Partea cu adevărat rea este că m-au băgat în corpul de gardă. Deci de nouă zile nu m-am dezbrăcat deloc, dorm pe niște rogojini în corpul gărzii și din 6 în 6 ore fac 3 ore de sentinelă — ziua și noaptea. Am pînă și păduchi». Soldatul «fruntaș cu termen redus-auxiliar» își dă seama că suportă «în mod inutil mizeria de aici, care ar putea să-i fie fatală», conștient că se fac abuzuri, încălcări ale regulamentelor de ordine interioară după care — «soldații auxiliari nu fac de gardă — mai ales după perioada de instrucție pe care eu am trecut-o» Sahia cunoaște motivele acestei persecuții: un raport al Siguranței către Marele Stat Major· Mutarea la Cahul cu indicativul «Suspect — Consemnat în cazarmă» a avut un temei disciplinar, așa cum afirmă Pompiliu Marcea în monografia sa. O scrisoare expediată din Cahul domnișoarei Renée Kaufmann [11], la 2 mai 1933, indică — cu aproximație — că se afla aici «de o lună și jumătate», deci de la mijlocul lunii martie: «Sînt exilat aici în urma activității mele scriitoricești și gazetărești făcută înainte de a intra în armată. Militarii au găsit totuși de cuviință că trebuie să mă pedepsească. Au ales expres cel mai nemernic oraș». Așadar, după consemnarea lui ca suspect, oprit în mod definitiv în cazarmă și introdus în corpul de gardă, a urmat la sfîrșitul lunii martie mutarea la Cahul. Plecarea în provincie îi afecta profund postul de ziarist la „Vremea", ca și întreaga activitate literară. Apelul către Rebreanu se pare că a rămas fără urmări pozitive. Totuși, după mutarea la Cahul, Sahia a reușit să vină destul de repede la București. Datele pe care le consemnează această corespondență vorbesc de repetatele lui sosiri la București («am fost la București în două rînduri, de la primirea scrisorii dumitale (17 mai, n.n.), întîi numai pentru patru zile, a doua oară pentru zece», cu promisiunea că «toată luna lui august voi fi liber»). Deci «consemnarea» în cazarmă trecuse cu bine. La 14 octombrie 1933, prin trecerea în rezervă, un episod dificil din viața lui Sahia pare să se încheie, episod ce va lăsa însă urme de neșters în opera lui, și cu toate că este trimis la vatră, armata pare să-l fi urmărit ca un fatum nemilos. Aceeași foaie matricolă a fostului cerc de recrutare Ilfov ne descoperă realități aproape incredibile. Trecut în rezervă, este chemat la 10 iunie 1939 la concentrare. Ordinul se revocă însă. La 11 ianuarie 1940, este iarăși chemat la concentrare. Neprezentîndu-se — firește — pe 15 ianuarie e dat «nesupus», deci dezertor. Chemat încă de două ori și neprezentat la 12 martie 1941, este iarăși dat dezertor, cum se va întîmpla și la 14.06.1941 și 23.07.1941. Deabia la 8 aprilie 1943, o birocrație sinistră notează: «șters din controale fiind MORT». La atîția ani după moarte era eliberat, în sfîrșit, de această obsesie a vieții sale.

Emil VASILESCU

[9] Pompiliu Marcea: lucr. cit., p. 41.
[10] Alexandru Sahia: *Întoarcerea tatei din război*, București, Editura militară, 1974.
[11] Biblioteca Academiei R.S.R., Fondul de manuscrise Al. Sahia.

DOSARUL UNEI EXISTENȚE

Alice CĂLUGĂRU

Din nou despre o enigmă biografică

S-AU ÎMPLINIT 72 DE ANI DE LA APARIȚIA volumului de poezii Viorele [1] care anunța un talent original, consacrat apoi de istoria literaturii române: Alice Călugăru. Opera acestei poete de o sensibilitate evoluată, destinată parcă generațiilor contemporane, a rezistat confruntării cu timpul, citindu-se și azi cu interes.

Dar pentru istoricii literari din generațiile mai vechi cît și pentru cei din contemporaneitatea imediată, biografia poetei rămâne încă o enigmă. G. Călinescu scria în monumentala sa Istorie a literaturii române că viața Alicei Călugăru este « foarte puțin cunoscută...», precizînd apoi că s-a născut în ziua de 4 iulie 1886 la Paris, fără a indica însă sursa informației [2]. Dumitru Micu consemnează că totul se știe « cu aproximație», așa că « existența acestei scriitoare, și cea literară, și cea omenească, începe și se încheie în mister» [3]. La rîndul său, Constantin Ciopraga notează doar următoarele: « Mutată din 1908 la Paris (unde Alice Stéphanie Călugăru se născuse la 4 iulie 1886 în „Rue des Marais", 60, ca fiică a lui Ștefan Stănescu-Călugăru, ofițer român și a Mariei Carabella...)», dar și de data aceasta nu se precizează sursa informației [4].

Curiozitatea cercetătorilor nu se stinge. Astfel, peste trei ani, Vasile Netea va relua « cronica existenței» poetei Alice Călugăru, într-un studiu publicat în „Manuscriptum", anul IV, nr. 4 (13), 1973, p. 112 și urm. După ce reactualizează aproape tot ce s-a scris despre viața și opera poetei și analizează critic informațiile contradictorii, Vasile Netea

---

[1] Alice Călugăru, *Viorele*, București, Stabilimentul grafic Albert Baer, 1905. Volumul are 56 pagini, format mic, și cuprinde 41 de poezii.

[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 603.

[3] Dumitru Micu, *Introducere*, în vol. Alice Călugăru, *Versuri*, Ediție îngrijită de Ecaterina Săndulescu, „Editura pentru literatură", 1968, p. 5. Aceleași idei autorul le va relua și în cartea sa *Început de secol 1900—1916. Curente și scriitori*, „Editura Minerva", 1970, p. 299.

[4] Const. Ciopraga, *Literatura română între 1900—1918*, Editura „Junimea", Iași, 1970, p. 324.

publică scrisorile trimise, între anii 1906—1908, de Alice Călugăru lui Ilarie Chendi, limpezindu-se pentru totdeauna data plecării scriitoarei din țară: tînăra poetă a părăsit patria în septembrie 1906, îndreptîndu-se spre Belgia și Franța, de unde nu s-a mai întors niciodată.

Pentru înlăturarea «enigmelor», a informațiilor și datelor inexacte și contradictorii, despre familia și viața poetei Alice Călugăru, vom relua «dosarul», pe temeiul unei cercetări răbdătoare a actelor de arhivă, oferind astfel fapte și informații, care pot să reconstituie o biografie.

Tatăl scriitoarei, Ștefan Stănescu Călugăru, înregistrat cu acest nume în actele existente la dosarul de căsătorie, apoi în toate publicațiile militare, s-a născut în Călărași, districtul Ialomița, la 28 august 1855 [5].

În extrasul după certificatul de botez, înscris în biserica Sf. Nicolae din Călărași, prezent în dosarul de căsătorie, se arată că Ștefan Stănescu Călugăru era fiul lui «Stan-croitorul», iar dintr-un alt extras (foaia 8) după un proces verbal întocmit de primarul comunei Urbei Știrbei, plasa Borcei, Ialomița, aflăm că tatăl lui Ștefan se numea «Stan Stănescu» și era «negustor și văduv». El «a fost ucis de Năstase Nicolae din aceeași comună în 1866 în noaptea de trei martie, orele 10. Cadavrul a fost ridicat de poliția locală». Dintr-un certificat eliberat de ofițerul stării civile din Călărași se vede că mama lui Ștefan Stănescu Călăugăru se numea Stanca și a murit la 10 iunie 1863. Deci bunicii poetei, după tată, n-au purtat numele de «Călugăru» care, probabil, a fost aglutinat celui de «Ștefan Stănescu», mai tîrziu, în timp ce tatăl scriitoarei s-a angajat în serviciul militar, deoarece atît „Monitorul Oastei" și „Anuarul Armatei Române" înregistrează constant: Ștefan Stănescu Călugăru.

Rămas orfan de mamă și de tată, la frageda vîrstă de 11 ani, Ștefan Stănescu a fost crescut de rude și, împlinind vîrsta de 17 ani, la 12 ianuarie 1872, este incorporat în armată. Dovedind însușiri deosebite în serviciul militar, la 16 iulie 1872 este avansat caporal, ca peste șase luni (16 ianuarie 1873) să devină sergent. Solicitînd trecerea în serviciul activ, ministerul îi aprobă angajarea în intendența și administrația armatei. La 16 ianuarie 1875, Ștefan Stănescu Călugăru este «administrator clasa III» și se pare că acum își făcea serviciul la una din unitățile staționate în capitală. În orice caz, în anul 1877 face parte din colective militare cu misiune administrativă, care au asigurat echiparea, înzestrarea și aprovizionarea unor mari unități din București, pregătite pentru luptele din Sudul Dunării. Ca sublocotenent-intendent, Ștefan Călugăru va primi misiuni și pe cîmpurile de luptă din Bulgaria, unde se va remarca prin disciplină, energie și calități organizatorice. Reîntors în țară, participă la aplicarea măsurilor de reorganizare a armatei române după campania din 1877/78.

Printr-un ordin al ministrului de război, emis la 8 aprilie 1879, cu privire la mutarea unor ofițeri din intendența și administrația militară, Ștefan Stănescu Călugăru, administrator clasa III, trece de la intendența Diviziei a 3-a pe un post corespunzător, la 1-iul regiment de roșiori, încredințîndu-i-se totodată misiunea de a verifica inventarul și depozitele de hrană ale Diviziei a 2-a [6]. Peste un an este mutat în colectivul de intendență al Diviziei a 2-a din București, unde are funcția de contabil la regimentul 2 roșiori.

Fire întreprinzătoare și deosebit de harnic, Ștefan Stănescu Călugăru cîștigă prețuirea superiorilor săi, care îl propun spre avansare. Astfel, la 20 ianuarie 1882, i se acordă, prin decret, gradul de administrator clasa II (echivalent cu cel de locotenent de infanterie) și este numit la regimentul 18 dorobanți din Brigada 1, cu reședința la Tîrgu-Jiu. Numirea aceasta este legată de activitățile complexe de construire a unor cazărmi și stabilimente militare pe meleagurile Gorjului.

Dispunînd de o situație profesională relativ sigură, tînărul locotenent intendent, avînd locuință, cu chirie, pe strada Schitu Măgureanu nr. 30, în București, hotărăște să se căsătorească. La 28 ianuarie 1882, înaintează, la primăria Circ. III, Culoarea de Verde, cererea de căsătorie cu «d-ra Maria Carabella, june română, protecție română, ortodoxă, studentă, de 19 ani, născută în comuna Liège-Belgia, domiciliată în București, suburbia Sf. Ștefan, strada Berzei, nr. 25». Tînăra era fiica lui Petre și Alexandrina Carabella, proprietari din București [7].

---

[5] Cf. Arhivele Statului, Municipiul București, Starea civilă, Culoarea de Verde, Circ. III, dosar 48, 1882, ianuarie 28, Căsătoria dintre Ștefan Stănescu și Maria Carabela, f. 5. Toate actele existente în acest dosar indică ca an de naștere al lui Ștefan Stănescu Călugăru, 1855 și nu 1851, precum înregistrează greșit și mecanic după aceea *Anuarul Armatei Române* pe 1880, p. 500 și numerele din anii următori.

[6] Vezi, *„Monitorul Oastei"*, nr. 6, 1 mai 1879, p. 135.

[7] Cf. Arhivele Statului, Municipiul București, dosar 48, 1882, ianuarie 28. Căsătoria dintre Ștefan Stănescu și Maria Carabella, f. 2. În actele din dosar completate și semnate de cei doi tineri, apar invariabil numele «Ștefan Stănescu Călugăru»

Căsătoria nu se putea oficia, deoarece juna Carabella nu avea certificat de naștere. Atunci familia ei a recurs la o stratagemă, admisă de codul civil: cu toții s-au deplasat în comuna Vrănești, plasa Podgorii, județul Muscel, unde probabil aveau moșie, și au solicitat primarului să elibereze un «Proces verbal destinat a ține loc de act de naștere» [8]. Avînd și aprobarea generalului comandant al Diviziei a 2-a, din care făcea parte regimentul 2 roșiori, unde funcționa ca administrator Ștefan Stănescu Călugăru, căsătoria se oficiază la sfîrșitul lunii ianuarie 1882. Prin actul dotal eliberat de Tribunalul Ilfov, Maria Carabella, primea, de la părinții săi, o zestre în valoare de 43.000 lei noi (compusă din: rufărie în casă — 1.300 lei; pian — 1.500 lei; mobilă — 3.400 lei; trusoul — 1.000 lei; serviciu bucătărie — 300 lei; imobilul din strada Francmazonilor, Culoarea de Verde, București, evaluat la 35.500 lei).

La începutul lunii februarie 1882, tinerii soți Călugăru se stabilesc în Tîrgu-Jiu, unde Ștefan preia postul de contabil la regimentul 18 dorobanți. Aici vor avea primul lor copil, pe Syomara, născută la începutul anului 1883. În ianuarie 1884, Ștefan Călugăru este numit în postul de șef al Depozitului de echipament al Corpului I de armată cu reședința în Craiova, unde funcționează pînă la sfîrșitul aceluiași an, cînd este detașat la Depozitul Central al Armatei, din București, măsura fiind menită să-l aducă acasă lîngă soția lui. În februarie 1885 se naște a doua lor fiică [9]. Primăvara anului 1885 aduce familiei Ștefan Călugăru și Maria Carabella vești importante, și anume, ministrul de război propune ca administratorul de clasa II Ștefan St. Călugăru să plece în Franța. La 1 aprilie 1885, apare Înaltul decret nr. 1075 prin care i se aprobă un concediu de un an, pentru a se deplasa în străinătate «spre a studia tăbăcăria avînd drept la 350 lei pe lună, în care intră și solda gradului, osebit cheltuieli de transport în ducere și întoarcere...» [10].

Se pare că soția lui Ștefan Călugăru a insistat mult să se definitiveze plecarea familiei sale în străinătate, deoarece Petre și Alexandrina Carabella aveau, în Belgia, rude cu o bună situație materială care s-au angajat să faciliteze familiei Călugăru șederea în Paris. În acest scop, Ștefan și Maria Călugăru au decis, spre a-și asigura sumele corespunzătoare de bani, să vîndă imobilul din strada Francmazonilor, primit ca zestre de la părinți. În jurul datei de 1 mai 1885, Ștefan Stănescu Călugăru, soția sa, Maria Carabella, și cele două fiice ale lor, Syomara și Eugenia, părăsesc Bucureștiul, îndreptîndu-se spre Paris, via Belgia. Începînd cu aceeași dată, Ștefan Călugăru este trecut pe postul de subdirector la Penitenciarul militar Tîrgșor, de unde primea solda cuvenită. La 11 martie 1886 se emite un nou înalt decret, cu nr. 820, care, pe baza propunerii motivate de ministrul de război, hotărăște să i se prelungească lui Ștefan Călugăru concediul de studii «asupra instrucției și fabricațiunei pieilor în general» cu încă un an «cu începerea de la 1 mai viitor» (adică 1886) și cu toate drepturile «de misie și transport» fixate în decretul din anul 1885 [11].

și «Maria Carabella». Aceste nume sînt păstrate de fiecare în toate documentele ulterioare de stare civilă, acte de învățămînt, adeverințe fiscale, cereri și scrisori către autorități etc. Se vede că mama poetei Alice Călugăru și-a păstrat numele de «Carabella», scris de unii funcționari «Carabela» sau chiar «Carabelea». Însă toate fiicele Mariei Carabella vor fi înregistrate și vor purta în toate actele și documentele existente, în exclusivitate, numai numele de *Călugăru*.

[8] Cf. Arhivele Statului, Municipiul București, dosarul de căsătorie citat, f. 7: «Azi 1882, ianuarie 7 înaintea primarului com. Vrănești, plasa Podgorii, jud. Muscel, s-a înfățișat Maria P. Carabelea, june de 19 ani, ortodoxă, București, str. Berzei 25, fiica lui Petrache Carabelea și Alexandrina. A spus că are nevoie de act de naștere și nu-l poate procura; a adus la ora și ziua hotărîtă 5 martori să dea declarații, conform codului civil». În continuare, procesul verbal notează numele celor 5 «plugari» din comună care s-au prezentat în fața primarului atestînd, «prin jurămînt», că toți cunosc foarte bine pe Maria Carabelea, care se află de față, «că este născută în anul 1862», dar actul de naștere «nu se găsește în registrul de la biserică». În acest fel, tînăra și-a procurat un act «legalizat», prin care se atesta că este născută în anul 1862, fără să se poată preciza însă localitatea, deoarece nu avea un act de stare civilă, din Liège-Belgia.

[9] Cf. Arhivele Statului, Municipiul București, Starea civilă, Registru ptr. născuți (4—8), 1885, act nr. 812. La 11 februarie 1885 Șt. Călugăru declara pe: «Eugenia născută la 9 februarie... în suburbia Spirea Veche, str. 13 Septembrie, nr. 14...».

[10] Vezi, *„Monitorul Oastei"*, nr. 18 din 15 aprilie 1885, p. 263.

[11] Despre acestea vezi *„Anuarul Armatei Române"* pe anul 1885, p. 512, anul 1886, p. 35 și anul 1887, p. 594. Decretele privitoare la plecarea în Paris și prelungirea cu un an a studiilor, vezi *„Monitorul Oastei"*, București, nr. 9, anul 1886, p. 144.

Iată deci circumstanţele concrete, în care administratorul clasa II Ştefan Stănescu, împreună cu familia sa, locuieşte, timp de doi ani, la Paris, unde va vedea lumina zilei Alice, cea de a treia fiică a soţilor Călugăru. Pentru deplina statornicire a adevărului cu privire la data şi locul naşterii poetei Alice Călugăru, reproducem următorul act:

« Registru Stărei Civile pentru născuţi 76
N = 5683

Proces verbal

Din anul una mie opt sute opt zeci şi şapte, luna noembrie din treisprezece, la ora cinci post meridian. Transcripţiunea copiei unui act de naştere ce mi s-a trimis cu adresa No 19. 302 din 12 noembrie 1887 de către D-nu Prim Procuror de pe lîngă Tribunalul Ilfov, în următoarea cuprindere:

Copie tradusă

Alice Stephanie Călugăru

Oraşul Paris,
Primăria arondismentului al X-lea
Registru 192
Nr. 2903
Buletin de naştere
Nume — Stănescu Călugăru
Prenume — Alice Stéphanie
Născută la 4 iulie 1886 în Paris,
strada de Marais N =60, înscrisă la N =6.
Fiică a lui Ştefan
Profesiune — ofiţer român
şi a Mariei Carabella, soţia lui;
Profesiune — fără
Locuind la St. Ouen, Seine, rue de la Chapelle 31, eliberat în Paris la
5 iulie 1886
Ofiţerul stărei civile

L. S. (ss) DERISONES

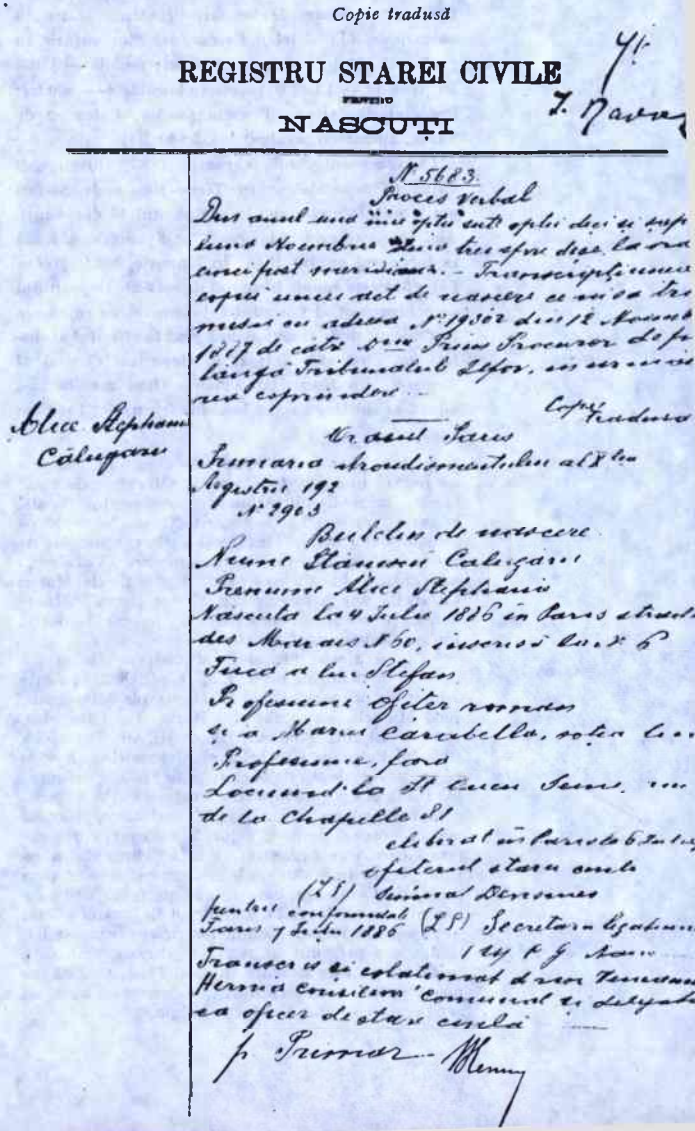
Pentru conformitate (L. S.) Secretarul legaţiunei
(ss) C. G. NANU

Paris 7 iulie 1886

Transcris şi colaţionat de noi Veniamin Hernia, consilier comunal şi delegat ca ofiţer de stare civilă

p. Primar [indescifrabil]»

La sfîrşitul lunii mai 1887, soţii Călugăru, împreună cu cele trei fiice ale lor, se reîntorc la Bucureşti. Ştefan îşi reia serviciul la Penitenciarul Tîrgşor dar, peste scurt timp, este detaşat pe un post vacant în regimentul 18 dorobanţi, de unde apoi este transferat la Tăbăcăria Armatei Bucovăţ. La 1 februarie 1888, printr-un înalt decret, este avansat administrator clasa I, echivalent gradului de căpitan, iar începînd cu data de 18 aprilie, din acelaşi an, este numit, prin Înaltul decret 988, director tehnic al

REGISTRU STAREI CIVILE
PENTRU
NASCUTI

Alice Stephanie Călugăru

Tăbăcăriei Armatei, în locul administratorului clasa I Stănciulescu Ioan [12]. El va deține funcțiile de director tehnic și apoi director administrativ al Tăbăcăriei Armatei Bucovăț pînă la sfîrșitul anului 1894 cînd, din pricini necunoscute încă, este mutat în funcția de contabil la «al VIII-lea regiment Dragoș nr. 29, cu reședința în Dorohoi [13]».

Hotărîrea de a pleca la Dorohoi era deosebit de drastică, mai ales acum cînd obligațiile pentru soarta celor trei fete sporiseră mult, deoarece fustrele urmau cursurile școlii primare. În fața acestei situații derutante, căpitanul Ștefan Călugăru, la îndemnul soției sale, încearcă să obțină schimbarea deciziei dar, neizbutind, refuză să se prezinte la post, fapt ce provoacă iritarea organelor militare superioare, care ordonă «ca măsură disciplinară» punerea lui în disponibilitate, începînd cu data de 25 februarie 1895 [14]. Numai rugăminții și, probabil, intervențiile unor cadre militare binevoitoare au reușit să înduplece organele ministerului de război ca, în 10 iulie 1896, să accepte reintegrarea administratorului clasa I, Ștefan Călugăru, pe postul de contabil la «1-iul regiment Mehedinți nr. 17», fiind obligat să se stabilească în Turnu-Severin. De bună seamă că, și de această dată, familia Călugăru a avut de înfruntat numeroase neajunsuri materiale și de ordin moral, din moment ce slujba la Mehedinți s-a prelungit pînă la 9 februarie 1900, cînd, din cauza unor absențe și întîrzieri repetate de la post, ministerul de război îl pune pe Ștefan Călugăru din nou «în disponibilitate» [15]. Nemulțumit de hotărîre, se pare că Ștefan Călugăru a făcut apel la rege, care i-a aprobat reintegrarea în «al 7-lea regiment Rahova nr. 25 din Vaslui». Aici rămîne doar cîteva luni, deoarece prin Înaltul decret 1207, din din 21 martie 1901, la propunerea făcută de ministrul de război, i se primește demisia din funcție, fiind trecut, cu data de 1 aprilie, în rîndul administratorilor clasa I în rezervă, pe lîngă Corpul I de armată din București. În această poziție, Ștefan Călugăru figurează în „Anuarul Armatei Române" pe anii 1902, 1903, 1904, 1905, 1906 și prima jumătate a anului 1907. (Anuarele cuprindeau datele din a doua jumătate a anului trecut și prima jumătate a anului curent.) Începînd cu a doua jumătate a anului 1907, Ștefan Călugăru este scos din evidențele militare, ceea ce înseamnă că el a stat în țară numai pînă în prima parte a anului 1907, în realitate, după cum vom vedea mai departe, el a părăsit Bucureștiul în toamna anului 1906.

În vara anului 1901, căpitanul în rezervă Ștefan Călugăru încearcă și găsească o sursă trainică pentru familie, precum și o condiție favorabilă pentru exercitarea profesiunii. În acest scop se adresează ministrului instrucțiunii publice cu un memoriu, solicitînd o aprobare de înființare a unei «școli profesionale pentru studierea fabricației pieilor», dar ministerul respectiv, după lungi deliberări, nu acceptă «condițiunile propuse» [16].

Un personaj enigmatic a fost mama poetei Alice Călugăru, Maria Carabella. După căsătorie, ea nu a continuat studiile, dedicîndu-se creșterii și educării fiicelor sale. Numeroase memorii, cereri, scrisori

---

[12] Vezi *„Monitorul Oastei"*, nr. 20, 1888, p. 297.

[13] Vezi *„Anuarul Armatei române"* pe anul 1894, p. 72 și 342.

[14] Cf. *„Anuarul Armatei Române"*, pe anul 1895, p. 397 și 469.

[15] Vezi *„Monitorul Oastei"*, nr. 22 din 1900, p. 508: Trecere în poziție de disponibilitate. Prin jurnalul Consiliului de Miniștri 86, încheiat la ședința de la 19 aprilie 1900, în baza Înaltului decret nr. 2074 s-a aprobat, sub rezerva sancțiunei ulterioare a M. S. Regelui, trecerea în poziție de disponibilitate a administratorului cl. I. Stănescu Șt. Călugăru din 1-iul regiment Mehedinți nr. 17, «pentru infirmități timporale [*sic!*] provenite pe timpul serviciului însă nu din cauza serviciului, cel dintîi [*adică Șt. Călugăru*] pe ziua de 9 februarie 1900, ca unul ce au împlinit șase luni de absență de la corp pentru caz de boală, conform art. 10 din legea asupra poziției ofițerilor... ».

[16] Vezi Arhivele Centrale de Stat, București, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 493, 1901, f. 125. Spicuim cîteva informații din memoriul semnat de Ștefan Călugăru: el scrie că a fost trimis în străinătate «pe timp de doi ani în scopul învățării fabricațiunei pieilor», iar întors în țară «a predat cursul acestei fabricațiuni mai multor elevi» la cererea ministerului de domenii. «Rezultatele date — menționează în continuare — au fost în bună parte satisfăcătoare, deoarece patru dintre elevi au fost trimiși în urmă în străinătate pentru continuarea studiilor; unii s-au stabilit ca industriași în țară și alții lucre[ază] în fabricile mari din străinătate.» De aici rezultă că Ștefan Călugăru trebuie considerat printre pionierii organizării și dezvoltării industriei ușoare românești de prelucrare a pieilor. El avea deci în străinătate, precum și în țară, foști elevi cărora putea oricînd să le solicite un anumit sprijin în chestiunea muncii sale profesionale, cît și în rezolvarea unor probleme de ordin personal. Arătînd că a părăsit serviciul militar, Șt. Călugăru înșiră propunerile de organizare a școlii: «capitalul necesar pentru întreținere» — zice că l-ar putea găsi el; statul, județele, comunele și camerele de comerț ar trebui să acorde burse pentru cel puțin 20 de elevi; statul «să cedeze pe veci și în deplină posesie și fără restricțiune 50 ha. teren din moșia sa», din comuna Plumbuita sau din altă comună din jurul Capitalei, «lîngă un curs de apă... ». Aceste propuneri, interesante pentru epoca respectivă, nu s-au bucurat de ecou, încît speranțele lui Ștefan Călugăru de a-și asigura un viitor în țară s-au spulberat!

relevă devotiunea exemplară de mamă și sfetnică a copiilor ei, o perseverență admirabilă pentru a le asigura o instrucție și educație aleasă. Dezinvoltura și stăruința cu care se adresează miniștrilor, directorilor, consilierilor etc., redacția fluentă și corectă a hîrtiilor pe care le semnează, audiența nedesmințită ce o are la toți superiorii, inclusiv severul C. Banu, impun o femeie cultivată, originală, extrem de întreprinzătoare, fără îndoială frumoasă, confirmînd aprecierile eroinei Lilis din romanul La tunique verte, Paris, 1924. În cartea sa, Alice Orient scrie că bunica eroinei Lilis s-a ambiționat să stîrnească, prin frumusețea ei, grația regelui, ivindu-se chiar prilejul să-i fure acestuia, din parcul de la Sinaia, o garoafă roșie. Mai tîrziu, cînd sosi timpul să nască, fetița care veni pe lume era « încă mai frumoasă decît ea », și « poartă pentru totdeauna pe umărul obrazului sting forma desăvîrșită a unei garoafe roșii, ca stigmat al furtului și orgoliului» [17]. Nu știu dacă mama poetei a fost la mănăstire și dacă avea într-adevăr pe umărul obrazului sting « forma desăvîrșită a unei garoafe roșii». Este însă o certitudine că Maria Carabella, născută în Belgia, avea părinți înstăriți, care i-au asigurat o educație aleasă pentru acea epocă. După cum se va vedea mai încolo, pare-se că au fost momente cînd între părinții poetei au existat neînțelegeri. Numai așa se explică faptul că, în aceeași perioadă, Maria Carabella indică locuința în București la o adresă diferită de aceea pe care și-o indica soțul ei, Ștefan Călugăru. Apoi numeroasele mutări și detașări ale soțului, absența lui îndelungată de acasă, nesfîrșitele călătorii după anul 1894, cînd într-un tîrg, cînd în altul, nu puteau să-i aducă Mariei Carabella decît deziluzii și neliniști, dacă nu chiar îndurerare și nemulțumiri. Mai este și altceva care merită să fie reținut: Maria Carabella, între anii 1900—1906, a plecat cel puțin odată la Paris, și aceasta s-a petrecut în toamna anului 1901 sau în primăvara anului următor [18]. Motivul voiajului la Paris este clar: Petre și Alexandrina Carabella, părinții mamei poetei, se stabiliseră în capitala Franței. « Retragerea» mai îndelungată în Franța, ridică noi întrebări asupra relațiilor existente între soții Călugăru și totodată asupra persoanei care asigura acasă supravegherea celor trei surori Călugăru. Maria Carabella nu a stat la Paris decît pînă în luna mai 1902, cînd apelează din nou la ministru instrucțiunii publice ca să aprobe scutirea de taxe școlare, pentru fiica ei Alice Călugăru [19]. Începînd cu anul 1905, am constatat că toate petițiile, și acestea sînt destul de numeroase, trimise ministerului sau direcțiilor unor școli, nu mai sînt semnate, așa cum se întîmpla în anii anteriori, de Maria Carabella, ci numai de soțul și fiicele ei. De aceea, presupunem că ea a plecat în Franța în vederea pregătirii condițiilor necesare pentru stabilirea întregii sale familii la Paris.

*

De la început se impune o observație: Maria Carabella și Ștefan Călugăru, probabil, datorită modei timpului ca și din cauze materiale, au îndrumat pe fiicele lor să învețe carte numai în școli particulare.

Familia Călugăru hotărîse ca, după absolvirea liceului, sora cea mare, Syomara, să-și continue studiile uniersitare la Paris. Din motive necunoscute încă, încercarea n-a avut succes, astfel că Syomara Călugăru revine în București, se înscrie la Facultatea de drept, iar în vara anului 1904 susține teza de licență intitulată Despre tutelă[20]. Consultînd Anuarul personalului care a obținut titluri universitare în țară, constatăm că pentru Syomara nu se dă nici o indicație privitoare la funcția îndeplinită și localitatea unde trăiește, precum se notează la toți ceilalți licențiați; presupunem că sora poetei Alice Călugăru, după obținerea licenței în drept, a părăsit țara, stabilindu-se probabil în Franța.

*

Celelalte două surori Călugăru, Eugenia și Alice, au urmat cursurile primare și secundare împreună. Amîndouă au susținut, începînd cu anul școlar 1893/94, examene în particular, la Școala primară de fete nr. 11 din București, a cărei directoare era M. Ștefănescu-Krețulescu. Un Catalog « de copiii

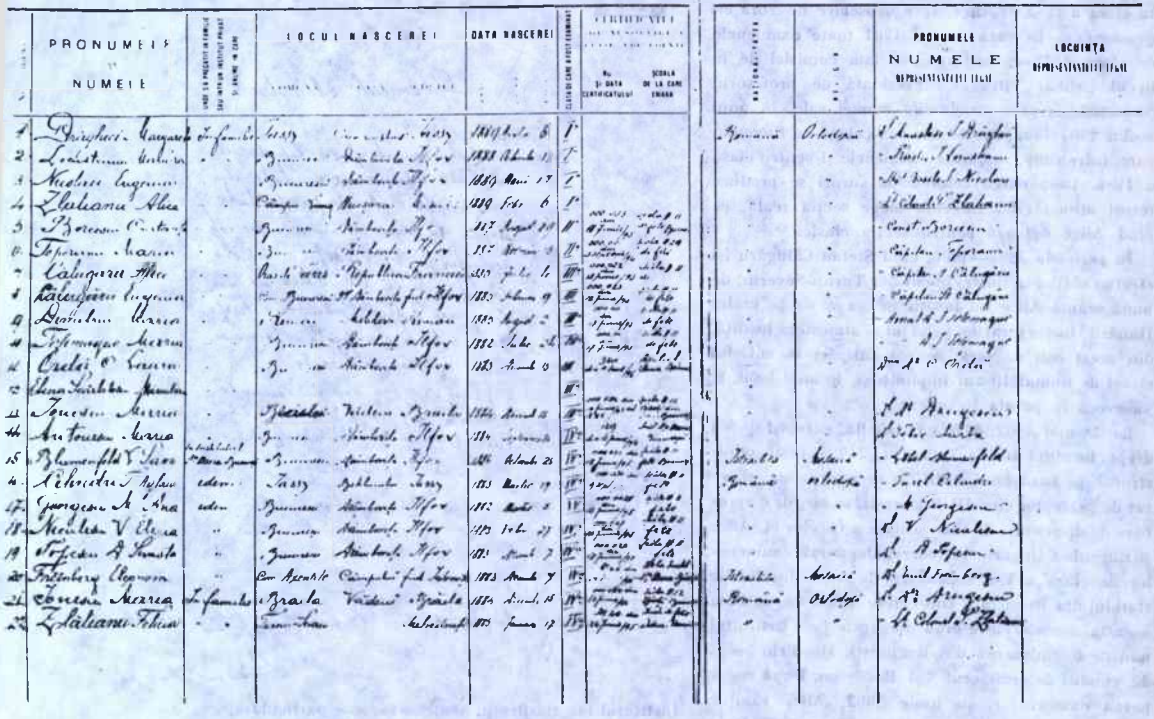
[17] Apud, D. Micu, *Introducere*, în vol. Alice Călugăru, *Versuri*, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 5—6.

[18] Vezi Arhivele Centrale de Stat, București, Min. Instr. Publice, dosar 455, 1901, f. 29: Maria Carabella cere ministrului să aprobe ca Syomara să susțină examenele pentru cl. a VI-a cît și a VII-a liceale în sesiunea iunie 1901. Ea motivează că este silită să se retragă « în sînul familiei sale la Paris », neputînd să se mai ocupe de fiica ei.

[19] Idem, dosar 526, 1902, f. 366, cerere cu data «28 mai 1902».

[20] Vezi Facultatea de drept din București, *Despre tutelă*, Teză de licență de Syomara Călugăru, București, Tip. Clemența, 1904. Comisiunea examinatoare: președinte, I. Tanoviceanu, membri: V. Ursianu-decanul facultății, T. Stelian, Disescu, Șt. Șendrea și M. Săulescu. Lucrarea are 50 pagini și se deschide cu dedicațiile: « Profesorilor mei, Respect și recunoștință »; « Tatălui meu, Respect, recunoștință și iubire »; « Mamei mele, Respect, iubire și devotament ».

SESIUNEA DIN IUNIE 189[illegible]

pregătiți în familie sau în institute private recunoscute de stat și care au depus examen de fine de an la Școala primară de fete nr. 11 din București», sesiunea din iunie 1896, conține următoarele date:

«7. Călugăru Alice — pregătită în familie; Locul nașterii: comuna: Orașul Paris, Republica Franța; anul 1886, iulie 4; Clasa de care a fost examinată: clasa a III-a; Nr. și data certificatului: 00,022 din 18 iunie/95, Școala 11 de fete; naț[ionalitate] română; religie ortodoxă; Prenumele și numele reprezentantului legal: Dl. căpitan Șt. Călugăru [21]».

Cele patru clase primare, Eugenia și Alice Călugăru le termină în vara anului 1897. Ambele deci au fost pregătite în familie, probabil de meditatori sau de mama lor, prezentîndu-se la examene în sesiunile de vară. Din actele Școlii primare de fete nr. 11 rezultă că directoarea M. Ștefănescu-Kreţulescu purta de grijă celor două fiice ale căpitanului Șt. Călugăru.

În anul școlar 1897/1898, Alice și Eugenia Călugăru se pregătesc în particular și susțin examene de clasa I gimnazială. Aceste examene erau programate de asemenea în sesiuni de vară și toamnă, iar elevii le susțineau în fața unor comisii numite de direcția învățămîntului privat, din minister, prezidate fiind de un cadru didactic universitar sau de profesori, cu reputație științifică, de la liceele din capitală. Comisiile își desfășurau activitatea, în cadrul școlilor secundare de stat, și în conformitate cu regulile stabilite de legile și de instrucțiunile învățămîntului de stat.

Examenele de promovare a clasei a II-a gimnaziale decurg normal. În cursul anului școlar 1899/1900, surorile Călugăru au fost preparate la institutul particular „Cracti", iar examenele le-au susținut la liceul „Matei Basarab". Dar, «din cauză de boală» Eugenia nu reușește, în vara anului 1900, să treacă toate examenele și este obligată să repete clasa,

[21] Vezi Arhivele Centrale de Stat, Buc., Min. Instr. Publice, dosar 332, 1896, Examene particulare, f. 210.

despărțindu-se astfel de sora ei, Alice, promovată în clasa a IV-a [22]. Alice, spre deosebire de sora ei, promovează în vara anului 1901 toate examenele de clasa a IV-a, susținute în fața comisiei de la liceul „Mihai Viteazul", prezidată de profesorul Stoicescu și, prin strădaniile mamei sale, în anul școlar 1901/1902, devine din nou colegă cu Eugenia, care, între timp, susținuse examenele și pentru clasa a IV-a. Despărțirea celor două surori se produce totuși atunci cînd Eugenia alege secția reală, pe cînd Alice optează pentru secția clasică [23].

În perioada 1897—1900, cînd Ștefan Călugăru își efectua slujba la un regiment din Turnu-Severin, de bună seamă Alice l-a însoțit în orașul de pe malul Dunării. Împrejurările, peisajul și atmosfera inedită, din acest colț de țară, se vor întipări în sufletul elevei de numai 10 ani împliniți și, în anul 1900, le va evoca în poezia Revedere.

La 28 mai 1902, Maria Carabella, care își dădea drept locuință strada Teilor nr. 219, solicită ministrului, pe baza unui certificat de paupertate eliberat de percepția circ. III București, să acorde o aprobare de dispensare de taxe școlare a fiicelor ei, Alice și Eugenia Călugăru, în vederea depunerii examenelor de clasa a V-a secundară, la unul din liceele statului din București. Din cerere aflăm că, de data aceasta, ambele eleve erau preparate la « Institutul nou de domnișoare» din București, str. Primăverii 32, condus de profesorul N. I. Basilescu. După susținerea examenelor, în iunie 1902, Alice rămîne corigentă la elină, iar Eugenia la geografie [24]. Pe o listă cuprinzînd elevele care urmau să fie înscrise la

Domnule Ministru

Subsemnata fiind lipsită de mijloace după cum se constată din mai multe acte de paupertate depuse la Onor. Minister, vă rog respectuos să binevoiți a aproba să fie scutită de taxa de examen fiica mea Alice Călugăru preparată în particular pentru a face examenul de clasa 6 liceală.

Bine voiți ne rog Domnule Ministru a primi încredințarea deosebitei mele considerațiuni.

Maria Carabella
Str. Viitor A 61
București

Domnule Sef
Domnule Ministru de Culte și Instrucțiune publică

Institutul lui Basilescu, pentru examene particulare, în anul școlar următor, în dreptul elevei Alice Călugăru apare scrisă, cu roșu, următoarea notă: « A dat examen în clasa [a] V[-a] și a rămas repetentă» [25]. Ce s-a petrecut în realitate nu știm, dar, în luna mai 1903, Maria Carabella expediază ministrului o nouă cerere din care aflăm următoarele: « Subsemnata fiind lipsită de mijloace după cum se constată din mai multe acte de paupertate depuse la Onor. Minister, vă rog respectuos să binevoiți a aproba să fie scutită de taxa de examen fiica mea, Alice Călugăru, preparată în particular, pentru a face examenul de clasa 6 liceală...» [26]. Și certificatul de paupertate, anexat la cerere, conține precizarea: « Alice Călugăru pentru clasa VI liceală pregătită în particular». Presupunem că tînăra poetă, în septembrie 1902, n-a izbutit să treacă corigența la elină, însă avînd în vedere că era vorba de o singură disciplină pentru care trebuia să repete clasa, ministerul i-a aprobat un nou examen, pe care promovîndu-l

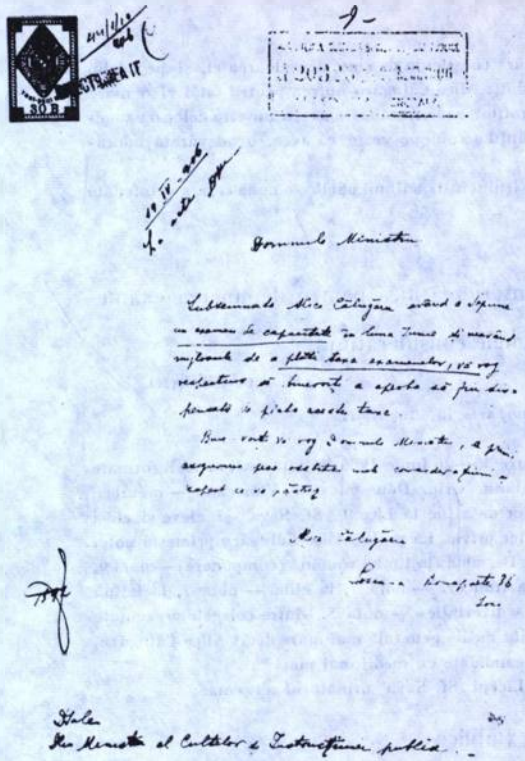
[22] Vezi Arhivele Centrale de Stat București, Min. Instr. Publice, dosar 455, 1901, f. 195: cererea lui Ștefan Călugăru, « căpitan în rezervă din str. Puțu cu Plopi nr. 3, București », adresată ministrului spre a aproba ca Eugenia să depună, în iunie 1901, examene de promovare « a clasei a III-a repetată », deoarece « are 17 ani trecuți ». C. Banu respinge cererea. M. Carabella revine cu o nouă cerere la ministru. (Ibidem, f. 48) După aceea, C. Banu, probabil consiliat de ministru, acordă aprobare elevei Eugenia Călugăru să-și susțină examenele de clasa a IV-a în septembrie 1901.

[23] Vezi Arhivele Centrale de Stat București, Min. Instr. Publice, dosar 1094 a/1901, f. 123 — — Examenele elevilor particulari, în sesiunea iunie 1901. Ex. pentru cl. IV fete București: « 94. Călugăru Alice — scutită de taxe, promovată în clasa a V-a, clasică ».

[24] Vezi Arhivele Centrale de Stat, București, Min. Instr. Publice, dosar 526/1902, f. 365, 366, 367—371, 378. N. I. Basilescu, într-o adresă din 20 august 1902, cere ministerului înscrierea la examenele de corigență din septembrie a elevelor: « Călugăru Alice și Călugăru Eugenia din clasa a V-a — prima corigentă la elină... »

[25] Ibidem, f. 364.

[26] Idem, dosar 502/1903, f. 159: M. Carabella își dă ca adresă str. Viitor A 61, București.

a trecut în clasa a VI-a. În toamna anului 1902 și începutul anului 1903, surorile Călugăru se preparau în particular la Institutul pentru domnișoare de pe strada Batiștei nr. 8, condus de Michăilescu. Acum, Alice hotărăște să expedieze versuri redacției revistei „Semănătorul", unde-i apare poezia: În grădină (nr. 18, 4 mai 1903, p. 283).

Examenele pentru clasa a VI-a le promovează cu succes, în sesiunea din iunie 1903. În schimb, sora ei, Eugenia, îmbolnăvindu-se, le amînă pentru sesiunea din toamnă, cînd rămîne repetentă [27].

Probabil, în toamna anului 1904, eleva Alice Călugăru începe să adune poezile tipărite în diferite publicații, să le completeze cu texte inedite, întocmind astfel sumarul manuscrisului, care însuma 41 de titluri de poezii, pe care îl va preda la editură în primele luni ale anului 1905.

Prin urmare, paralel cu pregătirea pentru examenele de clasa a VIII-a, originala poetă, de numai 19 ani, supraveghează apariția unicului său volum de versuri originale, intitulat Viorele. Tînăra autoare înregistrase cu bucurie succesul obținut de poeziile sale tipărite în diferite reviste, precum și primirea deosebit de călduroasă făcută volumului de unii critici literari ca Ilarie Chendi și N. Iorga. Toate acestea se conjugă cu promovarea, în condiții deosebit de bune, în sesiunea din iunie 1905, a tuturor examenelor pentru clasa a VIII-a liceală, ceea ce nu putea decît să-i sporească încrederea în propriul său destin; ea decide astfel să se înscrie și la examenul de capacitate.

La sfîrșitul anului 1904 și începutul anului următor, intervin evenimente deosebite în familia poetei Alice Călugăru: mama ei, Maria Carabella, și cu Syomara, sora mai mare, pleacă în Franța și nu știm dacă au mai revenit înapoi, în țară. Alice și Eugenia rămîn în București împreună cu tatăl lor. Ștefan Călugăru se preocupa statornic de încheierea studiilor secundare ale fiicelor sale.

Alice Călugăru își concentrează activitatea, în partea a doua a anului 1905 și în primele luni ale anului 1906, asupra creației sale poetice, colaborînd activ, cu versuri originale și traduceri, în paginile revistelor „Viața literară", „Convorbiri literare" și „Revista noastră", fără să slăbească nicidecum pregătirea sistematică pentru examenul de capacitate. La 29 martie 1906, Alice renunță la tutela grijuliilor săi părinți și, «independentă», expediază ministrului următoarea cerere:

« Domnule Ministru,

Subsemnata Alice Călugăru avînd a depune un examen de capacitate în luna Iunie și neavînd mijloacele de a plăti taxa examenelor, vă rog respectuos să binevoiți a aproba să fiu dispensată de plata acestei taxe. Binevoiți vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea osebitei mele considerațiuni și respect ce vă păstrez.

Alice CĂLUGĂRU

Sosea ua Bonaparte 36. Loco.

D-Sale D-lui Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice » [28].

---

[27] Idem, dosar 506/1903, pp. 126 și 127.

[28] Arhivele Centrale de Stat, Buc., Min. Instr. Publice, dosar 1687/1906, f. 9. Pe cerere apare: « 19. IV. 1906, La acte ».

Cererea, prin ținuta ei sobră și demnă, consacră o tînără conștientă de sine, de valoarea ei, și pe deplin matură. Nu pare de prisos să relevăm un fapt de netăgăduit: Alice Călugăru nutrea pentru tatăl ei o mare dragoste, locuia împreună cu el, îl avea ca sfetnic și ocrotitor nedesmințit. De aceea nu este deloc o exagerare mărturisirea eroinei Lilis, alter ego poetei, din romanul La tunique verte, că avea, o adevărată adorație, pentru părintele său.

La 25 aprilie 1906, autoarea Viorelelor va expedia ministrului instrucțiunii publice o nouă cerere și totodată ultima:

« Domnule Ministru,

Respectuos vă rog să binevoiți a ordona înscrierea mea pentru depunerea examenului de capacitate a liceului.

Binevoiți a primi asigurarea prea osebitei mele considerațiuni.

Alice CĂLUGĂRU

Soseaua Bonaparte 36, București». [29]

Examenul de capacitate se ține la Liceul „Sf. Sava", între 15—26 iunie 1906, în fața unei comisii formate din: Sabba Ștefănescu — președinte, O. Tafrali, T. Numianu, Grig. Dănescu și V. Vlăiceanu — membri. La examen se prezintă eleve și elevi absolvenți ai cursurilor de zi de la Liceul „Sf. Sava" și eleve și elevi pregătiți în particular la diferite licee și institute cu caracter privat. La probe, Alice Călugăru primește note, în general, bune, plasînd-o printre primele trei candidate. De pildă, la limba română (compunere) — nota 9, la traduceri (scris și oral) din limba germană și limba franceză — nota 7, la elină — nota 7, la latină și retroversiune din română în latină — nota 7, iar la « dizertație » — nota 5. Dintre colegele prezentate la examen, doar candidata Amalia Drăghiceanu a obținut medie generală mai mare decît Alice Călugăru, ceea ce demonstrează că poeta a fost între primele trei candidate cu medii mai mari [30].

La începutul lunii iulie 1906 Alice Călugăru primea de la Liceul „Sf. Sava" următorul act școlar:

« Nr. 192 Ministerul Cultelor și Instrucțiunei Publice

Diplomă de absolvire

Liberată elevei Călugăru Alice, n. Paris în 1886, luna Iulie 4 (s. n.), de naționalitate română, de religie ortodoxă, pe baza mediei 7,00 (șapte), obținută la examenul de absolvire Curs Superior secția clasică.

Dat în ...

Președintele Comisiunei — Directorul școalei

/ss/ SABBA ȘTEFĂNESCU — A. COLORIAN

/ss/ ALICE CĂLUGĂRU ». [31]

Căpitanul în rezervă Ștefan Călugăru, nu știm dacă singur sau însoțit de soția sa, pregătește febril plecarea din țară. Acum, ambele lui fiice trecuseră cu succes examenele de capacitate și nimic nu-l împiedica să mai rămînă în București. Încheindu-și toate preparativele, în ziua de 8 septembrie 1906, întreaga familie a lui Ștefan Călugăru se îmbarcă la Giurgiu pe vapor, îndreptîndu-se cu încredere dar și cu emoție spre Paris, mirajul atîtor generații de intelectuali români. Sufletul tinerei poete, generoasa ei conștiință lirică vor purta însă neîntrerupt, pe alte meleaguri, frumusețile pămîntului natal, cîntate în versurile sale.

Pavel ȚUGUI

---

[29] Arhivele Centrale de Stat, Buc., Min. Instr. Publice, dosar 2181/1906, f. 63. Examenul s-a ținut în vara lui 1906 și nu în 1907, precum notează greșit Lidia Bote în *Antologia poeziei simboliste românești*, 1968, p. 297.

[30] Arhivele Centrale de Stat, Buc., Min. Instr. Publice, dosar 1683/1906, f. 7.

[31] Vezi Arhivele Liceului „Nicolae Bălcescu", Buc., dosarul „Cotoarele diplomelor de absolvire pe 1906".

IDEI, OAMENI, FAPTE

Paul ZARIFOPOL

și vocația pamfletului politic

PAMFLETUL POLITIC CONSTITUIE O permanență a publicisticii lui Zarifopol. Mai cu seamă a celei cuprinse între anii 1922—1930, cînd virulența caustică a verbului său ridiculizează deopotrivă, într-o bună tradiție dar și influență caragialeană, sloganele ideologiei fasciste, spiritul belicos al militarismului revanșard, politicianismul venal sau filistinismul « burgheziei romantice ». Conștiința politică și socială a lui Paul Zarifopol, formată în spiritul idealului de democrație și libertate socială, reacționează violent și repetat la fascism și dictatură. Îndeosebi absurdul, arbitrariul și violența, generate de regimurile dictatoriale, și cu precădere de dictaturile personale, au smuls penei probului și rafinatului cărturar invective neobișnuit de energice.

Din această categorie de atitudini și preocupări face parte și textul pamfletului reprodus în continuare, identificat în bogatul fond de manuscrise Paul Zarifopol aflat în arhiva Muzeului literaturii române și înregistrat sub numărul 14.206. Nedatat și neintitulat, textul la care ne referim constituie prima formă a unui articol asupra căruia, cum o dovedesc unele notații marginale ale autorului, Zarifopol intenționa să revină și să-l publice. Scrisul nervos, grafia neglijentă, greu lizibilă, cu intervenții și reveniri spontane, par să indice că ne aflăm în fața unor pagini scrise « dintr-o suflare », sub impulsul unei nereținute indignări. Obiectul ei? Știrea, ce-i va fi parvenit din presa străină a vremii, că un grup de tineri fasciști italieni l-au pălmuit în public pe marele dirijor Arturo Toscanini. Prilej ca indignarea cărturarului român împotriva unui atare act de « barbarie » să ia forma virulentă a unui pamflet împotriva fascismului în genere și împotriva minimalizării și desconsiderării intelectualului, în condițiile oricărei dictaturi, în special. Analogia cu situația persecutării intelectualilor de către inchiziție îi servește să-și contureze în mod plastic atitudinea față de obscurantismul cultural generat de fascism.

Spuneam că articolul este nedatat. Vehemența tonului polemic, obiectul atacurilor sale, unele analogii și exemplificări, ce pot fi întîlnite și în alte pamflete politice publicate în perioada 1923—1926 (perioada nașterii și proliferării propagandei naziste în Germania, țară a cărei viață cultural-politică o urmărea constant), par mai întîi să-l indice ca aparținînd acestor ani. Totuși, menționarea campaniei furibunde dezlănțuite de regimul nazist împotriva lui Einstein, începînd din anul 1930 și culminînd în 1933 cu tipărirea unor afișe ce ofereau 50.000 mărci « pentru capul lui Einstein », plasează articolul, cu mare probabilitate, în acest ultim interval de timp. Și întrucît în presa românească a vremii nu am putut găsi consemnarea actului de barbarie ce a provocat indignarea lui Zarifopol — molestarea lui Toscanini —, singurul indiciu mai concret rămîne tot referirea la denigrarea genialului savant.

Dealtfel și Einstein, ca om de știință, și Toscanini, ca om de artă, ambii celebrități mondiale, îi servesc lui Zarifopol drept exemple strălucite pentru demonstrația faptului că în fața obscurantismului inchizițional al regimurilor dictatoriale nici un fel de prestigiu cultural nu contează, nici un « pîrlit de intelectual » nu are vreun cuvînt « împotriva puterii statului » ce nu tolerează nici un fel de « autonomie meșteșugărească ».

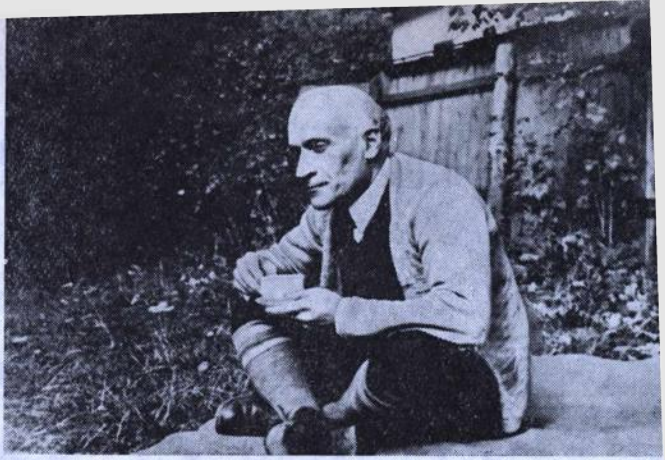
Ar fi fost oare stupoarea și revolta lui Zarifopol la fel de intense dacă n-ar fi fost vorba de un om de artă, și mai mult, de un muzician, cunoscută

fiind pasiunea sa constantă pentru muzică și îndeosebi admirația ce-o purta ilustrului dirijor italian? Fără îndoială, cel care în perioada 1906—1912 împărțea cu marele său prieten, I. L. Caragiale, deliciile concertelor de înalt profesionalism audiate regulat la Gewandhaus din Leipzig, inițiindu-l totodată pe marele scriitor în repertoriul clasic pentru pian, nu putea rămîne insensibil la «legătura stabilită de fasciști între obrazul lui Toscanini și public».

Cum am arătat, paginile pe care le prefațăm poartă semnele unei prime elaborări, cuvintele înlănțuindu-se în grabă, chemate mai mult de nevoia unei descărcări afective decît de rigorile stilistice pe care, fără a fi un calofil, Zarifopol le-a respectat în fiece pagină pe care a încredințat-o tiparului. Și totuși, pecetea distinctivă a scrisului său e și aici pretutindeni prezentă: ironia necruțătoare, inteligența rece, plimbată ca o lentilă hipentrofiantă, deasupra mostrelor de prostie, stupiditate și suficiență cultural-politică oferite de «tinerii fasciști ... încarnări ale statului ideal».

Pentru exegetul operei criticului și esteticianului român, acest pamflet aduce, dacă mai era nevoie, o dovadă în plus a acutei sale sensibilități politice, care a făcut ca articolele de atitudine să alterneze firesc, în cadrul activității sale, cu cele de erudită aplecare asupra fenomenului artistic pur, semn că pledoaria sa vehementă pentru «autonomie meșteșugărească» și «puritate a criteriilor» în aprecierea fenomenului de artă nu preconiza o izolare a cărturarului și artistului în «turnul de fildeș» al repudierii concretului cotidian, ci numai obligația «de a nu încurca paharele», cum se exprimă altundeva. Importantă ni se pare, de asemenea, mărturia expresă a atitudinii sale antifasciste ce nu absolvă de sarcasm mușcător nici formele specific germane ale stupidității fasciste devenită doctrină. Fără să uite ce datorează — ca formație spirituală — culturii germane și fără să-și piardă vreun moment considerația pentru marile ei valori perene, Zarifopol le disociază net de simptomele îngrijorătoare, dar nu mai puțin ilariante, ale degenerării morale și intelectuale provocate de «ciuma brună», a cărei singură virtute o vede în apetența reprezentanților ei de a-și exprima barbaria «de-a dreptul».

Victor Ernest MAȘEK

Cota lui Paul Zarifopol e de la o vreme în sensibilă urcare, tinzînd spre nivelul ei real, mult mai sus decît au crezut contemporanii, chiar și cei care l-au prețuit în mod deosebit. Acest lucru era de așteptat; sîntem unii care-l așteptam de mult, fiind siguri că în cele din urmă se va produce.

E de presupus (și de nădăjduit) că fondul de manuscrise inedite aflate în posesia Muzeului literaturii române și din care trei specimene remarcabile au fost pînă acum publicate în „Manuscriptum", va spori cu alte cîteva tomuri opera completă a scriitorului.

Din textele rămase în periodice sînt cîteva (îndeosebi eseurile Valori umane **și** Polemică abstractă, **în „Viața românească" nr. 5/1927 și 4/1933 plus altele apărute în „Adevărul literar și artistic" sau chiar în cotidianul „Adevărul") în care se conturează o concepție filosofică ce nu poate fi rezumată aici; cred însă că de profunzimea ei și de virilă ei luciditate poate da idee acest pasagiu dintr-un scurt eseu: «Mînați de simpla voință, cei mulți gonesc biestemați spre viitorul himeric; pentru dînșii nu-l făcut farmecul țără seamăn al actualității eterne. Savoarea de infinit închisă în orice clipă care ne arde adînc nu există pentru simțul obtuz al celor ce se clatină neîntrerupt între zgîndărirea așteptărilor și tîmpirea dezamăgirilor statornice. Încîntarea metafizică cuprinsă în orice actualitate energic gustată, atunci cînd, cu stranie înflorare, simțim singurătatea esențială în care stă taînic cufundată persoana noastră adîncă, liberată de subiectivismul iritat și grotesc al ambițiilor sociale nu-și poate afla încheierea armonică decît în rezonanța pe care ne-o strecoară, subtil și energic, moartea. Ea ne prescrie să luăm viața înțelept și eroic [...] Durerile delicioase ale dorurilor, beția nebună a împlinirilor, palpabilul înflorătoarelor precizii în farmecele realizării, nu sînt date decît celui ce, în orice clipă bună, aude moartea»** (Cadrul morții în „Adevărul literar și artistic", **26.1.1930). Aceste gînduri, în care se trădează fidelul și avizatul ascultător al muzicii lui Mozart, pot părea surprinzătoare celor ce și-au făcut despre Zarifopol o imagine mărginită la tipul scepticului înapt de experiențe existențiale profunde și al «raționalistului» uscat și ricanant. Iconoclastul zeflemitor și demolator al «lucrurilor sfinte» efectuase în realitate mult mai autentice și mai serioase sondagii în abisurile ființei decît trubilonii patetici ai acelor ani, iar ironia, cinismul și aparentul libertinaj al spiritului său se însoțeau cu, nepurtată la vedere, o etică poate nu exagerat de austeră dar definită prin înțelepciune și eroism, așa cum spusese în pasagiul citat.**

Fotografia de față, datînd din primii ani ai deceniului IV, deci din perioada textelor la care m-am referit, îl arată pe Zarifopol în fundul grădinii vilei sale de la Sinaia, desigur într-o după amiază de început sau de sfîrșit de vară. Știm dintr-o scrisoare a lui Gherea că ginerele său pornea adesea dis de dimineață și se înapoia la amiază după ce parcurgea mari distanțe cu «Alpenstock»-ul prin pădurile și pe înălțimile muntoase din împrejurimile Sinaei; aerul său ușor obosit și bocancii cu care-l vedem încălțat (ciudat: cu talpa vizibil neuzată la vîrfuri) permit presupunerea că prînzul după care își bea cafeaua în grădină fusese precedat de o asemenea excursie. Stînd turcește (la margine, pentru a lăsa loc și altor convivi, între care și amatorul fotograf) pe o cergă întinsă pe iarbă, amintește vag de poza celebră a lui Caragiale Berlin, în costum de arnăut. Pare a zîmbi, aproape imperceptibil, unui gînd prilejuit (sau poate nu) de conversația de care, pentru o clipă, aerul a se fi detașat.

Al. PALEOLOGU

[TOSCANINI pălmuit]

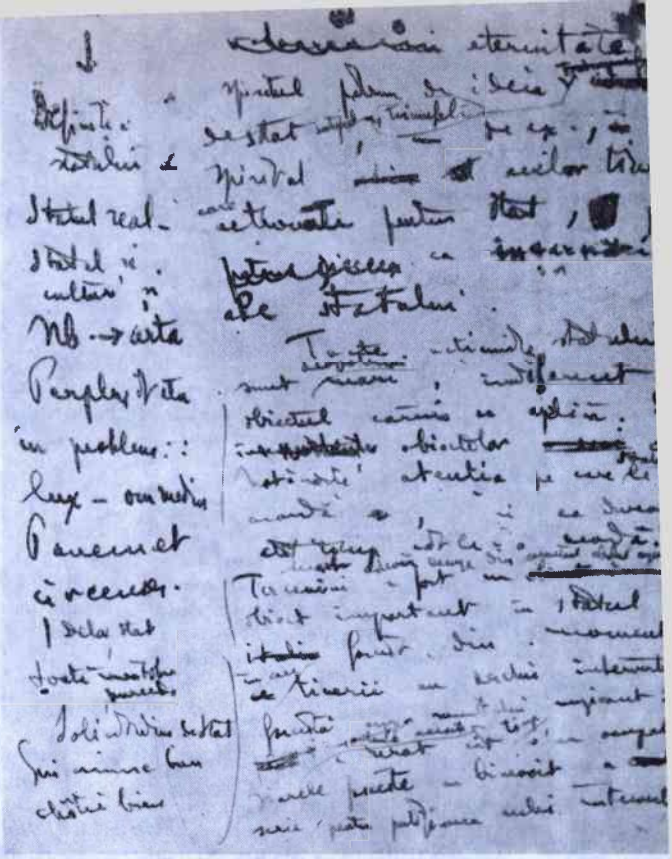
La Bolognia, o trupă de mîndri flăcăi fasciști au luat în palme pînă la sînge pe un capelmaistru numit Toscanini. Un ziar superb din Milano, numit „*Asaltul*“ (se înțelege!), a avut bunătatea să trîmbițeze lumii ignorante explicația filozofică a exploziei de eroism prin care coaliția de juni ușurase, printr-o hemoragie bine dozată, congestiile unui muzicant surmenat.

Scrie „*Asaltul*“ cam așa: Numitul Toscanini s-a îndărătnicit, la un concert clasic, să nu cînte cu lăutarii săi marșul fascist, cu toate stăruințele din ce în ce mai adecvate ale unei elite energice în membrii căreia se transubstanțializează autoritatea morală și de orice altă specie a statului italian actual. [Adăugăm numaidecît că această...[1] nu se face fără rezervă. În zilele următoare pugilatului, capelmaistrul a fost păzit de serioase forțe polițienești, de o esență mai oficială decît tinerii severi care aplaudă pe obrazul, peste gura și peste nasul muzicantului nesupus.][2] Capelmaistrul se scuzase cu motive de artă: nu convenea, credea el, să se încheie programul concertului cu marșul fascist — nu că marșul n-ar fi, ca marș, foarte frumos, dar s-ar fi creat prin executarea lui o discordanță de stil, greu tolerabilă. Redacția „*Asaltului*“ îl gratulează mai întîi cu promisiuni de intervenții asupra persoanei sale fizice, ceva mai energice decît cele două palme capricioase — apoi respinge ideea autonomiei artei ca o prostie învechită și obraznică ce nu mai poate fi răbdată să stea în fața ideii novissime și giovanissime de STAT. Din acest conflict, ducele și capelmaistrul vor trage concluzii care-i privesc. Atît ca epică; dar este și dramă, și anume, tragedie, de gen intim; ... chiar „*Popolo d'Italia*“ a intervenit pentru a declara pe deplin justificată «reacția violentă a tinerilor bolognezi» — «o lecțiune serioasă la care se expune oricine uită simbolurile credinței și ale rasei; lecțiune pe care o vor aplica toți acei ce posedă sentimentul clar al datoriei către Italia și către fascism».

După cel mai tradițional bun simț vom exclama, din capul locului: atît ar mai lipsi, acum, ca să iertăm unui pîrlit de intelectual — muzicant, vă rog — să stea împotriva puterii statului sub cuvînt de autonomie meșteșugărească. Însă dintotdeauna se știe că intelectualii sînt tipi impertinenți. De aceea bunul simț popular și autoritatea îi implicau în tovărășii cu diavolul, pe oriunde, cînd intelectualii începeau a ridica iarăși nasul în Europa, după veacurile fericite în care biserica, în primele triumfuri, izbutise a strînge bine în șurub toate duhurile păgînești. De aici obiceiul perfid și ridicul al intelectualilor de a zbiera: barbarie! — îndată ce le strîmtezi, puțin, puțin, cravata. Iată, a ieșit de sub tipar chiar zilele acestea un tratat micuț și minuscul de filozofie de stat, iscălit de numele ilustre ale cîtorva capi ai fascismului german: Strasser, Blanck, Schutze-Spaelger. Adevărată colaborare de elită. Peste atîtea păcate și vicii au și nemții o virtute, cînd și cînd măcar: vorbesc de-a dreptul (Știți: Im Deutschen lügt man, wenn man höfflich ist,* — zice studentul către...) «Ce știință? Ce Einstein și ai lui! Toate acestea sînt vax pentru Germania...». Delicatețea argotului românesc nu-mi dă putința de a vă oferi echivalența vorbei germane atît de brutale: «die deutsche Nation kümmert sich einen Dreck darum». Totuși filozofii național-socialiști nu-și fac iluzii asupra greutăților cu care au a lupta: din nenorocire poporul

---

[1] Cuvînt indescifrabil.
[2] Parantezele drepte aparțin lui Zarifopol.
* În germană: minți cînd ești curtenitor.

german a fost timp de un veac terorizat de inteligență. « Și celor care cred că ne insultă zicîndu-ne barbari, le răspundem cu strigătul: Înapoi la barbarie! — pe care-l socotim unul din cele mai bune pe care l-au scos zilele noastre. »

Excitabilitatea este acum foarte indicată pretutindeni oamenilor tari și de ordine. Deosebirea de nuanță între Italia și Germania vom înțelege-o foarte ușor. Germanii, tandrii germani, nevoiți a milita în opoziție [*indescifrabil*] să ajungă a face filozofie inumană contra unui « Einstein și ai sei », contra unui fenomen adică de mare scandal. Fasciștii Italieni, triumfători, realizează statul pur, în chip de palme sîngeroase peste nasul unui biet șef de orchestră. Subiectul este demn de meditat: de ce statul pur astăzi, în formele sale cele mai sublime, are un dispreț atît de agresiv față de cei mai (secundari?) intelectuali. Și care stat? Tocmai acel fascist, statul ideal ajuns realitate palpabilă; și cît de palpabilă! Știe acum și maestrul Toscanini.

*

Presa europeană de spirit libertar vede, în intervenția tinerilor fasciști asupra părților nobile din persoana fizică a lui Toscanini, un simptom de slăbiciune a însuși statului nou Italian. Este o veche prejudecată, pe care vom numi-o libertară, dacă nu s-ar arăta, observată de aproape, ca profund omenească. Proclamă slab, și cît mai în gura mare, pe cel căruia îi dorești să fie slab; pentru a-ți da curaj și a slăbi, în cugetul altora, ideea puterii adverse.

Și statul napoleonian era iritabil. Cezarului capricios i s-a întîmplat să brutalizeze cu propria sa mînă, de nu chiar cu propriul său picior, pe intelectualii insubordonați. Cu D-na de Staël a fost ce-i drept mai galant, dar poliția acorda și acestei neastîmpărate scriburte o atenție remarcabilă.

Ne scuzăm că o glorie oarecare este fatal implicată în « reacțiuni de stat » ca cele aplicate genialei elveține, acum un secol și mai bine, sau deunăzi muzicantului italian. Însă nici glorioasele victime, nici libertarii (oricari?) să nu se lase induși a scoate doctrină din intimele lor suferinți, oricît ar fi de intense. Statul napoleonian nu era slab pentru că împăratul dădea lui Volney un picior în pîntece [3], nici cel musolinian, pentru că niște tineri cu inimă au aplicat unui muzicant pecetea fascistă peste gură. Iar dacă statul napoleonian n-a durat prea mult, aceasta deloc nu înseamnă că el nu a fost tare. Aici este un joc de confuzie: se zice « slăbiciune » și se înțelege « scurtă

[3] În altă parte, referindu-se la aceleași întîmplare, dovadă că gestul îl obseda, Zarifopol scria: « ... în brutalitățile prototipice ale lui Bonaparte, care a maltratat în public pe bătrînul Lamark pînă l-a făcut să plîngă, iar pe istoricul Volney l-a trîntit în nesimțire cu un picior în burtă, creatura politică își arată și își justifică caracteristic superioritatea specifică de care se simte plină ». (*Tipul politic*, „*Viața românească*", nr. 4/1922.)

durată » — și acest joc se repetă și asupra statului italian actual. Durata, se știe, stă în voia domnului. Acolo e: cît există, e tare. Să luăm seama ca ideea de durată să nu tiranizeze spiritual, ca sofism prejudițial. Ca manifestare vie, de stat, legătura eminent trecătoare, dintre obrazul lui Toscanini și pumni, poate prețui tinerilor energici o eternitate, în spiritul pătruns de ideea triumfală de stat — de ex[emplu] în spiritul acelor tineri care acționau pentru stat, ca încarnări ale statului [4].

Toate acțiunile statului sînt deopotrivă mari, indiferent de obiectul căruia se aplică. Și importanța obiectelor o hotărăște atenția pe care statul le-o acordă, și ea durează atît timp cît le-o acordă. Acest adevăr decurge din caracterul absolut august al statului.

Toscanini a fost un obiect important în statul fascist, din momentul în care tinerii au deschis intervenția fascistă asupra numitului muzicant. Importanța aceasta a durat cît timp s-au ocupat ziarele fasciste, binevoind a scrie pentru justificarea acelei intervenții și cît timp autoritățile fasciste au urmărit și arestat pe elevii de conservator vinovați a fi aprobat insubordonarea lui Toscanini. Îndată ce această atenție a statului va neglija pe Toscanini și pe elevii care-l aprobă, acești subiecți recad în neant. Toscanini adică rămîne capelmaistru și elevii, elevi.

Fie un capelmaistru și niște elevi de conservator, sau fie un corp de armată dușman — aceste obiecte, oricît de deosebite apar ele în judecata vulgară, sînt egale înaintea statului integral, cum este, cu eminență, acel fascist. Deosebirea între capelmaistru și corpul de armată dușman stă numai în inegalitatea dificultăților tehnice prin care se manifestă atenția statului în raport cu acele obiecte. Însă simplitatea ori dificultatea tehnică, privită de la înălțimea strictei ideologii de stat, apare ca un amănunt dintre cele mai meschine. Totuși, într-un stat care veghează vulturește asupra prestigiului său și asupra forței sale absolute, o faptă palpitantă, cum a fost coalizarea tinerilor energici împotriva capelmaistrului, se poate considera și ca o înaltă aplicație a unei solide pedagogii de stat, în vederea luptelor de orice fel în numele și pentru gloria statului.

Înțelege oricine că acțiunea statului și acțiunea pentru stat trebuie să fie cît se poate de prezentă, dacă nu continuă, pentru ca ideea de stat să se realizeze cît mai permanent, cît mai abundent, cît mai sensibil.

*

În materie de stat, judecata comună este adeseori frivolă. Acum cîțiva ani un congres internațional de filozofie, care se ținea în nu știu care oraș italian, a fost ridicat pe loc, de către o trupă oficială de fasciști, fiindcă unii membri ai acelui congres au rostit în materie de stat erezii ce ofensau adevărul realizat în statul fascist. Publicul și presa libertară s-au indignat atunci, cum se indignează și acum, de intervenția statului asupra capelmaistrului și cum, între timp, s-a indignat sau a rîs de controlul atît de salutar pe care puterea fascistă îl aplică, se zice, brutăreselor, măcelarilor, zarzavagiilor și altora, pentru a-i opri de a conspira contra pungii stăpînilor, sau de atenția pe care a dat-o fascismul portului părului, scurtimii fustelor sau chiar fecundității mamelor de familii italiene.

---

[4] În dreptul acestui paragraf Zarifopol notează, pe margine, cîteva probleme pe care socotea necesar să le dezvolte în acest context, cu ocazia definitivării materialului: « Definiția statului; Statul real și cultura, și, n. b. — arta; Perplexitate în problema lux-om, mediu. Panem et circenses. De la stat toată învățătura purcede. Solicitudini de stat... ».

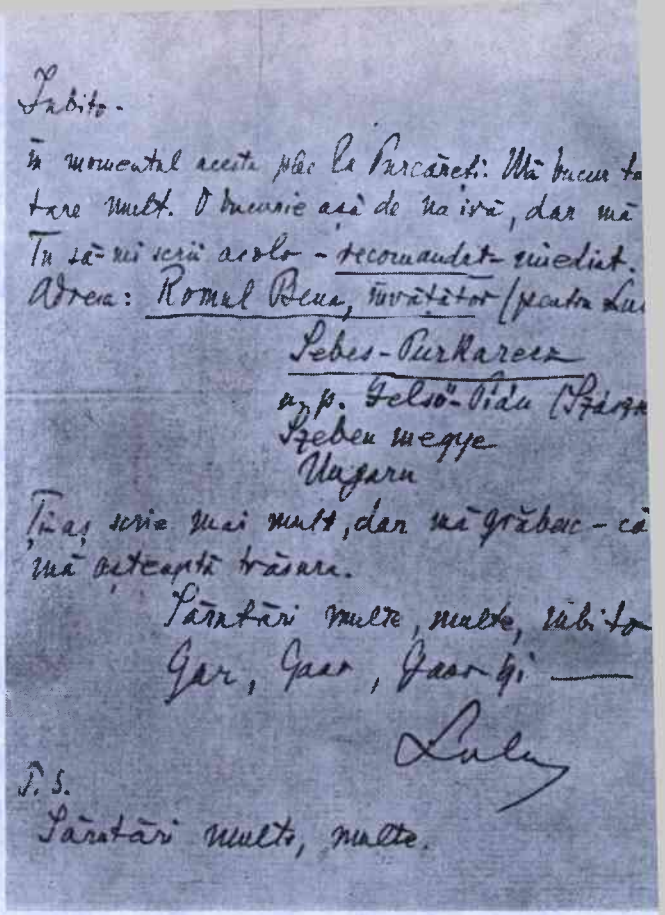
EPISTOLAR

Lucian Blaga

Excurs sentimental (IV)

Lugoj, 1912. Fotografie realizată de poetul Victor Vlad-Delamarina.

Iubito.

În momentul acesta plec la Turcăreți. Mă bucur ta
tare mult. O bucurie așă de rară, dar mă
Tu să-mi scrii acolo - recomandat - grabiat.
Adresa: Romul Bleu, învățător (poate Lu
Szeben-Burkareez
a.p. Felső-Vidu (Vidra
Szeben megye
Ungaru

Știu, scrie mai mult, dar mă grăbesc - că
mă aștaptă trăsura.

Sărutări multe, multe, iubito
Gar, Gaar, Gaargi ——

Lucy

P. S.
Sărutări multe, multe.

Scrisorile pe care le publicăm în numărul de față încheie lotul corespondenței adresate de Lucian Blaga Corneliei Brediceanu în anul 1917. Dincolo de sentimentele exprimate, se lasă lesne descifrate coordonate viitorului sistem filozofic al poetului. Epistolele marchează un moment de bogată trăire, de intensă acumulare a unor date existențiale pe care poetul caută să le supună rigorilor unui sistem. De aici tonul uneori apodictic pe care îl îmbracă pe alocuri fraza. Este dealtfel și epoca de elaborare a Poemelor luminii, după cum mărturisește poetul însuși: « M-am apucat de îndreptarea poemelor și am cele mai bune nădejdi, — iar cu cugetările sunt într-adevăr în stare binecuvîntată... ». De asemenea, într-una dintre scrisori, se conturează deja personajul dramei Zamolxe: « Totdeauna am de gînd să trăiesc în codri și-n munți: să mă bată vînturile, să-mi crească barba, în dis-ordine, să cuget la tainele lumii și să creez — astăzi poeme și cugetări — mîne ipoteze, poimîne visuri metafizice, — iar cînd sunt cărunt, de voi fi vr-odată, — să dau pe profetul. »

Dorli BLAGA

«...marii, tăcuții și neastîmpărații visători...»

I

26 XI 917

Draga mea,

avem zăpadă pe munți și frunze uscate sub arini, — frunze roșii ca cele din Neuwaldegy. Obosit încă de drum nu m-am răbdat să nu le văd — și frunzele mi-au cîntat la picioare «poema viitorului» — răsunător ca risul tău în bariton... Gaor, ți-aduci aminte de piedestalul din arini, pe care te-am ridicat în primăvară? L-am văzut și astăzi — și-am îmbrățișat golul deasupra lui — și parcă ți-am simțit piciorușele — calzi, aprinse, tremurătoare... O Gaor, o Gaor.

Aștept acum să se trezească în mine «der Gedankenkünstler»[1]: O Gaor, sunt grozav de curios de mine însumi... Cine știe ce drumuri voi apuca? Nu știu, și sunt grozav de curios de mine însumi.

Cînd sunt singur mi se deschide lumea dinlăuntru ca o cutie cu juvaere, — pe tren însă n-am fost singur și de-aceea nu s-a deschis. Astăzi îți scriu două cugetări.[2]

«*Numai bălțile seacă, dacă nu plouă, — fîntînile însă nu*»... Între oameni — sunt deasemenea bălți, cari seacă, și fîntîni cu isvoare interne... Mă înțelegi — Gaor.

«*Micimea sufletească a oamenilor o recunoști mai bine din felul cum judecă și vorbesc despre lucrurile mari*»...

În loc de comentar, te întreb: «S-a dus Caiafa?» —

— Gaor, frunzele roșii îmi cîntă la picioare «poema viitorului» răsunător ca dragostea nebună ce ți-o port —

LULU

II

29 XI 917

Draga mea,

astăzi m-am bucurat de-o scrisoare de-a ta. Gaor — ești foarte drăguță. O știu — ești cu mine, așa cum și eu sunt cu tine. Am isbucnit așa de turbat, încît am mușcat pe Țicluș[3] de obrăjor — de i-a țîșnit sîngele. De altfel se tot miră, că nu o mai sărut așa rezervat ca mai demult: mi-a și spus-o foarte drăguț și naiv și cochet: «Așa săruți pe Cornelia?».

Astăzi vreau să-ți scriu — ce fac și unde sunt. Arinii sunt de-o splendoare — tragică — fiindcă tu — ești — absentă. Arinii mă-ncîntă, arinii mă dor. De lucru încă nu m-am apucat, — mai las să treacă vr-o cîteva zile. Cu Nelu[4] m-am împăcat, suntem iarăși cei mai buni prieteni. Longin — a sosit și el acasă (pardon: la cafenea). Verișoara[5] iubita e aici în Sebeș și-a venit imediat să mă vadă. Plecarea mea la «Purcăreți» (deschide fereastra) — preste vr-o zece zile. Principalul însă — tu stai în inima mea — și taci — și-ți place — și nu zici nimic. Și cînd «nu zici nimic», atunci îmi spui mai multe. Gaor — îți simt încă dinții pe buzele mele, — încet, încet, încet, — discret — și buzele moi de catifea...

A progresat ofensiva împotriva Anatomiei? Să-mi dai totdeauna «comunicate oficioase» despre părțile cucerite. — Gaor — e pustiu Volksgarten-ul? Cît e de pustiu,

---

[1] *creatorul de idei*

[2] Ele preced *Pietre pentru templul meu*, Sibiu, Biroul de informare „Cosinzana", 1919.

[3] Este vorba despre Lelia, fiica Letiției Pavel, de la Zicklein ied în Germania.

[4] Lionel Blaga, fratele lui Lucian.

[5] Probabil Vichi Medean (n. Bena).

vreau să știu Gaor — cît e de pustiu în jurul tău? Și poarta din Löwenburggasse — nu ți se strînge inima cînd ajungi la ea? Cît e de pustiu — Gaor — cît? Ca în jurul meu — Gaor — ?

LULU

III

2 XII 917 [6]

Draga mea,

azi dimineață am găsit arinii pudrați de brumă: pudrați ca obrăjorii tăi cînd am mers la « die Schimekischen »... Am avut un soare aspru și înghițat — așa cum îmi place mie: căci mie îmi place « *ghiața care arde* »... și-am sosit acasă încărcat de « cugetări » și de « poeme », ca o albină de polen și de miere. Trebuie să știi — Gaor — că nu mai pot gîndi decît în icoane și comparații: mi-e cu neputință altfel, — sunt plin, grozav de plin de intuiții simbolice și chiar și celui mai sărac tablou îi știu fura — un înțeles. « Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis. » [7] Plotin ar continua: « für das Ewige » [8] — iar eu: « für unsere Liebe » [9]...

Gaor, dragoste, o săptămînă am pus-o la război — cîte mai avem? Mi-e dor să-ți mai pierzi tașca și capul prin pădure, să fugi apoi după chibrite, să te dai preste capul, pe care nu-l mai ai, — eu să-ți caut capul și să mă fac că nu-l găsesc. Și să stăm apoi mult, mult, — fără de cap și cu logică frîntă.

O Logica, — ca logica vieții vom preface-o în « Logikersatz »: căci logica instinctului e logică dumnezeiască... Gaor, e așa de frumos zis « *logica instinctului* », — eu nu cunosc un cuvînt mai frumos.

Logica instinctului...

LULU

IV

2 XII 917

Cu sufletul înoptat te-am căutat ziua întreagă, dar nu te-am găsit. Acum e seară și cîntă clopotele satului. Nu te-am găsit.

Cu dorul pironit pe geamurile tale aștept să te arăți la fereastră. Ca un sărăntoc flămînd zăbovesc la poarta ta, — dar cine mă aude? Aștept și în zadar aștept. Într-un tîrziu pornesc acasă mulțămit, că ți-am zărit o clipă — umbra — pe pereții chiliei, — umbra pe pereți...

Viața-ntreagă îmi voi căuta viața, și nu voi găsi-o. Dar în clipa din urmă îi voi vedea poate că — umbra — și-atunci mulțămit voi pleca — acasă pentru totdeauna...

LULU

Gînduri [10]

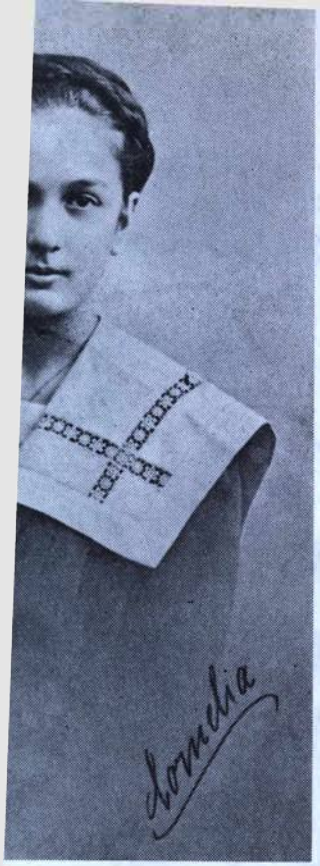
Părăiașele își caută *o alvie*, — *fluviile își* sapă *o alvie.*

*

Fiecare om e — mai mult sau mai puțin — călăul *propriei sale naturi.*

---

[6] Scrisoare parțial publicată în revista „*Amfiteatru*“, an V, nr. 3, martie 1970, p. 9.
[7] « *Toate cele trecătoare sînt doar parabole* »
[8] « *pentru cele eterne* »
[9] « *pentru dragostea noastră* »
[10] Vezi nota

Sibiu, clasa a III-a gimnazială (1910-1911).

*

Norii furtunoşi purtaţi de vînturi prea repezi — ce-i drept — nu aduc « ploi folositoare » *pentru rodul pămîntului, dar* curăţă atmosfera cu trăznetele lor...

*

Oamenii îndeobşte se cred mai oameni, *tocmai atunci cînd îşi jertfesc partea cea mai omenească din ei înşişi.*

*

Pe cînd cei mai mulţi ar fi în stare să-şi numească chiar şi respiraţia o « muncă », — celor aleşi chiar munca cea mai grea li se pare tot aşa de puţin muncă ca respiraţia sau bătaia inimei...

V

5 XII 917

Gar-gi,

cade zăpada cu nemiluita, măruntă şi deasă, şi mi-ar plăcea Gar să ne primblăm împreună să ne cadă fulgii pe obraji şi să se topească de căldura noastră, — ştii Gar, că noi încă nu ne-am îmbrăţişat în zăpadă?

Gargi, astăzi m-am umflat în pene de minie ca un curcan. Vreai să ştii de ce? — Uite: cum sunt un duh aşa de neastîmpărat — mi-am bătut capul citeva zile cu o problemă de biologie. E vorba despre *cauzele cari provoacă evoluţia, desvoltarea, schimbarea speciilor.* Am crezut — foarte fericit pentru citeva clipe — că am descoperit şi eu o cauză între multe altele: schimbarea *funcţiunii* unui organ provoacă schimbări radicale în *structura unui organism* oarecare. Astăzi spre durerea mea cetesc însă în Biologie că acest factor de evoluţie a fost deja descoperit de-un altul. Şi e un factor de multă însemnătate. M-am umflat de minie ca un curcan. Fiindcă nu-ţi pot trimite un mărgăritar drăguţ ca tine draga mea, îţi trimit nişte « hîrburi »...

Nu eşti fricos fiindcă gînduri sinistre îţi trec prin cap, — ci — gînduri sinistre îţi trec prin cap, fiindcă eşti fricos...

Stăm sub influienţa subconştientului din noi ca un ipnotizat sub stăpînirea unei sugestii: pentru faptele noastre cari în fond isvorăsc din adînci necesităţi inconştiente— născocim nişte motive libere, fantastice, absurde şi imposibile, întocmai ca un ipnotizat pentru faptele ce i se provoacă prin sugestiune...

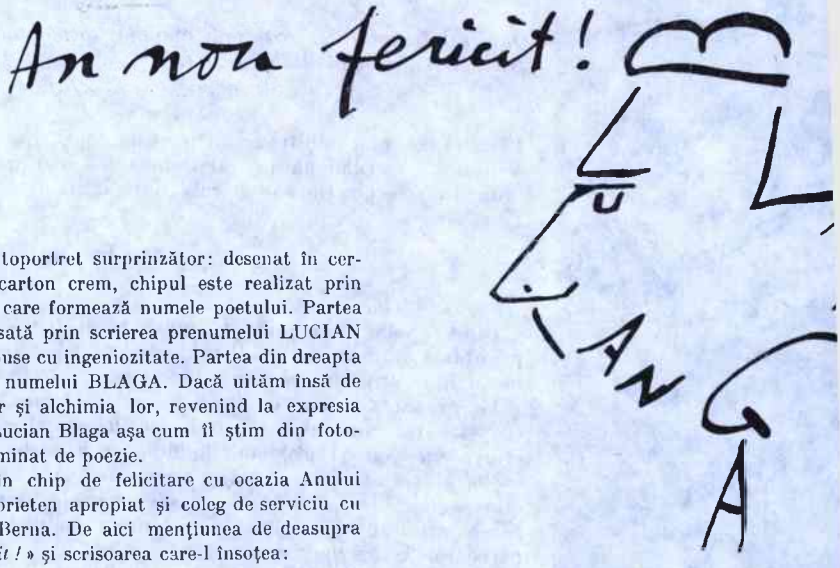
Cine ştie? Realitatea ni se pare poate că aşa de adîncă, fiindcă *idealul* nostru propriu se oglindeşte în ea. Ca copil priveam de multe ori cum se oglindeşte cerul într-o baltă: şi balta mi se părea aşa de adîncă, de mi se strîngea inima de groază în faţa ei ca-n gura unei prăpăstii. Îngrozitor de adîncă mi se pare şi — *existenţa* — şi-n fond — e poate că o baltă — afundă de-o schioapă — în care se resfrînge cerul...

Le înţelegi — Gaor — iubita mea, Gaor, iubita mea?
Le înţelegi? — Da, fiindcă mă iubeşti —

LULU

Un autoportret surprinzător

Lucian Blaga ne-a lăsat un autoportret surprinzător: desenat în cerneală neagră pe fondul unui carton crem, chipul este realizat prin dispunerea măiastră a literelor care formează numele poetului. Partea din stînga a profilului este trasată prin scrierea prenumelui LUCIAN cu litere de diferite mărimi dispuse cu ingeniozitate. Partea din dreapta a profilului constă din scrierea numelui BLAGA. Dacă uităm însă de echivalența simbolică a literelor și alchimia lor, revenind la expresia de ansamblu, descoperim un Lucian Blaga așa cum îl știm din fotografii, umbrit de cugetare și iluminat de poezie.

Autoportretul a fost trimis în chip de felicitare cu ocazia Anului Nou 1930 lui Radu Cuțarida, prieten apropiat și coleg de serviciu cu Blaga la Legația română din Berna. De aici mențiunea de deasupra autoportretului: «*An nou fericit!*» și scrisoarea care-l însoțea:

17 dec[embrie] 1929

«Dragă Cuțarida,

La Roma a fost admirabil — și într-o săptămînă am văzut toate minunile Italiei: pe Mussolini, pisicile din forul lui Traian, pe Marinetti futuristul, corăbiile lui Caligula, duzii Lombardiei și toate antichitățile.

Pe cînd te întorci la Roma?

Și cu sănătatea cum o duci?

Noi bine — Îți dorim de Crăciun zăpadă și bucurie.

Cu toată prietenia,

BLAGA».

și cu sănătatea cum o duci?
Noi bine — Îți dorim de Crăciun zăpadă și bucurie
Cu toată prietenia
Blaga

Din impresiile concise despre Italia, formulate într-o enumerare hilară, reținem ironia cu care privește Blaga regimul fascist, urcînd pe șeful acestuia pe aceeași treaptă cu «pisicile din forul lui Traian»; de altfel, de aceeași ironie are parte și Marinetti, inițiatorul bătăios al avangardismului futurist.

Plicul acestei scrisori nu s-a păstrat, încît nu se poate stabili direct locul de unde a fost expediată și adresa din acel moment a destinatarului. Bazîndu-ne pe datele pe care ni le oferă monumentala *Biobibliografie* întocmită de D. Vatamaniuc, dar și pe alte surse, putem conchide următoarele: în ziua cînd este datată scrisoarea, Lucian Blaga se afla la Berna, unde fusese transferat ca atașat de presă la Legația română încă din primăvara lui 1928. Dacă s-ar fi aflat în țară i-ar fi trimis desigur vești de aici. Concediul legal pe 1929 Blaga și-l petrece între 1 iunie și 1 august în sudul Franței și la Zermatt în nordul Elveției. În cursul lui august 1929 vizitează Italia [1], de unde

[1] D. Vatamaniuc nu menționează această călătorie în *Cronologia* amănunțită a vieții și operei lui Blaga pe care o include în volumul *Lucian Blaga Biobibliografie*, București, Ed. Enciclopedică, 1977.

îi scrie lui Emil Isac (Roma, 14 august, publicată de Mircea Zaciu în „*Steaua*", XVIII, nr. 4, aprilie 1976, p. 76). La 27 decembrie 1929 Blaga se află la Sibiu, după cum reiese din scrisoarea trimisă în această zi lui Ion Breazu (publicată de Al. Căprariu în „*Tribuna*", IX, nr. 19, 13 mai 1965, p. 5, și în „*Tribuna*", XIII, nr. 47, 20 noiembrie 1969, p. 3). Poetul venise deci în țară probabil pentru puțin timp, cu prilejul sărbătorilor de iarnă și ca să urmărească îndeaproape tipărirea piesei *Cruciada copiilor* căreia îi adusese corecturi la sugestia lui Ion Breazu.

În arhiva noastră există și o a doua scrisoare adresată de Blaga lui Radu Cuțarida [2]. Ea conține și cîteva rînduri finale datorate soției poetului. Iată cuprinsul scrisorii:

« Dragă amice, am sosit de la București, dacă nu cu succese — cel puțin cu promisiuni.
Cruciada a apărut și cînd te-i întoarce ți-o dau. Situația în țară? — uf!
Cea mai nouă noutate: mult simpatica domniță Ileana divorțează... Te bucuri strengarule?
La Berna am găsit totul cum a fost și acum o mie de ani.
Cînd te întorci?
Știi că avem zăpadă și aici?
Ergo vivamus!
Cu dragoste și frăție,

BLAGA

Har Domnului că am scăpat de buletin! (Dar ce folos, că totuși mi-l „dictează"!)
Salutări,

CORNELIA BLAGA ».

La această a doua scrisoare ni s-a păstrat plicul. Știm că ea a fost expediată din Berna la sanatoriul din Montana-Vermala al doctorilor Stephani. O însemnare cu creionul pe plic arată că Radu Cuțarida nu mai era acolo în momentul sosirii scrisorii. Noua sa adresă este adăugată în cerneală roșie: Bellroue Palace Berna. Ștampilele poștale care indică datarea scrisorii și locul de unde a fost expediată sînt din păcate indescifrabile; în afara anului: 1930. Dacă ținem cont de referirea din text la *Cruciada copiilor* care apare la Sibiu în februarie 1930, reiese că scrisoarea este ulterioară acestei date. Cînd a fost Blaga în țară? Consultînd *Biobibliografia* lui D. Vatamaniuc am stabilit următoarele: la 25 februarie 1930 se afla încă la Berna, după cum confirmă scrisoarea către Felix Aderca („*România literară*" III, nr. 5, 29 ianuarie 1970, p. 13). La 30 martie se află în țară, căci îi scrie — se pare din Sibiu — lui Ion Breazu, („*Tribuna*", IX, nr. 19, 13 mai 1965, p. 5). La 17 aprilie 1930 se află deja la Berna, după cum o afirmă epistola sa către Horia Teculescu („*Tribuna*" XII, nr. 5, 1 februarie 1968, p. 4). Reiese că Blaga fusese în țară în luna martie și prima jumătate a lunii aprilie. Poetul n-a putut rămîne să asiste la premiera piesei sale la 15 aprilie, deși depusese atîtea eforturi pentru publicarea și reprezentarea ei, considerînd-o una din cele mai reușite din creațiile sale dramatice. Promisiunile cu care s-a întors de la București la Berna și pe care le comunică lui Cuțarida se refereau probabil la punerea în scenă a *Cruciadei copiilor*. Ele puteau însă privi și demersurile în legătură cu publicarea studiului *Daimonion*.

Informațiile din țară rezumate în interjecția « uf! » aparțin deci perioadei menționate. Cîte lucruri ar putea spune acest « uf! » în legătură cu nemulțumirile poetului și diplomatului față de cursul evenimentelor din acei ani!... Cît despre însemnarea finală a Corneliei Blaga, nu știm la ce « buletin » lucra sub îndrumarea lui Blaga, (probabil un buletin privind situația internațională pe care îl întocmea Legația), dar înțelegem ce colaborator prețios a fost soția sa.

Lucian STANCIU-NELIS

[2] Radu Cuțarida avea bunic pe generalul Carol Davila, fiind fiul uneia din fiicele acestuia și deci, în același timp, nepotul de soră al lui Alexandru Davila.

VI

6 XII 917

Iubito,
în momentul acesta plec la Purcăreți *. Mă bucur tare tare mult. O bucurie așa de naivă, dar mă bucur. Tu să-mi scrii acolo — *recomandat* — imediat. Adresa: *Romul Bena, învățător* (pentru Lulu)

Sebes — Purkarecz
u.p. Felsö-Pián (Szászebes)
Szeben megye
Ungarn

Ți-aș scrie mai mult, dar mă grăbesc — căci mă așteaptă trăsura.
Sărutări multe, multe, iubito
Gar, Gaor, Gaor-gi —
LULU

P.S.
Sărutări multe, multe.

Brașov, primăvara 1914.

VII

Purcăreți 8 XII 917 [11]

Draga mea,
mă simțesc așa de bine, încît dacă ai fi și tu pe-aici aș zice, că sunt deplin fericit — dîndu-mi de rușine vorba mea, că nu poți ajunge niciodată la o desăvîrșită fericire... *Întrerup — fiindcă tocmai acum mi-a fulgerat prin creeri o «cugetare»: «Tot avîntul, toată rîvna și toată puterea, ce și-o pun unii în slujba* activității *lor, — la un* suflet pasiv *se preface într-o sete nesăturată după plăceri și-ntr-o goană nebună după fericire.* Nu cunosc o construcție mai nefericită decît a unui suflet pasiv osîndit să alerge veșnic după fericire, — pe cînd la fericire poți ajunge numai dacă *nu* ți-o pui ca țintă ... ». *Aici trăiesc într-o atmosferă de primejdii: lupii ne vin la fereastră, și bande de tîlhari flămînzi (desertori cari trăiesc prin păduri și mor de foame) pîndesc curțile împrăștiate pe dealuri și fură pe puteri de unde pot. Nopțile sunt adînci și frumoase și senine, cum n-am văzut niciodată. Mă săniez, mănînc, alerg pe vîrfuri de munți «cu mult mai sus decît toate lucrurile omenești» (cum ar zice Nietzsche).* Și totdeauna cu tine-n gînd, cu tine-n sînge, cu tine în aerul aspru, pe care-l inspir adînc ca și cînd («als ob») te-aș avea în brațe. Gaor — e așa de minunat — și-aș fi grozav de trist dacă aș ști că tu nu te-ai simți bine aici. O — dar asta nu-i cu putință, — noi avem doar același gust. *M-am apucat de îndreptarea poemelor și am cele mai bune nădejdi, — iar cu «cugetările» sunt într-adevăr «în stare binecuvîntată»... De pildă:*

---

* Menționăm, pentru cei ce cunosc *Hronicul și cîntecul vîrstelor*, că Blaga a stat în realitate numai două săptămîni în Purcăreți, în decembrie 1917, și nu cîteva săptămîni, cum se povestește în *Hronic*.

[11] Scrisoare parțial publicată în revista „*Amfiteatru*", an V, nr. 3, martie 1970, p. 9.

« *Alerg pe vîrfuri de munți. E noapte, dar cum ochii mi-s obișnuiți cu întunericul, văd totuși la depărtări foarte mari,* — vag, ce-i drept, dar văd. *Îmi aprind un muc de lumînare: deodată văd mai bine la doi pași, dar mai departe nu mai văd deloc... Mintea noastră sănătoasă, cu presimțirile ei instinctive, obișnuită cu* întunericul realității — *vede tulbure, nu-i vorbă, la depărtări și-n adîncimi foarte mari. Știința-și aprinde însă mucul de lumînare și deodată vedem* la doi pași totul, dar mai departe nimic... ».

Alta :

« *Unele lucruri pot fi înțelese numai* vag, *îndată ce cerci să le înțelegi mai* precis, *te trezești că nu le mai înțelegi* deloc... ».

Îmi recitesc scrisoarea și văd că cugetarea de la început merită să fie afund contemplată și de iubita mea Gaor — da Gaor? Dar așa ca să cîștigi ceva din ea... da? Multă, multă, multă dragoste — și sărutări cîte poți suporta...

LULU

De-o săptămînă n-am citit scrisoare de la tine, — probabil va trebui să mai aștept una. Să răspunzi îndată. Adresa: Romul Bena, învățător, Sebes-Purkarecz, n.p. Felsöpián (Szászsebes) Szebes megye. Ungarn.

Dragoste...

VIII

P[urcăreți] 11 XII 917 [12]

Draga mea,

sunt îndrăgostit în natură pînă după urechi. Și s-ar putea oare altfel dacă idealul meu e: *borborul genial? Totdeauna am de gînd să trăiesc în codri și-n munți: să mă bată vînturile, să-mi crească barba în disordine, să cuget la tainele lumii și să creiez — astăzi poeme și cugetări — mîne ipoteze, poimîne visuri metafizice, — iar cînd sunt cărunt, de voi fi vr-odată, — să dau pe profetul.*

Bine-nțeles — tu cu mine. Da?

Trebuie să știi — Gaor — că aici duc o viață « interesantă » (Cuparescu) non plus ultra. Numai cu ceva nu sunt împăcat: scrisorile tale sosesc și nu mai sosesc. Ce-i? Ai cîștigat poate că un Haupttreffer [13] la loterie și-acum nu mai vreai să stai de vorbă cu mine. Să-mi trimiți te rog și mie lista cîștigurilor, ca să văd, poate că am cîștigat și eu un « Nebentreffer ». [14] Să nu uiți.

De zece zile nu mai știu nimic despre tine. Și-acuma nu știu de unde să-mi încep și unde să-mi isprăvesc scrisoarea. Am un poem — nu știu să ți-l trimit sau să nu ți-l trimit. Cîteva din cele vechi le-am mai cîrpit sau le-am contras. Cugetări?...

« Dacă n-ar fi moartea — viața nu ne-ar părea poate că așa de adîncă și de vrednică de trăit. »

« Un filosof pus în fața vieții — îi *caută* o țintă, un profet îi *dă* o țintă. Din parte-mi țin cu profeții. »

« Dacă te depărtezi prea mult de pămînt — nu-i mirare că-l vezi *strălucind între stelele cerului...* »

Cînd o să pleci la Gerta? [15] — Uite Gaor — să-ți spun ceva la ureche: știu că nu ești de vină la întîrzierea scrisorilor tale și totuși sunt un pic supărat pe tine. Spune-mi, ce să fac? — Să te sărut? Glumești? —

LULU

---

[12] Scrisoare parțial publicată în revista „*Amfiteatru*", an V, nr. 3, martie 1970, p. 9.
[13] *loz cîștigător*
[14] « *loz oarecare* »
[15] Colegă de facultate și prietenă a Corneliei.

IX

P[urcăreți] 14 XII 917

Draga mea,

ești scîrbită de josnicia oamenilor? O, Gaor, îmi tresare inima de bucurie, cînd te-aud grăind astfel, — căci scîrba aceasta e — un stîlp pentru dragostea noastră. Parcă te văd cum mă cuprinzi pe după gît și zici: « Lulule dragă, tu nu ești josnic, în tine este atîta putere desinteresată »... Da?

Mă întrebi, dacă într-adevăr îmi pare realitatea o baltă — ? Îți răspund cu un « Diamantensplitter » [16]: — « Dacă realitatea nu-i o baltă — e natural — mă bucur. Dacă însă e de fapt o baltă — atunci mă bucur tot așa de mult, *căci am o țintă pentru forțele mele: să prefac balta în — mare!* »

Îți place energia cu care am rezolvat problema pusă de tine? Filosofia mea de viață e foarte încăpățînată.

Și-acum despre altele:

Franțuzeasca am amînat-o pînă la reîntoarcerea mea acasă. Nu din lipsă de interes, dar din lipsă de timp. Anume aici prin munți fac foarte multe preumblări (silueta alăturată încă o dovedește) așa că n-am timp de toate. Cum voi ajunge însă acasă voi începe. Nu te supăra! Te superi? Nu. Voi face-o cu siguranță, dar acum vreau să mă recreez puțin.

Corecturile la poeme iasă foarte bine.

« *Hîrburi* »:

« *De multe ori ți-e de ajuns să-ți laude cineva pe cutare individ, pentru ca să-ți strici orice părere despre respectivul.* »

« *Sunt scrutători* paradoxali *pentru cari e problemă tocmai ce pare* mai *natural decît orice, — și sunt scrutători* naturali *pentru cari e problemă numai ce pare* paradoxal. » [17]

La cea din urmă să te gîndești mult, mult... atîta cît mă gîndesc eu la tine — iubita mea...

«Lulule dragă, tu nu ești josnic, în tine este atîta putere desinteresată!»

LULU

Astăzi ți-am primit *3* scrisori deodată!

X

17 XII 1917

Adorato,

o ciocănitoare verde ca un papagal îmi bate la fereastră, zăpadă și aer de primăvară. Așa-i de frumos și mă gîndesc că azi e anul de cînd am fost mînat la tine de zorile dragostii. Scrisoarea mea vei citi-o poate că tocmai în ziua cînd te-am sărutat mai întîi: te-ai făcut albă ca hîrtia și-ai zis: Nu! Dar eu am zis: Da! « Das Wesen des Weibes ist Hingebung, dessen Form Widerstand ist. » [18] (Kierkegaard). O să mă conving încă de multe ori despre adevărul acesta? Quo usque tandem abutere...? [19]

Gaor — te doresc nebun. Așa-i de frumos să fii tînăr. Mă scald în doruri tinere și-n gînduri tinere și-n vreri tinere. Bărbăția îmi bate la ușă — și ciocănitoarea la fereastră. Voi fi vr-odată bătrîn? Nu cred. Vremea de afară îmi spune doar' că și *iarna poate fi — aer de primăvară!* Simbolic — Gaor — simbolic — așa cum știm vorbi noi doi în clipe

---

[16] « *crîmpei de diamant* »
[17] *Vezi nota* [2].
[18] « *Esența femeii este dăruirea a cărei formă este rezistența* »
[19] *Cît o să mai abuzezi?*

mari. Vino — Gaor, vino să te îmbrățișez. — În 22 Decemvrie voi bea cu toți cei din jur și voi chioti să răsune munții și nimenea nu va ști cine sunt și ce sunt — fiindcă atuncia sunt *Eu !*

Gaor, te simt cum tremuri în sîngele meu, — vino

LULU

XI

20 XII 917

Draga mea,

asta e a cincea scrisoare ce ți-o scriu din Olimp, prin urmare nu pot presupune altceva decît că — poșta e de vină, dacă nu-mi primești scrisorile. În sfîrșit, ești și tu la simpatica Gerta, căreia aș vrea să-i cîștig și eu simpatia, — dar nu pot. — De, cît timp te iubesc pe tine — mi-e cu neputință să iubesc și pe alta (n-am inimă așa de largă și cu «*celule separate*» ca «Nelu Onițiu»[20]) — și tu știi doar, că eu numai din iubire *pot face ceva.* Spune-i salutări călduroase din partea mea. — Să vezi — Gaor, ce pasiune am cîștigat de cînd sunt pe-aici: să mă bat cu cîinii de ciobani. Am un băț lung de turist și cu acela pornesc după cîini. Astăzi am fost ascultat de vr-o cinci de-odată. La unul dintre ei sunt sigur că i-am rupt colții. O, cum mă desfătez în această manifestare primitivă și barbară de forțe! E o minune — *barbaria.* — Citești pe Tagore? Gitanjali nu sunt așa de bune ca celelalte: mai ales dacă aplici teoria mea estetică despre poezia lirică. — Alătur un poem, pe care să-l consideri născut dintr-un adînc sentiment de singurătate. Cu celelalte îndreptate o să-ți fac la timpul său o — frumoasă — surpriză.

Poimîne voi bea și voi omorî un cîine în cinstea noastră: un an...

Klinger nu e de R. Avenarius?

Scîntei :

«Oameni, în cari se amestecă naivitatea cu vanitatea, îi poți aduce prin laude acolo, să merite într-adevăr laudele».

«*Lupta le succede mai ales acelora cari iubesc mai mult lupta decît succesul*!» —

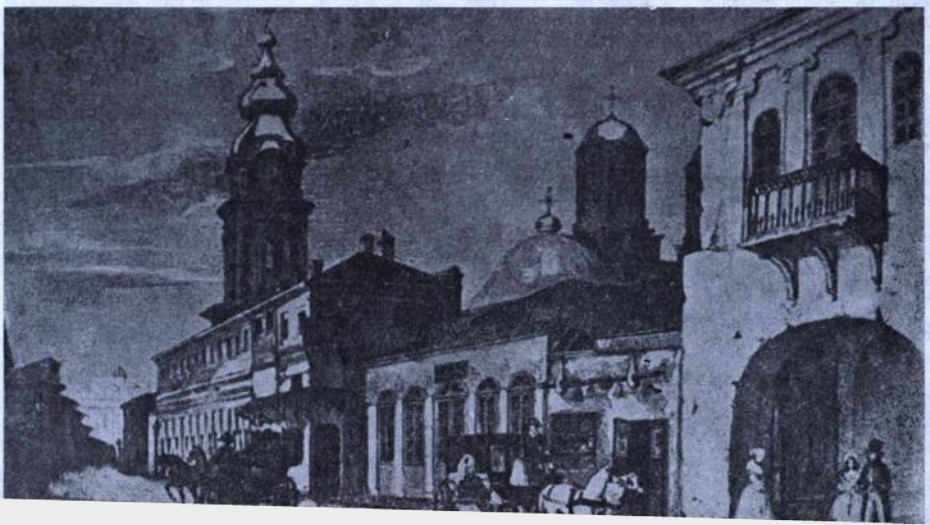
Cea din urmă e, cred, una dintre cele mai bune. Îți doresc petrecere «coșăr» și să mă iubești

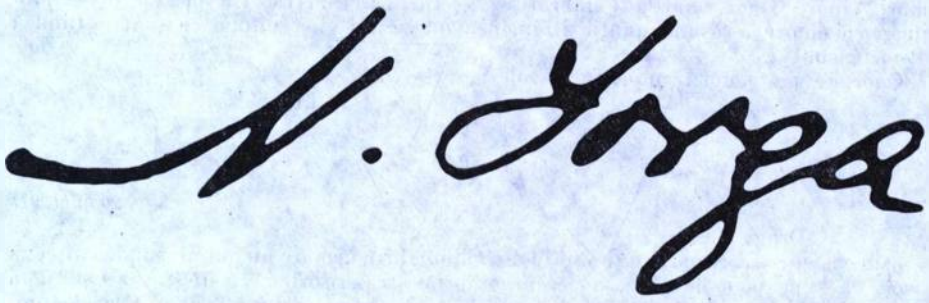
LULU

La scrisoarea asta să-mi răspunzi deja *acasă.* Preste vr-o 10 zile plec.

---

[20] Probabil un cunoscut comun din Brașov.

Se păstrează astăzi în arhiva N. Iorga de la Biblioteca Academiei R. S. România (XXIII, Acte 19), un caiet şi 18 desene disparate reprezentînd schiţe de portret în creion negru şi albastru sau cerneală neagră, în majoritate datorate marelui istoric.

Nu putem decît să fim recunoscători lui N. Iorga pentru ideea de a-şi « poza » copiii la diverse vîrste în spiritul vechilor timpuri, cînd nu apăruse încă aparatul de fotografiat. Unele dintre aceste schiţe au fost datate de autor « 27 martie 1907 », altele de fiica sa, Magda, « 12/I 1914 » sau « 15 oct[ombrie] 1915 ». Sub portretul creionat lui Valentin Iorga în 1915, tatăl său a notat, nu fără umor, admonestarea cuvenită pentru vreo poznă infantilă.

Desenatorul a folosit în « febra » creaţiei orice hîrtie îi sta la îndemînă: invitaţii imprimate de abonament la „*Neamul românesc*" — cazul desenelor din 1907 — un fragment din *Geschichte des Osmanischen Reiches*, copiat de soţia sa, Ecaterina Iorga — pentru portretul lui Mircea Iorga la 10 ani — un sfert de coală cu socoteli casnice ale soţiei — pentru un portret al lui Valentin — pagini dactilografiate etc. Chiar şi « caietul de desemn » cu şapte schiţe în creion albastru, majoritatea caricaturi, fusese destinat iniţial unor lecţii de clasă ale copiilor, ca *Simbad Marinarul*.

Cel care s-a pronunţat cu competenţă şi pasiune asupra celor mai diverse aspecte ale istoriei artelor, realizînd sinteze de audienţă internaţională în domeniul artei vechi şi artei populare româneşti, atrăgînd atenţia asupra « artelor minore », încercînd o originală « sinteză paralelă » a artei şi literaturii la români, publicată la Roma, Paris şi Maastricht sau o istorie a artei medievale şi moderne în legătură cu dezvoltarea societăţii, a fost atent şi la fenomenul artistic contemporan. Chiar dacă înţelegerea sa s-a oprit de această dată la modalitatea de expresie a desenelor şi picturii lui Nicolae Grigorescu. El prezenta elogios în „*L'Independence Roumaine*" din 1901 şi „*Sămănătorul*" din 1904 expoziţiile de tablouri ale marelui pictor, de care îl lega spiritual şi reflecţia luminoasă a vieţii rurale şi prietenia comună cu Al. Vlahuţă. Trei decenii mai tîrziu, viaţa şi opera lui Grigorescu continuau să fie evocate ca un far înalt, călăuzitor pentru talentele rătăcite în furtuna mutaţiilor artei contemporane.

Operă ocazională de amator, desenele nu sînt, firește, lipsite de stîngăcie; dar cunoaşterea lor dezvăluie o latură necunoscută pînă acum a fiinţei şi sufletului lui Nicolae Iorga.

Nicolae LIU

NICOLAE IORGA - desenator

Încep prin a face o declarație banală: și eu mă număr printre mulții admiratori ai lui Nicolae Iorga. Ca istoric de artă, ca cercetător al evului mediu românesc, nu o dată am fost în situația să mă opresc cu uimire în fața observațiilor de o penetrantă clarviziune pe care marele istoric le-a făcut cu privire la creația artistică, cu privire la valoarea de document complex a monumentelor de arhitectură, a picturilor murale, a ferecăturilor, a broderiilor etc. Autor a numeroase scrieri despre artă, unele — ca Les arts mineurs en Roumanie — rămase fundamentale, Nicolae Iorga a știut să împace, cu subtilitate și suveran simț al justiției, considerațiile de ordin estetic cu cele de ordin istoric. Cu alte cuvinte nu a uitat niciodată că o operă de artă este un martor al trecutului, dar investigînd cu minuție implicațiile documentare și-a păstrat intactă capacitatea de a se bucura în fața unei forme armonios clădită în spațiu, în fața scăpărării culorilor, în fața juvaerurilor decorative. Într-o epocă în care absoluta majoritate a istoricilor rămînea tributară documentului scris, Nicolae Iorga proclama — printre primii în lume — multipla calitate informativă a monumentului de artă pe care îl definea ca pe acel ceva ce « cuprinde în sine mai multe lucruri: un meșteșug de a clădi care nu se mai obișnuiește, o frumusețe care nu se mai poate îndeplini și, pe lîngă acestea, o sumă mai mare sau mai mică de amintiri, ceva din viața oamenilor care s-au strecurat rugîndu-se, luptînd, trăind între acele ziduri sau între pereții aceia.» Înregistrînd excepționala sensibilitate pentru artă a lui Nicolae Iorga, m-am întrebat (nu o dată), dacă această sensibilitate nu a avut și un substrat mai adînc decît cel teoretic. La această întrebare vin să dea răspuns desenele inedite ale marelui savant, aduse acum la lumină prin rîvna cercetătorului Nicolae Liu. Avînd caracterul unor schițe spontane, ceea ce explică folosirea unor hîrtii întîmplătoare, desenele în discuție datează din anii 1907—1915 și au o tematică restrînsă: soția, copiii, cîteva caricaturi nenomenalizate. Ceea ce atrage atenția în primul rînd este dezinvoltura: liniile nu par cîtuși de puțin împovărate de obsesia fidelității formale, nu sînt intimidate de fireasca stîngăcie a lipsei de exercițiu. Este evident că improvizatul desenator nu era școlit în arta graficii, dar o excepțională sensibilitate a formei îl susține și îi îngăduie să noteze rapid, dar convingător, datele esențiale ale realității. Din însumarea liberă a liniilor, figurile apar pe cîmpul hîrtiei așa cum vor fi fost: copii voioși sau bosumflați, fete cu zîmbet șăgalnic, femei surîzătoare sau obosite. Notația este degajată și precisă, implicînd deopotrivă observațiile de ordin tipologic și pe cele de ordin psihologic. Deosebit de semnificative sînt desenele executate în seara zilei de 12 ianuarie 1914, cînd Nicolae Iorga a schițat portretele copiilor Mircea, Ștefan și Mia. Cîteva linii i-au fost suficiente ilustrului istoric pentru a reda timiditatea infantilă a micului Ștefan, vioiciunea strengărească a lui Mircea sau adolescența îngîndurată a Miei. Remarcabile prin varietatea stărilor psihice infantile, pe care a reușit să le surprindă, sînt desenele: Mucea (27 martie 1907), Mircea (10 III), un măgar (Valentin, 15 octombrie 1915). Plîngăcios și cu nasul nețters Mucea are chipul copilului necăjit și umilit, Mircea acuză o supărare demnă, în timp ce « măgarul» — cum l-a admonestat tatăl — este furios și încăpățînat. Iorga știe să redea nu numai stările sufletești, dar și asemănarea care rezultă atît din proporțiile figurii cît și din semnele caracteristice, ca, de exemplu, ciufuI de păr prin care îl recunoaștem pe Mucea într-un desen creionat în fugă pe o hîrtie cu socoteli de la piață. Mai puțin izbutite sînt încercările de caricatură — deși nici aici nu lipsește amprenta temperamentului fugos — sau desenele în care este urmărită cu vădită intenție asemănarea modelului (tradusă în linii mici care își caută șovăielnic ductul). Îl recunoaștem pe Iorga ca temperament

Veselia omului e ca mirosul florilor: ca nu se înalță din suflete veștede.

Din ce locuri adînci vine viața care țîșnește ici și colo în izvoare nouă?

și adresă de caracterizare în schițele rapide, acolo unde lipsa de exercițiu este compensată de expresivitatea degajată a liniilor. Siguranța ductului și economia mijloacelor de reprezentare sînt în măsură să ne convingă de autentica înzestrare pentru desen a lui Nicolae Iorga pe care lesne ni-l putem imagina un virtuoz al genului. Dar nu numai atît. Faptul că, într-o seară de iarnă, savantul și-a adunat copiii, pentru a le face chipul, dovedește că era conștient de resursele sale, că uneori se lua în serios ca desenator. Deducem de aici că relațiile lui Nicolae Iorga cu arta erau mult mai intime decît îndeobște ne-am obișnuit să credem, sensibilitatea sa pentru opera creată implicînd o autentică sensibilitate de virtual artist. Așadar, stăruind puțin în fața desenelor lui Nicolae Iorga — în fața jocului său întîmplător cu linia grafică — descoperim o altă fațetă a multilateralei sale personalități, un adevărat uomo universale de tip renascentist.

Vasile DRĂGUȚ

Cineva trebuie să fie tînăr odată, și nu e bine să zăbovească pînă la bătrînețe.

Vei fi cu atît mai fericit, cu cît va trăi mai mult în tine copilul ce ai fost.

Copilul nu datorește părintelui viața, ci creșterea.

Trăiește fiecare zi așa ca și cum te-ai fi întors în lume din alte locuri pentru a petrece o zi, o singură zi între oameni!

Tinerețe nu e aceea care-și numără anii, ci care în avîntul ei îi uită.

Mircea
27 Mart
1907

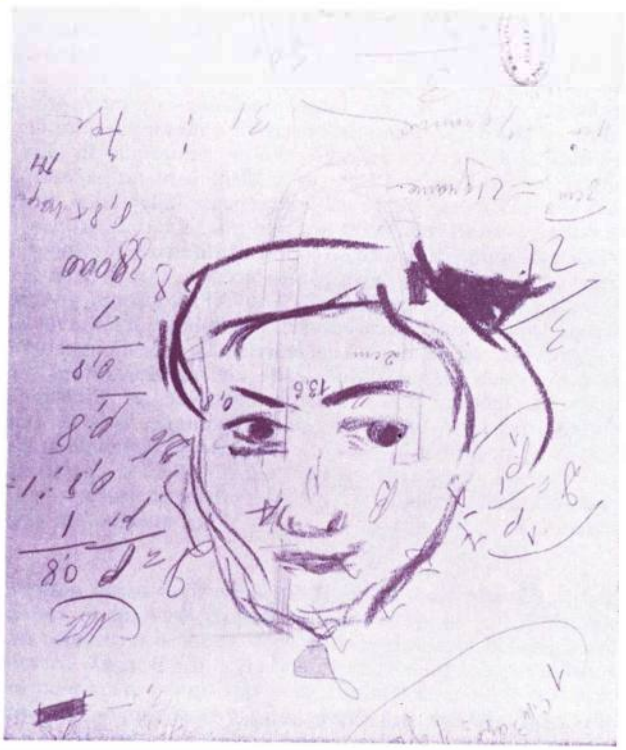

Mircea N. Iorga luat din profil de
în seara de 12 Ianuar 1914 la orele
12/I 914

Mircea N. Iorga, luat din față de tată
în seara de 12 Ianuar 1914 la orele 9.
12/I 914
N. Iorga

24 March
1916

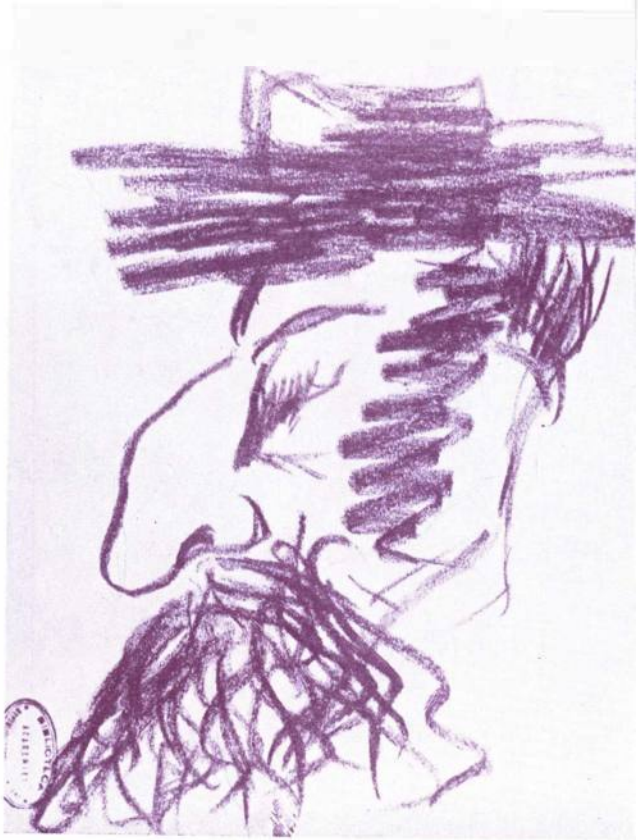

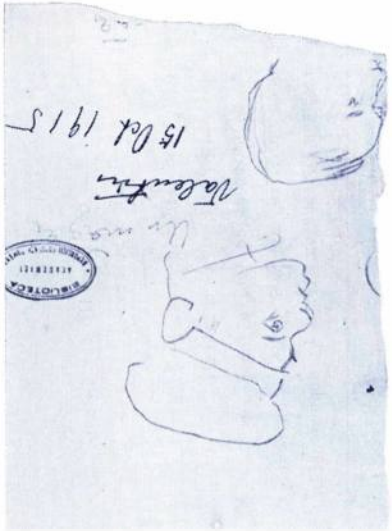

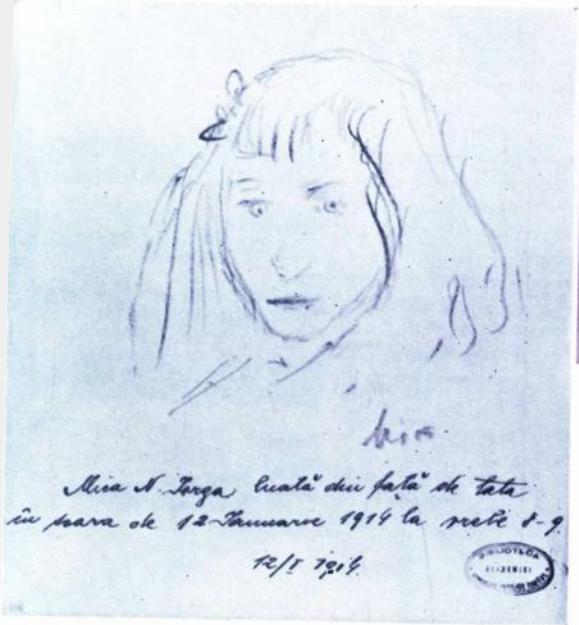

15 Oct 1915

Mica N. Iarga cuată din față de tata
în seara de 12 Ianuarie 1914 la orele 8-9
12/I 1914

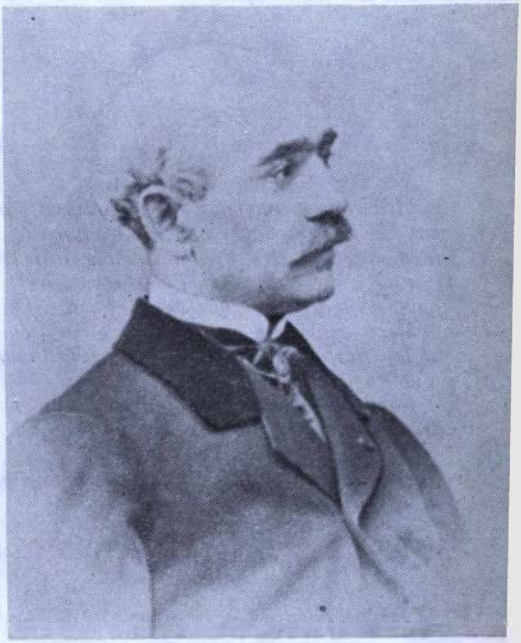
Vasile ALECSANDRI

ÎN ARHIVE PROVENSALE (IV)

ANUL ACESTA, ÎNTRE 8 ŞI 16 MAI, S-AU sărbătorit la Avignon les Jeux de la latinité, în cadrul unei vechi tradiții provesale, « célébration de Ste Estelle ». În urmă cu un secol, la Montpellier, se sărbătoreau „les Fêtes latines", iar la concursul literar care a avut loc cu această ocazie, a fost premiată poezia Ginta latină a lui V. Alecsandri. În lipsa poetului român de la festivitate, Fr. Mistral va primi cupa în numele acestuia. Scrisorile adresate șefului mișcării felibriene, păstrate la Maillane, dovedesc trăinicia sentimentelor care i-au legat pe cei doi poeți, înfrățiți prin originea comună a limbii lor. Cercetări scrupuloase întreprinse, în arhivele Provenței, de profesorul german Gerhart Hess (R.F.G.) [1] au scos la iveală și alte pagini din corespondența adresată de V. Alecsandri unor felibri.

Pe lîngă cele 16 scrisori trimise lui J. Roumanille, un lot destul de numeros vor fi adresate lui Th. Aubanel[2], G. Azaïs[3], Paul Mariéton, Rivière și Tavan.

Deși unele dintre aceste epistole sînt doar simple forme de curtoazie, stilul gratios al poetului le transformă în mici piese literare. În dorința de a mulțumi poeților felibri pentru interesul și simpatia arătate țării noastre, V. Alecsandri, pe lîngă propaganda făcută scrierilor și biografiilor lor, a încercat să obțină și cîte o distincție menită să le dea multă satisfacție.

O scrisoare este adresată lui Rivière, socrul lui Fr. Mistral, care tradusese poemul Mireille în dialect dafinez: Mureglie. Volumul cu dedicație se păstrează și acum în biblioteca de la Mircești; un altul fusese oferit Carmen Sylvei prin mijlocirea poetului român căruia Rivière îi scrisese în acest sens. [4]

[1] Cf. *„Manuscriptum"*, VIII, nr. 3 și 4/1977 *(Vasile Alecsandri în arhive provensale)*.

[2] *Théodor Aubanel* (1829–1886), poet care a contribuit la dezvoltarea poeziei provensale și la renașterea felibrijului.

[3] *Gabriel Azaïs*, scriitor și filolog provensal, autorul unui dicționar în trei volume: *Dictionnaire des idiomes romans du Midi de la France* ..., Paris 1877–1879.

[4] Cf. *V. Alecsandri. Corespondență primită*, ed. îngrijită de Marta Anineanu, Buc. 1978, p. 387.

Lui Alphonse Tavan [5] îi mulțumește pentru volumul Amour e plour și, mai mult, își exprimă admirația pentru măiestria cu care acesta a tradus în provensală unele dintre poeziile sale. Aceste traduceri au îngăduit o mai bună și mai ușoară cunoaștere de către provensali a creațiilor poetului român. Unele dintre ele au fost reproduse și în Le Centenaire de J. Baptiste Favre, publicație a sărbătoririlor la care, V. Alecsandri, deși invitat, a socotit că este mai bine să nu participe. Nivelul la care Tavan poseda cunoașterea limbii române era o garanție pentru poetul român că acesta va putea citi Fîntîna Blanduziei în original. Tavan era singurul adevărat exponent al pămîntului Provenței, fiind simplu țăran, dar tocmai de aceea a putut evoca cu multă sensibilitate farmecul poetic al vieții rustice.

În sfîrșit, alte trei scrisori sînt adresate de V. Alecsandri lui Paul Mariéton, în anul 1886. Legătura cu acesta trebuie să fi fost mai veche pentru că în 25 ianuarie 1882 [6], deci înainte de vizita făcută în Provența, V. Alecsandri îi scria lui Alexandru Odobescu, pe atunci secretar de legație la Paris, cu rugămintea de a da scriitorului lionez, Paul Mariéton, informații detaliate asupra mișcării, tendințelor și

[5] *Alphonse Tavan* (1833—1905), poet provensal. Volumul de traduceri era intitulat *Cinq poésies roumaines d'Alecsandri; La légende de l'alouette, La chaine de Sibérie, La légende du muguet, Le sergent, Le poete d'Orient au félibre de Languedoc.* Traduites en vers provençaux et accompagnées d'une version française, par Alphonse Tavan, Montpellier, 1881, 44 p.

[6] Cf. *„Adevărul literar"*, XVII, nr. 900, martie 6, p. 9 (I. Massoff, *O scrisoare inedită a lui Alecsandri* către Al. Odobescu).

I

Paris, 24 Janv[ier] 1886

Mon cher et jeune Ami,

Mille fois merci pour vos souhaits affectueux, je m'empresse d'y répondre par un seul, celui de vous revoir bientôt ici. Vous portez partout avec vous un bien précieux bagage, la jeunesse, l'esprit et l'enthousiasme, trois trésors de bon aloi qui laissent des traces vivifiantes sur votre passage. Conservez[-les] longtems [sic!] *pour votre propre agrément et pour celui de ceux qui vous aiment.*

Merci également pour le livre plein d'émotion de Mr. Condamin je l'ai reçu hier et j'en ai déjà dévoré plus de la moitié, j'ai fait mon dimanche, et je compte faire aussi mon lundi, tout comme les ouvriers parisiens.

Vous me demandez un ou deux documents où renseignements necessaires à votre histoire des Félibres, je suis prêt à vous en procurer tant que vous voudrez. Ils feront le sujet de votre prochaine causerie au coin de feu.

En attendant veuillez, me croire tout à vous,

V. ALECSANDRI

II

Paris, 5 Juin 1886

Mon cher Monsieur Mariéton,

À l'heure matinale des jours du printems [sic!] *mon joli bois de Mircesti (Roumanie) devient un orchestre fantastique aux mille voix harmonieuses parmi lesquelles l'attention est parfois attirée par certaines modulations plus fraiches, plus vives, plus émouvantes.*

Ce sont les préludes des oiseaux privilégiés qui, sur le bord de leurs nids, lancent leurs premiers saluts au soleil. On reconnait de véritables artistes aux gazouillements primesautiers de ces jeunes dilletantes qui sont appelés à completter [sic!] *le choeur universel.*

Votre Viole d'Amour *est toute marquée dans ce choeur; elle y apporte une note à part faite de toute l'expansion d'âme d'un poète qu'on aime à entendre si bien dire:*

viitorul literaturii noastre, acesta dorind să scrie o carte despre renașterea latină. Senatul, Academia și lenea — invocate de poet — îl împiedică să-i răspundă lui Mariéton, în schimb îi cere lui Odobescu ca «răspunsul dumitale să fie cuprinzător și cu miez».

Paul Mariéton (1862—1911), născut la Lyon, era provensal numai prin adopțiune, ceea ce nu l-a împiedicat să devină promotorul mișcării felibriene, să fundeze „la Revue felibriene", „la Provence nouvelle", iar în 1901 să scrie L'histoire du félibrije, pentru care ceruse date și lui V. Alecsandri. În scrisoarea din 24 ianuarie 1886, poetul român se oferea să-i pună la dispoziție numeroase informații care, din păcate, nu ni s-au păstrat. Mariéton mai făcuse și unele mici studii monografice asupra unora dintre felibri: Bonaparte-Wyse, A. Fourès' Charles de Tourtoulon...

Încîntat de grația versurilor lui Mariéton din volumul Viola d'Amour, Alecsandri transcrie, în scrisoarea din 5 iunie 1886, cîteva versuri dintr-o poezie. De altfel după «preludiul» adresat lui Puvius de Chavannes — și acesta căsătorit cu o româncă, Maria Cantacuzino, prietena lui Bălcescu și a lui Alecsandri — prima poezie din volum, intitulată l'Étoile este dedicată bardului de la Mircești. La moartea poetului român, acesta și-a exprimat regretul către Paulina Alecsandri.

După anul 1886 nu se mai cunosc alte legături ale lui V. Alecsandri cu poeții provensali. Paul Mariéton va mai coresponda însă cu V. A. Urechia și, mai ales, cu Alexandru Macedonski.

Marta ANINEANU

I

Paris, 24 ianuarie 1886 [1]

Iubite și tinere prietene,

[1] Scrisoare adresată lui Paul Mariéton.

Mii de mulțumiri pentru afectuoasele dumneavoastră urări, mă grăbesc să răspund cu una singură, aceea de a vă vedea în curînd aici. Purtați peste tot cu dumneavoastră un foarte prețios bagaj: tinerețea, spiritul și entuziasmul, trei comori de calitate care lasă, pe unde treceți, urme dătătoare de viață. Păstrați-le cît mai mult timp pentru propria dumneavoastră plăcere și pentru aceea a celor care vă iubesc.

Mulțumesc de asemenea pentru cartea plină de emoție a d-lui Condamin, am primit-o ieri și am citit-o deja mai mult de jumătate; mi-am petrecut cu ea duminica și socotesc să fac la fel și luni, ca toți lucrătorii parizieni.

Îmi cereți unul sau două documente sau lămuriri necesare istoriei dumneavoastră despre felibri, sînt gata să vă procur cîte veți dori. Ele vor face subiectul apropiatei dumneavoastră convorbiri la gura sobei.

Pînă atunci vă rog să mă socotiți al dumneavoastră,

V. ALECSANDRI

II

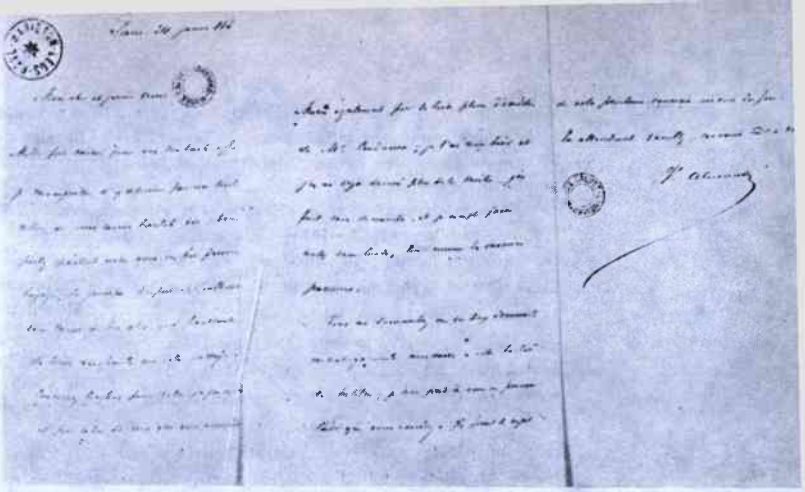
Paris, 5 iunie 1886

Iubite domnule Mariéton,

În primele ore ale dimineților de primăvară frumoasa mea pădure din Mircești (România) devine o orchestră fantastică cu mii de voci armonioase printre care atenția este cîteodată atrasă de unele modulații mai proaspete, mai vii, mai mișcătoare.

Sînt preludiile păsărilor privilegiate care, pe marginea cuibului lor, înalță spre soare primele lor saluturi. Recunoști adevărați artiști după ciripitul zglobiu al acestor tineri diletanți care sînt chemați să împlinească corul universal.

Viole d'Amour a dumneavoastră își are locul în acest cor unde aduce o notă deosebită făcută din toată revărsarea unui suflet de poet pe care îți place să-l asculți spunînd atît de bine:

Scrisoare către Paul Marieton.

« À force de vivre avec elles
Les étoiles m'ont entendu
Le repos des nuits éternelles
Sur mes désirs est descendu.
Et ma céleste fantaisie
M'a gardé ce double bonheur:
La pudeur de ma poésie
Et la jeunesse de mon coeur ».

Agréez, mon cher jeune confrère mes félicitations bien sincères et scellées d'une bonne poignée de mains.

Tout à vous,

V. ALECSANDRI

III

Aix-les-Bains, 1 er Août 1886

Mon jeune Ami et cher Confrère,

Tous mes beaux projets de voyage au pays du soleil et de Mistral, se sont noyés dans les piscines sulfureuses d'Aix ... Le 10 Août je pars pour Bucarest à travers la Mer de Glance de Chamonix et je ne reviendrai en France qu'en Octobre, muni à votre intention d'un portrait de Carmen Sylva. D'ici là faites nous une nouvelle Viole d'Amour *sous les ombrages et la forêt de Saillon. Vous êtes tenu d'illustrer le Manoir de Sazo. À l'oeuvre donc mon cher poète et pensez parfois à votre tout dévoué et bien affectionné,*

V. ALECSANDRI

IV

Mircesti, 8 Août 1882[a]

Je viens de recevoir votre traduction en dialecte Dauphinois du poème de Mireille *et je me hâte de vous envoyer mes remerciements pour votre gracieuse attention à mon égard. Votre volume a déjà pris place dans ma bibliothèque à côté de celui de Mistral, en attendant que j'ai moi-même l'occasion et le plaisir de faire votre connaissance.*

Permettez-moi, Monsieur, de vous faire agréer, en retour de votre aimable envoi, le dernier volume de mes poésies accompagné de l'expression de mes sentiments les plus sympathiques et les plus distingués.

Vasile ALECSANDRI

[a] Lettre apparemment non complète, elle est copie manuscrite de l'original par Maurice Rivière. *(Scrisoare în aparență incompletă, este o copie a originalului făcută de Maurice Rivière.)*

V

Mircesti, 20 Avril 1884[b]

[b] Cf. n.[a]

Monsieur et honoré Confrère,

. . . . . .

Je me ferai un vrai plaisir de présenter à Sa Majesté la Reine de Roumanie la Mireille *Dauphinoise, à titre d'hommage de votre part.*

« Tot trăind alături de ele
Stelele m-au auzit
Liniştea nopţilor eterne
A coborît peste dorinţele mele.
Şi cereasca mea fantezie
Mi-a păstrat această dublă fericire:
Timiditatea poeziei mele
Şi tinereţea inimii ».

Primiţi, iubite tinere confrate, felicitările mele sincere şi pecetluite de o bună strîngere de mînă.

Al dumneavoastră,

V. ALECSANDRI

III

Aix-les-Bains, 1 august 1886[2]

[2] Scrisoare adresată lui Paul Mariéton.

Tinere prieten şi confrate iubite,

Toate frumoasele mele proiecte de călătorie în ţara soarelui şi a lui Mistral s-au înecat în piscinele sulfuroase de la Aix ... La 10 august plec spre Bucureşti prin marea de ghiaţă de la Chamonix şi nu voi reveni în Franţa decît în octombrie, aducînd pentru dumneavoastră un portret al Carmen Sylvei. Pînă atunci mai făceţi-ne o nouă *Viole d'Amour* pe sub umbrarele şi pădurea Saillon. Sînteţi chemat să ilustraţi conacul Sazo. La lucru deci dragul meu poet şi gîndiţi-vă cîteodată la al dumneavoastră devotat şi plin de afecţiune,

V. ALECSANDRI

IV

Mircești, 8 august 1882[3]

[3] Scrisoare adresată lui Maurice Rivière.

Tocmai am primit traducerea dumneavoastră în dialect dofinez a poemului *Mireille* şi mă grăbesc să vă trimit mulţumirile mele pentru plăcuta dumneavoastră atenţie faţă de mine. Volumul dumneavoastră a şi luat loc în biblioteca mea alături de acela al lui Mistral, aşteptînd să am eu însumi ocazia şi plăcerea de a vă cunoaşte.

Îngăduiţi-mi, domnule, să vă rog să primiţi, în schimbul plăcutului dumneavoastră dar, ultimul volum al poeziilor mele însoţite de expresia sentimentelor mele cele mai calde şi mai distinse.

Vasile ALECSANDRI

V

Mircești, 20 aprilie 1884[4]

[4] Scrisoare adresată lui Maurice Rivière.

Domnule şi onorate confrate,

.....

Va fi o adevărată plăcere pentru mine să prezint Majestăţii Sale Reginei României pe *Mireille* dofineză, ca un omagiu din partea dumneavoastră.

Sa Majesté dont l'admiration est acquise aux oeuvres de votre gendre, éprouvera une grande satisfaction à recevoir votre gracieux envoi et le placera, je n'en doute pas, parmi ses livres de choix.

.....

V. ALECSANDRI

VI

1 er Novembre 1884[c] [c] *C.F.*

Cher Monsieur et Confrère,

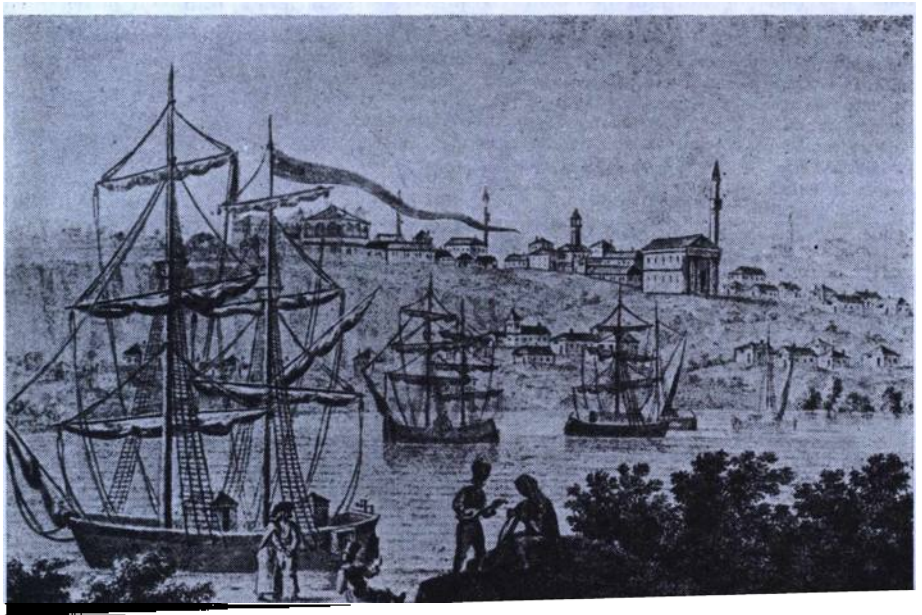
Avant tout je tiens à vous remercier pour le précieux envoi de votre beau volume de poésies provençales : Amour e plour *qui est venu enrichir ma bibliothèque, il a pris place à côté de Mistral, de Roumanille, d'Aubanel et de Bonaparte-Wyse.*

Il me reste maintenant à vous exprimer mon admiration pour la maestria *avec laquelle votre plume savante a su rendre en provençal quelques-unes de mes poésies.*

Quand avez-vous si bien studié la langue roumaine, et comment avez vous su vous pénétrer de son génie, sans l'aide d'un professeur ? C'est un vrai tour de force pour lequel je vous adresse mes compliments les plus sincères, et j'ajoute que je me sens hereux à l'idée que vous comprendrez ma Fontana Blandusia. *Vous me direz votre opinion* bien franche *sur cet essai dramatique, et je vous serai fort reconnaissant de votre franchise, croyez-le bien.*

En attendant une prochaine lettre de vous à ce sujet, je vous prie cher Monsieur et Confrère, de croire à mes meilleurs sentiments de confraternité et d'estime.

V. ALECSANDRI

Majestatea Sa a cărei admirație este cîștigată pentru operele ginerelui dumneavoastră va simți o mare satisfacție primind plăcutul dumneavoastră dar și îl va pune, nu mă îndoiesc, printre cărțile sale cele mai alese.

.....

V. ALECSANDRI

VI

1 noiembrie 1884 [5]

[5] Scrisoare adresată lui Alphonse Tavan

Iubite domn și confrate,

Înainte de orice țin să vă mulțumesc pentru prețiosul dar, frumosul dumneavoastră volum de poezii provensale: *Amour e plour* cu care s-a îmbogățit biblioteca mea, el și-a luat locul alături de Mistral, de Roumanille, de Aubanel și de Bonaparte-Wyse.

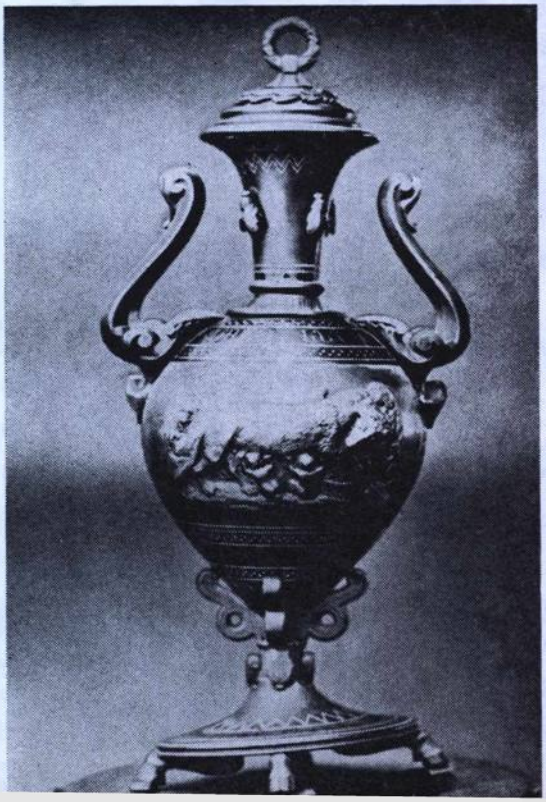
Îmi rămîne acum să vă exprim admirația mea pentru *măiestria* cu care condeiul dumneavoastră savant a știut să redea în provensală cîteva dintre poeziile mele.

Cînd ați studiat așa de bine limba română, și cum ați știut să vă pătrundeți de geniul său, fără ajutorul unui profesor? Este un adevărat tur de forță pentru care vă adresez complimentele mele cele mai sincere și adaug că mă simt fericit la ideea că înțelegeți *Fîntîna Blanduziei*. Îmi veți spune părerea dumneavoastră sinceră asupra acestei încercări dramatice și vă voi fi foarte recunoscător pentru sinceritatea dumneavoastră, vă rog să o credeți.

Așteptînd pe curînd o scrisoare a dumneavoastră despre acest subiect, vă rog, iubite domn și confrate, să credeți în sentimentele mele cele mai bune de camaraderie și de stimă.

V. ALECSANDRI

(Transcriere de Gerhart HESS, traducere de Marta ANINEANU)

Trofeul primit de Vasile Alecsandri la jocurile latinității de la Montpellier.

Giovenale Vegezzi RUSCALLA

«...iubind România tot atît cît Italia...»

DEBUTUL EPOCII ROMANTICE ÎN CULTURA noastră a avut drept corolar trezirea interesului față de destinul romanității de răsărit. În acest context, latinitatea europeană își rememorează sorgintea ei unică. Inventarul e unul spiritual mai întîi, văzînd patrimoniul limbii și culturii naționale, ca elemente definitorii pentru o existență istorică legitimă.

Atitudinea generației romantice italiene face trecerea de la simpla și veche constatare a latinității limbii noastre, la sublinierea unor semnificații mai generoase ale acestui fenomen.

Giovenale Vegezzi-Ruscalla ocupă poziția celei mai calde, mai sentimentale apropieri de români[1]. Afinitățile lui sufletești merg.u — după propria-i mărturisire — pînă la năzuința «de a putea merita să fie considerat român». Acest fedele amico al românilor a depus o muncă impresionantă, parcurgînd drumul de la însușirea limbii române, la popularizarea ei în Italia și în întreaga Europă, de la cunoașterea și înțelegerea năzuințelor politice românești, la reprezentarea efectivă a României în patria lui Cavour și Garibaldi.

S-a născut în 1799, la Torino, în familia unui bonapartist ajuns în mizerie după căderea imperiului. Muncind încă din adolescență, Giovenale Vegezzi-Ruscalla își croiește cu tenacitate un destin de funcționar public, învățînd în același timp limbile principale ale Europei. Din 1821 e funcționar diplomatic, în care calitate face lungi călătorii, cunoscînd și țările române, împrejurare ce urma să schimbe întregul curs al vieții sale. Încă din vremea Eteriei, ia apărarea românilor în fața Europei, creînd un precedent pe care-l vor urma apoi A. Ubicini, Edgar Quinet, Jules Michelet, Canini sau Angelo de Gubernatis. În

[1] Vezi *G. Vegezzi-Ruscalla*, în „*Familia*", I, 1866, nr. 14, pp. 157—158; Alexandru Marcu, *Un fedele amico dei Romeni: G. V. Ruscalla*, în „*Il Giornale di politica e di Letteratura*", II, 1926, quad. VIII, pp. 1 și urm.; idem, *Un prieten uitat: G. V. Ruscalla*, extras din „*Convorbiri literare*", 1927, septembrie-octombrie; Idem, *V. Alecsandri și G. V. Ruscalla*, în „*Roma*", VII, [1927], nr. 2, pp. 44—45; idem, *Romanticii italieni și românii*, în „*Analele Academiei Române*", *Memoriile secțiunii literare*, seria III, tom. II, 1925, mem. 2, pp. 1—145 (și extras); Teodor D. Onciulescu, *Contributo alla storia della filologia romanza in Italia. Giovenale Vegezzi-Ruscalla*, Napoli, 1937; Iosif Pervain și Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, II, Cluj, 1972, pp. 387—392.

1930 face o călătorie de studii în Transilvania și Banat. După revoluția de la 1848, a apărat cu energic reputația românilor de diverse acțiuni denigratoare ale cercurilor politice reacționare din străinătate. Traduce și tipărește lucrarea lui Alexandru Papiu Ilarian Independența constituțională a Transilvaniei, menită tocmai să contracareze asemenea atitudini. În vremea Convenției de la Paris, deputat fiind, îl convinge pe Cavour să ducă o politică favorabilă românilor, care luptau atunci pentru realizarea Unirii. În deceniile următoare, el se integrează tot mai mult activității de cetățean român, titlu care i-a fost acordat în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Reprezintă România în Italia, în calitate de consul român, înființează un comitet italo-român, reprezintă latinitatea de la Carpați la Dunăre, în 1865, la serbarea a 600 de ani de la nașterea lui Dante Alighieri. E, poate, cel mai emoționant moment din viața de român a lui Vegezzi-Ruscalla: el duce la Ravenna, din partea românilor, o coroană cu inscripția: « Pe oseminte le Divinului / Dante Aligheri / Descoperite în Ravenna / la 27 iuniu 1865 / Românii din antica Dacia / Cu profundă veneraţiune depun / Această coroană».

Corespondența lui Giovenale Vegezzi-Ruscalla cu românii dezvăluie detalii interesante pentru schițarea profilului literar, cultural și politic al scriitorului italian. Aflăm, de pildă, că întîiul român cu care a avut relații culturale statornice a fost George Barițiu, acel neobosit polarizator al structurilor politice și spirituale românești în preajma revoluției de la 1848. Încă în 1845, torinezul cunoștea un impresionant număr de lucrări despre și în limba română, dintre care nu lipsesc opere definitorii pentru curentul Școlii Ardelene, cum ar fi Cronica lui Gheorghe Șincai, Lexiconul de la Buda sau Telemac al lui Fénelon, în traducerea lui Petru Maior. În 1851, publică un amplu studiu [2] literar-filologic, unde dovedește, cu exemple, marile servicii pe care cunoașterea limbii române le poate aduce cercetătorilor limbii italiene. Apariția Poeziilor populare ale lui Alecsandri constituie un eveniment pe care îl salută cu bucurie în jurnalul florentin „Spettatore di Firenze" din 30 septembrie 1855, pentru ca, în 1858, să dea o traducere prescurtată a colecției: Canto popolare moldavo posto in versi da B. Alecsandri, tradotto da G. V. Ruscalla e offerto alla sua cara figliuola Ida. În acești ani, scriitorul italian se mîndrește că « în revistele noastre public despre români, pe care-i îndrăgesc atîta, articole care mi-au adus porecla de filoromân». Curînd are ocazia de a se intitula « profesor de română la Universitatea din Torino», unde predă un curs, din 1863, adunat într-o foarte interesantă lucrare, consultabilă și astăzi, Prolusione al libero corso di lingua, letteratura e storia rumana nella R[eale] Univ[ersità] di Torino, detta il 15 Dic[embre] 1863 (Torino, 1863). Drept recompensă pentru această generoasă și eficientă activitate în sprijinul și folosul românilor, în septembrie 1869, e ales membru onorific al Societății Academice Române, la propunerea lui Alexandru Papiu Ilarian.

Impresionantul număr de lucrări și articole scrise de Giovenale Vegezzi-Ruscalla în sprijinul năzuinței românilor de a-și crea un stat unitar și modern, și care s-au publicat în mai multe țări, constituie, poate, cel mai important capitol de propagandă culturală românească în Europa, din tot cursul secolului al XIX-lea. Nu este, însă, mai puțin semnificativ aportul politic adus de învățatul italian. Impresionează, în corespondența sa cu Alexandru Ioan Cuza, cu Ion Ghica și alții, înțelegerea nuanțată a problemelor politice românești și a căilor de abordare a acestora. Observînd « gravitatea evenimentelor ce se pregătesc în Europa», el preconizează multiple « contingențe politice și comerciale» ale românilor cu Apusul Europei, oferindu-și serviciile. Iar în februarie 1866, după detronarea lui Cuza, el resimte temerile momentului cu suflet adevărat românesc: « Evenimentele grave care s-au petrecut la București și necunoscutul care apasă asupra consecințelor lor mi-au adus neliniștea în suflet». El caută febril noi căi de sprijinire a intereselor României, în noua conjunctură, mărturisindu-și strădaniile în scrisoarea din 23 februarie către Ion Ghica, valoros document politic al zilelor imediat următoare evenimentelor de la 11 februarie 1866.

Giovenale Vegezzi-Ruscalla a murit în 1885, închizînd o mare etapă a relațiilor româno-italiene, răstimpul romantic, dominat de aspirații înalte și sincere [3].

Ioan CHINDRIȘ

[2] În „*Il Giornale d'Istruzione*", Torino, 1851, fasc. a V-a.

[3] Toate aceste scrisori se află la Biblioteca Academiei Române, S $\frac{37}{\text{LXXVII}}$, $\frac{53(1)}{\text{DCXXIII}}$ cota și mss. rom. 1004, f. 95 r.

Către GEORGE BARIȚ

Torino (Italia), 24 9 mbre 1845

Il y a quelques années qu'en m'occupant de recherches sur la langue italienne j'ai été amené naturellement à m'occuper de la langue roumaine. Avec l'aide de dictionnaires tels que le quadrilingue de Buda, ceux de Soyenard, Vaillant et Clemens et les grammaires d'Alexi, Sevulesco, Vaillant, Marki et Clemens j'ai pu en acquerir une connaissance passable et me rendre capable de lire la traduction du Télémaque, *les poèsies et les fables d'Asaki et quelques traductions d'Alexandresco et d'Eliade que je suis parvenu à me procurer à grand frais.*

Désirant cependant me tenir au courant du progrès littéraire des Roumains et n'ayant pas trouvé dans Boné, Colson, De Gérando et Vaillant des données suffisantes je me suis abonné il y un mois à la „Gazeta de Transilvania" *et ayant vu que vous en*

Torino (Italia), 24 noiembrie 1845

Sînt deja cîțiva ani de cînd, ocupîndu-mă cu cercetările asupra limbii italiene, am fost în mod firesc adus în situația de a mă ocupa de limba română. Cu ajutorul unor dicționare, ca cel în patru limbi de la Buda[1], ca acelea ale lui Soyenard[2], Vaillant[3] și Clemens[4] și cu gramaticile lui Alexi[5], Seulescu[6], Vaillant,[7] Marki[8] și Clemens,[9] am putut dobîndi o cunoaștere acceptabilă a ei, și am ajuns capabil de a citi traducerea lui *Telemac*[10], poeziile și fabulele lui Asachi și cîteva traduceri de Alexandrescu și Eliade, pe care am ajuns să mi le procur cu mare cheltuială.

Dorind, totuși, să mă țin la curent cu progresul literar al românilor și negăsind în Boné[11], Colson[12], De Gerando[13] și Vaillant[14] destule informații, m-am abonat, de o lună, la *„Gazeta de Transilvania"* și, după ce văzui că mai sînteți încă redactorul ei, încurajat

---

[1] *Lesicon românesc-latinesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori, în cursul de treizeci și mai multor ani s-au lucrat*, Buda, 1825.

[2] Dicționar neidentificat.

[3] *J. A. Vaillant, Vocabular purtăreț rumânesc-franțozesc și franțozesc-rumânesc*, București, 1839.

[4] Dicționarul român-german și german-român al lui Andreas Clemens: *Kleines Walachisch-Deutsch un Deutsch-Walachisches Woerterbuch*, Pesta, 1821, reeditat în 1823, la Pesta, și 1837, la Sibiu.

[5] Ioan Alexi, *Grammatica daco-romana sive valachica*,, Viena, 1826.

[6] Gheorghe Seulescu, *Gramatică românească sau observații gramaticești asupra limbei românești*, Iași, 1833.

[7] J. A. Vaillant, *La Roumanie ou histoire, langue, ortographie, statistique des peuples de la langue d'or, Ardialiens, Vallaques et Moldaves resumés sous le nom de Romans*, vol. I—III, Paris, 1844. În scrisoare este vorba de partea din lucrarea lui Vaillant care se referă la limba românilor.

[8] Pedagogul bucovinean scosese în 1810, la Cernăuți, un *Auszug aus der Sprachlehre in deutscher und wallachischer Sprache* (Extract din gramatica germano-română).

[9] Vezi și nota 4. Sasul Andreas Clemens scrisese în nemțește și o gramatică, renumită în epocă, a limbii române «pentru germani»: *Walachische Sprachlehre für Deutsche, nebst einem kleinen Walachisch-Deutsch und Deutsch-Walachischen Wörterbüche*, Pesta, 1821, cu două reeditări: una în același loc, în 1823, a doua, în 1836, la Sibiu.

[10] Celebra traducere a lui Petru Maior, *Întîmplările lui Telemah fiul lui Ulise (Odisseus) întocmite de Fenelon arhiepiscopul Cambrei, acum întîi de pre limba italienească pre limba românească prefăcută de Petru Maior de Dicio-Sînmărtin, protopop și crăiesc revisor a cărților*, tom. I, Buda, 1818.

[11] De fapt, Charles Boner, francez călător prin Transilvania.

[12] Felix Colson, *De l'État présent et l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, 1839.

[13] Apăruse în același an cartea lui Augustin de Gerando, *La Transylvanie et ses habitants*, vol. I—II, Paris, 1845. Căsătorit cu o contesă Teleki de la Cluj, naturalizat și răsfățat de aristocrația maghiară, De Gerando nu putea să aibă — și n-a avut! — o optică obiectivă, cinstită, asupra «habitanților» români ai Transilvaniei, majoritate zdrobitoare pe care autorul francez o găsește «nesupusă» și înapoiată. De aici și nemulțumirea lui Vegezzi-Ruscalla.

[14] Vezi nota 7.

êtes encore le rédacteur, encouragé par tout ce que dit de vous Vaillant dans le 3 vol. de son ouvrage, si étrangement intitulé de la Langue d'or, je me prends la liberté de m'adresser à vous en vous priant, si vous ne le pouvez vous-même, de me mettre en rapport avec quelque homme de lettres qui veuille bien m'aider dans le but que j'ai en vue de faire connaître à l'Italie la langue et la littérature moldo-valaque[s] qui y sont complètement ignoré[e]s.

Les recherches dont je me suis occupé m'ont déjà permis de former un tableau des permutations de lettres des mots latins venant au r[o]umain égales à celles des mots latins passés dans quelque uns des nombreux dialectes italiens ; j'ai fait un parallèle des genres, des formes verbales etc., etc. bien plus étendus de ceux qui se trouvent dans les ouvrages assem[blés] par Diez et Fuchs ; mais à chaque pas il me surgissent des difficultés faute de grammaires assez étendues et d'un bon dictionnaire en lettres cirilliennes. D'ailleurs il me faut savoir ce que l'on imprime en fait de littérature ; l'ouvrage récent des frères Schott (Walachische Märchen) *ayant accru mon désir de connaître votre littérature.*

Monsieur ! Je n'ai pas l'honneur d'être connu en Transylvanie ; il me sera donc permis, sans être taxé d'orgueil, de vous dire que je suis membre de plusieurs Académies d'Italie, de France et du Portugal et que mes travaux littéraires ont eu le bonheur d'être agrées en Italie. Je crois donc pouvoir espérer un bon accueil à mon entreprise de faire connaître à ma nation la langue et la littérature moldo-valaque.

Ayez donc, Domnule, la bonté de me répondre si vous-même ou quelque'un de votre connaissance est disposé à accueillir ma prière d'entrer avec moi dans une correspondence purement et simplement linguistique et littéraire. Il me paraît que mon désir devrait être accueilli, car il s'agit de faire connaître à l'Italie un peuple qui nous est étroitement lié

---

de tot ceea ce spune Vaillant despre dumneavoastră, în al treilea volum al lucrării sale atît de ciudat intitulată despre limba de aur[15], îmi iau libertatea de a mă adresa dumneavoastră, rugîndu-vă ca dacă nu puteţi dumneavoastră înşivă, să mă puneţi în legătură cu vreun om de litere, care să binevoiască a mă ajuta în scopul pe care-l am în vedere, de a face cunoscute Italiei limba şi literatura moldo-valahă, care sînt aici complet ignorate.

Cercetările de care m-am ocupat mi-au permis deja să întocmesc un tablou al permutărilor de litere din cuvintele latine intrate în limba română, egale celor din cuvintele latine trecute în unele dintre numeroasele dialecte italiene; am făcut o comparaţie a genurilor, a formelor verbale, mult mai amplă decît acelea care se află în lucrările întocmite de Diez[16] şi Fuchs[17], dar la fiecare pas mi se ivesc dificultăţi, din lipsa unor gramatici destul de cuprinzătoare şi a unui dicţionar în litere chirilice. Dealtfel, îmi trebuie să ştiu ce se tipăreşte în materie de literatură, după ce lucrarea recentă a fraţilor Schott *(Basme româneşti)*[18] mi-a mărit dorinţa de a vă cunoaşte literatura.

Domnule! Nu am onoarea de a fi cunoscut în Transilvania; îmi va fi deci permis, fără a fi acuzat de orgoliu, de a vă spune că sînt membru al mai multor Academii din Italia, din Franţa şi din Portugalia şi că lucrările mele literare au avut fericirea de a fi apreciate în Italia. Cred, deci, că pot să sper într-o bună primire a întreprinderii mele de a face cunoscute naţiunii mele limba şi literatura moldo-valahă.

Aveţi deci bunătatea, domnule, de a-mi răspunde dacă dumneavoastră înşivă sau cineva cunoscut de dumneavoastră este dispus să primească rugămintea mea de a intra într-o corespondenţă pur şi simplu lingvistică şi literară. Mi se pare că dorinţa mea ar trebui să fie acceptată, căci este vorba de a face cunoscut Italiei

---

[15] Vezi titlul lui Vaillant de la nota 7.

[16] Prima mare sinteză de lingvistică romanică a lui Friedrich Diez, *Grammatik der romanischen Sprachen* apărute în 3 volume, la Bonn, între 1836—1844.

[17] Cartea filologului german August Fuchs, *Ueber die folgennanten unregelmässigen Zeitwörter in den romanischen Sprachen nebst Andeutungen über die wichtigsten romanischen Mundarten*, Halle, 1840.

[18] Arthur et Albert Schott, *Walachische Märchen, Mit einer Eileitung über das Wolk Walachen und einem Anhang zur Erklärung der Märchen*, Stuttgard und Tübingen, 1845.

par la langue et les moeurs. Ma tâche et ma devise sera de noi suntem un norod de fratzi. *J'espère de pouvoir réussir à nouer des relations et à aider ainsi le développement intellectuel des Roumains, ces avant-postes de l'Europe latine. [...]* car je ne connais dans la 2 ème édition de la* Grammaire *de Clemens [...]* et incertain; mais si vous préférez me répondre en Allemand, ce sera égal pour moi, car je suis avec cette langue assez familier.*

Si je pouvais, d'autre part, vous être agréable, je serais heureux de m'employer à votre service, et je serais doublement heureux si je pouvais être l'instrument pour éveiller dans les jeunes gens de la Tzare românească *l'amour de la langue et de la littérature italienne.*

Je suis avec le plus profund respect al Dumitale prea plecată sloghe,

VEGEZZI-RUSCALLA

P. S. Si vous daignez me répondre mon adresse est la suivante: à M[onsieur] le Chevalier Juvenal Vegezzi-Ruscalla, Secrètaire chef de Division au Ministère de la guerre et marine à Turin.

[*Adresa:*] *A Monsieur George Baritz, Redacteur, Kronstadt, en Transylvanie*

---

un popor care este strîns legat de noi prin limbă și obiceiuri. Îndatorirea și deviza mea vor fi că *noi sîntem un popor de frați.* Sper să pot reuși a lega relații și a ajuta astfel dezvoltării intelectuale a românilor, aceste avanposturi ale Europei latine [...] căci eu n-am cunoscut în a 2-a ediție a *Gramaticii* lui Clemens [...] și nesigur; dar dacă dumneavoastră preferați să-mi răspundeți în germană, îmi este egal, căci această limbă îmi este destul de familiară.

Dacă, pe de altă parte, v-ar putea fi agreabil, aș fi fericit să-mi dau osteneala în serviciul dumneavoastră, și aș fi de două ori fericit dacă aș putea fi instrumentul care să trezească în tinerii din *Țara Românească* dragostea față de limba și literatura italiană.

Sînt, cu cel mai adînc respect, *al dumitale prea plecată slugă,*

VEGEZZI-RUSCALLA

P. S. Dacă găsiți de cuviință a-mi răspunde, adresa mea este următoarea: Domnului cavaler Giovenale Vegezzi-Ruscalla, secretar șef de secție la Ministerul războiului și marinei, în Torino.

[Adresa]: Domnului George Bariț, redactor, Brașov, în Transilvania

---

* Text deteriorat, ilizibil.

Către ALEXANDRU IOAN CUZA

Torino, 9 9 bre 1865

Prea Înălţate Doamne!

În contra a tot meritul meu onorat în calitate de cetăţian român, eu, ca un supus al Alteţei Voastre, mă stăruesc tot întru a creşte relaţiunile între România şi Italia, ambe provenitoare de la Roma.

Pentru a mă ocupa acum de aceea, am trebuit ca (luînd afară ceea ce priveşte studiale, pentru care fui însărcinat oficioase de Guvernul moldav a-l representa) mi-e foarte greu a dobîndi aceea ce am zis, cînd ministrul unui dicasteriu italian nu are cunoştinţa mea personale. Pentru a fi în condiţiunea a mă putea adresa către toate ministeriele, pentru a iniţia tratate utili între cele două staturi, ar fi necesariu ca eu să fiu ales de *agent oficios*, cum e cav[alerul] I[ancu] Alecsandri la Paris.

Dacă nu am făcut înainte acest propus, este pentru că nu aş fi putut lua asupra-mi asemenea sarcină, fiind deputat. Acum, în nouăle alegeri, de bunăvoie renunţai de orice candidaţie, pentru a mă putea dedica cu totul României.

Alteţă! Pentru împlinirea acestei misiuni onorabile nu cer nici o remuneraţiune; mă voi mulţumi cu reîntoarcerea puţinelor spese *baro[u]lui*. Eu nu aspir decît a arăta românilor că nici un fiu între Danubiu şi Prut nu le e mai mult afecţionat. Îmi ieu audacia a mă adresa de-a dreptul către Măria Voastră pentru că, dacă consimţiţi la aceea, eu poci adresa propusul meu preşedintelui Consiliului de miniştri, unde, dacă nu mi se va aproba, mă voi reţinea de a-l face.

Gravitatea evenimentelor ce se prepară în Europa, afinitatea mea cu persoanele ce ieu parte din direcţiunea afacerilor italiene, pre lîngă aceea, aflarea mea de 15 ani pre cariera diplomatică, 21 pre cea administrativă şi 10 în parlament, îmi dă încredinţarea că aş posede capacitatea de a esercita şi împlini însărcinarea de *agente oficios* al guvernului Alteţei Voastre, în venitoare contingînţe politice şi comerciali.

Presentînd Măriei Voastre această propunere, vă presentez asemeni sentimenti de devoţiune şi supunere, cu cari sunt al Alteţei Voastre cel mai devotat supus,

VEGEZZI-RUSCALLA

[Adresa]: Înălţimei Sale Prinţului Domnitor [al] României

Către ION GHICA

Turino, 23 Février 1866

Excellence,

Les graves événements qui se sont accomplis à Bukaresth [19] *et l'inconnu qui pèse sur ses conséquences ont porté le trouble dans mon esprit.*

J'ai cru devoir me rendre immédiatement à Florence pour sonder ce qu'on pensait au Ministère; car, aimant la Roumanie tout autant que l'Italie, si non plus, je comprends

Torin, 23 februarie 1866

Excelenţă,

Evenimentele grave care s-au petrecut la Bucureşti şi necunoscutul care apasă asupra consecinţelor lor mi-au adus neliniştea în suflet.

Am crezut că trebuie să plec imediat la Florenţa, pentru a sonda opinia Cabinetului ministerial, căci, iubind România tot atît cît Italia, dacă nu mai mult, socotesc că

[19] Abdicarea forţată a lui Alexandru Ioan Cuza, la 11/23 februarie 1866.

que mon devoir est de procurer (?) de me rendre utile à ma seconde patrie, pour tâcher de la mettre à même d'éviter de sombrer.

J'en suis revenu avec une pénible impression.

Un parti veut remettre sur le tapis un projet que j'ai dans le tem[p]s dénoncé au Ministère de Bukaresth, c'est-à-dire de présenter aux Tuilleries un projet tendant à donner la Roumanie à l'Autriche en échange de la Vénétie. Je vous adresse un numéro du journal ministériel „Le Comte de Cavour" *qui prône cette idée dont — je le répète — il a été question dans les sphères diplomatiques.*

Le Ministère cependant est encore loin de se prononcer, cependant on s'est entretenu de la Roumanie avec le Ministre de France et d'Angleterre. On est généralement persuadé que le gouvernement provisoire aura de la peine à se consolider. Il paraît que le Ministre de France s'est prononcé fort sévèrement sur la part que la troupe a eue à l'abdications du Prince Couza et qu'il faudra une intervention des Puissances signataires pour remettre en question l'unité des Principautés. Je dirai plus : l'on prévoyait que de nouveaux troubles éclateraient parce qu'on est d'opinion que la Moldavie est contraire à l'abdication du Prince.

En parlant avec des secrétaires généraux j'ai tâché autant qu'il m'a été possible de les rassurer sur l'esprit des populations roumaines, et j'ai fait de mon mieux pour justifier les troupes de la part prise, en disant que c'était le seul moyen d'empêcher de scènes sanglantes qui auraient occasionné l'intervention des troupes ottomanes ou russes ou autrichiennes. J'ai représenté qu'une émeute populaire aurait, peut-être, donné lieu à quelque manifestation républicaine qui aurait eu des conséquences bien plus graves et étendu ses ravages dans les provinces limitrophes.

Je suis revenu à Turin hier et je m'empresse de vous rendre comptes de mes démarches aussi dans le but de vous faire connaître que je suis prêt à obéir aux ordres qu'il vous plairait de me donner.

---

datoria mea este de a mă strădui să mă fac folositor celei de a doua patrii, pentru a încerca să o pun în posibilitatea de a evita să se prăbușească.

Am revenit de acolo cu o impresie penibilă.

O grupare vrea să repună pe tapet un proiect pe care eu l-am denunțat înaintea Cabinetului ministerial din București, adică de a prezenta la Tuilleries un proiect țintind să dea România Austriei, în schimbul Regiunii Venete. Vă trimit un număr din ziarul ministerial „*Contele Cavour*" care propovăduiește această idee de care — o repet — a fost vorba în sferele diplomației.

Totuși, Cabinetul ministerial este încă departe de a se pronunța, deși s-au purtat discuții asupra României cu ministrul Franței și al Angliei. În general, domnește convingerea că guvernului provizoriu îi va fi greu să se consolideze. Se pare că ministrul Franței s-a pronunțat cu asprime în legătură cu rolul jucat de armată în abdicarea prințului Cuza și că va fi nevoie de o intervenție a puterilor semnatare pentru a repune în discuție unitatea Principatelor. Voi spune și mai mult: se prevedea că vor izbucni noi tulburări, pentru că se crede că Moldova este împotriva abdicării prințului.

Vorbind cu secretarii generali, am încercat pe cît mi-a fost cu putință să-i liniștesc în privința stării de spirit a populației românești și am făcut tot ce am putut în scopul de a justifica armata pentru rolul avut, spunînd că era singurul mijloc de a împiedica scenele sîngeroase, care ar fi oferit prilej de intervenție trupelor otomane, ruse sau austriece. Am arătat că o revoltă populară ar fi dat poate loc la vreo manifestație republicană care, ar fi avut urmări mult mai grave și și-ar fi extins ravagiile în provinciile limitrofe.

Am revenit ieri la Torino și mă grăbesc să vă dau seama și despre demersurile mele, în scopul de a vă face cunoscut că sînt gata să mă supun ordinelor pe care le veți crede de cuviință să mi le dați.

Je n'ai pas l'honneur d'être connu de Votre Excellence mais M[onsieu]r Alexandre Golesco pourra vous dire combien j'aime la Roumanie. Pendant les dix années que j'ai été député j'ai appartenu à la gauche dans les rangs avancés du libéralisme. A S[on] A[ltesse] le Prince Couza j'ai fait connaître combien je croyais nuisible le système de museler la presse. Pour moi je crois que toutes les libertés sont la meilleure garantie de solidité d'un gouvernement. Le Prince Couza a cru devoir imiter la France, mais les Roumains comme les Italiens se révoltent à l'idée de ne pouvoir dire et imprimer librement leur opinions. Si le Prince eût laissé la presse libre il aurait appris ce que la nation voulait, les hommes qu'elle ne voulait pas au pouvoir et le chemin que le gouvernement devait choisir pour ne pas tomber sous le poids de la réprobation populaire.

Veuillez, Monsieur, pardonner à la liberté que je prend[s] de vous écrire, et j'assure V[otre] E[xcellence] que je m'estimerai heureux de pouvoir m'employer pour le bonheur de la Roumanie.

Je ne crois pas superflu d'observer que je suis fort lié avec plusieurs ministres actuels de l'Italie ; que mon frère cadet a été ministre des finances et a tout dernièrement refusé d'être ministre de la liste civile et que mon beau-fils, Nigra, est ambassadeur d'Italie à Paris. J'ai de nombreuses relations à la Cour de Lisbonne, enfin je peux n'être pas un Roumain inutile pour aider le pays à sortir de l'impasse où les derniers événements l'on jeté.

Je suis avec un profond respect, Monsieur, de Votre Excellence le très dévoué concitoyen,

VEGEZZI-RUSCALLA,

Ancien Député

Nu am onoarea de a fi cunoscut de excelența voastră, dar domnul Alexandru Golescu vă va putea spune cît de mult iubesc eu România. În decursul celor zece ani în care am fost deputat, am aparținut stîngii în rîndurile avansate ale liberalismului. Alteței Sale Prințul Cuza i-am făcut cunoscut cît găseam de dăunător sistemul de a pune botniță presei. În ce mă privește, cred că toate libertățile sînt garanția cea mai bună de soliditate a unui guvern. Prințul Cuza a crezut că trebuie să imite Franța, dar românii, ca și italienii, se revoltă la ideea de a nu putea să-și spună și să-și tipărească liber opiniile. Dacă prințul ar fi lăsat presa liberă, ar fi aflat ce voia națiunea, ar fi cunoscut oamenii pe care ea nu-i voia la putere, precum și drumul pe care guvernul trebuie să-l aleagă pentru a nu cădea sub greutatea nemulțumirii populare.

Binevoiți, domnule, a scuza libertatea ce mi-o iau de a vă scrie, și asigur pe excelența voastră că m-aș socoti fericit să pot contribui la propășirea României.

Nu cred lipsit de sens a face observația că eu sînt în legături strînse cu mai mulți miniștri actuali ai Italiei, că fratele meu mai mic a fost ministru de finanțe și a refuzat foarte recent de a fi ministru al listei civile și că ginerele meu, Nigra[20], este ambasador al Italiei la Paris. Am numeroase relații la Curtea din Lisabona, în sfîrșit, aș putea să nu fiu un român inutil, pentru a ajuta țara să iasă din impasul în care au aruncat-o ultimele evenimente.

Sînt, domnule, cu profund respect, al excelenței voastre foarte devotat concetățean,

VEGEZZI-RUSCALLA,
fost deputat

(Versiunea românească George CIPĂIANU)

---

[20] *Constantino Nigra*, 1828—1907, diplomat italian de anvergură europeană, din școala politică a lui Cavour.

ARHIVĂ SENTIMENTALĂ

M. BLECHER

«Părea încă un adolescent...»

ÎNTÎMPLAREA FĂCUSE CA ÎN 1930, CÎND l-am însoțit pe tata în Franța, prima și singura lui călătorie în acea țară pe care toată viața dorise s-o vadă, să trecem, în drum spre Boulogne sur Mer, prin localitatea Berck, despre care încă nu știam nimic, și a cărei înfățișare ne-a izbit dureros pe amîndoi. Era o duminică, străzile orășelului erau străbătute, înțesate de ciudate trăsurele lunguiețe ca niște sicrie, trase de un cal sau de un măgar, în care stătea culcat un om care mîna animalul în această stranie poziție. Ni s-a explicat că Berckul este o stațiune plină de sanatorii pentru bolnavi de tuberculoză osoasă, că bolnavii s-au deprins să-și conducă singuri aceste coșciuge ambulante la plajă, la plimbare pe dune, la biserică duminica, ajutați și de un sistem de oglinzi montate pe trăsurică. Explicația ne-a tulburat și mai adînc, chipurile palide, unele încremenite într-o liniște cine știe cu cîte eforturi dobîndită, altele de o surprinzătoare vioiciune, care însemna desigur nervozitate, încrîncenare, chipuri tinere sau bătrîne, de bărbați sau de femei, ne-au urmărit multă vreme în acea fericită călătorie, umbrind-o cînd se ridicau la suprafața impresiilor acumulate în drumurile pe care le-am făcut atunci.

Cînd, în 1936, Mihail Sebastian mi-a vorbit prima dată despre Max Blecher, despre literatura lui și viața chinuită a acestui om tînăr, care trecuse prin Berck, zăcuse acolo așteptînd vindecarea și zăcea încă bolnav în casa părintească de la Roman, imaginea orășelului îndepărtat, văzută de noi în acea duminică tristă, mi-a înviat în memorie cu aceeași durerească uluire, precisă și clară, cu tot ceea ce implica ea. Am citit repede prima carte a lui Blecher: *Întîmplări din realitatea imediată*. Am înțeles admirația lui Mihail Sebastian parcurgînd acele pagini limpezi, uneori crude, scrise cu o peniță ascuțită care nu cruța nimic, nici pe sine însuși, și în care palpita o mare dragoste de viață; o jinduire parcă după viață, după o viață normală, firească, plină de bucurii omenești. Mi se părea că știu mai mult despre el decît ceilalți scriitori tocmai pentru că fusesem la Berck. Ei poate că, unii, se duseseră la Roman să-l vadă, eu cunoșteam ceva din cumplitul lui trecut de adolescent secerat de boală, din atmosfera pe care o îndurase acest adolescent.

I-am scris pesemne atunci o scrisoare, pentru că în hîrtiile mele găsesc răspunsul lui care m-a emoționat atunci, care mă emoționează încă și azi. O scrisoare scurtă, așa cum au fost toate cele, puține, pe care mi le-a mai scris în anii următori. Îmi spunea, printre altele, că «am căzut din căruțul meu și mi-am destrămat toate încheieturile». Vestea accidentului suferit de Blecher ne-a înspăimîntat pe toți. Și așa erau puține nădejdi în vindecarea lui, nefericita întîmplare avea s-o amîne cine știe cît sau s-o facă imposibilă.

L-am cunoscut totuși în 1937 la București, cînd se afla internat la Sanatoriul francez. Avea atunci douăzeci și opt de ani. Suferința fizică și morală, cumplita suferință morală care trebuie să fi măcinat fără oprire (și asta se vede bine în literatura lui) un om lucid ca el, un om care cîntărea în fiecare clipă prețul vieții, acel magnific preț de care boala îl jefuise pe el, nu-l îmbătrînise înainte de vreme. Părea încă un adolescent, foarte alb în albul așternutului, cu ochi mari clari, cu frunte largă. Slăbiciunea, poate, spunea

ceva despre boală, şi gravitatea zîmbetului, cînd voia să zîmbească.

Nu-mi aduc aminte ce i-am putut spune atunci. Mă sugruma emoţia pe care nu voiam s-o dau la iveală. Blecher nu era bolnavul căruia îi puteai spune: «cînd te vei face bine...». Şi el, şi eu ştiam că acest bine nu va veni, sau că dacă va veni un mai bine, nu va fi vindecare adevărată. Adusesem la întîmplare cîteva cărţi cu mine, prietenii comuni îmi spuseseră că toţi îi aduceau cărţi pentru multele lui ore de singurătate. Nimerisem bine, nu le cunoştea. Într-o scrisoare pe care mi-a scris-o mai tîrziu, după plecarea lui precipitată la Roman, îmi pomeneşte despre aceste cărţi pe care le luase cu el şi pe care mi le-a trimis înapoi prin poştă. Cred că erau romane de Julien Green. Nu ştiu dacă ideea mea fusese bună, ar fi trebuit poate să-i aduc cărţi mai luminoase, dar oricum îi dusesem o literatură bună.

Ne-am mai scris din vreme în vreme. Şi mesajul lui de încredere în cartea mea de debut, *Tinereţe*, m-a încurajat să continui. Aveam încredere în inteligenţa lui pătrunzătoare şi n-am crezut cuvintele lui bune o politeţe. În ultima lui scrisoare din 1 ianuarie 1938 mă invita călduros: la Roman. Nu m-am putut duce. În acelaşi an, la 31 mai, Max Blecher a murit. În urma lui au rămas două cărţi, numai două. Şi atunci cînd trăia încă, şi azi, mă mîngîi cu ideea că faptul de a fi putut scrie trebuie să-i fi adus un sentiment că există totuşi, aşa, izolat, infirm, dincolo de toate bucuriile vieţii, exista totuşi, că toarnă tot ce e viu, viguros, vibrant în el în tiparul literaturii care rămîne, mărturie a unei existenţe, a unei sensibilităţi care a tresărit pentru sine şi pentru cei din jur, a unui ochi care a văzut în amănunt, în adînc.

Literatura lui s-a retipărit în ultimii ani.

Am recitit acum *Inimi cicatrizate*. M-a răscolit din nou nu numai suferinţa bietului copil (în mintea mea, azi, nu-i mai pot spune decît «biet copil»), ci întreaga suferinţă a celor pe care îi zugrăveşte el, a celor din sanatoriul, din sanatoriile din Berck. Şi scrisul lui nu e melodramatic, nu se înduioşează ca un om slab, e crîncen, e dur, e adevărat. Dacă ar fi avut alt soi de viaţă, cu aceeaşi putere ar fi scris despre triumful bucuriei, despre frumuseţe, despre sentimente viguroase şi pure. Aşa cum ştie să descrie un peisaj strălucitor în cartea aceasta plină de durere.

În titlul *Inimi cicatrizate* se referă poate la alţii, nu la sine. Un personaj din carte spune: «Ştii ce se numeşte în medicină ţesut cicatrizat? Este pielea aceea vînătă şi zbîrcită, care se formează pe o rană vindecată. E o piele aproape normală, atît doar că e insensibilă la frig, la cald, ori la atingeri... Vezi, inimile bolnavilor au primit în viaţă atîtea lovituri de cuţit încît s-au transformat în ţesut cicatrizat... Insensibile la frig... la cald... şi la durere... Insensibile şi învineţite de duritate...».

Nu, inima lui M. Blecher n-a fost cicatrizată. N-a devenit insensibilă pînă la sfîrşitul scurtei lui vieţi. Şi aşa cum bate ea în paginile cărţilor lui ar fi bătut la fel de fierbinte şi dacă ar fi trăit mulţi ani încă.

Lucia DEMETRIUS

I

[*Destinatar:*] Domniei-Sale
Domnişoarei Lucia DEMETRIUS
[*nr.*] *37 str*[*ada*] *Virful cu Dor*
Bucureşti IV

[*Expeditor:*]
M. BLECHER
Str[*ada*] *Costache Morţun* [*nr.*] *4*
Roman

18-IX-1936

Stimată prietenă,

Îmi permit să vă scriu cu acest titlu pentru că înţelegerea şi bunăvoinţa pe cari le arătaţi pentru scrisul meu depăşesc cu mult o simplă politeţe literară de confrate. Vă mulţumesc mult. Toate aceste mesagii de încredere mă întăresc în efortul de a continua ceea ce am început.

Îmi pare grozav de rău că n-a fost posibil ca să ne cunoaştem în vara asta: aş fi vrut poate să viu la Bucureşti, dar am suferit un accident îngrozitor, am căzut jos din căruţul meu şi mi-am destrămat toate încheieturile. Ieri a fost o săptămînă de cînd am căzut. Cred că mă voi restabili cu încetul însă am avut dureri atroce.

Vă rog credeţi în toată simpatia şi prietenia mea,

M. BLECHER

II

29 ianuarie 1937

Stimată prietenă,

Pînă azi n-am avut o minută liniştită pentru a vă răpsunde. Vă mulţumesc mult de tot pentru ceea ce îmi scrieţi, rînduri care constituie pentru mine un preţios mesagiu de prietenie. În „*Vremea*", am citit ce-aţi scris la moartea bunului Anton Holban. Îl cunoşteam din cîteva rînduri pe care mi le adresase la apariţia primei mele cărţi. Şi mai tîrziu, prin desele convorbiri despre dînsul cu un prieten comun. Sunt profund impresionat de această pierdere imensă şi, în acest moment de întristare, vă trimit toată simpatia mea îndurerată, ca o comuniune prietenească de înţelegere şi regretul pentru cel dispărut atît de repede.

M. BLECHER

III

[*Destinatar:*] Domnişoarei Lucia DEMETRIUS
<Str[ada] *Vîrful cu Dor* [*nr.*] *37 Bucureşti*>
La villa Scheser calea Stejărişului

[*Expeditor:*]
M. BLECHER
Str[*ada*] *Costache Morţun* [*nr. 4*]
Roman

1-I-1938

Dragă prietenă,

Pînă acum sunteţi singura care v-aţi gîndit la mine şi mi-aţi trimis ceva de sărbători. Şi doar ador să primesc cărţi mai ales, pentru mine a fost o bucurie şi este încă, deoarece cartea trimisă stă lîngă mine şi din cînd în cînd o iau în mînă, o privesc, o mai răsfoiesc şi numai peste cîteva zile voi începe s-o citesc, cu pasiune.

Tot mă gîndeam ce v-aş putea şi eu trimite, însă cărţi pe la Roman nu prea sunt, aş putea doar ca să vă trimit cîteva păstrămuri fine moldoveneşti, cu totul extraordinare, şi o halva care se fabrică tot la noi şi care se pare că e inimitabilă — mai bine însă ar fi să puteţi veni să le gustaţi la mine. Vă invit şi vă aştept, vă voi oferi un excelent pateu de iepure, şi tot ce pregătesc mai bine pentru musafirii mei.

Pentru stat la mine nu m-aţi deranja deloc, şi v-aş da o cameră specială foarte bună şi călduroasă unde aţi putea şi scrie în linişte. Vă rog veniţi.

Cu cele mai bune urări şi sentimente,

M. BLECHER

IV

[*Destinatar:*] Domnişoarei Lucia DEMETRIUS
Str[*ada*] *Vîrful cu Dor* [*nr.*] *37 Bucureşti IV*

[*Expeditor:*]
M. BLECHER
[*Strada*] *Costache Morţun* [*nr.*] *4*
Roman

20-II-1938

Dragă prietenă,

Vă mulţumesc mult pentru romanul trimis [1], pe care l-am citit pe îndelete, cu imensă plăcere, ca pe ceva bun şi în totul bine închegat şi scris. Vă asigur că puteţi fi mîndră de această lucrare, despre care şi criticii europeni, cînd va fi tradusă, vor spune cele mai bune lucruri.

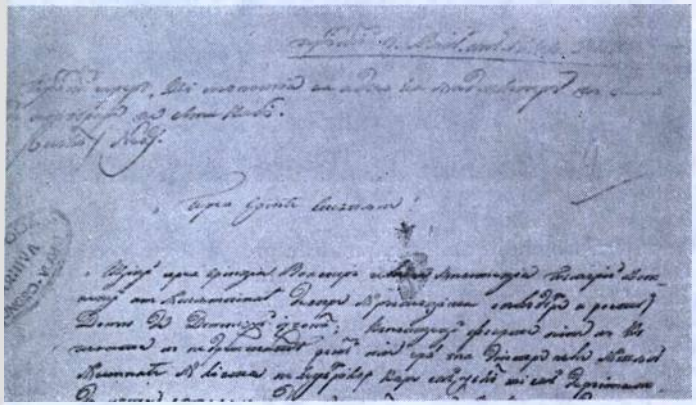
Vă rog credeţi în toată prietenia ce vă păstrez,

M. BLECHER

[1] Se referă la *În marea fugă* apărută în acel an.

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

Din tainele de familie ale Văcăreștilor

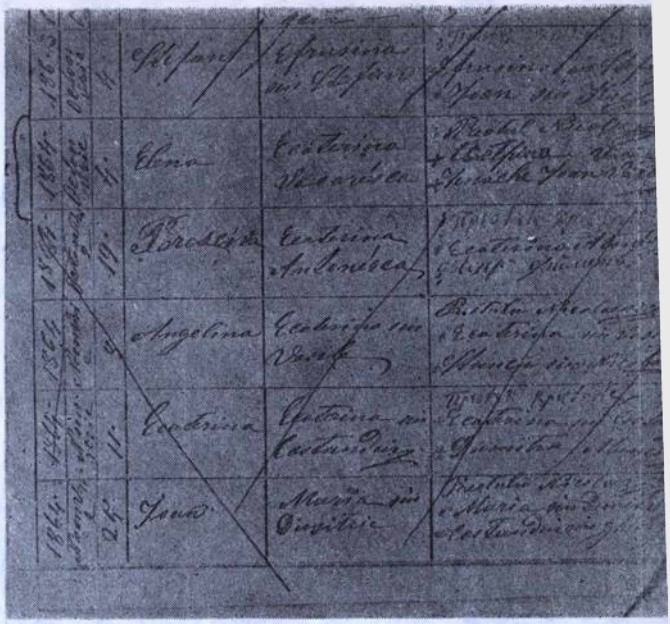
INVESTIGAȚIILE PE CARE LE-AM ÎNTREPRINS prin fondurile arhivistice ale Capitalei, mi-au dat prilejul să descopăr cîteva documente care aduc completări și rectificări studiilor ce s-au ocupat pînă acum de viața și opera Văcărești lor. Ne-am oprit mai ales asupra lui Iancu Văcărescu. Astfel, pot aduce precizarea că în anul 1834, în toamnă, probabil pe 25 noiembrie, la Iași, a avut loc căsătoria acestuia cu Ecaterina Cantacuzino-Pașcani [1] și nu în 1831, așa cum consemnează Al. Piru în toate scrierile sale dedicate lui Iancu Văcărescu. În inventarul averii, redactat după moartea lui, în 1863, se află înscrisă și « foaia dotală» a Ecaterinei Cantacuzino-Pașcani, care este datată 16 august 1834 și « legalizată de către Ministerul justiției din Moldova» la nr. 351 din 1834 și apoi « la nr. 76 anul 1852 de către Ministerul justiției din România »[2]. Poetul făcuse o călătorie la Iași în vara anului 1834, poate în acest scop. Oricum, actul dotal, după uzanțele juridice și cutumiare nu putea fi întocmit după nuntă și mai ales după trei ani. Propunem ziua de 25 noiembrie (1834) a cununiei lor, luînd ca argument data celor două epistole: Spătarului Mihalache Cantacuzino (socrul său) și Soției mele. Se împlinea bănuim, la 25 noiembrie 1835 (data scrisorilor), un an de la căsătorie.

Ca și antecesorii săi, Alecu și Nicolae Văcărescu, iubitori de fast și cheltuitori, sau năpăstuiți de vicisitudinile vremurilor și de urgia domnilor, Iancu Văcărescu contractează și el, încă din tinerețe, împrumuturi cu dobîndă, făcînd datorii la diferite persoane cu stare sau la diferiți bancheri de profesie, ba uneori apelînd chiar la visteria Mitropoliei. Neachitate la timp, datoriile îl poartă deseori în fața tribunalului. Unele termene sînt tărăgănate zeci de ani, astfel este cazul în 1832 cu o Aniță Bîrsescu, din județul Dîmbovița, care-l urmărește pentru datorii făcute încă în 1818, din vremea cînd Iancu era ispravnic de Dîmbovița. Tot în acest an (1832) este trimis în judecată de marele

[1] Ecaterina Cantacuzino-Pașcani s-a născut la Iași în 1819 ca fiică a Mariei și a lui Mihalache Cantacuzino-Pașcani, după cum arată actul ei de deces nr. 6541 din 27 decembrie 1891. În 1831 ar fi avut 11 ani! A murit la 26 decembrie 1891, în vîrstă de 72 ani, pe strada Frumoasă nr. 126. Numele familiei arată că era descendentă, după tată, din vița lui Miron Costin, care, la 1660, făcea danie către unchiul său Iordache Cantacuzino, satul Pașcani, de unde numele compus („*Manuscriptum*" nr. 4/1977, pp. 177–179).

[2] Arh. Stat., Fond Creditul funciar urban, Buc., Dos. nr. 2369/1895.

vornic Dumitrache Racoviță pentru o datorie veche de 1500 lei. Acțiunile sînt admise și este obligat la achitarea sumelor și la cheltuielile de judecată. Procesele s-au ținut, de altfel, lanț în tot cursul vieții lui Iancu Văcărescu, pricinile fiind apoi transferate urmașilor — soția Ecaterina și fiul mai mare Ioan. Situația se îngreunează și mai mult cînd domnitorul Alexandru Ghica ordonă chiar confiscarea moșiei Văcărești, probabil fiindcă Iancu fusese opozant în alegerile de deputați ai Adunării Obștești din decembrie 1841. Este semnificativ în acest sens un act descoperit de noi în Fondul Mitropoliei Moldo-Vlahiei [3]. La 30 iunie 1834, Iancu Văcărescu se împrumută la Visteria Mitropoliei cu 350 galbeni, în două rate, rambursabili pînă la 1 decembrie 1843. Poetul nu poate întoarce suma și la 21 decembrie 1843 Economatul îi pune « secfestru» pe casă. La 3 mai 1844 înaintează mitropolitului Neofit o epistolă de rambursare, scrisă și semnată manu propria în chirilică și cu multe greșeli ortografice [4], în care se roagă de desfacerea datoriei și de reîmprumut cu alte șase mii invocînd « blindețea și bunătatea» prea sfîntului părinte. Documentul e important și ca sursă de informație istorică și ca oglindă a stării materiale a poetului:

« Prea Sfinte Stăpîne!

Știți Prea Sfinția Voastră cele ce în semeția puterii Domnești am întîmpinat despre înrăutățita oblăduire a fostului Domn [5] de Dumnezeu izgonit; cunoașteți foarte bine că cu toate că dreptatea făcută mie era una dintre cele întîi însemnate în lista nelegiuirilor care s-au hulit și care s-au defăimat de către Obștească Adunare, atît către Șechib Efendi [6], cît și către Domnul Diuhamel [7] [*sic*!], încă pînă acum nu am văzut nici o îndreptare despre partea noului Guvern [8]. Țineți minte că ca să îndeplinească lipsa de un venit de 40000 lei ce mi s-au pricinuit pe tot anul cu luarea moșiei Văcărești, în suma cheltuielilor împovăratei mele familii [9], am fost silit să mă împrumut la cine am putut găsi făcători de bine, precum mi-ați fost și Prea Sfinția Voastră, împrumutîndu-mă, galbeni împrumutați 350, cari fac lei optsprezece mii două sute. În urma acestora mutîndu-se din viață răposata întru fericire muma mea [10]; cu toate că mi-au lăsat de moștenire două moșii cu un venit de 32000 mii [*sic*!] lei pe an; dar dîndu-le în arendă pe amîndouă și primindu-le banii pe trei ani înainte, nu am putut a mă desface decît de pretențiile arendașului izgonit de la moșia Văcărești, și a unei prea mici părți din datoria ce am făcut în trecuții trei ani. Voind însă a arăta recunoștință

---

[3] Arh. Stat, Filiala municip. Buc., Fond. Mitropolia Buc., Dos. nr. 151 (nr. vechi 5937) din 30 iunie 1843.

[4] Corectate de noi în transcriere. Poetul, pentru stingerea datoriei, atașează la suplica sa o chitanță în sumă de 18000 lei pe care urma s-o încasese de la un arendaș.

[5] Alexandru Ghica (1834—1842).

[6] Reprezentantul puterii otomane la București.

[7] A. O. Duhamel, general rus, reprezentantul Rusiei în Principate. În 1848 el va încerca, din ordinul țarului Nicolae I, să preîntîmpine mișcarea revoluționară de la noi.

[8] Care după 29 februarie 1844, pentru protestul contra concesiunii dreptului de exploatare a minelor rusului Trandafiroff, l-a exilat la Cîmpulung.

[9] I se născuse Mihail, al patrulea copil în viață.

[10] Elegia *La moartea maicii mele* (Elenco Dudescu) poate fi datată pe baza acestui înscris cu anul 1843.

către aceia care m-au împrumutat, cel dintîi gînd negreşit mi-au fost a împlini banii luaţi de la sfînta Mitropolie. Şi fiindcă din tocmeala moşiei Arnueşti mi-a rămas arendaşul, d[umnea]lui Georgie Baldovin, a-mi răspunde lei optsprezece mii peste un an şi 9 luni, alătur aici adeverinţă ca de lei 18000 scrisă de la 23 iulie anul urm[ător] 1844 [11]. Şi plecat vă rog a desăvîrşi cea către mine facere de bine cu o poruncă către Sfinţia sa părintele economul spre primirea acestor lei 18000, cu întoarcere către mine de lei şase mii opt sute şi desăvîrşită desfacere între noi.

Firească blîndeţe şi bunătate care strălucesc înaltul caracter al Prea Sfinţiei Voastre mă umple de nădejde că şi acum veţi face punere la cale spre a mea mîngîiere, rămînînd în toată viaţa rugător împăratului ceresc pentru mulţi şi fericiţi ani prea Sfinţiei Voastre

a cărui sînt prea plecat fiu sufletesc şi slugă

Ioan VĂCĂRESCU».

Mitropolitul Neofit porunceşte economatului « aducerea la îndeplinire pe temei de asigurare pe seama Casei».

Ecaterina, constatînd, probabil, criza financiară a soţului, slaba administrare a averii, ca şi cheltuielile mari cu casa din mahalaua Doamnei, cumpără pe numele ei, de teama sechestrului, la 3 februarie 1845, un rînd de case de la ciucerul Iancu Vlădoianu, din mahalaua Sf. Ecaterina de sub Mitropolie [12], cu suma de 1300 galbeni. Dar poetul încă mai deţinea casa din mahalaua Doamnei în 1849, deşi se stabilise din 1846 la noua locuinţă, unde i se nasc ultimii trei copii şi unde va domicilia pînă la moarte. La recensămîntul din 1849 el este înregistrat în Doamnei cu rangul de logofăt, cu precizarea de « Ober» la observaţii, avînd o casă mare cu două caturi, cu 11 încăperi (8 sus pentru stăpîni, 3 jos pentru slugi, care erau în număr de douăzeci), cu grajd în care se aflau şase cai, un şopron cu trei trăsuri.

George Călinescu afirmă că « Iancu Văcărescu a avut opt copii» şi-i atribuie o fată, « Elisabeta», ca primul născut [13]. Din acte reiese că poetului îi rămăseseră în viaţă şapte copii. Dar sprijinindu-se pe un argument literar (elegia La moartea maicii mele — în special strofa penultimă) putem considera că înaintea celor şapte, Iancu, a mai avut două fetiţe: Anica şi Elena, decedate de mici [14].

Poetul Iancu Văcărescu s-a stins din viaţă la 3 martie 1863, de răceală, cum indică actul său de deces [15]:

---

[11] Înseamnă că a fost redactată la finele anului 1843 şi abia în mai 1844 i-a fost primită la cancelaria Mitropoliei, care-i pune numărul de înregistrare 2/3 mai 1844.

[12] Arh. Stat. Fond. Creditul funciar urban Buc., Dods. nr. 239/1895.

[13] *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, nr. 1—2, 1959. Această Elisaveta (cum e în act) era fiica lui Theodor Văcărescu « mare ban din mahalaua Schitu Măgureanu » (arată condica de morţi a mînăstirii Sărindar din 2 ianuarie 1844), cel care a înlesnit în 1842 alegerea la domnie a nepotului său Gh. Bibescu. Eroarea se datoreşte lecturii greşite a mitricei.

[14] Iată care au fost copiii rămaşi în viaţă ai lui Iancu Văcărescu în ordinea naşterii:

Eufrosina, născută în 1837, decedată la 27-I-1870, în etate de 32 ani, în mahalaua Sf. Ecaterina. A fost căsătorită cu un Costache Greceanu din Moldova. În 1861 era văduvă prin deces, rămînîndu-i moşia soţului. G. Călinescu scrie că era « producătoare de copii nelegitimi » şi-i menţionează doar trei copii. A avut patru: două fete moarte de mici — Maria (7 oct. 1862—?) şi Zoe (5 ian. 1864 — 13 iul. 1866) — şi doi băieţi: Adolf (23 mart. 1865) şi Alexandru, născut în Austria la 10 sept. 1861 — — neştiut de G. Călinescu. Copiii au fost rodul legăturilor Eufrosinei cu un Adolf Cantacuzino, rentier din Bucureşti, str. Mogoşoaiei nr. 46, celibatar, cu care ea a făcut voiajuri în străinătate. Acest A. Cantacuzino a recunoscut pe cei doi băieţi şi i-a legalizat la tribunalul Ilfov în 1868, la 23 mai. Au murit amîndoi în 1880.

Ioan, tatăl Elenei Văcărescu, născut în 1839, mort la Paris, la 1 iul. 1914.

Maria, născută în 1841 — dată stabilită după actul de deces nr. 5483/1912, 29 aug. şi după lista copiilor din Inventarul averii lui Iancu Văcărescu în 1863 — căsătorită apoi, în 1856, cu Scarlat Fălcoianu şi decedată la 28 aug. 1912.

Mihai, născut în 1843 (Claymour — La vie á Bucarest), necăsătorit, ziarist, mort de ulcer duodenal la 11 iun. 1903.

Ecaterina, născută la 28 iul. 1846, căsătorită în 1865 cu căpitanul Grigore Lahovary, de care divorţează la 31 mai 1895, purtîndu-i totuşi numele pînă la moarte, care survine la 21 febr. 1917.

Alexandrina, născută la 14 oct. 1851, căsătorită cu Alex. Darvary la 2 ian. 1870, moartă în 1899.

Constantin, născut la 23 mai 1850, necăsătorit, ofiţer, mort de periencefalită difuză la 15 dec. 1899.

[15] Arh. Stat., Filiala municipiului Buc., Colecţia Stare civilă, Dos. 1863.

No. 2			
Data repausării		Numirea oraşului sau a comunei	
Anul	1863	unde a răposat	Oraşul Bucureşti mah. Sf. Ecaterina
Luna	martie		
Ziua	3		
Sexul			
Bărbaţi	1	unde s-au îngropat	Oraşul Bucureşti mah. Şerban Vodă
Vîrsta	de 70 ani		
Pricina repausării	de boala răceală		
Numele şi pronumele, starea şi meseria mortului sau a moartei şi locul locuinţei		Dum[nea]lui Ioan Văcărescu din mahalaua Sfînta Ecaterina	

Precizarea în mitrică a locului înhumării este importantă, pentru că s-a crezut, chiar atunci, de către unii, că a fost înmormîntat la biserica Sf. Ioan cel Mare, alături de bunicul său, Ienăchiţă, şi nu la cimitirul Şerban Vodă. „Buciumul" [16], care publică necrologul pe prima pagină la rubrica Revista interioară, fără chenar, după ce dă greşit ziua decesului, 5, de fapt a înmormîntării, arată că poetul a fost îngropat în incinta bisericii Sf. Ioan cel Mare, or aici s-a oficiat doar prohodul. I. H. Rădulescu a ţinut o oratio funebris, publicată imediat într-o plachetă, considerat de Elena Văcărescu « una din capodoperele literaturii noastre » [17].

După moartea poetului, la 23 martie 1863, familia purcede la evaluarea averii şi, în prezenţa preşedintelui tribunalului Ilfov, secţia a 3-a, se face Inventariu de toată averea mobilă şi imobilă a decedatului Ioan Văcărescu...[18]. Urmaşii au moştenit totodată şi o grea povară scriptică. Fiindcă din cele şaptezeci şi şapte de dosare, găsite în arhiva administrativă a poetului, aproape toate sînt pricini ce trebuiau soluţionate la tribunal: litigii la hotarele moşiilor, sohaturi arse, păduri tăiate, pricini cu arendaşii de moşii şi cu alţi mulţi creditori ocazionali sau bancheri. Mulţi ani după moartea stihuitorului, soţia şi fiul său Ioan au bătut sălile tribunalului şi ale Curţii de apel.

După inventar, salonul casei în care poetul a trăit o parte din viaţă şi unde a murit se compune din: canapea, 6 fotolii, 6 scaune din mahon cu damasc de lînă roşie şi mătase galbenă, o masă pe un picior de mahon, un pat de fier, o saltea, o plapumă şi o pernă de puf. Aici se mai afla o oglindă lungă cu flori, o alta, tot mare, cu o floare suflată şi o măsuţă de oglindă, un covor aşternut pe parchet, o lampă de bronz cu sticla în formă de lalea, galerii, perdele etc. Iatacul poetului era înzestrat cu: un lavoar de mahon, o oglindă lungă cu pervaz aurit, o masă de toaletă cu marmură, masă de noapte, o canapea de mahon cu damasc înflorată, un fotoliu de pluş roşu cu lemn negru, un şifonier de mahon cu o oglindă. Tot în iatac s-au inventariat şi bijuteriile: o broşă de aur cu opt mărgăritare, o brăţară de aur, o pereche de cercei din aur, o broşă de aur (toate cu pietre de mozaic), o broşă de aur cu rubine mici, optzeci de boabe de mărgean, mărime mijlocie, ale consoartei decedatului, cumpărate în cursul căsniciei — « bijuterie pusă în gaj la d-nii Holfon şi Lucovici », bancheri —, o decoraţie otomană, un orologiu Ancar, un lanţ de aur lung, patru nasturi de diamant, rubin, safir şi mărgăritar, « toate aceste puse în gaj la d-nu Lucovici pentru 30 # » (galbeni), un inel mare de diamant « pus în gaj la Holfon pentru 100 lire otomane », o brăţară cu briliante, o broşă de zmaragd cu briliante, o broşă cu diamante « toate acestea puse în gaj la unu Iancu de la hanu Greci pentru # 160 », un ceasornic de diamant şi smalţ, un lanţ lung de aur, un inel cu briliante, o imanea cu diamante, un ceasornic cu smalţ albastru şi diamante « pus în gaj pentru lei una mie tot la cel de sus ». Familia poetului dispunea de « două caleşti de pod », de « una veche şi mare de drum », de « două cupeuri bune », din care unul era al locotenentului Ioan Văcărescu, fiul mai mare. În grajduri erau legaţi la iesle nouă cai (pentru tot felul de treburi « unul negru de saca »), dintre care patru vineţi, proprietatea lui Ioan Văcărescu. Moşiile sînt aproape toate în arendă şi cu banii dinainte primiţi, iar casa din mahalaua Sf. Ecaterina, compusă din paisprezece camere, un grajd, şopron, cuhnie şi alte dependinţe mici, este situată pe loc cu embatic (bir anual) la Sf. Ecaterina. Un loc pe podul Caliţei, viran, este cu

[16] *„Buciumul"*, an. I, nr. 20 din 9 martie 1863.
[17] *„Boabe de grîu"*, an IV, 1935, nr. 10, oct., pag. 604, *Casa Văcăreştilor :* « La moartea lui Iancu Văcărescu, Eliade Rădulescu a rostit în genunchi înaintea sicriului o cuvîntare de îngropăciune în felul lui Bossuet, care rămîne una din capodoperele literaturii noastre ».
[18] Arh. Stat., Filiala jud. Ilfov, Trib. Ilfov secţia a 3-a, nr. 3173 şi 3174/23 martie 1863 şi Arh. Stat. Fond. Credit. funciar urban Buc., Dos. nr. 2369/1895. Casa din strada Poetului, nr. 7, sf. Ecaterina, Albastru.

sinetele (actele) ipotecate pentru suma de 4000 galbeni la un anume Dumitru Boriac. Surprinde absența din inventar a unei biblioteci sau măcar a vreunei liste de cărți, știut fiind pasiunea pentru lectură și simțul bibliofilic al Văcăreștilor, cu atît mai mult cu cît Iancu în tinerețe cheltuise sume însemnate pentru achiziții de cărți.

Ioan Văcărescu, primul dintre băieții lui Iancu s-a căsătorit cu Eufrosina Fălcoianu în anul 1863, Reproducem în continuare documentul:

Nr. 1 din 1 decembrie 1863 [19]	
Data cununiei	1863, decembrie, întîi
Data înregistrării nr. 411	noiembrie 26
Numele și pronumele	Domnul locotinent Ioan fiul răposatului Ioan Văcărescu
Vîrsta mirelui	25
A cîta cununie	1
Locul locuinței mirelui	Mahalaua Prunt
Numele și pronumele miresei	D-ra Eufrosina fi[i]ca d-lui Ștefan Fălcoianu
Vîrsta	23
A cîta cununie	1
Locul locuinței miresei	Mahalaua Pruntului
Nașul	D. K. Ștefan Folcuanu, cu nepoata sa Maria Folcuanu, mah. Șelari
Preot	Teodorit
Iscăliturile	Ștefan Folcuanu nașico Mariţa-naşă și soră a ginerelui Katinca Văcărescu [20]

Ioan Văcărescu și Ecaterina Fălcoianu sînt părinții Elenei Văcărescu. Data nașterii acesteia a rămas incertă, mai cu seamă după ce G. Călinescu [21], și de curînd Ioan Stăvăruș[22], au reținut anul 1864 în loc de 1866, așa cum menționează toate istoriile literare și dicționarele enciclopedice românești și străine, (în special cele franțuzești). Tot 1866 este citat și de Al. Piru în Istoria literaturii române (ed. 1977, pg. 698).

Actul[23] de naștere face însă definitivă lumină și confirmă data de 21 septembrie 1864, cum știau rudele și cum e gravat pe piatra funerară:

Nr. 17 [24]	
Data nașterii	1864 septembrie 21
sexul	femei 1
legitim	
Orașul sau comuna unde s-a născut pruncul	Mah. Sf. Nicolae Prunt
Numele și pronumele, starea sau meseria părinților pruncului	Ienace [*sic*!] Ioan Văcărescu Eufrosina soția numitului
Data botezului	
anul	1864
luna	octombrie

[19] Arh. Stat. Filiala municipiului Buc., Colecția de Stare civilă, Dos. nr. 275 bis, sf. Nicolae Prunt f. 181.

[20] Catinca Văcărescu era soția poetului.

[21] „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", nr. 1–2, 1959, p. 395.

[22] Ioan Stăvăruș în *Elena Văcărescu*, ed. „Univers" 1974, p. 19, remarcă: «... investigațiile pe care le-am întreprins în diverse arhive, în vederea descoperirii unui act oficial care să confirme data de naștere exactă a scriitoarei au rămas, pînă în prezent, fără vreun rezultat... ».

[23] Arh. Stat., Filiala municipiului Buc., Colecția de Stare civilă, Dos. nr. 2, bis. Sf. Nicolae Prunt, f. 304.

[24] O coincidență ieșită din comun a făcut ca exact în același an (1864), în aceeași lună (septembrie) și aproape în aceeași zi (24), în mahalaua Popa Dărvași să se nască o altă fată, cu nume identic: Elena Văcărescu. Este vorba de fiica lui Teodor Văcărescu (1842–1914), ce aparținea unei alte ramuri a marelui arbore văcărești.

ziua	4
Numele care i s-a dat la botez	Elena
Numele sau pronumele naşului sau al naşei	Ecaterina Văcărescu [25]
Subscrisurile	Preotul Nicolae Ecaterina Văcărescu Ienache Ioan Văcărescu [26]

În încheierea prezentării datelor privitoare la biografia poetei facem cunoscut actul de deces al ei, găsit de noi în arhiva Oficiului de Stare civilă al Capitalei. Înscrisul reproduce, în traducere, în rubricile formularului românesc, datele comunicate de municipalitatea pariziană [27]:

F. 154	
Nr. crt. 898	
Data înregistrării (anul, luna şi ziua)	31 martie 1947
Anul, luna, ziua şi ora morţii	17 februarie 1947, ora 1
Prenumele, numele, profesiunea, confesiunea şi domiciliul decedatei	Elena Văcărescu Consilier cultural pe lîngă Ambasada Română în Franţa Paris, 7 Rue de Chaillot, Franţa
Locul şi data naşterii decedatului	Bucureşti, 3 octombrie 1864 [28]
Vîrsta decedatului	82 ani [29]
Prenumele şi numele părinţilor decedatului	Ion Văcărescu Eufrosina Văcărescu
Declarant	Înscrierea făcută în baza extrasului de deces al Prefecturii Departamentului Seine-Paris, conform art. 38 din Regulamentul Legii actelor Stării civile S.S. Indescifrabil

N-am dat acum publicităţii decît cîteva dintre actele care, din perspectiva istoriei literare, ni s-au părut mai importante, completînd astfel biografia ultimilor doi mari poeţi Văcăreşti.

Constantin POPESCU-CADEM

---

[25] Bunica sa, soţia poetului Iancu Văcărescu.

[26] Ion Stăvăruş a demonstrat că anul naşterii Elenei nu putea fi în nici un caz 1866, deoarece atunci s-a născut Zoe, sora poetei, la 3 august 19866, în Tîrgovişte, unde Ioan Văcărescu fusese numit prefect.(Arh. Stat. Fil. municipiului Bucureşti, Colecţia de Stare civilă, dos. de căsătorii nr. 348/1895 — Zoe Văcărescu cu căpitanul Mihai Caribol, act de botez al copilei Zoe nr. 158/1866.

[27] Arh. Of. Stare civilă, Consil. pop. municipal, Buc., sect. I, act de deces nr. 898/1947, vol. 2, f. 154.

[28] S-a trecut data botezului (care era 4 octombrie), sau poate cea a diferenţei dintre stilul nou şi stilul vechi.

[29] În realitate, 83 de ani.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

1 octombrie — 31 decembrie 1977

A

ALECSANDRI (Vasile)

Hess (Gerhart), Anineanu (Marta) — Vasile Alecsandri în arhive provensale (II). Scrisori către J. Roumanille. „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 164—173.

ARGHEZI (Tudor)

Arghezi (Mitzura) — « *Limbă, om și pământ ...* » — « un raport neînaintat ». „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 19—20.

ARICESCU (C. D.)

Rusu (M. N.) — O nuvelă inedită și un roman necunoscut de C.D. Aricescu [*Distracția unui poet*]. „*Amfiteatru*“, anul XII, nr. 10, octombrie 1977, p. 9.

B

BLAGA (Lucian)

Blaga (Dorli) — «*...marii, tăcuții și neastîmpărații visători...* » — roman epistolar (II). „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 145—156.

BRESLAȘU (Marcel)

Crăciun (Victor) — « *Ca să avem în față limpede imaginea viitorului* ». 10 profesiuni de credință [din arhiva sonoră a Radiodifuziunii]. „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 93.

C

CAMILAR (Eusebiu)

Crăciun (Victor) — « *Ca să avem în față limpede imaginea viitorului* ». 10 profesiuni de credință. „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 92—93.

CAZIMIR (Otilia)

Crăciun (Victor) — « *Ca să avem în față limpede imaginea viitorului* ». 10 profesiuni de credință. « *Manuscriptum* », anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 91.

Dumbravă (L.) —O scrisoare inedită a Otiliei Cazimir. „*Cronica*“, anul XII, nr. 49, 9 decembrie 1977, p. 8.

CĂLINESCU (G.)

Dragomirescu (M. I.) — G. Călinescu la „*Națiunea*“. „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 160—161.

CHINEZU (Ion)

Florescu (Nicolae) — *Valoarea estetică și etică a poeziei poporane și critica noastră literară*. „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 53—60.

CROCE (Benedetto)

Cristev (Diana) — Benedetto Croce către Elena Bacaloglu. „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 174—175.

D

DRAGOMIR (Mihu)

Crăciun (Victor) — « *Ca să avem în față limpede imaginea viitorului* ». 10 profesiuni de credință. „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 90.

E

EMINESCU (Mihai)

Vatamaniuc (D.) — «*...de acolo înrîurire, înrîurință*» — glosar de termeni populari. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 12—18.

Vatamaniuc-Lungu (Magdalena) — «*Avem clipa, avem raza...*». *Fiziografie II* (capitolul 3). *Ibid.*, pp. 97—104.

F

FLORESCU (Jean Al.)

Vasilescu-Capsali (N.) — Tot despre Victor Hugo şi Jean Florescu [document]. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 183.

G

GOROVEI (Artur)

Datcu (Iordan) — Cînd a debutat Tudor Pamfile? [scrisoare Arthur Gorovei către Tudor Pamfile]. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 180—181.

H

HASDEU (B.P.)

Ilin (Stancu) — *Renaşterea ; De ce să staţi în prag...* — ultimele versuri. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 70.

Oprişan (I.) — *Reminiscenţe ale credinţelor dace*; *Zeiţa Mumă* — investigaţii asupra mitologiei dacilor. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 78—84.

I

IONESCU (Eugen)

Brezianu (Barbu) — Constantin Stere în *Jurnalul* lui Eugen Ionescu. „*Manuscriptum*" anul VIII, nr. 4(29), pp. 141—143.

ISAC (Emil)

Poptămaş (Dimitrie) — Emil Isac — inedit. *Licheaua democratică* [din ciclul *Notiţele mele*]. „*Vatra*", an VII, nr. 12, 20 decembrie 1977, pp. 9, 15 *(Restituiri)*.

ISTRATI (Panait)

Talex (Alexandru) — *Moş Popa* (din ciclul *Amintiri din Brăila*). „*Manuscriptum*" anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 113—129.

M

MANIU (Adrian)

Crăciun (Victor) — «*Ca să avem în faţă limpede imaginea viitorului*». 10 profesiuni de credinţă. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 94.

P

PAPADAT-BENGESCU (Hortensia)

Crăciun (Victor) — «*Ca să avem în faţă limpede imaginea viitorului*». 10 profesiuni de credinţă. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 89.

Oprea (Al.) — «*... a învinge prejudecăţile celorlalţi*» — 2 scrisori către Constanţa Marino-Moscu. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 134—138.

PETRESCU (Camil)

Crăciun (Victor) — «*Ca să avem în faţă limpede imaginea viitorului*». 10 profesiuni de credinţă. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 89—90.

Bojin (Al.) — O microantologie de cîntece populare [consideraţii teoretice din manuscrisul *Glosar tehnic al limbii literare ;* Cîntece populare transcrise în caietele de lucru la *Un om între oameni*]. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 21—30.

POPOVICI (D.)

Papahagi (Marian) — D. Popovici traducător din *Divina comedie*. „*Echinox*", anul IX, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1977, pp. 18—19.

Curticeanu (Mircea), Baconski (Rodica) — D. Popovici bursier la Paris (1930—1934). Contribuţii documentare. *Ibid.*, p. 34.

S

SORBUL (Mihail)
Crăciun (Victor) — *« Ca să avem în faţă limpede imaginea viitorului »*. 10 profesiuni de credinţă. *„Manuscriptum"*, anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 93—94.

STANCA (Radu)
Cubleşan (Constantin) — *Nu pentru orice taină; Epigramă; Elegie; Anacronism romantic* — poeme. *„Manuscriptum"*, anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 107—109.

T

TEODORESCU-BRANIŞTE (Tudor)
Crăciun (Victor) — *« Ca să avem în faţă limpede imaginea viitorului »*. 10 profesiuni de credinţă. *„Manuscriptum"*, anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 91—92.

TEODORESCU (Cicerone)
Crăciun (Victor) — *« Ca să avem în faţă limpede imaginea viitorului »*. 10 profesiuni de credinţă. *„Manuscriptum"*, anul VIII, nr. 4(29), 1977, p. 95.

V

VIANU (Tudor)
Cioculescu (Şerban) — O glumă în versuri inedite. *„Luceafărul"*, anul XX, nr. 46, 12 noiembrie 1977, p. 1, 7.

VÎLSAN (George)
Popp (Nicolae) — *Despre basm.* Fişe pentru o *Estetică a basmului*. *„Manuscriptum"*, anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 33—46.

Z

ZAMFIRESCU (Duiliu)
Cioculescu (Şerban) — Duiliu Zamfirescu intim. [Dedicaţie în versuri pentru Trandafir G. Djuvara, 1891.] *„Luceafărul"*, anul XX, nr. 49, 3 decembrie 1977, pp. 1,6.

* * *

Cuceu (Ion) — Din manuscrisul *Folclor din Valea Gurghiului* de Ion Muşlea. *„Vatra"*, anul VII, nr. 10(79), 20 octombrie 1977, *A—B*.

* * *

Dugan (Dumitru), Simionescu (Dan) — *Legenda a IX-a* — baladă istorică culeasă de pr. Ioan Popovici. *„Manuscriptum"*, anul VIII, nr. 4(29), 1977, pp. 62—67.

Iconografie

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: Vasile Alecsandri (164); N. Bălcescu (12); Lucian Blaga (150, 154); Alice Călugăru (143); Mihai Eminescu (7); V. Pârvan (40); Camil Petrescu (50, 51); Elena Văcărescu (179); Paul Zarifopol (148).

FOTOGRAFII: Vasile Alecsandri (161); N. Bălcescu (11, 70); Lucian Blaga-Cornelia Brediceanu (150, 153, 156); I. L. Caragiale (77); Luca I. Caragiale (74, 75, 77); Alice Călugăru (153) — acte (138, 141, 142); Timotei Cipariu (16); Ştefan Golescu (28); B. P. Hasdeu — Istoria critică a romaniloru — pagină de titlu (101); Magda Isanos (71); M. Kogălniceanu — fişa de la Muzeul Legiunii de onoare şi Decretul pentru acordarea Legiunii de onoare (14); Eftimie Murgu (32, 33); „North American Review", vol. LXX, 1849 — pagină de titlu (12); Perpessicius (93, 95); planul Bucureştiului 1842 (53); Al. Sahia (131, 133) — Gheorghe Stănescu (126), Voica Stănescu (128), — act de naştere (129); Ion Sava (82); Paul Zarifopol (146).

DESENE: Iacob Alt (166); Michel Bouquet (58); Charles Dousault (10, 16, 66); Lancelot (20, 30, 45, 59); Marcel Olinescu (31); Vasile A. Pârvan (49); August Raffet (26, 39, 68, 69); J. Rey (73, 81); Selt (79); George Tătărescu (28, 29); Th. Valério (65, 92, 109).

THE 1848 REVOLUTION, A moment of supreme affirmation of the militant spirit, which materializes in a coherent form, the unity of the national idea and of democracy — is rendered hommage to this issue through documentary contributions of a real interest.

The letters and notes belonging to (or about) Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Timotei Cipariu, general Gheorghe Magheru, Ştefan Golescu, Eftimie Murgu just as the evocations by Eminescu, Vasile Pârvan, Camil Petrescu, G. Călinescu, are situated in an exemplary moral landscape whose value derived from that characteristic refusal of frivolousness by the 1848 revolutionaries, from the understanding of life as a self sacrifice on the altar of a high, pure and intangible creed, as the pole star.

The present issue further offers, as usual, the possibility of some instructive and enjoying incursions towards all the cardinal points of the literary geography, from Iancu Văcărescu and Hasdeu to Luca I. Caragiale, Magda Isanos, and Blaga, from Alice Călugăru to Perpessicius and Sahia. These authors are certainly unequal and what we learn about them is not always the essential thing. Nevertheless of great interest is the clearing up of the confused biography of the poetess Alice Călugăru, through a series of acts which definitely establish both the date of her birth

LE PRÉSENT NUMÉRO, PAR des contributions documentaires d'un réel intérêt, rend hommage á la révolution de 1848 — moment de suprême affirmation de l'esprit militant, qui cristallise sous une forme cohérente, l'unité de l'idée nationale et de la démocratie.

Les lettres et les notes appartenant à (ou sur) Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Timotei Cipariu, le général Gheorghe Magheru, Ştefan Golescu, Eftimie Murgu, de même que les évocations dues à Eminescu, Vasile Pârvan, Camil Petrescu, G. Călinescu nous situent dans un paysage moral exemplaire, dont la valeur ne dérive pas de l'investissement mythique des descendants, mais du caractéristique refus de la frivolité par la génération de 1848, de la compréhension de la vie telle une offrande sur l'autel d'un crédo élevé, pur et intengible comme l'étoile polaire.

Le reste du numéro offre, comme d'habitude, une occasion d'instructives escapades délectables vers tous les points cardinaux de la géographie littéraire de Iancu Văcărescu et Hasdeu à Luca I. Caragiale, à Magda Isanos, et Blaga, d'Alice Călugăru à Perpeessicius et à Sahia. Ces auteurs ne sont, bien sûr, pas égaux entre eux et ce que nous en apprenons ne représente pas toujours l'essentiel à leur sujet. Quand même, un intérêt spécial présente l'éclaircissement de l'énig-

DIE IN DER VORLIEGENDEN Nummer unserer Zeitschrift der Revolution von 1848 *— einem Höhepunkt in der Entwicklung des streitbaren Geistes, der den nationalen Gedanken mit dem demokratischen Ideal verbindet — gewidmeten dokumentarischen Beiträge sind von großem Interesse.*

Die Briefe und Aufzeichnungen von (oder über) Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Timotei Cipariu, General Gheorghe Magheru, Ştefan Golescu, Eftimie Murgu, sowie die Schilderungen Eminescus, Vasile Pârvans, Camil Petrescus, George Călinescus vermitteln eine moralische Atmosphäre, deren paradigmatischer Wert nicht den von den Nachkommen in sie hineininterpretierten Vorstellungen entspringt, sondern der Ablehnung einer leichtfertigen Gesinnung, der Auffassung, daß das Leben einem hehren, unerreichbaren Ideal gewidmet sein muß.

Die weiteren Beiträge sind wie gewöhnlich lehrreiche und amüsante literarische Exkurse von Iancu Văcărescu und Ha deu bis Caragiale, Magda Isanos und Blaga, von Alice Călugăru bis Perpessicius und Sahia. Die Autoren sind natürlich nicht gleichrangig : auch erfassen die Aussagen nicht immer das Wesentliche. Von großem Interesse sind jedoch die Akten, die die biographischen Rätsel der Dichterin Alice Călugăru endgültig lösen : Geburtsdatum, Abstammung und Studien. Ähnliche Fragen werden auch

РЕВОЛЮЦИЯ 1848 ГОДА — момент высочайшего утверждения боевого духа, кристаллизующий, в единой форме, идею национального объединения и демократии — затрагивается в настоящем номере документальными материалами настоящего интереса.

Письма и заметки, принадлежащие Н. Бэлческу, Михаилу Когэлничану, Тимотею Чипарю, генералу Георге Магеру, Штефану Голеску, Єфтимие Мургу (или касающиеся их), а также воспоминания Єминеску, Василе Пырван, Камил Петреску, Дж. Кэлинеску, дает нам очень высокую моральную оценку, вытекающую не из мифических исследований, а из того решительного отказа революционеров 1848-го года от легкомыслия, из понимания жизни как жертву на алтаре высокого кредо, чистого и недосягаемого, как северное сияние.

Далее, номер представляет нам возможность инструктивного и приятного путешествия ко всем четырем странам света литературной географии: от Янку Вэкэреску и Хашдеу до Лука И. Караджале, Магды Исанос и Благи, от Алис Кэлугэру до Перпессичиус и Сахия. Несмотря на это, особенный интерес заслуживает разъяснение биографической загадки поэтессы Алис Кэлугэру рядом документов, которые окончательно устанавливают как дату рож

ancestry and the period of her years of study. Similar problems are clarified by the Al.Sahia family documents, likely to amend some data eroneously transmitted by the writer himself. The impressive evocation of M. Blecher by Lucia Demetrius reminds readers again of the dramatic life of the author of Events from prezent day non-reality. *În the columns* Romanian Writers in Foreign Archives *and* Foreign Writers in Romanian Archives, *the review continues to publish the letters of V. Alecsandri as well as the correspondence of Giovenale Vegezzi-Ruscalla with Gheorghe Barit, Alexandru Ioan Cuza and Ion Ghica.*

It is important to note that although many people have hastened to proclaim its death, the literary history is full of vitality and in excellent form. It is a good sign that we persevere in remembering and in doing everything to know how exactly how things were. The truth is never superflues.

Univ. prof. *Paul CORNEA*

me biographique de la poétesse Alice Călugăru, grâce à une série de certificats qui établissent définitivement la date de sa naissance, de même que son ascendance et la période de ses années d'études. Des problèmes semblables sont élucidés par des documents de famille d'Alexandru Sahia, capables de corriger certaines dates incorrectement transmises par l'auteur-même. L'émouvante évocation de M. Blecher, faite par Lucia Demetrius, apporte de nouveau dans la conscience des lecteurs la dramatique existence de l'auteur des *Aventures de l'irrealité immédiate*. Dans la rubrique *Écrivains roumains dans des archives étrangères* et *Écrivains étrangers dans des archives roumaines*, la revue continue la publication des lettres de Vasile Alecsandri aux félibres, de même que la correspondance portée par Giovenale Vegezzi-Ruscalla avec Gheorghe Barit, Alexandru Ioan-Cuza et Ion Ghica.

Le plus important est le fait que, quoique bien des gens se soient hâtés de proclamer son décès, l'histoire littéraire est pleine de vitalité et en excellente forme. C'est un bon signe qu'on persévère à s'en souvenir, et qu'on fait tout ce qu'on peut pour connaître exactement la manière dont les choses se sont passées. La vérité n'est jamais superflue.

Prof. univ. *Paul CORNEA*

durch die Urkunden der Familie Al. Sahias geklärt und so die eigenen Angaben des Schriftstellers korrigiert. Die Schilderungen Lucia Demetrius' bringen das bewegte Leben M. Blechers, des Autors von Întîmplări din irealitatea imediată *(Ereignisse aus der unmittelbaren Irrealität), in Erinnerung. Un den Rubriken* Rumänische Schriftsteller in ausländischen Archiven *und* Ausländische Schriftsteller in rumänischen Archiven *wird die Veröffentlichung der Briefe Alecsandris an die Fëlibrige-Dichtergruppe sowie des Briefwechsels zwischen Giovenale Vegezzi-Ruscalla und Gheorghe Barit, Alexandru Ioan Cuza, Ion Ghica fortgesetzt.*

Wesentlich ist, daß die Literaturgeschichte in voller Blüte steht, obwohl viele Stimmen ihren Untergang vorausgesagt haben. Es ist ein gutes Zeichen, sich des Vergangenen zu erinnern und die historische Entwicklung genau zu verfolgen. Denn die Wahrheit ist niemals unnütz.

Prof. *Paul CORNEA*

дения, так и восходящую линию родства и период студий. Подобные вопросы выясняются семейными документами, ошибочно сообщенные самым писателем. Волнующее воспоминание М. Блехер Лучией Деметриус снова приводит в память читателя драматическое существование автора *Случаи из непосредственной нереальности.* В рубриках *Румынские писатели в иностранных архивах* и *Иностранные писатели в румынских архивах* журнал продолжает издание писем В. Александри к поэтам фелибри, а также корреспонденцию Джиовенале Вегецци-Рускалла с Георге Бариц, Александру Иоан Куза и Ион Гика. Очевидно, эти авторы не одинаковы и мы не всегда узнаем самое важное о них.

Важно отметить, что хотя многие поспешили объявить гибель литературной критики, она полна жизненности в отличной форме. Это хороший знак, что мы стараемся сделать все, для того чтобы узнать, как произошли вещи. Правда никогда не является лишной.

Проф. *Паул КОРНЯ*

Bibliotec Inst. Hurmuz Bucu
SALA DE LECTURA

O CĂLĂTORIE ÎN TĂRÎMUL MIRIFIC ARGHEZIAN
RECONSTITUIREA UNIVERSULUI DOMESTIC FĂURIT DE MÎNA POETULUI

TIPARNIȚA MEȘTERULUI
«CUVINTELOR POTRIVITE»
LIVADA ȘI PRISACA DIN «CARTEA CU JUCĂRII»
O LUME A MINUSCULULUI ȘI MINIATURALULUI

MUZEUL · LITERATURII ROMÂNE VĂ INVITĂ SĂ VIZITAȚI

MĂRȚIȘORUL

— PATRIA LITERATURII LUI TUDOR ARGHEZI —

Strada Mărțișor nr. 26

Zilnic între orele 10—18 (luni închis)

Cabinetul de lucru al lui Nicolae Iorga, Bucureşti, Şos. Jianu (azi Bd. Aviatorilor) nr. 1.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ
Retuş foto: Florica PRICIU

«Aş spune că se numeşte cultură acea acţiune de promovare a omului la rolul de agent creator al soartei sale... Cultura este deci un act de afirmaţie a libertăţii omeneşti.»

(Tudor VIANU)

«Matematica, chiar minimală, cere un minim de continuitate [...] Termenii ştiinţei se pierd în ceaţa uscată a depărtării, clapele care odată răspundeau exact cu sunetele dorite, rămîn azi mute la orice apăsare sau, dezarticulate, răspund cu tonuri vecine, inoportune.»

(Camil PETRESCU)

«S'au dus de mult acele vremuri
Şi nu mai crede c'or să vie:
Ce-i mort o dată, nu re'nvie,
În darn deci, cînd mă vezi, mai tremuri.»

Sînt acestea versurile lui EMINESCU? La întrebarea de mai sus răspunde ancheta lui Paul Cornea şi Valeriu Bîrlan — Enigma dosarului „M".

Din sumarul numărului viitor mai spicuim:

- *O întîmplare ciudată* — fals roman de George CĂLINESCU şi Cezar PETRESCU;
- Recurs la procesele lui I. L. CARAGIALE;
- Gib MIHĂESCU şi alte secrete ale zămislirii romanului *Rusoaica*;
- Ultima întîlnire B. P. HASDEU — dr. C. ISTRATI.

T. P. IMPRIMAT achitat conform aprobării D.G.P.Tc. nr. 137/8167 din 1976.

Lei 10

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit *